

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова  
праця на правах рукопису

**ГАВРИШ Анастасія Анатоліївна**

*УДК 336.1:338.246.8:355.02(477)*

**ДИСЕРТАЦІЯ  
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВОЄННОЇ  
ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 051 «Економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня  
доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,  
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело  
А.А. Гавриш

Науковий керівник:  
АБРАМОВА Ірина Вячеславівна,  
доктор економічних наук, доцент

## АНОТАЦІЯ

ГАВРИШ А. А. Фінансово-економічний механізм воєнної підтримки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2026.

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню актуального наукового завдання – обґрунтуванню теоретико-методичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах довготривалих безпекових викликів. У дисертації обґрунтовано, що традиційні моделі фінансування оборонного сектору, які ґрунтуються переважно на централізованому бюджетному забезпеченні, довгостроковому плануванні оборонних видатків і класичних боргових інструментах, в умовах сучасної війни не забезпечують належного рівня адаптивності, швидкості реагування та ресурсного покриття потреб сектору безпеки й оборони. Відповідно, виникає необхідність формування комплексного фінансово-економічного механізму воєнної підтримки, здатного поєднувати державне фінансування, міжнародну допомогу, інвестиційні ресурси, інструменти державно-приватного партнерства, цифрові фінансові технології, децентралізовані канали мобілізації ресурсів і неформальні механізми суспільної підтримки.

У теоретичному розділі дисертації обґрунтовано сутність і структуру фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, розкрито методологічні підходи до його формування та функціонування в умовах воєнного часу, а також досліджено світовий досвід фінансового забезпечення воєнних потреб. Особливу увагу приділено аналізу наукових підходів до трактування поняття «фінансово-економічний механізм» та сформульовано його авторське тлумачення. Фінансово-економічний механізм воєнної підтримки України запропоновано розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних

фінансових, економічних і регуляторних інструментів, організаційних важелів та стимулів, що функціонують на внутрішньому (національному) і зовнішньому (міжнародному) рівнях та спрямовані на забезпечення економічної стійкості держави, ефективне фінансування оборонних потреб, мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, посилення соціально-економічної консолідації суспільства й формування дієвих передумов для стримування агресора в умовах збройної агресії або повномасштабної війни.

У роботі встановлено міждисциплінарний характер досліджуваної проблематики, що поєднує економічні, фінансові, управлінські, безпекові, інституційні та міжнародні аспекти. З використанням бібліометричного аналізу, трендового аналізу, кластерного аналізу із застосуванням VOSviewer та інструментів цифрової аналітики Google Trends ідентифіковано ключові напрями наукового дискурсу щодо військової підтримки, оборонного фінансування та міжнародної допомоги. Аргументовано, що умови повномасштабної війни зумовлюють трансформацію традиційних підходів до фінансового забезпечення оборонного сектору, зокрема щодо джерел формування та механізмів акумулювання відповідних ресурсів. У зв'язку з цим розширено таксономію фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки України, яку, на відміну від наявних підходів, доповнено цифровими, децентралізованими та неформальними механізмами мобілізації фінансових ресурсів. До таких інструментів віднесено криптодонати, краудфандингові платформи, цифрові військові облігації, токенизовані активи та інші фінансово-технологічні рішення, що відображають новітні практики ресурсної мобілізації в умовах війни.

*В аналітичній частині дослідження* проаналізовано сучасний стан системи внутрішнього фінансування оборонного сектору України, досліджено структуру та динаміку бюджетних видатків на безпеку й оборону, а також визначено роль міжнародної фінансової допомоги у забезпеченні обороноздатності держави. Окрему увагу приділено обґрунтуванню доцільності застосування державно-приватного партнерства як одного з перспективних інструментів залучення додаткових фінансових, технологічних та інвестиційних

ресурсів для забезпечення воєнних потреб держави. Також досліджено сучасні інструменти мобілізації фінансових ресурсів в умовах війни.

Акцентовано, що фінансове забезпечення воєнних потреб України характеризується високою залежністю від зовнішньої фінансової підтримки, значним бюджетним дефіцитом, зростанням боргового навантаження та необхідністю формування довгострокової стратегії фінансування оборонного сектору. Обґрунтовано доцільність поєднання централізованих і децентралізованих моделей оборонних закупівель, що може сприяти підвищенню прозорості використання фінансових ресурсів, мінімізації корупційних ризиків та забезпеченню оперативного реагування на потреби фронту. Аргументовано доцільність застосування гібридної моделі оборонних закупівель, яка поєднує стратегічну узгодженість централізованого планування з гнучкістю цифрових платформ і децентралізованих механізмів забезпечення нагальних потреб сектору безпеки й оборони.

*У проєктній частині дослідження* охарактеризовано перспективи удосконалення фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України шляхом упровадження структурно-функціональної моделі, що репрезентує багаторівневу інтегровану систему, яка поєднує джерела формування ресурсів, інституційні механізми їх перерозподілу та функціональні рівні реалізації оборонної стратегії. Концептуальна цінність запропонованої моделі полягає в поєднанні блокового, ресурсного, підходу з ієрархічною моделлю управління, що дає змогу відобразити не лише структуру фінансування, а й динаміку трансформації ресурсів у військову спроможність держави.

Запропонована структурно-функціональна модель інтегрує монетарний, фіскальний, міжнародно-донорський, інвестиційний і спеціальний блоки з рівнями стратегічного управління, фінансово-ресурсного забезпечення, операційного планування, виробничо-інвестиційної підтримки та безпосереднього виконання воєнних завдань. Вона забезпечує циркуляцію ресурсів за принципом замкненого циклу: від їх залучення й використання до подальшого контролю, оцінювання ефективності та коригування управлінських

рішень. Така структура уможлиблює досягнення синергетичного ефекту між державним управлінням, ринковими механізмами та міжнародною підтримкою.

Наголошено, що формування оборонного потенціалу України безпосередньо залежить від трансформації фіскальної політики та інституційного середовища, які мають забезпечувати не лише акумулювання фінансових ресурсів, а й їх ефективну трансформацію у військово-технологічний потенціал держави. Акцентовано увагу на необхідності створення сприятливого інституційного середовища для залучення державних, приватних і міжнародних інвестиційних ресурсів, спрямованих на підтримку defense-tech-стартапів, розвиток інноваційних технологій, модернізацію оборонного виробництва та розширення експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України.

Основні положення дисертації апробовано у наукових публікаціях, монографічних дослідженнях, статтях у фахових виданнях України та зарубіжних виданнях, а також у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Результати дослідження мають теоретичне, методичне та прикладне значення для розвитку економічної науки, удосконалення фінансової політики держави в умовах війни та формування довгострокової моделі фінансового забезпечення оборонного потенціалу України.

**Ключові слова:** фінансово-економічний механізм, воєнна підтримка, воєнна економіка, економічна стійкість держави, економічна безпека, державне регулювання економіки, ресурсне забезпечення воєнних потреб, оборонний сектор, міжнародна економічна підтримка, державно-приватне партнерство, інвестиційне забезпечення, інституційне середовище, оборонно-промисловий комплекс, структурна трансформація економіки, оборонний потенціал.

## ABSTRACT

HAVRYSH A. A. The Financial and Economic Mechanism of Military Support for Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 «Economics». Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2026.

The dissertation is devoted to solving an urgent scientific task – the substantiation of theoretical and methodological provisions and scientific and practical recommendations for the formation and functioning of the financial and economic mechanism of military support for Ukraine under conditions of long-term security challenges. The dissertation substantiates those traditional models of defence sector financing, which are mainly based on centralized budgetary provision, long-term planning of defence expenditures, and classical debt instruments, do not ensure the proper level of adaptability, response speed, and resource coverage of the needs of the security and defence sector under the conditions of modern warfare. Accordingly, there is a need to form a comprehensive financial and economic mechanism of military support capable of combining public financing, international assistance, investment resources, public-private partnership instruments, digital financial technologies, decentralized channels of resource mobilization, and informal mechanisms of public support.

In the theoretical section of the dissertation, the essence and structure of the financial and economic mechanism of military support for Ukraine are substantiated, methodological approaches to its formation and functioning under wartime conditions are revealed, and international experience in the financial provision of military needs is examined. Particular attention is paid to the analysis of scientific approaches to the interpretation of the concept of «financial and economic mechanism», and the author's interpretation of this concept is formulated. The financial and economic mechanism of military support for Ukraine is proposed to be considered as an integral system of interrelated financial, economic, and regulatory instruments, organizational levers and incentives that operate at the internal, national, and external, international, levels and

are aimed at ensuring the economic resilience of the state, effective financing of defence needs, mobilization of internal and external resources, strengthening the socio-economic consolidation of society, and forming effective preconditions for deterring an aggressor under conditions of armed aggression or full-scale war.

The dissertation establishes the interdisciplinary nature of the researched problem, which combines economic, financial, managerial, security, institutional, and international aspects. Using bibliometric analysis, trend analysis, cluster analysis with the application of VOSviewer, and digital analytics tools of Google Trends, the key directions of scientific discourse on military support, defence financing, and international assistance are identified. It is argued that the conditions of full-scale war determine the transformation of traditional approaches to the financial provision of the defence sector, in particular regarding the sources of formation and mechanisms of accumulation of the relevant resources. In this regard, the taxonomy of financial and economic instruments of military support for Ukraine has been expanded, which, unlike existing approaches, has been supplemented with digital, decentralized, and informal mechanisms for mobilizing financial resources. Such instruments include crypto donations, crowdfunding platforms, digital military bonds, tokenized assets, and other financial and technological solutions that reflect the latest practices of resource mobilization under wartime conditions.

In the analytical section of the study, the current state of the system of domestic financing of Ukraine's defence sector is analysed, the structure and dynamics of budget expenditures on security and defence are examined, and the role of international financial assistance in ensuring the state's defence capability is determined. Particular attention is paid to substantiating the feasibility of applying public-private partnership as one of the promising instruments for attracting additional financial, technological, and investment resources to meet the military needs of the state. Modern instruments for mobilizing financial resources under wartime conditions are also examined.

It is emphasized that the financial provision of Ukraine's military needs is characterized by a high dependence on external financial support, a significant budget deficit, an increase in the debt burden, and the need to form a long-term strategy for

financing the defence sector. The feasibility of combining centralized and decentralized models of defence procurement is substantiated, which may contribute to increasing the transparency of the use of financial resources, minimizing corruption risks, and ensuring a rapid response to the needs of the front. The feasibility of applying a hybrid model of defence procurement is argued, which combines the strategic coherence of centralized planning with the flexibility of digital platforms and decentralized mechanisms for ensuring the urgent needs of the security and defence sector.

In the project section of the study, the prospects for improving the financial and economic mechanism of military support for Ukraine through the implementation of a structural and functional model are characterized. This model represents a multilevel integrated system that combines sources of resource formation, institutional mechanisms of their redistribution, and functional levels of defence strategy implementation. The conceptual value of the proposed model lies in the combination of a block-based, resource-oriented, approach with a hierarchical management model, which makes it possible to reflect not only the structure of financing but also the dynamics of transforming resources into the military capability of the state.

The proposed structural and functional model integrates monetary, fiscal, international donor, investment, and special blocks with the levels of strategic management, financial and resource provision, operational planning, production and investment support, and direct implementation of military tasks. It ensures the circulation of resources according to the principle of a closed cycle: from their attraction and use to subsequent control, performance evaluation, and adjustment of managerial decisions. Such an architecture makes it possible to achieve a synergistic effect between public administration, market mechanisms, and international support.

It is emphasized that the formation of Ukraine's defence potential directly depends on the transformation of fiscal policy and the institutional environment, which should ensure not only the accumulation of financial resources but also their effective transformation into the military and technological potential of the state. Attention is focused on the need to create a favourable institutional environment for attracting

public, private, and international investment resources aimed at supporting defence - tech startups, developing innovative technologies, modernizing defence production, and expanding the export potential of Ukraine's defence -industrial complex.

The main provisions of the dissertation have been tested in scientific publications, monographic studies, articles in professional journals of Ukraine and foreign publications, as well as in the proceedings of international and all-Ukrainian scientific and practical conferences. The results of the study have theoretical, methodological, and applied significance for the development of economic science, the improvement of the state's financial policy under wartime conditions, and the formation of a long-term model of financial provision for Ukraine's defence potential.

**Keywords:** financial and economic mechanism, military support, war economy, economic resilience of the state, economic security, state regulation of the economy, resource provision for military needs, defence sector, international economic support, public-private partnership, investment provision, institutional environment, defence - industrial complex, structural transformation of the economy, defence potential.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### 1. Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

#### 1.1. Монографії:

1. Післявоєнне відновлення територій України: безпека, сталий розвиток та урбанізація: колективна монографія (англійською мовою)/ Л. Сергієнко, В. Ксендзук, О. Джигора, Д. Захаров, К. Войціцька, **А. Гавриш**, І. Сергієнко, О. Орел, О. Орел, З. Грицишена, О. Лукашук, О. Токарчук, І. Дмитренко, Д. Шпак. Київ: Наукове видавництво «Нова думка», 2025. 260 с. *Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні сутності управління фінансово-економічним механізмом територіальної громади.*

2. Урбанізовані території України: подолання наслідків війни, відновлення та розвиток: колективна монографія / О.В. Олійник, Л.В. Сергієнко, В.В. Ксендзук, О.М. Джигора, Д.М. Захаров, О.Й. Токарчук, К.М. Войціцька, **А.А. Гавриш**. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2024. 368 с. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні фінансової підтримки секторів економіки України в умовах війни.*

#### 1.2. Стаття у виданні, включеному до наукометричних баз:

3. Kotsiuk V., Hutsalo L., Hryhorchak I., **Havrysh A.**, Stadnyk O. Ukrainian Revolution of Dignity 2013–2014: Origins, Progress, and Impact on Society. *Journal of Information Systems Engineering and Management*. Vol. 10 No. 12s (2025) P. 599-607. DOI: <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i12s.1868>. *Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні причинно-наслідкового зв'язку між Революцією Гідності та подальшою ескалацією російської агресії.*

#### 1.3. Статті у наукових фахових виданнях України (категорії Б):

4. Абрамова І.В., **Гавриш А.А.** Методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України. *Економічний простір*. 2025. № 204. С. 3-10. URL: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/09/204-3-10-abramova.pdf>. *Особистий*

*внесок автора полягає в удосконаленні таксономії фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки України.*

5. Мороз Ю.Ю., **Гавриш А.А.** Економічний вимір військової допомоги США: безпекові пакети та їх вплив на обороноздатність і фінансову стійкість України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. №1 (111). С. 14-25. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/325915>. *Особистий внесок автора полягає у здійсненні структурного аналізу безпекових пакетів допомоги США та обґрунтуванні їх економічної ролі у зміцненні обороноздатності й фінансової стійкості України в умовах війни.*

6. Дика О.С., **Ковпака А.А.** Ідентифікація джерел формування Державного бюджету України та напрямів використання фінансових ресурсів в умовах російсько-української війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108). С. 3-9. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/309013>. *Особистий внесок автора полягає у здійсненні комплексного аналізу джерел фінансування загального фонду державного бюджету України від початку повномасштабної війни та визначенні структури розподілу фінансових, військових та гуманітарних зобов'язань від держав-союзниць.*

7. Ковпака А.А. Фінансова підтримка економіки України в умовах війни. *Економіка. Управління. Інновації*. 2022. Вип. №2 (31). URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui\\_2022\\_2\\_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2022_2_7.pdf)

#### **1.4. Статті у періодичних наукових виданнях зарубіжних країн:**

8. Ковпака А. Assessment of the consequences of the military aggression of the russian federation and identification of sources of compensation for damages, *Social research & behavioral sciences*, 2022, Vol. 08, p. 28-34. URL: <https://zenodo.org/record/7466299#.ZBxc1HZBxPY>

#### **1.5. Статті у періодичних наукових виданнях:**

9. Дика О.С., **Ковпака А.А.** Аналіз світових військових витрат на виробництво та озброєння в контексті сучасних геополітичних загроз. *Society and Security*. 2023. № 1(1). С. 11–17. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/297861/290729>. *Особистий внесок автора*

*полягає у комплексному аналізі структури та динаміки світових військових витрат спрямованих на оборону в 2022 році.*

## **2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

10. Гавриш А.А. Резистенція корупції в Україні в умовах війни. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI ст.», 12-13 грудня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С. 290-295.

11. Гавриш А.А. Роль безпекових пакетів США у зміцненні обороноздатності України. Тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання», 15 листопада 2024 року. Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування. 2024. С. 386-388.

12. Ковпака А.А. Структурна динаміка фінансових потоків України в умовах війни: роль та внесок зарубіжних партнерів. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 13-17 травня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С. 591-592.

13. Ковпака А.А. Динаміка бюджетних видатків на оборону України за часів незалежності. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних ризиків XXI ст.», 7-8 грудня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С. 222-226.

14. Ковпака А.А., Барановська Т.В. Інвестиційні потреби України для ліквідації збитків спричинених російсько-українською війною. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 15-19 травня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С. 582-583. *Особистий внесок автора полягає у комплексній оцінці масштабів економічних збитків та інвестиційних потреб України, спричинених російсько-українською війною.*

15. **Ковпака А.А.**, Барановська Т.В. Інструменти управління фінансовою безпекою України. Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», 3-4 листопада 2022 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2022. С. 214-215. *Особистий внесок автора полягає у систематизації та аналізі інструментів управління фінансовою безпекою України.*

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                  |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....                                                                                                                   | 15  |
| ВСТУП.....                                                                                                                                       | 16  |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВИ .....        | 28  |
| 1.1. Бібліометричний аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави .....       | 28  |
| 1.2. Методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави.....                        | 55  |
| 1.3. Світовий досвід фінансового забезпечення воєнних потреб .....                                                                               | 66  |
| 1.4. Еволюція механізмів фінансового забезпечення воєнної підтримки країн в умовах збройних конфліктів .....                                     | 77  |
| Висновки до першого розділу .....                                                                                                                | 88  |
| РОЗДІЛ 2. СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННИХ ПОТРЕБ УКРАЇНИ.....                                         | 91  |
| 2.1. Бюджетні механізми фінансово-економічного забезпечення воєнних потреб України .....                                                         | 91  |
| 2.2. Міжнародна фінансово-економічна підтримка воєнних потреб України .....                                                                      | 108 |
| 2.3. Державно-приватне партнерство як інструмент фінансово-економічного забезпечення воєнної підтримки держави.....                              | 119 |
| Висновки до другого розділу .....                                                                                                                | 131 |
| РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ .....                                                         | 133 |
| 3.1. Підвищення ефективності управління фінансовим забезпеченням воєнних потреб: від централізованих закупівель до інноваційних механізмів ..... | 133 |
| 3.2. Обґрунтування структурно-функціональної моделі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України .....                             | 150 |
| 3.3. Економічні та інституційні засади розвитку повоєнного оборонного потенціалу України .....                                                   | 170 |
| Висновки до третього розділу .....                                                                                                               | 194 |
| ВИСНОВКИ .....                                                                                                                                   | 196 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....                                                                                                                 | 202 |
| ДОДАТКИ .....                                                                                                                                    | 230 |

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗСУ – Збройні сили України

ОВДП – облігації внутрішньої державної позики

МБФ – Міжнародний благодійний фонд

МФО – міжнародні фінансові організації

ВПО – внутрішньо переміщені особи

USAI – Ініціатива сприяння безпеці України

SIPRI – Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру

ISAF – Міжнародні сили сприяння безпеці

UNRRA – Міжнародна організація для допомоги потерпілим у II Світовій війні

ДПП – державно-приватне партнерство

ППП – публічно-приватне партнерство

ОПК – оборонно-промисловий комплекс

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

PDA – механізм оперативної передачі Україні озброєння, військової техніки, боєприпасів, обладнання та супутніх послуг із наявних запасів Міністерства оборони США

USAI – механізм фінансування закупівлі нового озброєння, військової техніки, обладнання, навчання та послуг для України

FMF – програма зовнішнього військового фінансування США

EPF – позабюджетний інструмент Європейського Союзу, у межах якого фінансуються заходи безпекової та оборонної підтримки

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Сучасна міжнародна система безпеки перебуває у стані глибокої трансформації, що супроводжується зростанням кількості збройних конфліктів, ескалацією геополітичної напруженості та посиленням нестабільності глобального безпекового середовища. Події останнього десятиліття, зокрема тимчасова окупація частини території України, а згодом і повномасштабна війна, не лише підтвердили зниження ефективності традиційних механізмів гарантування безпеки, а й засвідчили обмеженість наявних інструментів забезпечення обороноздатності держав. За таких умов особливої актуальності набуває формування нових підходів до фінансово-економічного забезпечення воєнних потреб і підтримки сектору безпеки та оборони.

В умовах тривалої війни фінансово-економічний вимір забезпечення обороноздатності держави перетворюється на один із ключових чинників її виживання, стійкості та стратегічної перспективи розвитку. Сучасні війни характеризуються високою ресурсомісткістю, технологічною складністю та критичною залежністю від безперервності фінансових потоків. Водночас змінюється сама природа війни: вона набуває ознак гібридності та високої інноваційної динаміки, що зумовлює потребу в оперативному перерозподілі ресурсів, ухваленні гнучких фінансових рішень і постійному оновленні інструментів фінансування оборонного сектору.

У цьому контексті традиційні моделі акумулювання фінансових ресурсів, що ґрунтувалися на відносно стабільних бюджетних циклах, довгостроковому плануванні оборонних видатків та обмеженій ролі зовнішнього фінансування, втрачають достатню ефективність. Вони не забезпечують необхідної швидкості мобілізації коштів, належної адаптивності до змін безпекового середовища та достатнього рівня ресурсного покриття потреб фронту. Класичні підходи, орієнтовані переважно на централізоване державне фінансування, не повною мірою враховують зростаючу роль приватного сектору, міжнародних

партнерств, технологічних стартапів, цифрових фінансових інструментів та альтернативних каналів мобілізації ресурсів, які поступово стають невід'ємною складовою сучасної воєнної економіки.

У центрі зазначених трансформацій перебуває Україна, яка одночасно виступає об'єктом зовнішньої агресії та суб'єктом формування нової системи безпекових, фінансових і економічних відносин. Повномасштабна війна проти України актуалізувала потребу в переосмисленні підходів до фінансового забезпечення оборонних потреб, мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів, підвищення ефективності їх використання та формування стійкої моделі підтримки сектору безпеки й оборони. У таких умовах фінансово-економічний механізм воєнної підтримки України набуває значення ключової складової оборонної спроможності держави, її економічної стійкості та здатності до довготривалого протистояння агресору.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичного удосконалення фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, здатного забезпечити ефективне поєднання бюджетних ресурсів, міжнародної фінансової допомоги, інвестиційних інструментів, державно-приватного партнерства, цифрових механізмів акумулювання коштів та інших джерел ресурсного забезпечення оборонних потреб. Україна, перебуваючи в епіцентрі сучасних безпекових трансформацій, не лише адаптується до нових умов фінансування війни, а й формує практичні орієнтири для переосмислення глобальних підходів до фінансово-економічного забезпечення обороноздатності держав. Тому дослідження фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України є науково й практично значущим з огляду на потребу подолання фрагментарності наявних підходів, систематизації інструментів фінансування оборонного сектору та розроблення комплексної моделі ефективного управління фінансовими ресурсами в умовах тривалої війни.

**Ступінь наукової розробленості проблеми.** Проблематика воєнної підтримки держави та її фінансово-економічного забезпечення посідає важливе

місце у сучасному науковому дискурсі, оскільки поєднує питання державних фінансів, економічної безпеки, обороноздатності, міжнародної допомоги, інституційної стійкості та управління ресурсами в умовах збройних конфліктів. Значний внесок у формування теоретико-методологічних засад дослідження здійснили зарубіжні науковці, які розглядали окремі аспекти цієї проблематики крізь призму історичного досвіду, макроекономічної стабільності, оборонних витрат і міжнародної взаємодії, зокрема: К. Кацман, Р. Сутч, Дж. Картер, Г. Палмер, Дж. Холл, Т. Сарджент, Р. Аббасов, Г. Колак, Т. Хабіман, Т. Коркеамякі та інші. Разом із тим аналіз зарубіжних наукових джерел засвідчує, що більшість досліджень має фрагментарний характер і зосереджується переважно на окремих фінансових, макроекономічних або безпекових аспектах, тоді як комплексний підхід до дослідження фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави залишається недостатньо розробленим.

Вагомий внесок у дослідження економічних, фінансових, безпекових та управлінських аспектів розвитку держави в умовах війни зробили українські науковці. Теоретико-методологічні підходи до розуміння фінансово-економічного механізму як системи форм, методів, інструментів, важелів і стимулів управління фінансовими ресурсами розкрито у працях І. Стеціва, А. Андріїшина, В. Опаріна, С. Ковальчука, І. Форкуна, М. Артуса, О. Романенка, С. Огородника, М. Зязюна, А. Славкової, О. Левандівського, О. Шеремета, О. Василика, К. Павлюка, Д. Іванова, І. Дем'янчука та інших дослідників. Окремі аспекти фінансово-економічного механізму як інструменту регулювання економіки, забезпечення економічних цілей, фінансової стабільності та управління ресурсами досліджували Ю. Якимчук, О. Корецький, А. Поддєрьогін, Л. Буряк, Г. Нам, І. Іванов та інші. У контексті економічної безпеки, стійкості держави, відновлення територій, трансформації соціально-економічних систем та управління розвитком в умовах криз важливе значення мають наукові праці Д. Грицишена, Л. Сергієнко, М. Ткача, О. Булатової, Н. Резнікової, О. Птащенко, С. Свірко, І. Грабчук, О. Грабчука, І. Абрамової, В. Кучменка, О. Джигори,

О. Дикої, А. Дикого, Т. Барановської та інших дослідників.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених фінансово-економічним механізмам, державним фінансам, економічній безпеці, міжнародній підтримці, відновленню територій та розвитку оборонного сектору, проблема формування цілісного фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України залишається недостатньо розробленою. Особливої актуальності набуває адаптація наявних теоретичних положень до умов воєнного часу, переосмислення складу інструментів фінансування, диверсифікація джерел ресурсного забезпечення, поєднання централізованих і децентралізованих механізмів акумулювання коштів, а також формування науково обґрунтованої моделі управління фінансовими ресурсами оборонного сектору. Саме це визначає актуальність, наукову новизну та практичну значущість обраної теми дисертаційного дослідження.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темою: «Механізм подолання наслідків російсько-української війни на урбанізованих територіях» (номер державної реєстрації 0123U101827). У межах науково-дослідної роботи автором проведені дослідження щодо визначення структури та обсягів безпекових пакетів США у зміцненні обороноздатності України, ідентифікації джерел формування Державного бюджету України та визначення напрямів використання фінансових ресурсів в умовах російсько-української війни.

**Мета й завдання дослідження.** Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах довготривалих безпекових викликів.

Завдання дослідження полягають у наступному:

— теоретично обґрунтувати сутність та структуру фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави;

- обґрунтувати методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки країни в умовах воєнного часу;

- проаналізувати світовий досвід фінансового забезпечення воєнних потреб держав в умовах нарощування військових витрат та посилення безпекових загроз;

- дослідити еволюцію джерел фінансового забезпечення воєнних потреб в умовах збройних конфліктів та визначити можливості їх адаптації до умов України;

- проаналізувати сучасний стан системи внутрішнього фінансування оборонного сектору України;

- визначити стратегічні пріоритети міжнародної фінансової підтримки у контексті зміцнення оборонного потенціалу України;

- оцінити роль та ефективність механізму використання державно-приватного партнерства у фінансуванні оборонного сектору;

- обґрунтувати доцільність поєднання централізованих і децентралізованих моделей оборонних закупівель для підвищення ефективності забезпечення воєнних потреб;

- розробити пропозиції щодо оптимізації державної стратегії фінансування оборонного сектору в Україні;

- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення фіскальної політики та інституційних засад розвитку післявоєнного оборонного потенціалу України.

**Об’єктом дослідження** є процес фінансово-економічного забезпечення воєнної підтримки України.

**Предметом дослідження** є теоретичні положення, науково-методичні та прикладні аспекти формування і функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України.

**Методи дослідження.** Дослідження здійснювалось за загальнометодологічною схемою системного підходу з використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, обґрунтування

теоретичних положень, науково-методичних та прикладних аспектів формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України здійснювалося з використанням різноманітних методів як: *логіко-діалектичний метод* – для розкриття сутності категорії «фінансово-економічний механізм»; *бібліометричний аналіз* – для оцінки стану наукової розробленості проблематики фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держав; *трендовий аналіз* – для виявлення динаміки публікаційної активності впродовж досліджуваного періоду; *кластерний аналіз* (з використанням функціоналу програми VOSviewer) – для ідентифікації тематичних кластерів («conflict», «economy», «effect», «relationship») та виявлення взаємозв'язків між напрямками досліджень у науковому дискурсі; *метод цифрової аналітики* (з використанням функціоналу програми Google Trends) – для підтвердження актуальності досліджуваної проблематики та виявлення географічних і часових трендів пошукових запитів (п.1.1). *Методи системного аналізу та синтезу* використовувалися для обґрунтування структури фінансово-економічного механізму; *абстракції та систематизації* – для упорядкування фінансових інструментів і механізмів мобілізації ресурсів; *структурно-функціональний* – для визначення ролі окремих елементів фінансово-економічного механізму та їх функціонального призначення у забезпеченні воєнних потреб (п.1.2). *Історичний метод* застосовувався для дослідження еволюції інструментів та джерел фінансового забезпечення воєнних потреб держав у різні періоди; *порівняльний аналіз* – для зіставлення моделей фінансування оборонного сектору в різних країнах ( п.1.3., 1.4).

*Метод фінансово-економічного аналізу* застосовувався для оцінки структури доходів і видатків державного бюджету; *статистичний* – для оцінки масштабів і динаміки фінансового забезпечення оборонного сектору, міжнародної допомоги та їх співвідношення з макроекономічними показниками; *порівняння* – для співставлення рівня показників фінансового забезпечення оборонного сектору України та росії та співвідношення їх військових потенціалів (п.2.1, п.2.2); *описовий* – для розкриття сутності державно-приватного

партнерства; *контент аналіз* – для дослідження нормативно-правового забезпечення у сфері ДПП; *табличний та графічний* – для наочного відображення отриманих результатів дослідження (п.2.3).

Оцінка сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України здійснювалась через використання таких методів: *абстрактно-логічний* – для формування концептуальних підходів до удосконалення механізму (п.3.1, п.3.2, п.3.3); *моделювання* – для розробки структурно-функціональної моделі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України (п.3.2); *інституціональний* – для дослідження взаємодії між державою, міжнародними партнерами та приватним сектором; *узагальнення, індукції та дедукції* – для формування науково обґрунтованих висновків та практичних рекомендацій щодо вдосконалення фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України (п.3.1, п.3.2, п.3.3).

**Інформаційну базу дослідження** становили наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема монографії, наукові статті та інші публікації, присвячені проблемам формування й функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держав; нормативно-правові акти України у сфері бюджетної, фінансової, економічної та оборонної політики; міжнародні угоди й офіційні документи, що регламентують надання Україні військової, фінансової, технічної та гуманітарної допомоги; офіційні дані міжнародних і національних аналітичних та статистичних ресурсів, зокрема Кільського інституту світової економіки, Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, Міністерства фінансів України, Національного банку України, аналітичної платформи Statista; матеріали міжнародних наукометричних баз даних Scopus і Web of Science, Національного репозиторію академічних текстів, а також довідкові, статистичні й інформаційно-аналітичні видання професійних міжнародних організацій.

**Використання технологій штучного інтелекту.** Технології штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, використовувалися виключно як допоміжний

інструмент у процесі підготовки дослідження. Його застосування було пов'язане з: 1) пошуковими цілями під час ознайомлення з науковими публікаціями, нормативно-правовими актами, аналітичними матеріалами та статистичними джерелами щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України; 2) перекладом окремих нормативно-правових, стратегічних та аналітичних документів з англійської та інших іноземних мов українською мовою; 3) попереднім мовностилістичним уточненням окремих формулювань без зміни змісту авторських положень дослідження.

Технології штучного інтелекту не використовувалися для самостійного генерування наукових результатів, формування висновків, розроблення методології, проведення емпіричних розрахунків чи створення основного тексту дисертаційної роботи. Усі теоретичні положення, аналітичні узагальнення, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у розвитку теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування і трансформації фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах повномасштабної війни.

Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

*вперше:*

– розроблено структурно-функціональну модель фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, що інтегрує монетарний, фіскальний, міжнародно-донорський, інвестиційний і спеціальний блоки з рівнями стратегічного управління, фінансово-ресурсного забезпечення, операційного планування, виробничо-інвестиційної підтримки та безпосереднього виконання воєнних завдань, що дає змогу комплексно відобразити рух фінансових ресурсів від джерел їх формування до трансформації в оборонний потенціал, підвищення економічної стійкості держави та забезпечення потреб сектору безпеки й оборони;

*удосконалено:*

– таксономію фінансових інструментів воєнної підтримки держави шляхом її доповнення сучасними цифровими, децентралізованими та неформальними механізмами акумулювання фінансових ресурсів, зокрема криптодонатами, краудфандинговими платформами, цифровими військовими облігаціями, токенизованими активами та іншими фінансово-технологічними інструментами, що, на відміну від традиційних підходів, орієнтованих переважно на бюджетне фінансування, міжнародну допомогу, кредитні ресурси й класичні боргові інструменти, дає змогу врахувати новітні практики фінансової мобілізації, сформовані в умовах повномасштабної війни;

– наукове обґрунтування доцільності використання гібридної моделі оборонних закупівель, що ґрунтується на поєднанні централізованих закупівель, які забезпечують системність, стратегічну узгодженість і передбачуваність планування, з децентралізованими закупівлями, зокрема на основі цифрових платформ типу DOT-Chain Defence, які підвищують гнучкість та оперативність забезпечення нагальних потреб, оптимізують закупівельні процеси й сприяють зниженню корупційних ризиків завдяки прозорості, простежуваності та цифровому контролю за фінансовими операціями;

– підходи до використання інструментарію державно-приватного партнерства у системі фінансового забезпечення воєнних потреб держави, які, на відміну від традиційного бюджетно-орієнтованого підходу, передбачають адаптацію практик довгострокового оборонного контракування, співфінансування оборонних інновацій, створення державно-приватних виробничих консорціумів, розвиток технологій подвійного призначення, локалізацію виробництва критично важливої продукції та застосування державних гарантій для підтримки оборонних підприємств, що створює передумови для диверсифікації джерел фінансування й модернізації оборонно-промислового комплексу України;

*набули подальшого розвитку:*

– зміст поняття «фінансово-економічний механізм воєнної підтримки держави», яке уточнено з урахуванням реалій воєнного часу, пріоритетності бюджетних видатків на оборону, використання державних запозичень, активізації механізмів державно-приватного партнерства, емісії цінних паперів, а також залучення міжнародної фінансової та матеріальної допомоги; запропоновано розглядати фінансово-економічний механізм воєнної підтримки як цілісну систему взаємопов'язаних фінансових, економічних, регуляторних інструментів, організаційних важелів і стимулів, що функціонують на внутрішньому та зовнішньому рівнях із метою забезпечення економічної стійкості держави, ефективного фінансування оборонних потреб, мобілізації ресурсів, посилення соціально-економічної консолідації суспільства та створення передумов для стримування агресора в умовах збройної агресії чи повномасштабної війни;

– науково-методичний підхід до бібліометричного аналізу досліджень у сфері фінансового забезпечення воєнної підтримки держави за пошуковими запитами «military support», «defense funding», «military aid» у наукометричних базах Scopus та Web of Science, що дало змогу встановити міждисциплінарну природу проблематики, виокремити ключові тематичні вузли наукового дискурсу – «conflict», «effect», «relationship», «economy» – та окреслити недостатньо досліджені аспекти, зокрема щодо інтеграції нових фінансових інструментів і формування гібридної моделі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави;

– стратегічні пріоритети мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення воєнних потреб держави, що дозволило обґрунтувати структурні зміни у формуванні доходів і видатків бюджету, зростання ролі неподаткових надходжень, державних запозичень та емісійних інструментів, а також визначити ключові виклики фінансування оборонного сектору, зокрема високий рівень бюджетного дефіциту, боргового навантаження та залежності від зовнішньої фінансової допомоги;

– підходи до формування інвестиційної складової фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України на основі інтеграції державних, приватних і міжнародних інвестиційних ресурсів у розвиток оборонно-промислового комплексу, модернізацію виробництва та посилення довгострокової стійкості оборонного сектору України.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає у розробці теоретико-методичних узагальнень і науково-практичних рекомендацій щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практичну діяльність Департаменту регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації. Зокрема, окремі теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації використано під час опрацювання питань фінансово-економічного забезпечення регіонального розвитку, посилення економічної стійкості та залучення інвестиційних ресурсів в умовах воєнного стану. Практичне значення отриманих результатів підтверджується довідкою про впровадження.

Основні теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в освітньому процесі Державним університетом «Житомирська політехніка», зокрема при розробці навчально-методичного забезпечення у контексті удосконалення структури та змісту дисципліни «Міжнародна безпека».

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, висновки й рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно (звіт подібності сформований за допомогою програми StrikePlagiarism додається). На основі отриманих у ході дослідження результатів сформовано теоретико-методичні положення і науково-практичні рекомендації щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах повномасштабної війни. Зокрема, теоретично обґрунтовано сутність і

структуру фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави; розкрито особливості залучення фінансових ресурсів в оборонний сектор; обґрунтовано доцільність застосування гібридної моделі щодо здійснення оборонних закупівель; досліджено сучасні фінансові інструменти мобілізації ресурсів, включаючи інноваційні цифрові механізми; визначено стратегічні пріоритети фінансування оборонного сектору та напрями залучення інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу України. Особистий внесок у наукових працях, опублікованих у співавторстві, наведено окремо у списку публікацій.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 6 міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [109, 110, 144, 145, 147, 148].

**Публікації.** Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 15 наукових працях, з них: 2 монографії; 1 стаття у зарубіжному виданні, яку включено до наукометричних баз даних; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 4 статті у вітчизняних фахових виданнях категорії Б; 1 стаття у науковому виданні, що не входить до переліку фахових; 6 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, та додатків. Основний зміст викладено на 186 сторінках друкованого тексту. Робота містить 16 таблиць (без урахування таблиць у додатках), 37 рисунків та 8 додатків. Список використаних джерел нараховує 257 найменувань і розміщений на 28 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВИ

### 1.1. Бібліометричний аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави

Міжнародна система безпеки, що склалась після Другої світової війни, в першій чверті XXI ст. зіткнулась з викликами, які докорінно підірвали звичний для всіх геополітичний ландшафт. Події останнього десятиліття – від окупації українських територій, до гібридних конфліктів і повномасштабних війн – демонструють неефективність усталених механізмів колективної безпеки та міжнародних інституцій. Сучасна світова система переживає період глибоких змін, що вимагає перегляду безпекових функцій міжнародних організацій. Трансформацій у безпековій політиці потребують країни, які зазнали зовнішньої агресії, або знаходяться поруч з епіцентром конфлікту, чи можуть стати наступною ціллю країн-агресорів. Вони змушені самостійно виробляти та реалізовувати національні механізми захисту, в тому числі і у фінансово-економічній сфері.

Проблематика фінансування обороноздатності держав набула особливої актуальності після анексії російською федерацією частини українських територій та подальшої ескалації воєнної агресії. Умови сучасної безпеки засвідчили, що традиційні інструменти ресурсного забезпечення оборони є недостатніми, що змушує як Україну, так і міжнародну спільноту вдосконалювати механізми фінансування сектору безпеки та оборони.

Відтак зростає потреба у чіткому методологічному визначенні базових понять, які формують концептуальну основу дослідження фінансово-економічного механізму воєнної підтримки. Наявний термінологічний апарат, що використовується в наукових і прикладних дослідженнях цієї сфери, є

неоднозначним, що зумовлює необхідність його уточнення та уніфікації. Формування ефективного фінансово-економічного механізму воєнної підтримки розглядається не лише як внутрішньодержавний пріоритет, але й як предмет міждисциплінарного наукового осмислення, що поєднує економічні, політичні, правові та безпекові підходи.

У цьому контексті важливим є аналіз публікаційної активності науковців у провідних наукометричних базах даних, зокрема Scopus та Web of Science. Такий аналіз дозволяє не лише підтвердити актуальність досліджуваної проблеми, але й окреслити основні напрями формування міждисциплінарної парадигми вивчення фінансово-економічних механізмів воєнної підтримки.

Для проведення бібліометричного аналізу було обрано декілька ключових слів – «defense funding», «military aid», «military support», оскільки фінансово-економічний механізм воєнної підтримки є складним поняттям, яке охоплює площину фінансування оборонного сектору, міжнародної допомоги та різних форм військової підтримки. Такий вибір ключових слів дозволив сформувати репрезентативну вибірку публікацій, які лягли в основу оцінки наукової активності за темою дослідження. Графік, зображений на рис. 1.1. ілюструє динаміку наукових публікацій за ключовими словами «military support» в період з 1940 до 2025 рр. (база даних Scopus).

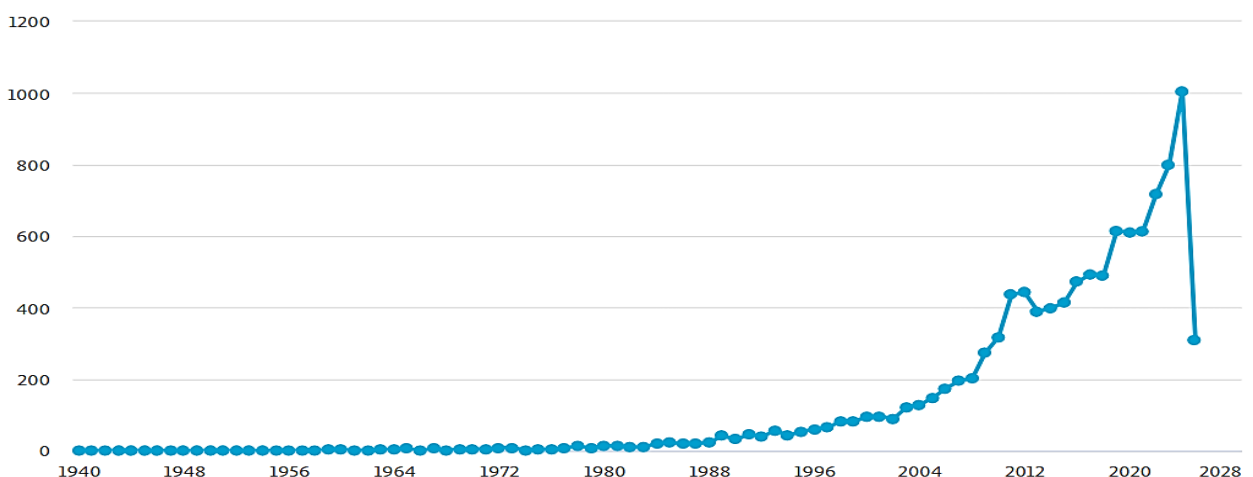


**Рис.1.1. Аналіз публікаційної активності за пошуковим запитом «military support» у наукометричній базі Scopus у 1940-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Scopus.

Перше суттєве зростання написання публікацій за даною тематикою відбулося у 2000-х рр., що пояснюється геополітичними змінами на початку XXI ст. Зокрема війна в Афганістані (2001 р.), Ірані (2003 р.), розширення НАТО (1999 р., 2004 р.) загострили увагу наукової спільноти до міжнародних програм військово-гуманітарної допомоги. Наступний сплеск наукової активності спостерігається після 2014 р. – початку збройної агресії росії проти України та зростання ролі військової підтримки, як інструменту зовнішньої політики у врегулюванні конфліктів. Значний підйом у кількості публікацій фіксується в період 2022-2023 рр., що пояснюється безпрецедентною до цього часу міжнародною військовою і фінансовою допомогою, наданою Україні після повномасштабного вторгнення рф на її територію. Пікове значення припадає на 2023 р., коли кількість публікацій перевищила показник 1000, що свідчить про активне обговорення цієї теми у науковому середовищі на тлі воєнних криз, які докорінно змінили глобальний безпековий порядок.

За для підтвердження актуальності та важливості досліджуваної проблематики, з використанням інструменту *VOSviewer*, було проведено бібліометричний аналіз статей, книг та матеріалів конференцій з різних галузей наук, які представлені в базі знань Scopus. Він дозволив виявити тематичні взаємозв'язки між ключовими поняттями та кластерами, а також оцінити впливовість дослідницьких напрямків публікацій і візуалізувати основні взаємозв'язки між ними. Завдяки проведеному аналізу можна чітко визначити актуальні теми серед науковців, дослідити міждисциплінарні підходи а також простежити, як змінюється популярність і актуальність окремих тем з часом, які напрями стають більш затребуваними, а які поступово втрачають свою значущість.

Проведення бібліометричного аналізу наукових публікацій здійснено за допомогою інструменту *VOSviewer* і відображено на рис.1.2, що додатково підтверджує репрезентативність та наочність отриманих результатів.



В межах зеленого кластеру концентруються дослідження, що стосуються економічного виміру військових конфліктів, їхнього впливу на екологію, створення стратегій подолання кризових ситуацій спричинених війною. Очевидно, що велика кількість праць присвячена впливу війни на економіку, сталий розвиток, довкілля, сільське господарство, відновлення постраждалих регіонів, аналіз впливу військових конфліктів на промисловість та виробничі потужності країни. Україна є прикладом країни, навколо якої розгортається велика кількість досліджень пов'язаних з економічними і екологічними наслідками війни.

Соціально-економічні наслідки військових конфліктів формують жовтий кластер. В межах нього центральною категорією виступає «ефект», що відображає основний фокус наукових праць на наслідках військових дій та їх впливу на суспільство. Жовтий кластер включає дослідження впливу військових конфліктів на темпи економічного розвитку, доступу до освіти, зміни ВВП, підготовку кадрів і людських ресурсів у контексті воєнних умов та післявоєнної відбудови.

Синій кластер включає теоретичні, аналітичні та історичні аспекти військових втручань і підтримки. Домінують такі категорії як «відносини», «втручання», «захист», «допомога», «оборона», «присутність», «урок», «історія». Зазначене свідчить про науковий інтерес до аналізу історичного минулого країн з подібним досвідом, формування аналітичних підходів щодо дослідження військових інтервенцій, їх наслідків та доцільності таких втручань.

Для створення візуалізації даних в *VOSviewer* було проаналізовано 897 джерел з бази знань Scopus за ключовими словами «military support» станом на квітень 2025 р., в межах предметної області «Соціальні науки». Важливо зазначити, що дана тематика демонструє висхідну динаміку наукового інтересу, що підтверджується суттєвим збільшенням кількості досліджень в даній галузі (до 10555 публікацій) вже в травні 2025 р. Більше того, тематика військової підтримки підтверджує широку затребуваність в міждисциплінарному науковому просторі та визначає її стратегічну важливість як пріоритетного

напрямку подальших наукових досліджень. Статистика виконаних наукових робіт в суміжних галузях в базі знань Scopus відображена на рис.1.3.

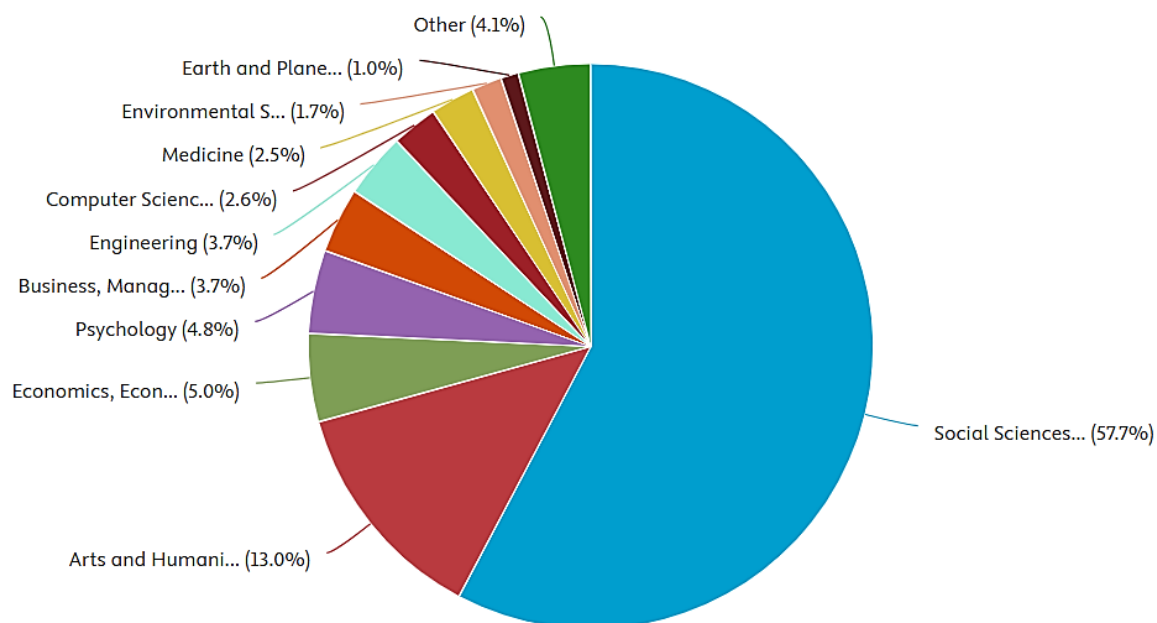


**Рис.1.3. Структура наукових досліджень у наукометричній базі Scopus залежно від галузі знань за пошуковим запитом «military support»**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Scopus.

Для побудови рис.1.3 було відібрано для аналізу 18740 публікацій з бази даних Scopus. Найбільшу частку публікацій в розрізі галузей охоплюють соціальні науки (57,7%, або 10555 документів). Даний результат свідчить про домінування соціально-політичного та безпекового характеру публікацій у вивчені сфери військової підтримки. Значний інтерес виявлено у сфері гуманітарних наук (13% або 2373 документи), економіки, економетрики та фінансів (5% або 919 документів), психології (4,8% або 873 документи) та управління (3,7% або 681 документ).

На основі аналізу публікацій у базі знань Web of Science (67996 публікацій) за ключовими словами «military support», було підтверджено той факт, що дана тематика має міждисциплінарний характер і висвітлюється у широкому спектрі наукових галузей (рис.1.4).

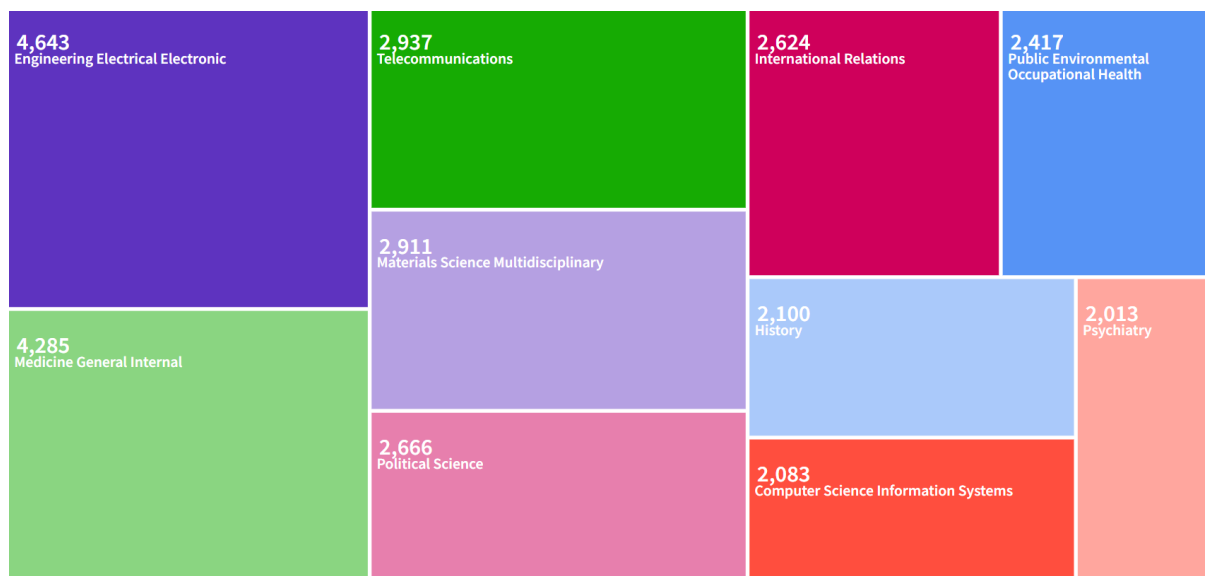


**Рис.1.4. Міждисциплінарний розподіл публікацій за ключовими словами «military support» у базі Web of Science**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Web of Science.

Згідно з рис. 1.4 найбільше публікацій за даною тематикою сконцентровано у сфері інженерії електроніки та електротехніки (4640 публікацій), що свідчить про вагомий роль технологічного забезпечення військової підтримки. Значна кількість робіт зосереджена в сфері медицини (4278 публікації), що вказує на важливість медичного забезпечення й надання гуманітарної допомоги в умовах війни. Інші провідні напрямки включають телекомунікації (2935 публікацій), матеріалознавство (2907 публікацій), міжнародні відносини (2621 публікація) та політичні науки (2660 публікацій). Проведене дослідження вказує на те, що попри значну кількість наукових публікацій, лише частина з них безпосередньо стосується теми фінансово-економічної підтримки країн у воєнний період та детально аналізує механізми міжнародної допомоги у контексті збройних конфліктів.

Більшість робіт зосереджені на технологічних, медичних або загальнотеоретичних аспектах, тоді як аналітичні дослідження, що описують структуру, інструменти, обсяги та ефективність зовнішньої допомоги для підтримки обороноздатності держави у кризових умовах, залишаються відносно

малочисельними. Зазначене свідчить як про наукову новизну, так і про практичну значущість обраної тематики.

Для підтвердження актуальності з досліджуваної тематики доцільно скористатися інструментами цифрової аналітики Google Trends, які дозволяють виявити тенденції суспільного інтересу, підвищити валідність вибору джерел, ключових слів та підсилюють аргументацію ключових досліджень в даному напрямку. Google Trends вказує на популярність таких пошукових запитів як «military support», «defense funding», «military aid» різних сферах професійної діяльності, особливо в роки загострення військових конфліктів в світі (рис.1.5).

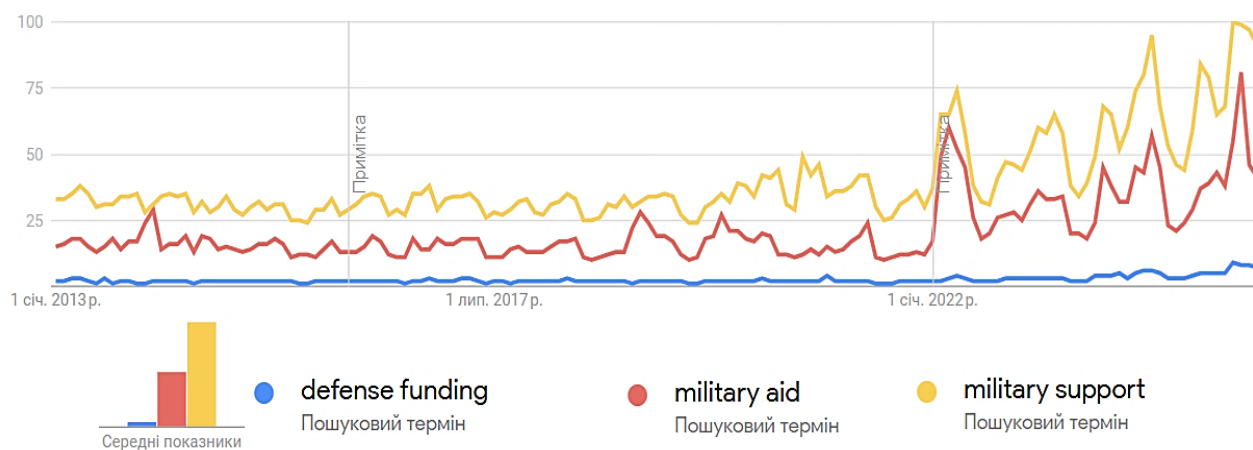


**Рис.1.5. Порівняльний аналіз динаміки популярності пошукових запитів «defense funding», «military aid», «military support» у 2013-2025 pp.**

*Джерело:* побудовано на основі даних Google Trends.

Динаміка популярності пошукових запитів за обраними ключовими словами підтверджує високий рівень суспільного та політичного інтересу до питань міжнародної військової допомоги. Найбільш популярним є пошуковий запит за терміном «military support», найнижчий інтерес – «defense funding». Зазначене пояснюється тим, що термін «defense funding» є професійно-орієнтованим та менш поширеним серед широкого загалу. Дані рисунку свідчать про нерівномірне зростання інтересу до цих понять впродовж аналізованого періоду (2013-2025 pp.), але в більшості випадків пошукова активність за всіма ключовими словами зберігається в часовому розрізі.

Стрімке зростання пошукових запитів за терміном «military support» прослідковується з 2022 р., що корелює з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Подальша динаміка має висхідну траєкторію з регулярними піками в період квітня 2022 р., що в свою чергу може бути пов'язане з декількома чинниками. По-перше – прослідковується тенденція отримання допомоги від США, яка є ключовим партнером України в протистоянні російській агресії, і кожного року в квітні ухвалювалися пакети військової допомоги (у квітні 2022 р. США оголосили про надання Україні військової допомоги на суму 800 млн дол. США, включаючи важке озброєння, артилерію та безпілотники [83]; у квітні 2023 р. – новий пакет військової допомоги Україні на суму 2,6 млрд дол. США [229]; у квітні 2024 р. Конгрес США схвалив пакет допомоги Україні на суму 61 млрд дол. США тощо) [174]. По-друге – початок війни і активізація бойових дій привертають увагу широкого кола громадськості в Україні й за кордоном, яка вимагає додаткової підтримки і міжнародної допомоги.

Пошуковий запит «military aid» має чотири точки піку, перша з яких прослідковується в січні 2014 р., коли розпочалося вторгнення російських військ на територію Криму з подальшою його окупацією. Другий і третій пік припадають на початок повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 р. та під час оголошення великих пакетів військової допомоги Україні в 2024 рр. У четверте популярність даного пошукового запиту зросла в лютому 2025 р., вочевидь як реакція на зміну президента США і його гучних заяв, щодо подальших варіантів співпраці з Україною в сфері закупівлі і постачання американського озброєння.

Особливе значення має і географічний інструмент Google Trends, оскільки завдяки ньому можна відслідкувати, які країни були найбільш зацікавлені в відстеженні проблеми воєнної підтримки України (рис. 1.6, 1.7).

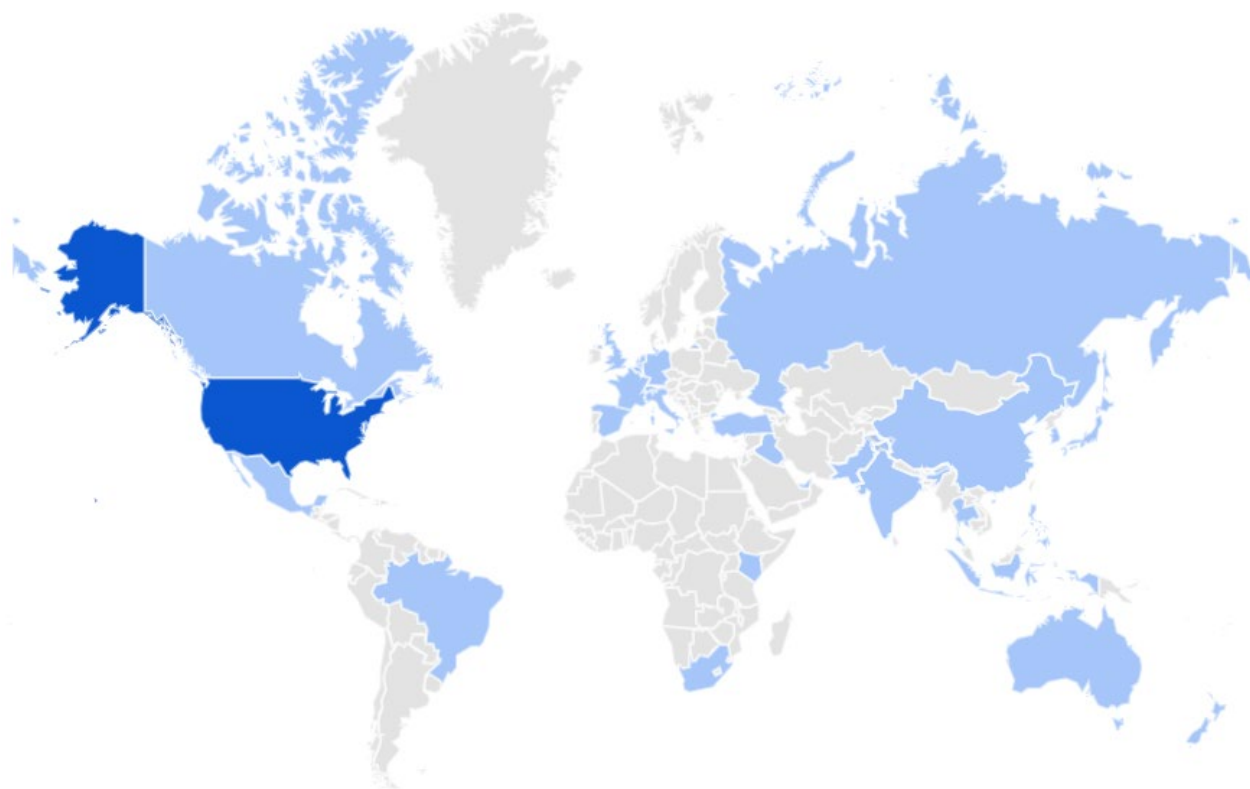


**Рис. 1.6. Географічна структура пошукових запитів терміну «defense funding» за 2013-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних Google Trends.

Географічна структура пошукової активності за терміном «defense funding» свідчить про домінування інтересу до тематики оборонного фінансування з боку США, що зумовлено провідною роллю цієї держави у формуванні глобальної архітектури безпеки та її статусом основного донора оборонної допомоги Україні. Розрив в пошукових запитах є кардинальним по відношенню до інших країн, таких як Китай, Канада, Філіппіни, Кенія, Австралія, Ірак, Нова Зеландія, Сінгапур, Велика Британія, ПАР, росія. Низький рівень пошукової активності в інших регіонах може свідчити про обмежене використання цього поняття у публічному просторі поза межами англосаксонської інформаційної зони.

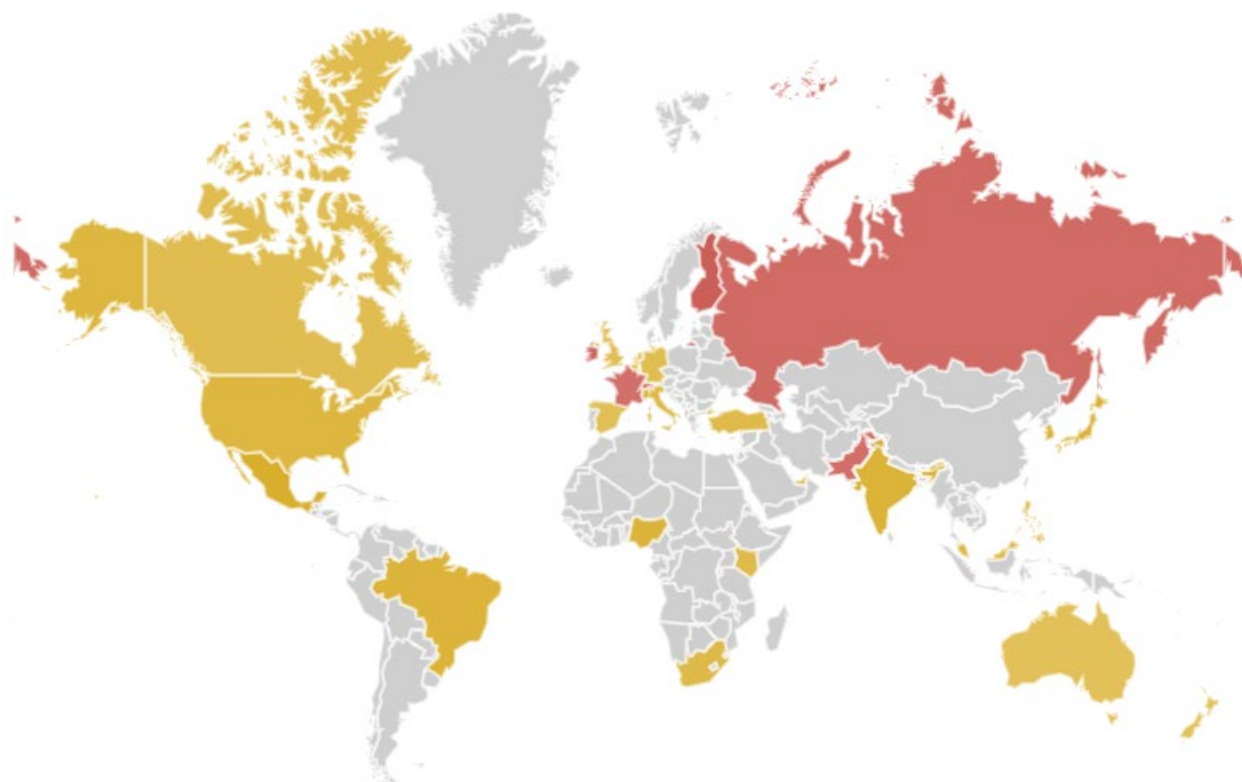


**Рис.1.7. Географічна структура пошукових запитів термінів «military aid», «military support» за 2013-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних Google Trends.

Картографічний аналіз пошукових термінів «military aid» і «military support» демонструє широку зацікавленість з боку країн Європейського Союзу, Північної Америки, Азії та Океанії. Найвищий рівень інформаційної активності зафіксовано у Франції, США, Бельгії, Швейцарії, Південній Кореї, Ізраїлі, Індії та Японії, що відображає високий рівень політичного, медійного та суспільного інтересу до питань воєнної підтримки України як частини глобального безпекового порядку денного.

Результати бібліометричного аналізу на основі інформації з баз даних Scopus та Web of Science підтверджують міждисциплінарний характер досліджень військової підтримки з домінуванням соціогуманітарного та економічного підходів, але оскільки найбільше нас цікавлять публікації, найбільш дотичні до теми дослідження, подальший аналіз публікацій буде зведено до таких галузей знань як «Соціальні науки» та «Економіка,

економетрика та фінанси» (10875 публікацій). Часовий проміжок досліджуваної тематики доцільно звужити до періоду з 2013 по 2025 рр., аби відслідкувати період змін від моменту Революції Гідності і до моменту повномасштабної війни [40].

Публікаційний інтерес до досліджуваної тематики в розрізі країн проілюстровано на рис.1.8.

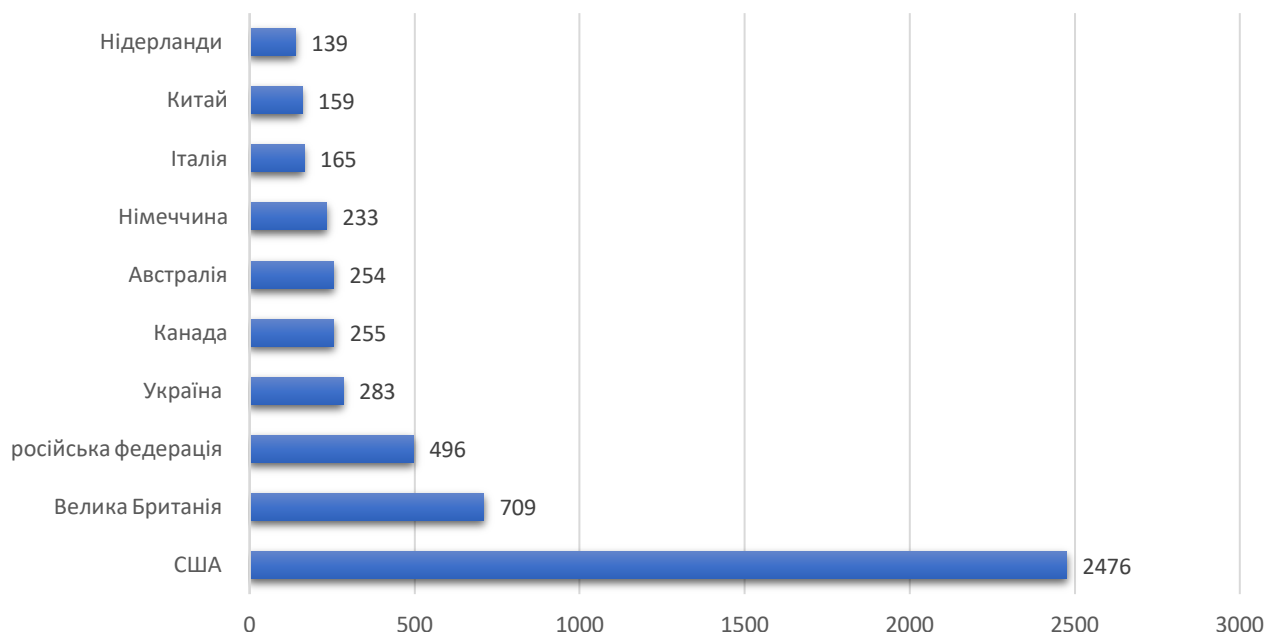


**Рис.1.8. Розподіл публікацій за ключовим словом «military support» за країнами впродовж 2013-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Scopus.

На рис. 1.8 прослідковується очевидний лідер з написання наукових робіт за досліджуваним напрямом – Сполучені Штати Америки (2476 публікацій), цей показник свідчить про домінування США у глобальному науковому просторі з тематики військової підтримки. Значну активність демонструє також Велика Британія (709 публікацій). З-поміж країн, які безпосередньо залучені до геополітичного конфлікту за кількістю наукових публікацій переважає росія, що може свідчити про активну пропагандистську або псевдонаукову діяльність, з метою легітимізації власної військової агресії в академічному просторі. Держави-члени НАТО та їх партнери (Австралія, Китай) теж демонструють

стали зацікавленість у дослідженні теми військової підтримки. На рис.1.9 відображений розподіл наукових публікацій за ключовим словом «military support» серед провідних наукових установ світу.

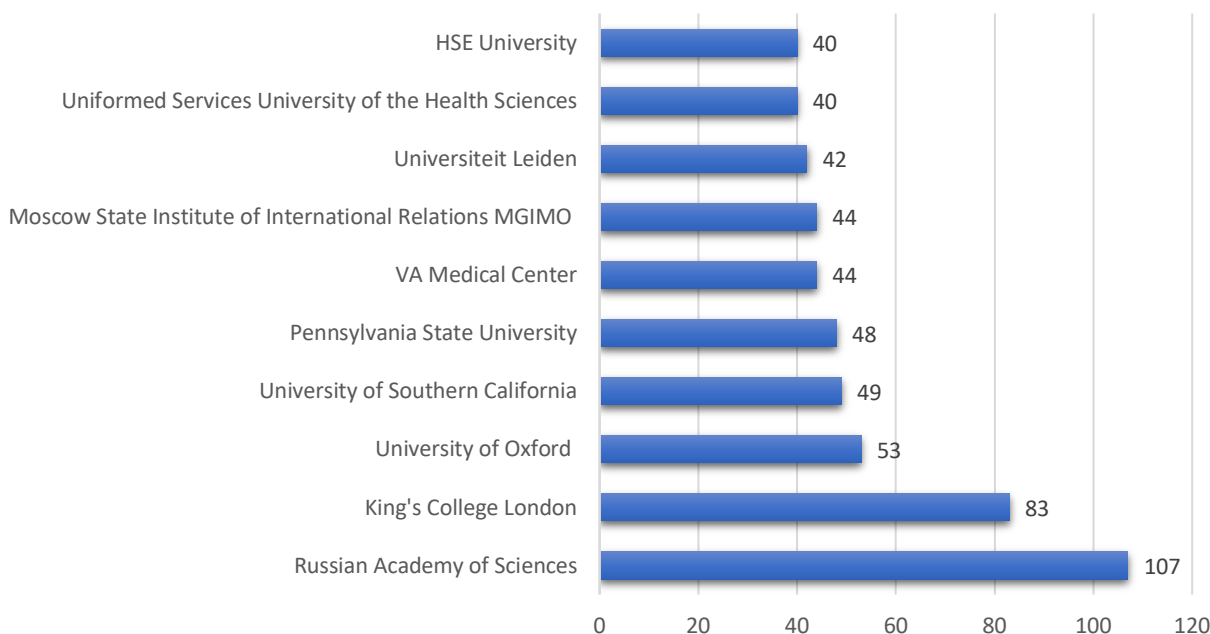


**Рис.1.9. Розподіл кількості наукових публікацій за ключовим словом «military support» серед провідних наукових установ світу за даними бази Scopus у 2013-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Scopus.

Відповідно до рис. 1.9 лідером з кількості опублікованих робіт за тематикою воєнної підтримки є російська академія наук (russian academy of sciences), яка намагається зміцнити проросійську позицію у міжнародному науковому середовищі. Друге та третє місця займають Королівський коледж в Лондоні (King's College London) та Оксфордський університет (University of Oxford), що підкреслює високий рівень зацікавленості британських дослідницьких інституцій у вивченні питань військової підтримки. До першої десятки також входять американські університети (University of Southern California, Pennsylvania State University, VA Medical Center), що свідчить про науковий інтерес до тематики військової допомоги в США.

Серед основних наукових журналів, в яких прослідковується матеріал з досліджуваної тематики, лідирує «Military Psychology» (123 документи), «Military Behavioral Health» (100 документів), «Journal of Conflict Resolution» (99 документів), «Armed Forces and Society» (58 документів) та «Journal of Peace Research» (55 документів). Публікації у цих журналах охоплюють широкий спектр міждисциплінарних досліджень – від поведінкової медицини до питань врегулювання конфліктів і миротворчих операцій (рис.1.10).

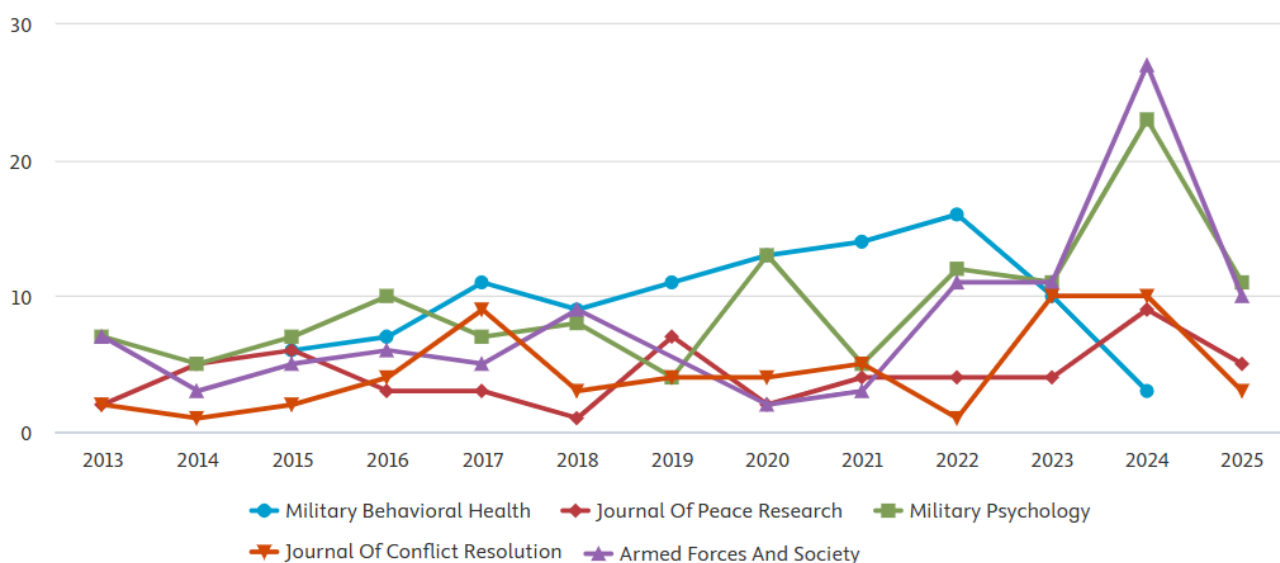


**Рис. 1.10. Динаміка публікацій за ключовими словами «military support» у провідних наукових журналах у період 2013-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Scopus.

Рис.1.10 демонструє загальне зростання інтенсивності публікацій у 2022-2024 рр., що збігається з активною фазою повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Найбільший пік зафіксовано у 2024 р. у журналі «Armed Forces and Society», що може свідчити про підвищену зацікавленість до тем безпеки, цивільно-військових відносин та трансформації збройних сил у відповідь на глобальні виклики.

Питання воєнної підтримки є предметом наукових досліджень низки вчених, які є лідерами з написання статей у базі даних Scopus. Серед них Д. Перкінс (16 публікацій), К. Кацман (13 публікацій), М. Люсьє-Гріг та А. Таго (по 12 публікацій кожен). Однак, в роботах даних авторів, питання воєнної

підтримки розглядається не в тому контексті, якого потребує наше дослідження. Перкінс Д. у своїх публікаціях досліджує питання фінансової підтримки ветеранів, фінансові механізми підтримки збройних сил, індивідуальні програми допомоги ветеранам війни, в тому числі фінансової. М. Люсьє-Гріг та А. Таго аналізують воєнну підтримку в контексті ментального здоров'я військовослужбовців та їх сімей. Кацман К. аналізує сферу міжнародних відносин, зокрема політику США на Близькому сході. В його праці «Bahrain: Reform, security, and U.S. policy» відображені інструменти фінансової підтримки США. Зокрема, йдеться про надання фінансової військової допомоги з навчання військовослужбовців; передачу списаного військового обладнання США, придатного для використання; цільове фінансування безпекових програм, які не пов'язані з озброєнням, але спрямовані на посилення здатності партнерських країн США ефективно боротися з транснаціональними загрозами [36]. Попри активну публікаційну діяльність окремих авторів, більшість публікацій концентрується на індивідуальних програмах реінтеграції ветеранів, психосоціальних аспектах підтримки сімей військовослужбовців, аналізі геополітичних стратегій і лише деякі на військовій допомозі окремим країнам.

Науковий нарис Р. Сутча «Фінансування Великої війни: податок на багатих, «облігацій свободи» для всіх» («Financing the Great War: A Class Tax for the Wealthy, Liberty Bonds for All») детально описує стратегію фінансування Першої світової війни в США, розроблену міністром фінансів В. Мак-Еду. Уряд обрав для себе механізм прогресивного оподаткування заможних верств із масштабним залученням коштів населення через продаж «облігацій свободи», уникаючи емісії грошей. Даний фінансовий механізм забезпечив країну необхідними ресурсами і допоміг стримати військову інфляцію, заклавши фундамент для подальшого глобального домінування долара [70].

Дослідження Дж. Картера та Г. Палмера містить опис формування фінансового механізму в умовах міждержавних війн («Type and Interstate War Finance»). Вчені аналізують, як сучасні держави фінансують різке зростання військових витрат під час міжнародних воєн, порівнюючи стратегії демократій

та диктатур. Автори виокремлюють чотири основні методи залучення коштів: скорочення цивільних видатків, підвищення податків, державні запозичення та емісія грошей. Головний висновок полягає в тому, що авторитарні режими значно суворіше урізають соціальні програми заради військових потреб, оскільки їхні лідери менше залежать від широкої суспільної підтримки. Водночас обидва типи режимів намагаються уникати непопулярних податків та інфляції, а гіпотеза про те, що демократії мають перевагу в отриманні кредитів і накопичують більше боргів під час війни, не знайшла статистичного підтвердження. Таким чином, стаття демонструє, що політичне виживання лідерів є ключовим фактором, який визначає економічний вибір держави в умовах збройного конфлікту [13].

Фіскальну історію США досліджували Джордж Дж. Холл та Томас Дж. Сарджент, які проаналізували методи фінансування восьми великих воєн та двох повстань у період з 1790 по 1988 рр. Автори використовують економічні моделі Барро та Лукаса-Стокі як теоретичну основу, щоб з'ясувати, яким чином уряд балансував між податками, державним боргом та грошовою емісією під час різких стрибків витрат. Дослідження виявляє чітку історичну тенденцію: з часом частка податкового фінансування зростала, тоді як залежність від запозичень поступово зменшувалася. Важливий акцент зроблено на концепції реальної прибутковості облігацій, демонструючи, як інфляція та економічне зростання допомагали державі зменшувати борговий тягар після завершення конфліктів [33].

Аббасов Р. у науковій статті «Вплив військових витрат на державні бюджети: комплексний аналіз» («The impact of military spending on government budgets: A comprehensive analysis»), досліджує взаємозв'язок між оборонними витратами та державними фінансами, аналізуючи дані останніх двох десятиліть. Автор дослідив, що надмірне фінансування армії, яке перевищує 3% від ВВП країни, часто призводить до зростання бюджетного дефіциту та значного збільшення державного боргу. Дослідження детально описує ефект витіснення, через який мілітаризація бюджету позбавляє ресурсів критично важливі цивільні

сфери. У цьому контексті Аббасов фактично окреслює фінансово-економічний механізм впливу військових витрат: від короткострокового стимулювання економіки через оборонні замовлення до довгострокових негативних наслідків для бюджетної стійкості. Порівняння міжнародних стратегій фінансування в США, Європі та країнах, що розвиваються, показує, що механізм балансування між безпековими потребами та економічною стабільністю має універсальний характер. Саме тому його рекомендації щодо суворого фіскального нагляду та реформ можна розглядати як елементи запропонованого фінансового механізму управління військовими витратами [1].

Питання фінансового механізму в приватному секторі частково розглядали Г. Колак, Т. Хабімана, Т. Коркеамякі. Їхнє дослідження аналізує складний взаємозв'язок між державними запозиченнями та корпоративним капіталом у періоди збройних конфліктів. Автори вивчають дані понад 50 000 компаній із 101 країни, щоб з'ясувати, як геополітична нестабільність впливає на фінансове витіснення приватного сектору з ринку кредитування. Особлива увага приділяється транснаціональним корпораціям, які виявляються більш вразливими до конфліктів порівняно з вітчизняними фірмами, а також регіональним ефектам поширення, коли війна в одній країні погіршує умови фінансування в сусідніх державах [14].

Проведений бібліометричний аналіз підтверджує актуальність дослідження механізмів фінансово-економічного забезпечення воєнної підтримки держав в умовах збройних конфліктів і водночас засвідчує недостатню обґрунтованість понятійно-категоріального апарату цієї тематики. Тому доцільно проаналізувати актуальність даної тематики в українській науковій літературі, що дозволить зіставити міжнародні підходи з національними науковими напрацюваннями та окреслити потенційні напрями їх подальшого розвитку (табл. 1.1).

**Трактування поняття «фінансово-економічний механізм»  
у науковій літературі**

| Автор/джерело                                       | Визначення поняття                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Економічна енциклопедія [128]                       | Фінансовий механізм – комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян.                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Якимчук А.Ю.,<br>Корецький О.М.<br>[257]            | Фінансовий механізм – механізм публічного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо.                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Чинчик А.А. [252]                                   | Фінансово-економічний механізм – формування, використання, нагромадження фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для функціонування держави і суспільства (бюджетний, валютний, фінансовий, податковий, інвестиційний та ін.).                                                                                                                                                                                                                                            |
| Кульман А.<br>[156, с.13]                           | Економічний механізм – це певна послідовність взаємопов'язаних економічних явищ, які мають об'єктивний характер. Економічні механізми можна представити як необхідний взаємозв'язок, що природно виникає між різними економічними явищами.                                                                                                                                                                                                                                       |
| Аранчій В.І. [88]                                   | Фінансовий механізм підприємства – це сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової дальності підприємства.                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Стеців І.С.,<br>Андріїшин А.М.<br>[234, с. 82- 83]. | Економічний механізм державного управління – сукупність методичних інструментів сукупність методів управління і взаємодії суб'єктів; регулюючі функції держави; політичні, юридичні й економічні відносини; послідовність взаємопов'язаних економічних явищ; спосіб реалізації соціально-економічних вподобань; елементи економічної системи; засоби, важелі, дія яких спрямована на результативність господарської діяльності; важелі і методи планового впливу на виробництво. |
| Опарін В.М.[189]                                    | Фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільств.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Базилевич В.Д. і<br>Баластрик Л.О. [91]             | Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.                                                                                                                                                                                |
| Базилук Я.Б.[92]                                    | Фінансовий механізм передбачає залучення довгострокових коштів до інвестиційних цільових державних програм та створення регіональних фінансових механізмів забезпечення стабільності.                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Ковальчук С. В.,<br>Форкун І. В. [142]              | Фінансовий механізм – сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Артус М.М. [89]                                     | Фінансовий механізм як система доцільно спрямованих заходів впливу на процес відтворення у формі методів, інструментів і важелів у межах нормативно-правового забезпечення з метою соціально-економічного розвитку суспільства – це цілісність, властивості якої виявляються лише за спільної взаємодії її елементів.                                                                                                                                                            |

*продовження табл. 1.1*

|                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Кириленко О.П. [138]                                                     | Фінансовий механізм – сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Романенко О.Р.,<br>Огородник С.Я.,<br>Зязюн М.С.,<br>Славкова А.А. [250] | Фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Васечко Л.І. [105]                                                       | Фінансовий механізм – це системна сукупність фінансових регуляторів та інструментів розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів для матеріального забезпечення населення та соціально-економічного розвитку суспільства.                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Поддєрьогін А.М.,<br>Буряк Л.Д., Нам Г.Г. [200]                          | Фінансовий механізм – це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і фондів грошових засобів із метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати виробництва.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| Левандівський О.Т. [159]                                                 | Фінансовий механізм – сукупність методичних, організаційних, нормативних і правових норм, методів, інструментів, важелів та положень, на основі яких розробляються заходи, що за умови відповідного нормативно-правового та інформаційного забезпечення визначають функціонування фінансово-економічних відносин у державі, практичне застосування яких спрямоване на досягнення визначених цілей та завдань, у процесі формування, розподілу й використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів. |
| Ковалюк О.М. [143]                                                       | Фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні.                                                                                                                                                                                                                            |
| Шеремет О.О. [253]                                                       | Фінансовий механізм – система управління фінансовими відносинами підприємства через фінансові важелі за допомогою фінансових методів.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Римар М.В.,<br>Попівняк О.М.,<br>Филипів Р.С. [223]                      | Фінансовий механізм – це сукупність форм і методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток регіонів та система фінансових інструментів, яка дає змогу оцінити цей вплив.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Юрій С.І. [256]                                                          | Фінансовий механізм – сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі та перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів.                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Василик О.Д.,<br>Павлюк К.В. [106]                                       | Фінансовий механізм – сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Суторміна В.М. [237]                                                     | Фінансовий механізм – сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави, які функціонують у процесі формування, розподілу і використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів для задоволення потреб суспільства.                                                                                                                                                                                                                            |

продовження табл. 1.1

|                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Кірейцев Г.Г. [140]           | Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив. |
| Кізян Р.В. [237]              | Економічний механізм – практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей.                                                                                                                    |
| Сіцінська М. В. [229, с. 99]  | Економічний механізм – вдосконалення бюджетного контролю; перевірка законності та ефективності використання бюджетних коштів; визначення доцільності, раціональності, обґрунтованості витрачання фінансових ресурсів; залучення інвестицій; фінансування наукових розробок у зазначеній сфері.                                        |
| Пасінович І.І., Сич О.А.[192] | Механізми державного регулювання економіки – сукупність форм, методів, інструментів і важелів впливу на економічний та соціальний розвиток суспільства, їх інформаційне та нормативно-правове забезпечення в процесі формування та реалізації економічної політики держави.                                                           |
| Башинський І.А. [95]          | Економічні механізми – регулюють питання фінансового забезпечення заходів у податковій сфері та формування податкової культури.                                                                                                                                                                                                       |
| Іванов Д.В. [134, с. 421].    | Фінансово-економічний механізм – це «сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси та забезпечує реалізацію соціально- економічних функцій».                                                                                                 |
| Дем'янчук І.А. [115]          | Фінансовий механізм – сукупність методів, важелів та інструментів, або як сукупність форм і методів управління.                                                                                                                                                                                                                       |

*Джерело:* узагальнено автором.

Перш ніж узагальнити наукові погляди, щодо фінансово-економічного механізму, вбачаємо доцільним акцентувати на сутнісному наповненні такого поняття як «механізм». Імпонує думка Р. Рудніцької, яка вважає, що під механізмом можна розуміти «певну систему, що визначає порядок певного виду діяльності» [226, с.50]. О. Федорчак звертає увагу на тому, що механізм має характеризуватися трьома ключовими елементами: «системою, процесом, інструментом» [249]. Тобто механізм виступає структурованою системою взаємопов'язаних елементів, яка через певні процеси за допомогою використання відповідних інструментів, важелів та стимулів забезпечує організоване та ефективне досягнення заданих цілей.

У наукових колах сформувалося кілька підходів до трактування поняття «фінансово-економічний механізм». Акцент на формуванні формальних і правових рамок в контексті розподілу фінансових ресурсів, що належать до компетенцій держави роблять Базилевич В.Д., Баластрик Л.О., Артус М.М., Василик О.Д., Павлюк К.В., Опарін В.М., Юрій С.І., Романенко О.Р. тощо [89, 91, 106, 189, 250, 256]. Відповідно до поглядів цих науковців, фінансово-економічний механізм є важелем впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Ресурсно-функціональний підхід функціонування фінансово-економічного механізму описаний у працях А. Чинчика, Л. Васечко, С. Ковальчука, І. Форкуна, О. Ковалюк, І. Стеців, А. Андріїшина тощо [105, 142, 143, 234, 252]. Відповідно до нього механізм забезпечує рух коштів, необхідних для економічного розвитку та задоволення соціальних потреб суспільства. Основна ідея полягає в орієнтації на процеси розподілу та перерозподілу ресурсів для забезпечення функціонування держави. Визначення запропоновані В. Аранчієм, О. Шереметом, Г. Кірейцевим мають прикладний характер, оскільки зосереджені на практичних аспектах управління фінансами на мікрорівні з метою оптимізації виробничо-господарської діяльності суб'єктів бізнесу [88, 140, 253].

Такі дослідники як Ю. Якимчук, О. Корецький, А. Поддєрьогін, Л. Буряк, Г. Нам, О. Шеремет, І. Дем'янчук, Д. Іванов трактують фінансово-економічний механізм через призму управління, передбачаючи, що він виступає важелем регулювання економіки [115, 134, 200, 253, 257]. Іншими словами він абсорбує методи, інструменти та важелі регулювання, які використовуються для забезпечення економічних цілей і стабільності фінансової системи.

Управлінський підхід у трактуванні поняття «механізм» прослідковується у численних дисертаційних дослідженнях, що свідчить про його актуальність у науковому середовищі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Трактування дефініції «механізм державного управління» у  
науковій літературі**

| Автор                         | Визначення дефініції                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Малиновський В.Я. [167]       | Механізм державного управління є сукупністю засобів організації управлінських процесів і способів впливу на розвиток об'єктів, якими управляють, з використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління.                                                                                                                                                                                                                  |
| Майстро С.В. [164]            | Механізм державного управління – система, яка має на меті досягнення поставлених завдань щодо забезпечення матеріальних й інших важливих потреб суспільства для досягнення економічного ефекту, використовуючи при цьому інструменти державного впливу.                                                                                                                                                                                                                  |
| Бакуменко В.Д. [94]           | Механізм державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей.                                                                                                                                                                                                                                          |
| Лозинська Т.М. [160]          | Механізм державного управління – механізм держави як складної, динамічної, самоорганізованої системи, яка до того ж у певні проміжки часу розвивається досить спонтанно (кризи, революції, реформи, наукові відкриття).                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Федорчак О.В. [248]           | Механізм державного управління – це механізм, як система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням.                                                                                                                                                          |
| Нижник Н.,<br>Машков О. [182] | Механізм управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта.                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Малиновський В.Я. [166]       | Механізм публічного адміністрування – це сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів, що базуються на принципах наукової обґрунтованості, об'єктивності цілісності, узгодженості з використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління.                                                                                                                      |
| Терещенко Д.А. [241]          | Механізм публічного управління та адміністрування – система, яка становить компонентну структуру, складовими якої є цілі, завдання, принципи, функції, суб'єкти й об'єкти, методи та форми публічного управління та адміністрування, які у своїй взаємодії та взаємозв'язку обумовлюють політику країни у певній сфері, реалізація якої сприятиме досягненню стратегічної мети та виконанню регулюючої функції держави у сфері публічного управління та адміністрування. |
| Бакуменко В. Д. [93]          | Виокремлює такі елементи механізму публічного управління: систему органів виконавчої влади; сукупність правових норм, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади і процеси її функціонування та розвитку. Він зазначає, що через механізм публічного (державного) управління здійснюється реалізація владних відносин.                                                                                                                    |

## продовження табл. 1.2

|                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Якимчук А.Ю.,<br>Корецький О.М.<br>[257]                                                                                                                                                                                      | Механізм публічного управління – це система, яка забезпечує практичну реалізацію публічного управління та досягнення визначених цілей, і має свою структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим та інформаційним забезпеченням.                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Мельник А.Ф.,<br>Смоленський О.Ю.,<br>Васіна А.Ю.,<br>Гордієнко Л.Ю.<br>[173]                                                                                                                                                 | Механізм публічного адміністрування – це система, яка забезпечує практичну реалізацію публічного адміністрування та досягнення визначених цілей, яка має свою структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим та інформаційним забезпеченням.                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Кропивницький В.С.<br>[152]                                                                                                                                                                                                   | Механізм публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту представляє собою сукупність принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів, стимулів, заходів (правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших) та способів (правила) їх застосування суб'єктом по відношенню до об'єкта в межах діючого законодавства з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період. |
| Ковбасюка Ю.В.,<br>Трощинського В.П.,<br>Сурміна Ю.П. [129]                                                                                                                                                                   | Механізми держави – це система всіх державних органів, які здійснюють завдання держави і реалізують функції у сфері управління суспільством.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Онуфрієнко О. В.<br>[188]                                                                                                                                                                                                     | Структура механізму державного управління можна визначити як сукупність компонентів – цільового, нормативно-правового, організаційного, економічного, інформаційного.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Авер'янов В.Б. [117]                                                                                                                                                                                                          | Механізм публічного управління – це сукупність напрямів і форм реалізації влади державою задля організуючого впливу на життєдіяльність суспільства.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Сергієнко Л.,<br>Ксендзук В.,<br>Джигора О.,<br>Захаров Д.,<br>Войціцька К.,<br>Гавриш А.,<br>Сергієнко І.,<br>Орел О., Орел О.,<br>Грицишена З.,<br>Лукашук О.,<br>Токарчук О.,<br>Дмитренко І.,<br>Шпак Д.<br>[199, с. 147] | Фінансово-економічний механізм державного управління стійкістю територіальних громад повинен поєднувати як стратегічне планування, так і оперативне реагування, бути інтегрованим у загальну систему державного управління та враховувати специфічні потреби кожної громади. Його ключовими елементами є: ефективна бюджетна політика, диверсифіковані джерела доходів, адаптивні інструменти фінансування інвестиційних проектів, прозорі механізми розподілу ресурсів, а також система моніторингу соціально-економічних ризиків.                         |

*Джерело:* узагальнено автором.

Проведений аналіз свідчить, що кількість дисертаційних досліджень, у яких безпосередньо розкривається проблематика фінансово-економічного механізму в контексті воєнної підтримки, наразі є обмеженою. Переважна

більшість наукових робіт є лише дотичною до цієї тематики, у них, як правило, відсутній комплексний підхід до поєднання фінансових механізмів із системою воєнної підтримки. Крім того, специфіка досліджень у цій сфері часто має обмежений доступ до повної інформації щодо механізмів фінансування оборонного сектору, стратегій військово-економічної взаємодії та ресурсного забезпечення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Перелік дисертаційних досліджень, присвячених питанням  
формування фінансово-економічного механізму, в тому числі в контексті  
безпеки, стійкості та державного управління у 2019-2025 рр.**

| Автор/рік захисту                                  | Тема                                                                                                                                           | Спеціальність                                                                            |
|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1                                                  | 2                                                                                                                                              | 3                                                                                        |
| <b>Дисертації на здобуття ступеня доктора наук</b> |                                                                                                                                                |                                                                                          |
| Пухир С.Т. (2020) [221]                            | Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні                                                                       | 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка                             |
| Чинчик А.А. (2022) [252]                           | Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки                           | 08.00.03. – економіка та управління національним господарством                           |
| Данькевич С.М. (2022) [113]                        | Наукові засади фінансово-економічного механізму збалансованого використання земель лісогосподарського призначення (на прикладі Малого Полісся) | 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища             |
| Гнатківський Б.М. (2022) [111]                     | Інвестиційні, інноваційні та фінансові механізми розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств: теорія, методологія, практика            | 08.00.04 – економіка та управління підприємствами                                        |
| Орлов В.В. (2022) [190]                            | Вплив структурних дисбалансів фінансової системи на економічну безпеку держави                                                                 | 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит                                                       |
| Руденко В.В. (2023) [225]                          | Фіскальний механізм регулювання інвестиційних процесів                                                                                         | 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит                                                       |
| Іванова В.М. (2023) [135]                          | Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України                                                                   | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Єманов В.В. (2023) [131]                           | Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в кризових ситуаціях                                      | 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку |

## продовження табл. 1.3

|                                                         |                                                                                                         |                                                                                          |
|---------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| Примуш Р.Б. (2024) [206]                                | Механізми забезпечення безпеки соціально-економічних систем в період трансформаційних змін              | 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку |
| Стеців І. С. (2024) [233]                               | Система моніторингу економічного механізму державного управління продовольчою безпекою країни           | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Кульницька-Іляш М.В. (2024) [157]                       | Забезпечення фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей національної економіки України          | 051 – економіка                                                                          |
| <b>Дисертації на здобуття ступеня кандидата наук</b>    |                                                                                                         |                                                                                          |
| Кізян Р.В. (2020) [139]                                 | Механізми державного управління системою антитерористичної безпеки України                              | 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку |
| Давидов І.А. (2021) [112]                               | Фінансовий механізм державно-приватного партнерства                                                     | 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит                                                       |
| Писаревський С.В. (2022) [195]                          | Механізми управління державно-приватним партнерством у логістичному забезпеченні сил безпеки України    | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Мазовецький Р.І. (2022) [162]                           | Організаційно-економічний механізм державного регулювання соціального забезпечення Збройних Сил України | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Дячков О.О. (2023) [127]                                | Управління економічною безпекою національної економіки в умовах загроз військового вторгнення           | 08.00.03 – економіка та управління національним господарством                            |
| Кручиненко В.А. (2023) [154]                            | Фінансовий механізм державного регулювання розвитку підприємства                                        | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Котов І.В. (2024) [151]                                 | Удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи    | 25.00.02 – механізми державного управління                                               |
| Півненко О.С. (2024) [197]                              | Механізми реалізації державної політики подолання наслідків воєнних дій в Україні                       | 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку |
| <b>Дисертації на здобуття ступеня доктора філософії</b> |                                                                                                         |                                                                                          |
| Поліщук О.М. (2021) [201]                               | Формування та реалізація воєнної політики як інструмент забезпечення національної безпеки України       | 052 – політологія                                                                        |
| Кондро П.В. (2023) [149]                                | Боргова безпека: механізми забезпечення та формування фінансової стійкості держави                      | 072 – фінанси, банківська справа та страхування                                          |
| Кулик А.А. (2023) [155]                                 | Оцінка, облік і аналіз об'єктів основних засобів у воєнний та післявоєнний періоди                      | 071 – облік і оподаткування                                                              |

Джерело: узагальнено автором на основі даних Національного репозиторію академічних текстів [181].

Проведений аналіз дисертаційних робіт свідчить, що вони дотичні до проблем воєнної підтримки України, проте не розкривають це питання системно і комплексно з позиції формування комплексного фінансово-економічного механізму. У дисертаційній роботі В. Іванової значну увагу акцентовано на публічному управлінні воєнно-економічною безпекою. Авторка акцентує увагу на ризиках для економіки, що виникають внаслідок зовнішніх загроз і пропонує підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання [135].

Наукова робота В. Єманова зосереджена на технічному забезпеченні сил безпеки та організаційно-управлінських механізмах регулювання кризових ситуацій [131]. Питання оборонного планування та організаційно-фінансового управління сектором безпеки і оборони простежуються в роботі О. Поліщука. В дисертації розглядається структура сектору безпеки і оборони України, аналізується стратегічне оборонне планування, проте не вказуються прямі фінансові компоненти реалізації воєнної політики [201].

Основна увага О. Півненка зосереджена на реалізації державної політики щодо подолання наслідків воєнних дій. Окремі фрагменти дисертації містять згадки про потребу фінансування заходів подолання наслідків війни та необхідність координації міжнародної допомоги, але ці аспекти не структуровані в окремий фінансовий механізм і не охоплюють повного спектру воєнної підтримки держави [197]. Акцент на стратегію захисту національної економіки зроблено в роботі О. Дячкова. Увага зосереджена на економічній та військовій безпеці, оцінці загроз, формуванні механізмів управління в умовах військового стану, розподілі ресурсів, а також оцінюванні ризиків надзвичайних ситуацій [127]. Дисертація А. Кулика торкається дотичних аспектів досліджуваної теми – зокрема, економічних наслідках війни для обліку збитків внаслідок збройного конфлікту, фінансової стійкості в умовах війни, проте не охоплює механізми мобілізації фінансових ресурсів в сфері оборони [155].

Узагальнюючи результати аналізу наукових публікацій та дисертаційних досліджень, можна дійти висновку, що питання фінансово-економічної підтримки в умовах війни висвітлено у наукових дослідженнях фрагментарно.

Наявні роботи торкаються окремих складових цієї проблематики, однак не розглядають її комплексно, з урахуванням інструментів, методів і стимулів мобілізації ресурсів, формування джерел фінансування оборони та стратегічного управління в умовах збройного конфлікту. Це, у свою чергу, зумовлює потребу у формуванні системного підходу та чіткого наукового формулювання поняття «фінансово-економічний механізм воєнної підтримки».

Пропонуємо фінансово-економічний механізм воєнної підтримки розуміти як цілісну систему взаємопов'язаних фінансових, економічних, регуляторних інструментів, а також організаційних важелів і стимулів, що функціонують на внутрішньому (національному) та зовнішньому (міжнародному) рівнях для забезпечення економічної стійкості держави, ефективного фінансування оборонних потреб, мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів, посилення соціально-економічної консолідації суспільства та створення дієвих передумов для стримування агресора в умовах збройної агресії чи повномасштабної війни.

Вважаємо, що запропоноване трактування змісту поняття «фінансово-економічний механізм воєнної підтримки» відповідає реаліям воєнного часу, оскільки акцентує увагу на пріоритетності бюджетних видатків на оборону країни, використанні державних запозичень, активізацію механізмів державно-приватного партнерства, емісію цінних паперів, а також залучення міжнародної фінансової та матеріальної допомоги.

Синтез наукових джерел дає підстави стверджувати, що фінансово-економічний механізм воєнної підтримки як специфічна категорія формується на перетині безпекових, економічних і політичних реалій. Він є специфічною науковою категорією, яка потребує міждисциплінарного підходу та системного осмислення, оскільки сучасний науковий доробок не забезпечує повного бачення його структури, функцій, інституційних важелів і практичних інструментів. Таким чином, фінансово-економічний механізм воєнної підтримки можна розглядати як стратегічний засіб забезпечення стійкості держави в умовах збройного конфлікту, а його теоретичне осмислення та практична реалізація є

необхідною умовою для збереження національного суверенітету та відновлення країни у повоєнний період.

## **1.2. Методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки держави**

В Україні після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. система державних фінансів зазнала докорінної трансформації. У 2023 р. сукупні видатки Міністерства оборони зросли до 1342,8 млрд грн ( $\approx 21\%$  ВВП). На початку жовтня 2023 р. Верховна Рада України ухвалила закон про додаткове збільшення видатків Міноборони на 211 млрд грн, внаслідок чого більше третини всіх державних фінансів було спрямовано на забезпечення потреб Збройних Сил України (далі – ЗСУ) [211]. Частка оборонних витрат в Україні значно перевищила рекомендації НАТО ( $2\%$  ВВП), що свідчить про безпрецедентну концентрацію ресурсів для воєнних потреб.

Поряд із традиційним бюджетним фінансуванням було запроваджено нові механізми мобілізації коштів. Зокрема, у березні 2022 р. Міністерство фінансів започаткувало аукціони ОВДП, які стали інвестиційним інструментом підтримки державного бюджету, доступним для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Почали впроваджуватися й інші інноваційні інструменти фінансування військових потреб, що свідчать про поступове ускладнення та диверсифікацію фінансово-економічного механізму воєнної підтримки.

Водночас, відсутність загальноприйнятого підходу до визначення і структуризації фінансово-економічного механізму воєнної підтримки обумовлює певну методологічну невизначеність й ускладнює формування цілісної теоретичної моделі узгодженої з реаліями сучасної воєнної економіки. Так, Г. Пінькас структуру фінансового механізму розглядає як систему, що включає фінансові методи, інструменти та важелі забезпечення. Фінансові методи виступають засобами реалізації бюджетної політики у практичній

діяльності, які впливають на суспільне виробництво та реалізуються через державне регулювання, планування, фінансування та контроль. До фінансових методів відносять фінансове прогнозування і планування, ціноутворення, фінансування, оподаткування, інвестування, страхування, стимулювання та кредитування [198].

Фінансові інструменти, на думку М. Крупки, є засобами реалізації фінансових методів. До них належать податки, відрахування, внески, збори, кредити, дотації, трансфери, субсидії тощо [153].

Фінансові важелі виступають конкретними формами використання фінансових методів, за допомогою яких здійснюється стимулювання або стримування певної діяльності. До них належать: ставки податків з доходів фізичних осіб, податку на додану вартість, амортизаційних відрахувань, військового збору, величина штрафних санкцій, ліцензування, рефінансування НБУ, валютний курс тощо [89]. Якщо підсумувати, то фінансові важелі передбачають різноманітні стимули і санкції, пені та неустойки, норми та нормативи, умови і порядок формування доходів, нагромаджень та фондів, умови та принципи фінансування та кредитування [89, 161, 189].

Ключовими елементами фінансово-економічного механізму є:

- нормативно-правова база (закони, підзаконні акти, договори та інші);
- інституційне середовище (органи державної влади, спеціалізовані установи);
- інформаційне забезпечення (системи збору, обробки та аналізу інформації);
- кадрове забезпечення [85].

Заслуговують на увагу такі складові механізму, як фінансові (економічні) стимули. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що під ними слід розуміти заходи, які спонукають учасників економічних процесів до дій на вигідних умовах за для підтримки обороноздатності країни. В умовах війни стимули є доволі специфічними. Мотиваційними стимулами є підвищення грошового забезпечення військовим, бойові виплати, премії або податкові пільги

оборонним підприємствам, випуск інвестиційно привабливих військових облігацій, списання податкової заборгованості, бюджетне фінансування ефективних напрямів розвитку національної економіки тощо.

Заохочувальні стимули для бізнесу – це державні гарантії оборонним замовленням (фінансування через аванси держконтрактів), податкові пільги, що переїжджають із зони бойових дій, програми пільгового кредитування (наприклад, програма «5-7-9%» була адаптована для підтримки критичних підприємств під час війни) [124]. Можна виокремити також обмежувальні стимули – це економічні санкції, торговельні ембарго, замороження активів агресора, штрафи за невиконання оборонних замовлень тощо [84].

Українські дослідники Н. Федірко та К. Гамкрелідзе притримуються думки щодо багатокомпонентності системи фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України. Перша складова фінансово-економічного механізму передбачає застосування фінансових заходів для підтримки країни, що постраждала від агресії, шляхом надання різних видів допомоги (іноземні фінансові транші, придбання військових облігацій, створення спеціального рахунку для збору коштів на підтримку ЗСУ та для гуманітарної допомоги українцям, постраждалих від російської агресії) [247, с.52-53]. Друга складова сфокусована на економічному впливі, який поєднує підтримку постраждалої сторони конфлікту з обмежувальними заходами щодо економіки агресора через санкції [247, с.53].

Всі складові фінансово-економічного механізму покликані мобілізувати видатки на оборону, й ефективно їх розподілити на утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, проведення досліджень за воєнною тематикою, реабілітацію жертв війни, а також на ліквідацію наслідків бойових дій.

Аналіз літературних джерел свідчить, що найбільш поширеними ознаками, за якими класифікують інструменти та важелі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки є наступні:

- за напрямом дії (внутрішні та зовнішні);

- за характером впливу (стимулюючі або обмежувальні);
- за економічною природою (фіскальні, монетарні, інвестиційні);
- за походженням ресурсів (державні, громадські, міжнародні);
- за терміновістю і тривалістю (екстрені, системні);
- за формою видатків (прямі, побічні, приховані).

За напрямом дії розрізняють внутрішні (національні) та зовнішні (міжнародні) механізми залучення фінансів для підтримки оборони країни. Національні включають мобілізацію ресурсів країни на внутрішньому ринку, емісію грошей, переорієнтацію економіки на потреби оборонно-промислового комплексу. Державний бюджет виступає основним джерелом фінансування ЗСУ, він включає як звичайні оборотні видатки, так і додаткові асигнування у воєнний час. Дієвим інструментом залучення коштів є випуск облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП), який в березні 2022 р. дав можливість залучити 6,14 млрд грн до Державного бюджету за добу [235].

Марусяк Н. під внутрішніми механізмами залучення коштів розуміє фінанси підприємств [170]. В такому ж мікроекономічному контексті фінансовий механізм розглядають М. Білик, І. Бланк, І. Зятковський, Г. Крамаренко, Л. Костирко, А. Поддєрьогін, В. Суторміна, О. Терещенко та ін. Відповідальна поведінка бізнесу під час війни в Україні є вкрай важливою [200, 237, 241]. Представники бізнесу з перших днів повномасштабної війни відгукнулись на прохання Державної податкової служби України здійснити авансові платежі податків і зборів. Окрім того, велика кількість підприємств прямо перераховують кошти на підтримку ЗСУ через офіційні рахунки «United24», «Повернись живим» та через інші благодійні фонди.

Зовнішні (міжнародні) інструменти включають матеріальну та фінансову підтримку з боку країн-партнерів, союзників, міжнародних організацій та інституцій. У науковій літературі міжнародні інструменти поділяють на пряму військову допомогу, у вигляді постачання озброєння, техніки, амуніції з боку партнерів, та на фінансову підтримку у вигляді грантів, кредитів, макрофінансової допомоги, допомоги від діаспор тощо. Окремо класифікуються

і канали, через які надається зовнішня воєнна допомога Україні. Білатеральна допомога – це пряма форма підтримки від окремих держав, яка може мати матеріальний або фінансовий еквівалент. Багатосторонні трастові фонди – це інструменти управління активами, де кілька осіб або організацій діють як засновники, які володіють фінансовими ресурсами і де декілька осіб або організацій є бенефіціарами, тобто отримувачами вигоди від активів та прибутків. Це можуть бути цільові фонди НАТО, які виникли у 2010-2015 рр. для реформування українського сектору безпеки. Не менш важливим інструментом залучення коштів ззовні є діяльність міжнародних фінансових організацій, які надають кредити, гранти.

За характером впливу Н. Федірко та К. Гамкрелідзе розрізняють стимулюючі і обмежувальні інструменти. Стимулюючі заходи спрямовані на підтримку та посилення української економіки, тоді як обмежувальні спрямовані на послаблення противника. У працях українських економістів акцент спрямовується на стимулюючі методи, мета яких забезпечити фінансову стійкість держави, наповнити державний бюджет та стимулювати економіку [247]. Санкційні методи в свою чергу поділяються на декілька типів: торгівельні, інвестиційні, фінансові, адресні.

Торговельні санкції представляють собою запровадження обмежень на експорт і імпорт певних товарів. Інвестиційні обмеження передбачають заморожування інвестицій, заборону капіталовкладень. Фінансові санкції передбачають блокування активів агресора, відключення від фінансових систем. Адресні обмеження передбачають санкції, спрямовані на конкретних осіб чи установ. Застосування цих інструментів має подвійний ефект, оскільки вони надають стимули українській економіці і водночас знижують фінансові можливості країни агресора [247].

Західні експерти вводять ще одне санкційне поняття «financial weapons» (фінансова зброя). Воно передбачає жорсткі економічні санкції, які можуть нанести найбільшої шкоди економіці агресора. До них відносять відключення росії від банківської системи SWIFT, замороження активів центробанку рф [84].

Маршук Л. та Бурлака М. класифікують інструменти ще за двома групами, поділяючи їх на фіскальні та монетарні [172]. До фіскальних відносять податково-бюджетні, а до монетарних – грошово-кредитні інструменти. Фіскальні включають бюджетні витрати, податки та державні позики. Монетарні інструменти передбачають грошову емісію, валютне регулювання, підвищення відсоткових ставок. За допомогою фіскальних інструментів у поєднанні з антикризовими рішеннями уряду фінансова система України довела свою дієвість та життєздатність на початку повномасштабного вторгнення. Національний банк України вжив заходів для стабілізації банківської системи, зафіксував офіційний курс гривні, запровадив обмеження на валютні операції та підвищив процентну ставку, щоб стримати інфляцію [242, с.34].

У 2024 р. Верховна Рада України ухвалила закон, що змінює Податковий кодекс у частині ставок акцизного податку на тютюнові вироби, що передбачає поступове підвищення акцизу до 2028 р., для гармонізації з податковою системою ЄС. Ставки акцизу будуть переведені з гривні на євро, що допоможе мінімізувати ризики девальвації національної валюти. Військовий збір – обов’язковий платіж встановлений з жовтня 2014 р. відповідно до Закону України №1621-VII від 31.07.2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших» [207], із метою забезпечення фінансування заходів із підвищення обороноздатності держави також зріс у 2025 р. Закон України від 10.10.2024 р. №4015-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» [208] передбачає зростання військового збору до 5% (за винятком військовослужбовців), а також його запроваджують для тих, хто працює на спрощеній системі оподаткування. Окремо можна виділити ще третю групу інструментів – кредитно-інвестиційні інструменти, які передбачають державні гарантії, пільгові кредити, залучення приватних інвесторів через військові облігації.

Наступна ознака класифікації інструментів та важелів фінансово-економічного механізму воєнної підтримки – залежно від походження ресурсів.

Державні ресурси виступають головним джерелом фінансування оборонного сектору, оскільки міжнародні ресурси досить часто мають цільове призначення. Більшість країн надають пріоритет спрямування фінансових ресурсів держави на гуманітарні або інфраструктурні потреби, обмежуючи при цьому фінансування обороноздатності країни. Це пояснюється внутрішньою політикою країн або наявністю міжнародних безпекових угод. Проте державне фінансування обороноздатності є стратегічно важливим, оскільки дає більше свободи для оперативного управління коштами. До того ж мобілізація внутрішніх ресурсів підвищує стійкість економіки та обороноздатності у довгостроковій перспективі, оскільки державний бюджет забезпечує передбачуване безперервне фінансування.

Державні інструменти фінансування військових потреб включають бюджетні асигнування на оборону, державні запозичення на внутрішньому ринку через продаж військових облігацій, запровадження нових зборів та тимчасових військових податків, скасування окремих податкових пільг у воєнний час для збільшення доходів державного бюджету. До внутрішніх відносять і адміністративні інструменти – це примусові відрахування з прибутку державних підприємств і, за потреби, відтермінування виплат по внутрішньому боргу.

Міжнародні джерела фінансування оборонних потреб включають пряму допомогу від інших держав чи організацій у фінансовому еквіваленті, або ж у вигляді матеріальної допомоги (від постачання зброї і техніки, до навчання військових). Міжнародні джерела фінансування окрім згаданих раніше мають ще й специфічну форму, таку як реструктуризація боргу.

До громадських джерел фінансування оборонних потреб належать приватні ініціативи, донати у фонди підтримки армії, закупівля амуніції небайдужими громадянами. З 25 січня 2022 р. українська влада дозволила громадянам спрямувати виплати держави за вакцинацію проти коронавірусу через програму «ЄПідтримка» до благодійної організації МБФ «Повернись живим» для допомоги Збройним Силам. Окрім цього українці активно

жертвували бонуси з дисконтних карт різноманітних торгових мереж на підтримку військових. Ця ініціатива стала важливим кроком у мобілізації внутрішніх ресурсів для оборони країни, оскільки українці впродовж доби перерахували 200 млн грн на потреби ЗСУ [137].

Серед громадських ресурсів доцільно виділити інноваційні механізми фінансування через краудфандинг та криптофандинг. Криптофандинг – це залучення коштів через криптовалюту. Краудфандинг – це колективне фінансування проєктів через спеціальні платформи, які добровільно об'єднують свої гроші чи інші ресурси разом, як правило через інтернет, аби підтримати зусилля інших людей або організацій. В Україні ці механізми активно використовуються для підтримки армії та гуманітарних ініціатив. Факт, що громадяни всього світу змогли напряду робити внески у криптовалюті на рахунки НБУ чи фондів на підтримку української армії – це новий інструмент мобілізації ресурсів, який не використовувався раніше серед інших воюючих країн [84]. За даними Мінцифри, за кілька місяців 2022 р. Україна отримала понад 100 млн дол. США у криптоактивах на військові потреби. Тобто в даному контексті суспільство виступає окремим суб'єктом фінансового механізму воєнної підтримки України.

За терміновістю і тривалістю можна виділити екстрені та системні інструменти фінансування військових потреб. Екстрені інструменти передбачають разові програми допомоги, термінову вимушену емісію грошей, оперативні військові поставки зброї, гуманітарної допомоги в умовах війни та криз, або ж для прикладу виділення коштів для екстреного ремонту електромереж після обстрілів. Системні інструменти передбачають планове бюджетне фінансування оборони, створення довгострокових фондів відновлення, інвестиції в оборонну інфраструктуру тощо. Прикладом екстрених інструментів є пакети військової допомоги від США і ЄС, які включали системи HIMARS, Javelin та Patriot. Прикладом системних інструментів може виступати програма USAI (Ініціатива сприяння безпеці України), яка передбачає довгострокове фінансування закупівлі озброєння та навчання військових.

За формою фінансування розрізняють безпосередні (прямі) витрати на утримання збройних сил, які включають виплату зарплат військовослужбовцям та витрати на закупівлю техніки, зброї, снарядів, комплектуючих тощо. Побічні витрати передбачають виплати ветеранам, сім'ям загиблих учасників бойових дій, обслуговування державного боргу, спричиненого оборонними запозиченнями. Приховані платежі – це непрямі витрати економіки від війни, які відображаються у зниженні ВВП, руйнуванні інфраструктури, підприємств, житлового фонду. Найбільших вкладень на реконструкцію та відновлення потребує транспортна інфраструктура, енергетика та житловий сектор [147]. Узагальнену таксономію фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки України можна побачити в табл.1.4.

Таблиця 1.4

**Таксономія фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки  
України**

| <b>Критерій класифікації</b> | <b>Види інструментів, важелів і стимулів</b> | <b>Приклади застосування в Україні після 2022 р.</b>                                                                          |
|------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| За напрямом дії              | внутрішні                                    | ОВДП, бюджетне фінансування, державні позики, емісія грошей, податки, державна ініціатива «єПідтримка», донати від громадян   |
|                              | зовнішні                                     | гранти, кредити, PDA, USAI, білатеральна допомога, допомога від фондів, макрофінансова допомога                               |
| За характером впливу         | стимулюючі                                   | пільгові кредити, податкові послаблення, бойові виплати, програма «5-7-9%», премії оборонним підприємствам, державні гарантії |
|                              | обмежувальні                                 | економічні санкції, торговельне ембарго, блокування SWIFT, замороження активів                                                |
| За економічною природою      | фіскальні                                    | військовий збір, акцизи інші податки                                                                                          |
|                              | монетарні                                    | емісія грошей, регулювання курсу валют, відсоткові ставки                                                                     |
|                              | інвестиційні                                 | інвестування у оборонно-промисловий комплекс (далі – ОПК), державні гарантії, залучення приватних інвесторів через ОВДП       |
| За походженням ресурсів      | міжнародні                                   | допомога країн-партнерів, гранти, реструктуризація боргу, кредити міжнародних фінансових організацій (далі – МФО)             |

## продовження табл. 1.4

|                                                            |              |                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------|--------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                            | державні     | бюджетні асигнування, випуск облігацій, податки, примусові відрахування                                        |
|                                                            | громадські   | донати, краудфандинг, криптодонати, ініціативи благодійних фондів                                              |
| За терміновістю                                            | екстрені     | емісія грошей, екстрена гуманітарна та військова допомога                                                      |
|                                                            | системні     | програма USAI, PDA, довгострокові фонди, планове фінансування                                                  |
| За формою видатків                                         | прямі        | зарплати військовим, бойові виплати, закупівля техніки                                                         |
|                                                            | побічні      | обслуговування боргу, допомога ветеранам і сім'ям загиблих                                                     |
|                                                            | приховані    | втрати ВВП, руйнування інфраструктури                                                                          |
| За характером впливу на цінову стабільність (грошову масу) | інфляційні   | емісія, викуп ОВДП                                                                                             |
|                                                            | неінфляційні | гранти, податки, цільові трансферти                                                                            |
| За цільовим призначенням                                   | цільові      | фінансування ЗСУ, ВПО, ветеранів, гроші спрямовані на соціальну та гуманітарну сферу, відновлення електромереж |
|                                                            | універсальні | загальна податкова політика, валютна політика                                                                  |
| За форматом обігу                                          | грошові      | облігації, кредитування, бюджетне фінансування                                                                 |
|                                                            | матеріальні  | постачання зброї, амуніції, техніки                                                                            |
| За рівнем інноваційності                                   | традиційні   | податки, державні видатки                                                                                      |
|                                                            | інноваційні  | криптодонати, краудфандинг, цифрові військові облігації                                                        |
| За зворотністю                                             | поворотні    | кредити, державні позики                                                                                       |
|                                                            | безповоротні | гранти, гуманітарна допомога, благодійні внески                                                                |
| За джерелом фінансового адміністрування                    | бюджетні     | кредити МФО, програми Міноборони, макрофінансова допомога ЄС через бюджетну підтримку                          |
|                                                            | позабюджетні | Європейський фонд миру, UNITED24                                                                               |

Джерело: [86, 148].

На основі аналізу наявних класифікаційних підходів пропонуємо декілька уточнень, щодо класифікації інструментів з урахуванням вимог воєнного часу. Мова йде про цифрові децентралізовані та неформальні механізми акумулювання ресурсів. Війна стала каталізатором не лише кризових, а й інноваційних фінансових практик. Україна продемонструвала безпрецедентну здатність адаптуватися до умов надзвичайної ситуації шляхом впровадження фінансових інструментів, що раніше не застосовувалися у воєнному фінансуванні. Вперше на державному рівні було легалізовано залучення благодійних коштів через криптовалюту. Впродовж перших місяців війни

Україна зібрала понад 100 млн дол. США у криптоактивах через платформу «Aid for Ukraine», яка функціонувала у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України, криптобіржею FTX та блокчейн-компанією «Everstake». Використання інструменту забезпечило максимальну акумуляцію фінансових ресурсів у перші дні агресії, коли традиційні механізми ще не адаптувалися до нової реальності. Отримані кошти спрямували на кіберзахист, інформаційну протидію російській пропаганді та технічну допомогу Збройним Силам України [90].

Україна стала однією з перших країн, яка успішно використала краудфандинг і цифрові облігації для підтримки обороноздатності країни. Великої популярності набули краудфандингові платформи нового покоління «Повернись живим», «United24» та інші. Вони не лише збирають кошти, а й звітують про їх використання у реальному часі, формуючи нову культуру фінансової прозорості. Унікальність цих інструментів полягає в тому, що держава фактично делегує частину функцій щодо фінансування оборони громадянам, перетворюючи населення в активного суб'єкта оборонної політики.

Ще одним інноваційним інструментом стали цифрові військові облігації, які реалізують через застосунок «Дія» та банківські онлайн-платформи. Такий формат суттєво спростив доступ до інвестування. У 2023 р. Україна запровадила токенизацію реальних активів. Інакше кажучи, це спосіб подрібнення та цифрового представлення вартості або прав на ОВДП, об'єкти, проєкти чи фінансові зобов'язання, які можуть купуватись, продаватись або передаватись наповнюючи при цьому державний бюджет України. Такі інноваційні рішення вказують на трансформацію класичних інструментів та механізмів у бік технологічної гнучкості.

Узагальнюючи наявні класифікаційні підходи можна дійти висновку, що фінансово-економічний механізм воєнної підтримки є не лише складною багаторівневою системою, а й динамічною конструкцією, яка адаптується до сучасних викликів та загроз, поєднуючи у собі традиційні механізми, доповнені інноваційними інструментами, що вперше впроваджуються в історії воєнного

управління фінансами. Проведена систематизація дозволила виокремити як класичні, так і додаткові класифікаційні ознаки фінансових інструментів, які виникли внаслідок трансформації способів акумулювання, розподілу та управління фінансовими ресурсами в кризовий для країни період. Розширення таксономії відображає складність практичної реалізації фінансування в умовах війни, що вимагає гнучких і адаптивних підходів.

### 1.3. Світовий досвід фінансового забезпечення воєнних потреб

Наростаючі воєнно-політичні конфлікти в різних країнах наражають світ на безпрецедентну небезпеку, масштаби якої можуть сягнути не лише воюючих країн, а й всього світу. Геостратегічні інтереси, внутрішні політичні фактори призводять до різних підходів у фінансуванні та розвитку збройних сил на території різних країн, однак зрозуміло лише одне – в сучасному світі військові витрати визначають геополітичний ландшафт та взаємовідносини між країнами [121].

За даними SIPRI світові військові витрати зростають десятий рік поспіль і у 2024 р. досягли рекордного показника – 2,7 трлн дол. США, причому висхідна тенденція фіксується в усіх регіонах (табл.1.5). Дана тенденція зумовлена як російсько-українською війною, так і геополітичною напруженістю по всьому світу.

Таблиця 1.5

#### Аналіз військових витрат за регіонами, 2022-2024 рр. (млн дол. США)

| Регіон               | Військові витрати |              |              | Відхилення<br>2025 р. +/- до<br>2022 р. |
|----------------------|-------------------|--------------|--------------|-----------------------------------------|
|                      | 2022 р.           | 2023 р.      | 2024 р.      |                                         |
| <b>Африка:</b>       | <b>39,4</b>       | <b>51,6</b>  | <b>52,1</b>  | <b>12,7</b>                             |
| - Північна Африка    | 19,1              | 28,5         | 30,2         | 11,1                                    |
| - Південна Африка    | 20,3              | 23,1         | 21,9         | 1,6                                     |
| <b>США:</b>          | <b>961</b>        | <b>1 009</b> | <b>1 100</b> | <b>139</b>                              |
| - Центральна Америка | 11,2              | 14,7         | 19,8         | 8,6                                     |

продовження табл. 1.5

|                                |             |             |             |            |
|--------------------------------|-------------|-------------|-------------|------------|
| - Північна Америка             | 904         | 943         | 1 027       | 123        |
| - Південна Америка             | 46,1        | 50,7        | 53,6        | 7,5        |
| <b>Азія та Океанія:</b>        | <b>575</b>  | <b>595</b>  | <b>629</b>  | <b>54</b>  |
| - Центральна Азія              | 1,4         | 1,8         | 1,9         | 0,5        |
| - Східна Азія                  | 397         | 411         | 433         | 36         |
| - Океанія                      | 35,3        | 35,5        | 37,0        | 1,7        |
| - Південна Азія                | 98,3        | 98,2        | 102         | 3,7        |
| - Південно-Східна Азія         | 43,1        | 47,8        | 54,9        | 11,8       |
| <b>Європа:</b>                 | <b>480</b>  | <b>588</b>  | <b>693</b>  | <b>213</b> |
| - Центральна та Західна Європа | 345         | 407         | 472         | 127        |
| - Східна Європа                | 135         | 181         | 221         | 86         |
| - Близький Схід                | 184         | 200         | 243         | 59         |
| <b>Світ загалом</b>            | <b>2240</b> | <b>2443</b> | <b>2718</b> | <b>478</b> |

Джерело: узагальнено побудовано основі джерел [68, 255].

Найбільше зростання військових витрат прослідковується у Європі, друге місце посідає Азія та Океанія, третє – США, далі країни Близького Сходу та Африки. Серед держав за обсягами військових витрат лідирують США, чий військовий бюджет сягнув 997 млрд дол. США і в 3,2 рази перевищив видатки Китаю – другого за масштабами військового бюджету. Витрати Китаю, які зросли на 7% та досягли 314 млрд дол. США у 2024 р. становили половину від загального обсягу військових витрат в регіоні.

У 2024 р. військові витрати зросли в усіх країнах Європи, за винятком Мальти. Витрати росії зросли на 38% у 2023 р. порівняно з 2022 р. і вдвічі перевищили рівень 2015 р. З початком повномасштабної війни росія змінила підхід до формування оборонного бюджету. Якщо у 2021 р. її військовий бюджет оцінювався приблизно до 66 млрд дол. США, то у 2024 р. військові витрати зросли до 149 млрд дол. США [81]. В Україні ж воєнні витрати зросли всього на 2,9% відносно 2023 р., досягнувши 64,7 млрд дол. США, що еквівалентно 43% витрат росії. На оборонні витрати в Україні припадає 34% ВВП, через що Україна мала найбільший військовий тягар серед усіх країн у 2024 р. [81]. Спостерігається тенденція до зростання видатків на оборону у країнах ЄС (рис. 1.11).

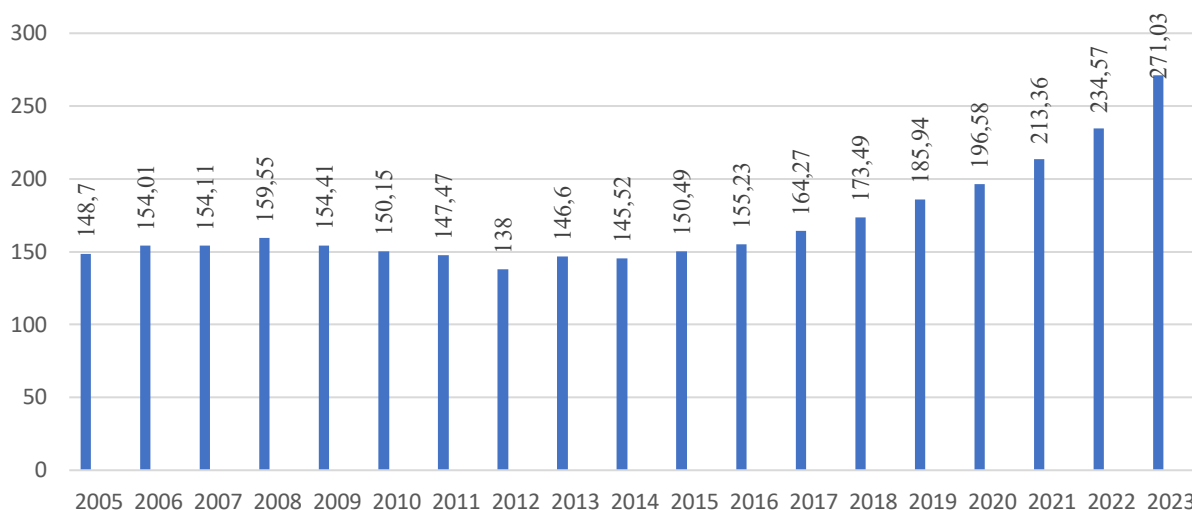


**Рис. 1.11. Витрати на оборону країн ЄС, 2005 - 2023 рр. (млрд євро)**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Statista.

Сумарна вартість витрат країн Європейського Союзу на військову оборону за період з 2005 по 2023 рр. склав 3234,48 млрд євро. Витрати включають кошти на закупівлю озброєння, виплату заробітної плати, витрати на дослідження та розробки в секторі безпеки і оборони, а також інші операційні витрати. Впродовж 2005-2014 рр. видатки ЄС коливалися в межах від 140 до 160 млрд євро на рік, з періодами незначних спадів та підйомів. Загальна сума витрат на оборону значно скоротилася у період світової фінансової кризи, досягнувши у 2012 р. найнижчої позначки в розмірі 138 млрд євро. Починаючи з 2015 р. спостерігається тенденція до поступового збільшення щорічних витрат на оборону, що свідчить про зростання уваги країн ЄС до питань безпеки та оборони в період виникнення геополітичної загрози – анексія Криму російською федерацією. Загальна динаміка видатків на оборону ЄС за країнами в розрізі 2005-2023 рр. відображена в додатку Б.

Впродовж 2005-2014 рр. загальна вартість видатків країн-учасниць ЄС коливалась в межах 140-160 млрд євро на рік, з незначними періодами спадів та підйомів. Починаючи з 2015 р. спостерігається чітке зростання щорічних витрат, що пов'язано з приверненням уваги європейської спільноти до подій пов'язаних з російською агресією на території України і прагненням убезпечити себе від подібного ходу подій. З початком вторгнення росії в Україну в 2014 р. військові

витрати почали зростати у Польщі та Німеччині, однак Німеччина все ж значно відстає від цільового показника видатків на оборону, встановленого для неї НАТО. Ще суттєвіше видатки зросли після 2022 р., оскільки вже в 2023 р. було досягнуто найвищого рівня оборонних витрат – 271,03 млрд євро, що є абсолютним максимумом за проаналізований період.

Аналізуючи динаміку видатків на оборону країн-членів Європейського союзу можна простежити тенденцію до лідерства серед деяких країн. Найбільший сукупний вклад у загальний фонд оборонних витрат внесла Франція (841,4 млрд євро), Німеччина (751,72 млрд євро), Італія (433,5 млрд євро), Іспанія (218,95 млрд євро), Нідерланди (171,8 млрд євро), Польща (171,8 млрд євро), що відображено на рис. 1.12.

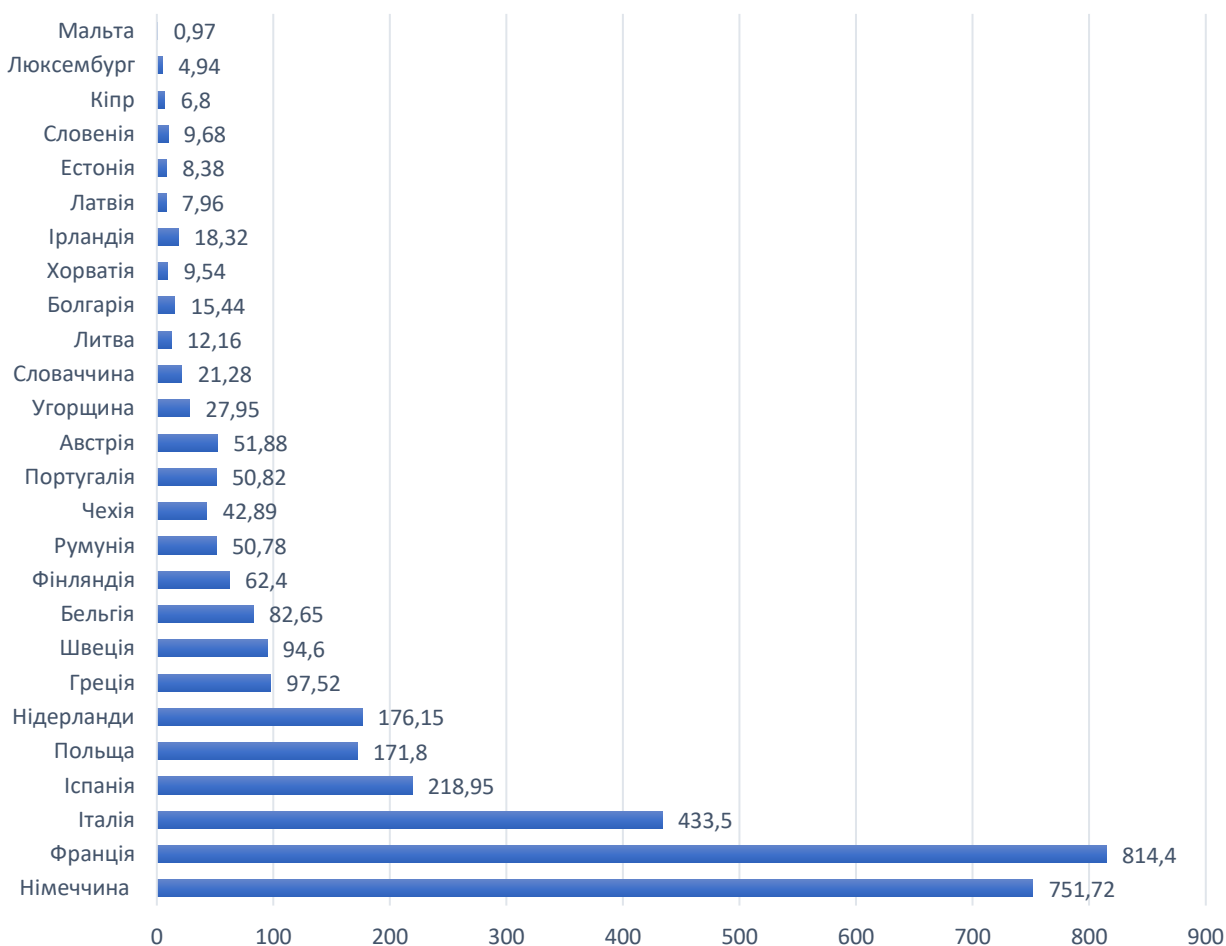


**Рис. 1.12. Загальні видатки країн-членів Європейського Союзу на оборону за період 2005–2023 років (млрд євро).**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Statista.

За даними рис. 1.12 Франція є безперечним лідером серед усіх країн ЄС за рівнем загальних оборонних видатків. Її сукупні витрати більші за суму витрат ще двох лідерів за оборонними витратами – Іспанії та Італії, що підкреслює її ключову роль у системі європейської безпеки. Франція відіграє активну роль в НАТО і бере участь в багатьох операціях, таких як «Рішуча підтримка» («Resolute Support Mission») в Афганістані, чи «Морський страж» (Sea Guardian), яка передбачала стабілізацію ситуації в регіоні Середземномор'я. Також можна виділити операцію «Посилення передової присутності» (Enhanced Forward Presence—eFP), головною метою якої було надати підтримку країнам-членам НАТО на східному фланзі у разі війни з росією. В рамках цієї операції Франція направила свої війська у Литву [179, с.60].

З 2009 р. гідну конкуренцію Франції почала складати Німеччина, в основному через конфлікт у Сирії, в якому Німеччина брала участь в рамках операції НАТО з 2001 по 2021 р. Німецький контингент (Бундесвер) був частиною Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF), а потім місії «Рішуча підтримка» («Resolute Support Mission») в Афганістані, яка стала найдовшою закордонною операцією і коштувала державі понад 12 млрд євро [184].

Східноєвропейські країни, а особливо Польща активізувалися у відповідь на агресію росії проти України, роблячи акцент на обороні своїх східних кордонів. Це призвело до негайного реагування з боку НАТО та ЄС у формі суттєвого посилення оборонних бюджетів, модернізації армій, закупівлі озброєння, а також передачі військової допомоги Україні. Значно нижчий рівень фінансування оборони в країнах Балтії, Мальті, Кіпрі та Люксембурзі свідчить про те, що економічні можливості, розміри держави та чисельність населення мають суттєвий вплив на здатність держав формувати великі оборонні бюджети. Така значна різниця у витратах на оборону вказує на необхідність більш тісної гармонізації оборонної політики та подальшого розвитку механізмів колективної безпеки в ЄС. Європейці здебільшого розуміють, що безпека їх громадян – насамперед їх власна відповідальність, оскільки вони також можуть стати потенційними жертвами російської агресії.

У 2016 р. Європейський Союз заклав основи для посилення європейської оборонної політики ухваливши Європейський план дій у сфері оборони, в межах якого було запропоновано створити Європейський оборонний фонд. Посилена координація інвестицій між державами-учасниками на всіх етапах виробничого циклу мала на меті зменшити ризик дублювання, сприяти оперативній сумісності між збройними силами та стимулювати ще більшу стандартизацію обладнання.

Європейський оборонний фонд сприяє співпраці компаній малого та середнього підприємництва, дослідницьких інститутів по всій території ЄС, стимулюючи розвиток оборонного потенціалу за рахунок інвестицій. На 2021-2027 рр. величина фонду складає 7,3 млрд євро, фінансова підтримка надається переважно у вигляді грантів [15, 73]. Європейський оборонний фонд фінансується переважно через прямі платежі із бюджету ЄС у межах затвердженого на 7 років фінансування і доповнюється співфінансуванням безпосередніх країн-учасниць проєктів, що дозволяє суттєво збільшити загальний обсяг оборонних інвестицій.

Бюджет ЄС формується переважно коштом держав-членів відповідно до розміру ВНД, митних зборів, частки від ПДВ та інших податкових надходжень. Передбачається, що в період з 2021 по 2027 рр. бюджет ЄС складатиме близько 1,28 трлн євро. Серед специфічних джерел надходжень виділяють систему торгівлі промисловими квотами на викиди парникових газів, реформування корпоративного податку на прибуток до рівня 3% [175].

З огляду на російську агресію і вихід Великої Британії з ЄС відбувся перегляд оборонних видатків. Планується їх зростання на 40% в 2021-2027 рр. з можливим використанням не лише у разі надзвичайних обставин, як раніше відповідно до Лісабонського договору, а й з метою превентивного захисту та швидкого реагування. У грудні 2017 р. майже всі країни-члени Європейського Союзу, окрім Великої Британії, Данії та Мальти, під впливом кібератак і агресивної поведінки РФ, підписали угоду про співпрацю в області оборони (PESCO). PESCO – це договірна структура для 26 держав-членів, що беруть участь у співпраці, для планування, розробки та інвестування у спільний

розвиток можливостей, а також для підвищення оперативної готовності та внеску збройних сил [56].

Окрім того виділяють ще чотири сценарії, які покликані сприяти зростанню оборонних витрат в ЄС. По-перше збільшення внесків країн-учасниць до бюджету ЄС. Кожна країна ЄС відраховує до бюджету певний відсоток свого ВНД, що призводить до більшого фінансового навантаження на економічно розвиненіші країни у порівнянні з тими, які мають нижчий рівень добробуту, що в свою чергу викликає певні суперечності між країнами ЄС. Нідерланди, Данія, Австрія та Швеція виступали за суворий контроль над бюджетом ЄС і обмеження витрат, хоч зрештою Данія і Швеція вирішили поступово нарощувати видатки до 3% ВВП, а Нідерланди погодились на 2% ВВП [175].

Другим альтернативним способом накопичення грошей для захисту і оборони Європи стала пропозиція спільного випуску оборонних облігацій на кшталт Фонду реконструкції, який був запущений після пандемії. Фінансовий механізм полягає у випуску облігацій Єврокомісією із вигіднішою обліковою ставкою, ніж якби це робили окремі країни. Передбачається, що позики мають бути погашені за рахунок власних доходів ЄС у вигляді нових податків. До цього сценарію більш скептично налаштовані навіть економічно сильні країни на кшталт Німеччини, які відкинули пропозицію випускати боргові цінні папери для фінансування інвестицій в оборонний сектор.

Третій неофіційний сценарій акумулювання грошей спрямованих на оборону обговорюється в Брюсселі і він передбачає перерозподіл коштів у рамках програм ЄС в наступному бюджеті, оскільки попередні бюджети не враховували фактор воєнних загроз і більшою мірою спрямовувались на сільське господарство або на політику згуртованості. Вивільнені кошти мають спрямовуватись на інвестиції в оборону.

Четвертий варіант збільшення фінансування оборонного сектору Євросоюзу покладається на Європейський інвестиційний банк. Установа здійснює кредитування проєктів, залучаючи приватні інвестиції, однак для розширення його участі в оборонній сфері необхідне додаткове фінансування з

боку країн ЄС, що в свою чергу потребує політичного узгодження. Водночас сам банк заявив про готовність збільшити обсяг фінансування оборонних проєктів до 2 млрд євро у 2025 р. У політичному колі обговорюється можливість створення нової фінансової установи, що спеціалізуватиметься на модернізації оборонної галузі – своєрідного «банку переозброєння» в межах ЄС. Така ініціатива дозволила б не лише зміцнити обороноздатність ЄС, а й сприяти відновленню промислового потенціалу Європи [175].

Російсько-український конфлікт призвів до стрімкого зростання інвестицій у військові технології і техніку в Європейському Союзі, особливо з огляду на великий обсяг військової допомоги, спрямованої в Україну (рис. 1.13).

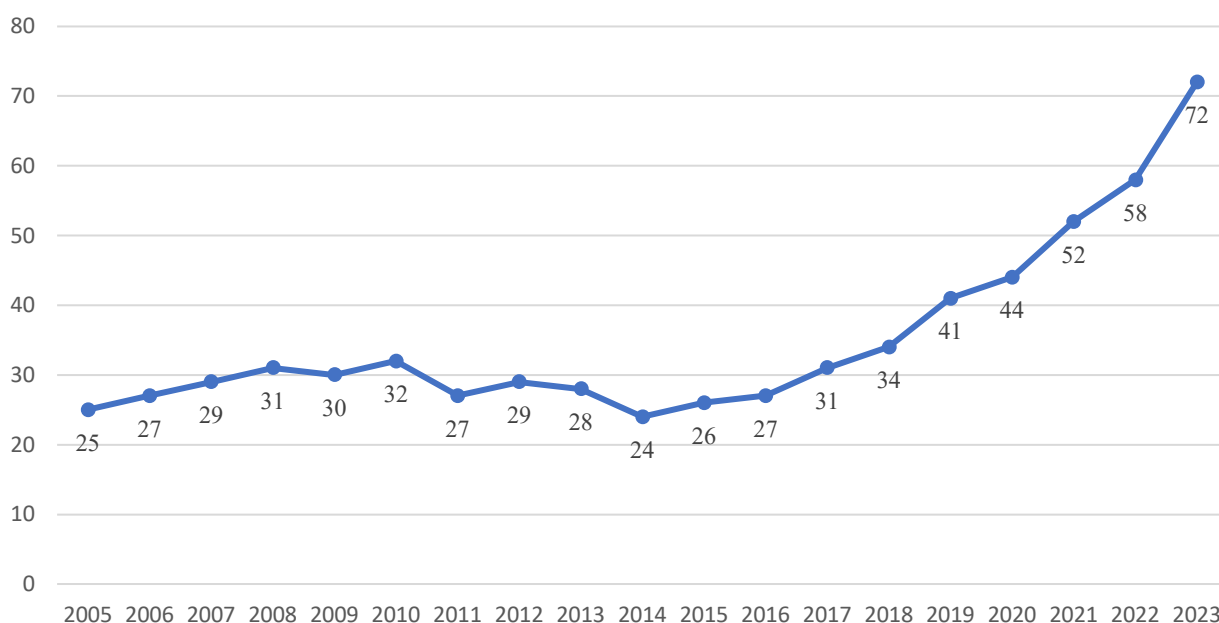


**Рис. 1.13. Оборонні інвестиції в Європейському Союзі з 2005 по 2023 рр.**  
(млрд євро)

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Statista.

Інвестиції у військову оборону почали зростати з 2015 р. За цей час вони збільшилися більш ніж удвічі, досягнувши 72 млрд євро у 2023 р. Витрачені країнами-членами ЄС 72 млрд євро у 2023 р., становили 26 % від загальних витрат ЄС на оборону. У рамках цих інвестиційних витрат країни-члени віддали пріоритет закупівлі військової техніки, а не дослідженням і розробкам, що

відображає дестабілізовану геополітичну ситуацію на європейському континенті.

Станом на сьогодні немає окремо затвердженої вимоги Європейського Союзу щодо конкретної частки від ВВП, яку країни-учасниці мали б виділяти на оборону, однак, подібну рекомендацію має НАТО, учасниками якого є більшість країн ЄС. Особливість НАТО як військово-політичного союзу полягає в фінансуванні оборонних потреб як спільно на рівні альянсу, так і на національному рівні кожною країною-учасницею окремо. Згідно з рішенням НАТО, всі учасники повинні витратити на оборону не менше 2% ВВП. За даними SIPRI станом на 2024 р. 18 учасників з 32 досягли або перевищили дану вимогу.

Сукупні національні оборонні витрати всіх членів НАТО у 2024 р. становили 1,506 трлн дол. США. Найбільша питома вага витрат припадає на США – 997 млрд дол. США, європейські країни-учасниці НАТО та Канада фінансують 454 млрд дол. США [81]. Проте після 2022 р. в НАТО обговорюється питання про збільшення мінімального рівня видатків на оборону, оскільки поточні витрати можуть бути недостатніми для підтримки безпеки. Так у червні 2025 р. обговорювався новий орієнтир безпеки – 5% від ВВП на потреби оборони і безпеки. Очікується, що члени НАТО витратимуть 3,5% свого ВВП на основні оборонні витрати – забезпечення війська, закупівлю та виробництво зброї, на що зараз спрямовується 2% всіх видатків. Очікується, що вони також витратять ще 1,5% ВВП на ширші інвестиції, пов'язані з обороною та безпекою. Дані інвестиції мають на меті адаптувати інфраструктуру для проходження військового транспорту (дороги, мости, порти), поліпшити захист енергетичних трубопроводів, а решта видатків буде спрямована на забезпечення безпеки в кіберпросторі [4].

Для багатьох членів альянсу виконання навіть базової норми у 2% було суттєвим викликом. Такі держави як Бельгія, Іспанія і Канада ледве виконують показник 1,3-1,5%, близько 22 країн витрачають 2% або трохи більше, лідирує Польща, яка досягнула рівня 4% ВВП [4]. Тому запропонований перехід може відбуватися виключно поступово орієнтовно до 2035 р., з проміжним переглядом

відповідно до результатів у 2029 р. Кожна країна має право самостійно вирішувати, які фінансові механізми будуть використані для підвищення рівня інвестицій в оборону [4]. Для полегшення виконання даного зобов'язання у 5% ВВП Європейський Союз зробив поступки щодо певних фінансових правил, дозволивши країнам ЄС витратити до 1,5% ВВП впродовж 4 років, не наражаючись на санкції за перевищення дефіциту бюджету понад 3% ВВП [4]. Міністрами ЄС була схвалена ідея щодо створення 150 мільярдного фонду озброєнь за рахунок спільних запозичень ЄС, з якого будуть надаватися кредити європейським країнам на спільні оборонні проекти, хоча більшість країн пропонує реалізовувати дану ініціативу у вигляді грантів, а не кредитів.

Хоча переважну більшість оборонних видатків НАТО фінансують національні бюджети країн-учасниць, альянс має механізм колективного співфінансування потреб через так звані «common funding» програми. Спільний бюджет НАТО складається з трьох складових. Цивільний бюджет передбачає забезпечення фінансування операційних витрат на утримання міжнародного персоналу і штаб-квартири НАТО. Його витрати у 2024 р. зросли на 18,2% в порівнянні з попереднім роком і склали 438,1 млн євро.

Військовий бюджет покриває експлуатаційні витрати на утримання Міжнародного військового штабу, Сил раннього повітряного попередження та управління НАТО, проведення спільних місій і навчань. Для більшості країн забезпечення військового персоналу покладається на національні оборонні бюджети. В 2024 р. військовий бюджет теж зріз на 12% в порівнянні з 2023 р. і склав 2,03 млрд євро. Остання складова спільного бюджету – Програма інвестицій НАТО в об'єкти військової інфраструктури (NSIP – NATO Security Investment Programme). Проєкти реалізуються приймаючими країнами. Граничний обсяг програми на 2024 р. становить 1,3 млрд євро, що на 30% більше відносно попереднього року [52]. Спільний бюджет НАТО складає 3,8 млрд євро, витрати за яким колективно несуть країни-учасниці відповідно до узгодженої формули, яка базується на питомій вазі економік, ВНД та інших факторах. Спільний бюджет прирівнюється до 0,3% від сумарних національних оборонних

витрат країн-учасниць альянсу [52]. Внесок країн для кожної країни диференційований. Історично найбільшим платником були США, які в 2021 р. вибороли право зменшення розподілу видатків з 22% до 16%. Таку ж саму частку платить Німеччина. Збільшилися і внески європейських країн і Канади. За рахунок спільного бюджету у 2022-2023 рр. учасниками НАТО було погоджено посилення оборони на сході Європи та поповнення складів боєприпасів у Польщі у відповідь на агресію РФ проти України [52].

Світовий досвід фінансового забезпечення воєнних потреб продемонстрував стійку тенденцію щодо зростання військових витрат у глобальному вимірі. Усі регіони світу демонструють активне нарощування оборонного фінансування, з найбільш вираженим приростом у Європі. Каталізатором цього процесу виступає загострення геополітичної ситуації в світі, військові конфлікти та прагнення країн гарантувати власну безпеку.

Практика провідних країн засвідчує ефективність комбінованого підходу, щодо формування оборонних витрат, який поєднує національні кошти, міжнародну допомогу, військові облігації, державно-приватне партнерство та створення спеціалізованих фондів.

Країни Європейського Союзу забезпечують оборонне фінансування через багаторівневу систему – національні бюджети, колективні фонди, проекти PESCO та Європейський оборонний фонд. Співпраця з ЄС за певними європейськими програмами дозволила б Україні отримати додаткові джерела формування військових ресурсів. Такий комбінований підхід здатен зміцнити фінансову стійкість оборонної системи України і посилити її адаптивність до затяжного збройного конфлікту.

#### **1.4. Еволюція механізмів фінансового забезпечення воєнної підтримки країн в умовах збройних конфліктів**

Аналіз оборонних витрат провідних країн світу в умовах наростаючих геополітичних загроз вимагає неминучого звернення до історичного досвіду фінансового забезпечення воєнної підтримки воюючих країн. Історія війн ХХ-ХХІ ст. засвідчує, що способи акумулювання ресурсів для ведення бойових дій відображали рівень економічного розвитку країни, структуру державних фінансів та інституційну спроможність урядів, оскільки зусилля уряду щодо фінансування війни часто призводили до суттєвих змін податкової системи.

Так у роки Першої світової війни економічна думка виходила з того, що існує три основні способи сплати за військові витрати: податки, позики, грошова емісія. Оподаткування хоч і вважається найтрадиційнішим способом наповнення державного бюджету, проте воно відігравало другорядну роль для більшості країн, які брали участь у війні, оскільки податки були спрямовані на покриття звичайних бюджетних витрат мирного часу. Податками частково покривали військові потреби США та Велика Британія – до 25%, Німеччина та Італія – від 6 до 15% воєнних витрат. Такі ж країни як Франція, росія та Австро-Угорщина не могли покривати воєнні витрати за рахунок податків [17, 30, 51]. Попри обмежену частку в покритті воєнних витрат оподаткування зменшувало інфляційний тиск шляхом вилучення надлишкової грошової маси з обігу, що в свою чергу гарантувало довіру з боку кредиторів.

Основним інструментом фінансування воєнних потреб у досліджуваній період виступали державні запозичення, які поділялися на короткострокові та довгострокові. Короткострокові позики, що переважно надавалися банківськими установами, супроводжувалися зростанням грошової емісії, що, у свою чергу, посилювало інфляційний тиск і провокувало макроекономічну нестабільність. Довгострокові запозичення орієнтувалися переважно на населення та формувалися на основі патріотичних мотивів громадян, які інвестували приватні кошти у військові позики, сприймаючи це як форму участі у національному

супротиві. Такий тип боргу мав більш стійкий характер, оскільки його погашення могло бути відтерміноване до завершення воєнних дій, що забезпечувало державі фінансову гнучкість у критичний період [51].

Існував також розподіл між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями. Міжнародні кредити, на відміну від довоєнних капіталовкладень, були короткостроковими та покривали поточні витрати. Зрештою, кілька країн збільшили кількість грошей в обігу або «монетизували» державний борг – використавши центральний банк для купівлі державних облігацій у національного казначейства. Країни також вдавались до емісії грошей, часто через призупинення дії золотого стандарту, що дозволяло створювати додаткову грошову масу під державні цінні папери.

Велика Британія одну третину воєнних витрат фінансувала за рахунок підвищення податків, а ще дві третини – за рахунок позик. США також остерігались інфляції та підриву довіри до валюти, тому зробили ставку на комбінуванні прогресивного оподаткування і масового залучення коштів населення через продаж так званих «облігацій свободи» (Liberty Bonds). Ці цінні папери були випущені Казначейством, але продаж облігацій проводила Федеральна резервна система та її банки-члени [69]. Загалом під час війни урядом було ініційовано чотири програми з видачі «позик свободи» і одну після проголошення перемир'я, яка мала назву «позика перемоги». Загалом було зібрано понад 17 млрд дол. США. Крім того, зібрані податки склали 8,8 млрд дол. США. Майже дві третини військових коштів надійшли з облігацій, а ще одна третина – з податків [69].

Держави-агресори під час Першої світової війни діяли у вкрай несприятливому фінансовому середовищі через британсько-французьку блокаду, яка позбавила Німеччину та Австро-Угорщину значної частини її іноземних активів й обмежила зовнішню торгівлю. Нідерланди, Швейцарія та Скандинавія відчували на собі політичний тиск з боку Антанти і майже не кредитували Німеччину. Тому головним джерелом надходжень для Німеччини став продаж активів у вигляді золота та цінних паперів, що дозволило країні

акумулювати близько 5 млрд марок. Австро-Угорщина сильно залежала від Німеччини, оскільки остання фінансувала 71% її зовнішнього боргу станом на 1918 р. [51]. Кредити від Німецьких банків отримували також Болгарія та Османська імперія задля мінімізації внутрішнього навантаження на економіку країни.

Країни Антанти забезпечили високу координацію у сфері військового фінансування поступово перетворивши альянс на глобальну кредитну систему. Основним розподільником коштів стала Велика Британія. Союзники впродовж 1914-1918 рр. отримали близько 16 млрд дол. США іноземних кредитів, з яких 7 млрд дол. США надав уряд США. З них 3,7 млрд дол. США було виділено Великій Британії, 1,9 млрд дол. США – Франції та ще 1 млрд дол. США – Італії. Другим кредитором виступила Велика Британія надавши кредитів у розмірі 6,7 млрд дол. США, серед яких 2,5 млрд дол. США – росії, 1,9 млрд дол. США – Італії, 1,6 млрд дол. США – Франції. Франція також позичила 2,2 млрд дол. США, віддавши половину суму – росії, 535 млрд дол. США – Бельгії та решту – меншим союзникам [50]. Тобто Велика Британія та Франція виступали одночасно і кредиторами і позичальниками, а США – опорою цієї глобальної кредитної піраміди. Найбільшими боржниками стали Італія та росія, які заборгували 3 та 3,6 млрд дол. США відповідно [51].

Попри те, що військові потреби фінансувалися переважно за рахунок державних запозичень, був введений в дію механізм державно-приватного партнерства. Там де державних коштів не вистачало, приватні банки, корпорації та промислові консорціуми втручалися, щоб заповнити прогалину у військових потребах. У той же час уряди організували умови надання кредиту, використовуючи низку інструментів для мобілізації приватного фінансування в усіх критичних секторах від виробництва зброї до матеріально-технічного забезпечення, надавши гібридної форми фінансуванню війни [51].

Важливість наявності продуманої фінансової стратегії підтвердила Друга світова війна, в ході якої було підвищено податки і запроваджено жорстке регулювання цін та замороження заробітних плат для стримування інфляції.

Даний період характеризується значними оборонними витратами у відношенні до загального ВВП, що є виправданою мірою у умовах війни. У США у зазначений проміжок часу зріс податок на доходи фізичних осіб. Велика Британія та багато інших воюючих сторін у Другій світовій війні вдалися до запровадження загальних податків з продажу. Небаченого розмаху набули вже знайомі військові облігації та позики. У 1941 р. облігації США отримали нову назву – Series E bond та до 1945 р. за рахунок їх продажу було накопичено 185,7 млрд дол. США для військових потреб [35]. Продажем облігацій займалися також Велика Британія, СРСР та інші країни.

Період Другої світової війни найбільше відзначився американською програмою військової допомоги Lend-Lease. Закон про ленд-ліз набув чинності у березні 1941 р. і дав можливість антигітлерівській коаліції отримати озброєння, техніку, боєприпаси, продовольство чи сировину на базі оренди або позики без негайної оплати. За час війни більш ніж 30 країнам-союзникам було передано військову допомогу на суму понад 50 млрд дол. США. Номенклатура поставок за ленд-лізом була надзвичайно широкою: від літаків, танків, кораблів, автомобілів, зброї і набоїв – до локомотивів, фабричного устаткування, продовольства і навіть одягу [43]. Найбільшу допомогу за програмою ленд-лізу отримали Велика Британія (31,4 млрд дол. США), СРСР (11,3 млрд дол. США) та Китай (1,5 млрд дол. США). Перевагами програми скористались 44 країни [220]. Програма ленд-лізу стала унікальним прикладом міжнародної підтримки, за яким близько 15% всіх оборонних витрат союзників було забезпечено за рахунок допомоги США [26].

Окрім допомоги постраждалим від Другої світової війни країнам в науковій літературі наявне таке поняття як «окупаційна допомога США», яка надавалась країнам, які зазнали поразки – Німеччині та Японії (табл. 1.6). По закінченню Другої світової війни уряд США не мав намірів допомагати своїм переможеним ворогам. Основні цілі американської політики включали демілітаризацію, децентралізацію економіки, демократизацію політичних процесів, деіндустріалізацію та денацифікацію в Німеччині та Японії.

Таблиця 1.6

## Фінансова допомога США спрямована Німеччині і Японії у 1946-1952 рр. (млн дол. США)

| Показник                             | Німеччина |       |       |        |       |       |       |        | Японія |       |       |       |       |       |      |         |
|--------------------------------------|-----------|-------|-------|--------|-------|-------|-------|--------|--------|-------|-------|-------|-------|-------|------|---------|
|                                      | Роки      |       |       |        |       |       |       |        |        |       |       |       |       |       |      |         |
|                                      | 1946      | 1947  | 1948  | 1949   | 1950  | 1951  | 1952  | Разом  | 1946   | 1947  | 1948  | 1949  | 1950  | 1951  | 1952 | Разом   |
| Гранти USAID                         | 0         | 0     | 0     | 406,0  | 290,0 | 402,5 | 75,1  | 1173,6 | 0      | 0     | 0     | 0     | 0     | 0     | 0    | 0       |
| Кредити USAID                        | 0         | 0     | 0     | 200,0  | 0     | 0     | 16,9  | 216,9  | 0      | 0     | 0     | 0     | 0     | 0     | 0    | 0       |
| Харчові гранти                       | 0         | 0     | 0     | 0      | 0     | 0     | 17,5  | 17,5   | 0      | 0     | 0     | 0     | 0     | 0     | 1,5  | 1,5     |
| GARIOA (гранти)                      | 192,7     | 297,8 | 232,3 | 404,6  | 289,4 | -9,4  | -1,9  | 1405,5 | 82,7   | 291,0 | 375,2 | 388,8 | 283,5 | 225,1 | 48,4 | 1 694,7 |
| GARIOA (кредити)                     | 0         | 0     | 399,0 | 247,0  | 154,0 | 0     | 0     | 800,0  | 0      | 0     | 0     | 0     | 0     | 0     | 0    | 0       |
| UNRRA та тимчасова допомога (гранти) | 3,1       | 0,5   | 2,1   | 0      | 0     | 0     | 0     | 5,7    | 0      | 0     | 0,2   | 0     | 0     | 0     | 0    | 0,2     |
| Надлишкове майно США (кредити)       | 0         | 0     | 216,9 | 0      | 0     | 0     | 0     | 216,9  | 0      | 14,0  | 0     | 0     | 0     | 0     | 0    | 14,0    |
| Зсув собівартості на грант (кредити) | 0         | 0     | 0     | 0      | 0     | 0     | 0     | 0      | 24,0   | 84,3  | 108,3 | 112,7 | 81,8  | 65,2  | 13,7 | 490,0   |
| Загальна сума економічних грантів    | 195,8     | 298,3 | 234,4 | 810,6  | 579,4 | 393,1 | 90,7  | 2602,3 | 82,7   | 291,0 | 375,4 | 388,8 | 283,6 | 225,1 | 49,9 | 1696,5  |
| Загальна сума економічних позик      | 0         | 0     | 615,9 | 447,0  | 154,0 | 0     | 16,9  | 1233,8 | 24,0   | 98,3  | 108,3 | 112,7 | 81,8  | 65,2  | 13,7 | 504,0   |
| Гранти на військову допомогу         | 0         | 0     | 0     | 0      | 0     | 259,7 | 202,7 | 462,4  | 0      | 0     | 0     | 0     | 0     | 0     | 0,1  | 0,1     |
| Загальна сума                        | 195,8     | 298,3 | 850,3 | 1257,6 | 733,4 | 652,8 | 310,3 | 4298,5 | 106,7  | 389,3 | 483,7 | 501,5 | 365,4 | 290,3 | 63,7 | 2 200,6 |

Джерело: [67].

У таблиці 1.6 представлено структуру й обсяги фінансової допомоги, яку США надали Німеччині та Японії впродовж 1946-1952 рр., реалізуючи програму гуманітарного та економічного характеру. Одним з основних механізмів була програма GARIOA (Government and Relief in Occupied Areas, «Урядова допомога на окупованих територіях»), яка передбачала надання грантів та кредитів для забезпечення базових життєвих потреб населення. Сумарна вартість грантів за даною програмою для Німеччини становила 1405,5 млн дол. США, а для Японії –1694,7 млн дол. США. Після введення в дію Плану Маршалла (European Recovery Program) економічна допомога надавалась у вигляді грантів та кредитів USAID (United States Agency for International Development). Для Німеччини було виділено 1173,6 млн дол. США грантової допомоги та ще 216,9 млн дол. США у вигляді позики.

Для Японії така форма допомоги офіційно не застосовувалась. Міжнародна організація для допомоги потерпілим у II Світовій війні (UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration) надавала незначну тимчасову гуманітарну допомогу країнам одразу по завершенню бойових дій (5,7 млн дол. США для Німеччини та 0,2 млн дол. США для Японії). Категорія «надлишкового майна США» стосувалася передачі зайвого американського військового майна, яке надавалось як кредитна допомога. Окремо зазначено зсув собівартості на грант, що відображає фінансові корекції, коли кредити переqualіфіковувались в безповоротні гранти з огляду на соціально-економічну ситуацію. У випадку Японії цей показник становив 490 млн дол. США, що підкреслює гнучкість політики США в умовах повоєнної нестабільності.

Про зміну акцентів у зовнішній політиці США свідчила поява категорії військових грантів, що стала відповіддю на початок Холодної війни та формування системи колективної безпеки в Західній Європі. Загальна сума фінансової допомоги, наданої Німеччині становила 4298,5 млн дол. США, з яких 2602,3 млн дол. США припадало на економічні гранти; 1233,8 млн дол. США – на економічні позики; 462,4 млн дол. США – на військову підтримку. У випадку Японії загальний обсяг американської допомоги встановив 2600,6 млн дол. США, з яких економічні гранти склали 1696,5 млн дол. США, а економічні

позики – 504 млн дол. США. Отже, для Японії домінувала модель гуманітарно-економічної підтримки, заснована переважно на безповоротних грантах, тоді як для Німеччини визначальною була структура підтримки, орієнтована на індустріальне відновлення та поступову військово-політичну інтеграцію у західний безпековий простір.

Сучасні збройні конфлікти зазвичай не супроводжуються створенням масштабних військових коаліцій. Як правило, у війні беруть участь декілька країн, які вимушені акумулювати ресурси для захисту своєї держави. Це зумовлює потребу в гнучкому поєднанні внутрішніх джерел фінансування з зовнішньою підтримкою, з використанням традиційних та інноваційних форм залучення коштів. Виходячи з досвіду Ізраїлю, який багаторазово потерпав від воєнних конфліктів, планування оборонного бюджету має бути дуже обачним. За оцінками SIPRI військові видатки Ізраїлю у 2024 р. склали 46,5 млрд дол. США – це 8,8% від ВВП, що обумовлює країні друге місце у світі за величиною воєнних видатків після України [191].

Таке підвищення видатків спровоковане війною в Газі і фінансується за рахунок внутрішніх резервів країни і зовнішньої допомоги США. Військові витрати Ізраїлю є найбільшою статтею бюджету. Окрім цього прем'єр-міністр може розпоряджатися спецфондом, який формується для подолання надзвичайних ситуацій або для використання у військових цілях. В Ізраїлі міста фінансують свої потреби за рахунок податків, які стягують безпосередньо з жителів і місцевого бізнесу. Тому міста можуть розраховувати на ті податки, які самі збирають [249].

США відіграють ключову роль у фінансуванні оборони Ізраїлю. Їх підтримка оцінюється в 15% всього оборонного бюджету Ізраїлю. З моменту заснування країни у 1948 р. США надало близько 300 млрд дол. США економічної та військової допомоги [29]. Між США і Ізраїлем підписана угода, яка гарантує військове фінансування в розмірі 38 млрд дол. США з 2016 по 2026 рр., оскільки Ізраїль вже давно розглядається як союзник США на Близькому Сході. Близько 500 млн дол. США щороку виділяються окремо на ізраїльські програми протиракетної оборони [42].

Поповнення оборонних витрат Ізраїлю відбувається і за рахунок державних облігацій також. Боргові цінні папери дозволяють залучати кошти від приватних та міжнародних інвесторів. Ізраїль співпрацює з провідними світовими інвестиційними банками, які попередньо викуповують облігації, формують з них структуровані фінансові продукти та розміщують серед широкого кола міжнародних покупців. Інвесторами виступають пенсійні фонди, страхові компанії, банки, муніципалітети та приватні особи в понад 30 країнах, причому попит на ізраїльські облігації стабільно перевищує пропозицію. До прикладу, у 2025 р. за першого розміщення облігацій держава отримала 5 млрд дол. США при загальному попиті на суму понад 23 млрд дол. США [80].

Унікальним джерелом поповнення оборонних витрат є участь країни в міжнародних науково-дослідних програмах, зокрема в рамках ЄС. Особливо показовою є програма «Горизонт», яка формально зосереджена на підтримці цивільних інновацій, але багато з її проєктів мають подвійне цивільне та військове застосування. У період з 2021 по 2024 р. Ізраїль отримав понад 1,1 млрд євро на 921 проєкт, що охоплюють сфери кібербезпеки, супутникового зв'язку та робототехніки. Результати цих досліджень безпосередньо інтегруються у військові системи, включаючи розробку бойових дронів, систем спостереження і штучного інтелекту для оборонних цілей. Це демонструє стратегічне використання інструментів міжнародного наукового співробітництва в інтересах національної безпеки [80].

У 1952 р. Західна Німеччина уклала з Ізраїлем Угоду про репарації. З 1953 р. по 1965 р. Німеччина відшкодувала уряду Ізраїлю 3 млрд марок та 450 млн марок єврейським організаціям, що склало 87% ВВП Ізраїлю 1951 р. І хоч ці гроші не прямо пішли на військо, завдяки ним країна зміцнила інфраструктуру, активно займалась будівництвом будинків та укріплень, витрачала кошти на інтеграцію біженців [183].

За останні десятиліття Ізраїль сформував потужний військово-промисловий комплекс і став одним з провідних світових експортерів високотехнологічних озброєнь. Провідні компанії оборонного сектору – Israel Aerospace Industries (IAI), Rafael Advanced Defense Systems, Elbit Systems та інші

– виробляють широкий спектр продукції, включаючи безпілотні літальні апарати, протитанкові ракетні комплекси (типу Spike), системи протиповітряної оборони (типу Iron Dome), військову електроніку та стрілецьку зброю. Ця продукція користується стійким попитом за кордоном, що відображається у зростаючому експорті. У 2022 р. він перевищив 12,5 млрд дол. США, а у 2024 р., на тлі активізації збройних конфліктів, сягнув рекордних 14,7 млрд дол. США. Основними імпортерами виступають країни Європи та Азії, зокрема Індія, Азербайджан, В'єтнам, а з 2020 р. – Об'єднані Арабські Емірати та Марокко [28].

Експорт озброєнь здійснюється через приватні підприємства, але держава активно підтримує галузь, фінансуючи дослідження і розробки та створюючи сприятливі умови для просування продукції на зовнішні ринки. Експортна виручка частково оподатковується, що генерує додаткові надходження до державного бюджету. Крім того, розгортання серійного виробництва на експорт дозволяє суттєво знизити вартість одиниці продукції для Збройних сил, що є важливим елементом оборонної економіки. За деякими оцінками, кошти, отримані від експорту, покривають до 20-25% витрат на розробку нових систем, які згодом включаються до ізраїльського арсеналу.

Цікавим для України є досвід Бахрейну, в якому хоч і не було великих війн у сучасному розумінні цього слова, проте через значні конфлікти і внутрішні заворушення країна отримує фінансування з боку США. Наріжним каменем американсько-бахрейнських відносин у сфері оборони є доступ США до військово-морських об'єктів Бахрейну. Бахрейн визначений головним союзником США поза НАТО з 2002 р. і має від цього ряд переваг, таких як потенційна участь у спільних дослідженнях і розробках, взаємне фінансоване спільне навчання, а також отримання права пріоритетного постачання надлишкових оборонних матеріалів. США та Бахрейн підписали Угоду про інтеграцію та процвітання у сфері безпеки, яка суттєво розширила їх співпрацю в оборонній галузі та у сфері розвідки та яка передбачає гарантію США на консультування та допомогу Бахрейну в разі воєнних чи терористичних загроз.

Справа в тому, що Бахрейн є важливим партнером США в контексті стабілізації регіональної безпеки на Близькому Сході. За для цієї мети в 2023 р.

була підписана Угода про комплексну безпекову, інтеграцію та процвітання (C-SIPA). Передувала цій угоді низка інших політично-економічних рішень – це і Угода про вільну торгівлю між двома країнами, за допомогою якої у 2021 р. двосторонній товарообіг перевищив 2 млрд дол., а також розміщення П'ятого флоту ВМС США та Центрального командування ВМС США в Бахрейні ще з 1946 р. З 2014 р. США надають Бахрейн у військове фінансування, грантову допомогу Міністерства оборони та проводять військову підготовку табл. 1.7.

Таблиця 1.7

### Структура військової допомоги США для Бахрейну

| Форма допомоги                                           | Кількість (млн дол. США) |
|----------------------------------------------------------|--------------------------|
| Іноземне військове фінансування                          | 22,5                     |
| Військова грантова допомога від Міністерства оборони США | 28,423                   |
| Міжнародна військова освіта та підготовка (IMET)         | 2,432                    |
| Прямі комерційні продажі оборонних виробів (DSC)         | 389                      |
| Продаж військової техніки за кордон (FMS)                | 6080                     |

*Джерело:* побудовано на основі [82, 67, 77, 36].

Як видно з табл. 1.7 в останні роки США надавали військову допомогу Бахрейн у формі міжурядових продажів, прямих комерційних продажів та іноземного грантового фінансування. Діє практика застосування Міжнародної програми військової освіти і підготовки у США – IMET (International Military Education and Training) на яку США витратило близько 2,432 млн дол. США. Інша програма іноземних військових продажів – Foreign Military Sales (FMS). Через неї іноземні держави можуть купувати оборонну техніку чи замовляти певні послуги безпосередньо в уряді США. Всі закупівлі здійснюються через Міністерство оборони США. FMS передбачає міжурядову угоду, за якою уряд США продає американську техніку замовнику. Саме уряд США закуповує необхідне озброєння у власної оборонної промисловості та продає його іншій країні. FMS може фінансуватися за рахунок національних коштів іноземних урядів або коштів уряду США [27]. Саме з цих коштів проводилась модернізація судна класу Oliver Hazard Perry, літаків F-16 та ударних гелікоптерів AH-1Z, а також здійснювалось постачання протиракетної оборони Patriot.

Прямі комерційні продажі є ще одним механізмом продажу американського озброєння, який доволі сильно відрізняється від FMS. Прямі комерційні продажі здійснюються між виробником зброї та її замовником, що дуже сильно спрощує бюрократичну систему, однак є певні обмеження щодо того, яке саме озброєння можна продавати у цей спосіб [254]. В основному через даний механізм закуповуються газотурбінні двигуни, надводні військові кораблі, прилади нічного бачення тощо.

Програма надлишкових оборонних товарів EDA (Excess Defense Articles) передбачає передачу оборонного обладнання іноземним урядам або міжнародним організаціям [23]. Надлишкові оборонні товари часто надаються країнам-партнерам за зниженою ціною або у вигляді грантів. Країна-партнер оплачує всі супутні послуги з доставки обладнання. Так, США за програмою EDA передали Бахрейн корабель класу Oliver Hazard Perry «Robert G. Bradley», гаубиці M198, протимінні машини та кораблі спеціального призначення Mark V.

Угода про комплексну безпекову інтеграцію та процвітання 2023 р., щодо розширення співпраці в галузі оборони та розвідки відображає спільну мету побудови більш безпечного та процвітаючого регіону, зміцнення стабільності та економічної співпраці. Підтримка Бахрейном військових коаліцій під керівництвом США, включаючи Глобальну коаліцію з боротьби з ІДІЛ, ще раз підкреслює важливість країни як військового союзника США. Угода C-SIPA базується на цьому фундаменті, заохочуючи інвестиції у стійкість та інфраструктуру глобального ланцюга поставок. Крім того, вона сприяє розвитку та впровадженню надійних технологій, зокрема в цифровому та ІКТ-секторах, для підтримки безпечних телекомунікаційних мереж.

Еволюція механізмів фінансового забезпечення воєнної підтримки країн в умовах збройних конфліктів демонструє поступове ускладнення та інституціоналізацію підходів до мобілізації ресурсів, спрямованих на підтримку обороноздатності держав. Історичний досвід свідчить, що від переважання прямого оподаткування та емісійного фінансування на початкових етапах розвитку воєнних економік країни перейшли до поєднання багатоканальних інструментів: державних позик, цільових фондів, спеціалізованих воєнних

бюджетів, механізмів зовнішньої допомоги та міждержавних кредитних програм. У ході світових війн XX ст. відбулося формування комплексних фінансово-економічних систем, здатних забезпечувати одночасно швидку мобілізацію ресурсів і довгострокову стійкість економіки. Сучасні підходи, зокрема в умовах гібридних і затяжних конфліктів, базуються на інтеграції внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, використанні гнучких бюджетних інструментів та координації з міжнародними партнерами, що свідчить про зростання ролі стратегічного фінансового планування у війсьній політиці держав.

### **Висновки до першого розділу**

1. Синтез наукової літератури засвідчив, що термінологічний апарат, який використовується у дослідженні фінансово-економічних механізмів воєнної підтримки, залишається неоднозначним і потребує уточнення. Для коректного відображення реалій воєнного часу поняття такого механізму має охоплювати пріоритетне фінансування сектору оборони, державні запозичення, державно-приватне партнерство, емісію цінних паперів, залучення міжнародної допомоги, волонтерську активність, застосування санкцій проти агресора, краудфандинг та використання конфіскованих активів держави-агресора для відновлення постраждалих територій.

2. Експлікація понятійно-категоріального апарату дала змогу сформулювати уточнену дефініцію, відповідну сучасним умовам: фінансово-економічний механізм воєнної підтримки – це комплекс взаємопов'язаних фінансових, економічних та регуляторних інструментів, важелів і стимулів, що реалізуються на національному й міжнародному рівнях з метою забезпечення економічної стійкості держави, ефективного фінансування оборонних потреб і мобілізації ресурсів у період війни. Проведений бібліографічний аналіз показав, що цей механізм формується на перетині безпекових, економічних і політичних чинників та вимагає міждисциплінарного підходу, оскільки сучасний науковий

доробок ще не забезпечує цілісного бачення його структури й функціонального наповнення.

3. Проведене дослідження засвідчило, що зміст поняття «фінансово-економічний механізм воєнної підтримки» науковці трактують по-різному, оскільки воно поєднує широкий спектр інструментів, методів, стимулів та важелів впливу, спрямованих на забезпечення стійкості держави в умовах війни. Відсутність уніфікованого підходу до його визначення та структуризації зумовила потребу у формуванні таксономії фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки. Проведена класифікація дала змогу виокремити як традиційні, так і нові ознаки інструментів, що виникли внаслідок трансформації механізмів акумулювання й управління фінансовими ресурсами у кризових умовах. Зокрема, запропоновано додаткову класифікаційну ознаку – за рівнем інноваційності фінансових інструментів. Розширення таксономії відображає зростання складності фінансування сектору оборони у воєнний час і необхідність застосування гнучких, адаптивних фінансових рішень.

4. Встановлено, що протягом останнього десятиліття світові військові видатки демонструють стабільну тенденцію до зростання, досягнувши у 2024 р. історичного максимуму у 2,7 трлн дол. США. Провідні держави формують оборонні бюджети на основі довгострокового стратегічного планування, орієнтованого на актуальні загрози національній та колективній безпеці. Основними механізмами фінансування виступають прямі бюджетні асигнування, спеціалізовані оборонні фонди, військові облігації, державні замовлення, державно-приватне партнерство та участь у спільних міжнародних оборонних і науково-технічних програмах.

5. Обґрунтовано, що Україна може адаптувати низку ефективних підходів до фінансування оборонних потреб, які використовують держави з високим рівнем воєнно-політичної напруги або країн-партнерів із розвинутими форматами оборонного співробітництва. У контексті ізраїльського досвіду доцільним є формування спеціальних резервних фондів для оперативного фінансування оборони, розвиток інструментів зовнішнього розміщення облігацій, зокрема орієнтованих на діаспору, а також стимулювання

високотехнологічного військово-промислового сектору через участь у міжнародних програмах подвійного призначення. Упровадження європейських підходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості сектору безпеки та зміцненню інституційної сумісності України з європейськими й євроатлантичними структурами. Крім того, приклад стратегічної співпраці США та Бахрейну демонструє ефективність інституціалізованих форматів двосторонньої підтримки, що може стати основою для довгострокових оборонних програм України.

## РОЗДІЛ 2

### СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННИХ ПОТРЕБ УКРАЇНИ

#### **2.1. Бюджетні механізми фінансово-економічного забезпечення воєнних потреб України**

Бюджетне фінансування оборонного сектору стало одним з ключових чинників забезпечення національної безпеки, створивши значне навантаження на державні фінанси. Державний бюджет України формується відповідно до принципів закріплених Бюджетним кодексом України, а бюджетна система складається з державного та місцевого бюджетів. Державний бюджет фінансує основні загальнодержавні функції, зокрема і оборону. Місцеві бюджети акумулюють доходи та забезпечують фінансування місцевих потреб. Відповідно до принципу самостійності, місцеві бюджети мають повноваження щодо розпорядження власними витратами, в тому числі і на користь захисту від зовнішніх воєнних загроз.

До початку широкомасштабної війни ключовими джерелами формування доходів Державного бюджету України були податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти (рис.2.1) [146, с.22; 244]. Основу Державного бюджету станом на 2021 р. складали податкові надходження, які формували близько 85% загального обсягу його ресурсів. Серед податкових надходжень найбільшу частку становили внутрішні податки на товари і послуги, зокрема, акцизи на вироблені і ввезені в Україну товари – 12,53%, та ПДВ – 12,01%. Податки на доходи фізичних осіб та на прибуток підприємств приносили державі 22% від загальної суми надходжень. Дещо менше надходжень формувалося від справляння мита – 2,94% надходжень. Неподаткові надходження наповнювали Державний бюджет на 13,52%. Найменшу питому вагу мали такі джерела наповнення Державного бюджету як

доходи від операцій з капіталом (0,03%), кошти від закордонних країн і міжнародних організацій (0,10%), цільові фонди (0,02) .

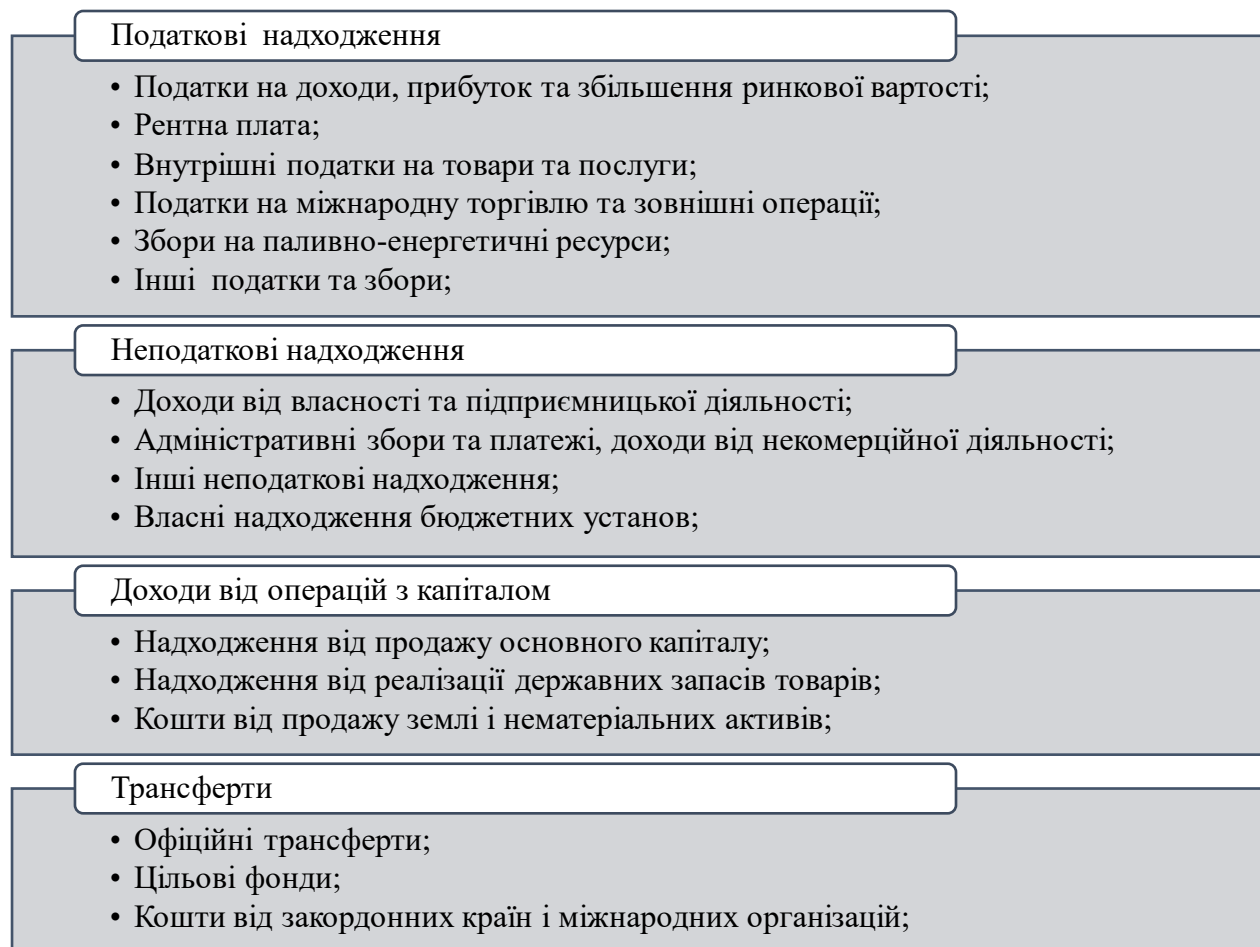


**Рис. 2.1. Джерела формування Держбюджету України в довоєнний період**

*Джерело:* побудовано на основі даних [104, 126].

Наслідком війни стала суттєва зміна структури доходів бюджету. Умови воєнного часу істотно знизили можливості зі збору податків, водночас потреби у видатках зросли в рази. У 2024 р. податкові надходження склали 52,75% від загального обсягу доходів бюджету. Знизився даний показник за рахунок зменшення надходжень від податку на прибуток підприємств, сплати ренти за використання природних ресурсів, податку на додану вартість з імпортованих товарів, податку на міжнародну торгівлю тощо [126]. Якщо раніше надходження від ПДВ були найбільшим джерелом доходів, то в 2022 р. податок суттєво скоротився через пільги на імпорт та падіння купівельної спроможності населення. У 2022 р. також було скасовано ПДВ та ввізне мито для всіх

імпортерів – зокрема ФОПів і компаній, які перейшли на спрощену систему оподаткування зі ставкою 2 %. Звільнення також поширювалося на гуманітарну допомогу, військові товари та обладнання для Збройних Сил України з метою забезпечення оперативного постачання в умовах гострого дефіциту ресурсів і порушеної логістики [186].

Податок на прибуток також різко зменшився, оскільки значна частина бізнесу зазнала збитків, втратила виробничі потужності або припинила свою діяльність. Після запровадження воєнного стану уряд оперативно ухвалив низку податкових пільг, спрямованих на збереження бізнес-активності, пом'якшення економічного удару та підтримки населення. Було запропоновано спрощену систему оподаткування зі ставкою 2% від обороту, а також добровільну сплату податків для ФОП 1-2 груп. Більшість вищезгаданих пільг була скасована з 1 липня 2023 р. – повернуто загальну систему оподаткування та контролюючу функцію податкових органів [209]. ПДФО залишився відносно на стабільному рівні, але економічний спад і міграція населення спричинили скорочення фонду оплати праці.

Акцизні збори частково впали через тимчасову відміну податків на пальне та зниження виробництва підакцизних товарів. Натомість збільшилась питома вага неподаткових надходжень, які у 2024 р. формували 31,2% українського бюджету та кошти від закордонних країн і міжнародних організацій, які склали 15,18% [126]. Решту доходів забезпечили інші неподаткові платежі – прибуток НБУ, дивіденди та запозичення через випуск державних облігацій [171].

В межах заходів з посилення мобілізації бюджетних коштів для фінансування військових потреб, починаючи з 2025 р., автозаправні станції зобов'язані сплачувати фіксовані авансові платежі з податку на прибуток, розмір яких буде визначатися на основі кількості роздрібних точок продажу пального та наявності пов'язаних з ними комерційних приміщень. Для пунктів обміну валют буде запроваджено корпоративний податок, прив'язаний до євро. Він коливатиметься від 200 до 700 євро залежно від розміру населеного пункту, де розташований пункт обміну. Анонсується зростання податку на видобуток природних ресурсів, а також підвищення податку на землю, що

прирівнюватиметься до 17 дол. США за гектар землі [5]. Серед інших нововведень варто згадати підвищення податкового навантаження на банківські установи з 25% до 50%, що також має сприяти збору додаткових коштів на оборону. Для інших фінансових компаній, що здійснюють свою діяльність у секторі фінансових послуг запроваджено 25% податок на прибуток починаючи з 2025 р. [34].

Таблиця 2.1

**Динаміка оборонних видатків України у співвідношенні з ВВП та  
борговим навантаженням (2000-2024 рр.)**

| <b>Рік</b> | <b>ВВП<br/>(млрд дол.<br/>США)</b> | <b>Державний борг<br/>у % до ВВП</b> | <b>Військові<br/>витрати<br/>(млн дол. США)</b> | <b>Військові витрати<br/>у % до ВВП</b> |
|------------|------------------------------------|--------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| 2000       | 32,33                              | 43,79                                | 1136,7                                          | 3,51                                    |
| 2001       | 37,86                              | 36,69                                | 1088,6                                          | 2,77                                    |
| 2002       | 42,34                              | 33,58                                | 1176,4                                          | 2,68                                    |
| 2003       | 50,1                               | 29,38                                | 1428,0                                          | 2,75                                    |
| 2004       | 64,75                              | 24,8                                 | 1685,0                                          | 2,51                                    |
| 2005       | 86,0                               | 17,74                                | 2405,5                                          | 2,79                                    |
| 2006       | 107,77                             | 14,8                                 | 2986,5                                          | 2,77                                    |
| 2007       | 143,26                             | 12,27                                | 4096,0                                          | 2,87                                    |
| 2008       | 181,31                             | 20,41                                | 4811,0                                          | 2,67                                    |
| 2009       | 117,08                             | 35,43                                | 3452,5                                          | 2,84                                    |
| 2010       | 136,01                             | 40,63                                | 3729,5                                          | 2,74                                    |
| 2011       | 163,06                             | 36,88                                | 3684,6                                          | 2,26                                    |
| 2012       | 175,78                             | 37,54                                | 4136,9                                          | 2,35                                    |
| 2013       | 183,31                             | 40,52                                | 4386,4                                          | 2,39                                    |
| 2014       | 133,39                             | 70,32                                | 3961,6                                          | 2,97                                    |
| 2015       | 90,92                              | 79,33                                | 3502,7                                          | 3,85                                    |
| 2016       | 93,35                              | 79,51                                | 3423,3                                          | 3,67                                    |
| 2017       | 112,13                             | 71,62                                | 3647,6                                          | 3,24                                    |
| 2018       | 130,94                             | 60,35                                | 4750,2                                          | 3,64                                    |
| 2019       | 154,01                             | 50,45                                | 6262,4                                          | 4,07                                    |
| 2020       | 156,63                             | 60,51                                | 6838,8                                          | 4,4                                     |
| 2021       | 199,81                             | 48,92                                | 6898,1                                          | 3,43                                    |
| 2022       | 160,52                             | 77,72                                | 41183,9                                         | 25,64                                   |
| 2023       | 177,2                              | 82,33                                | 64908,0                                         | 36,53                                   |
| 2024       | 188,94                             | 89,84                                | 64705,0                                         | 34,48                                   |

*Джерело: побудовано на основі даних бази Statista [32, 46, 60, 45].*

Динаміка видатків на оборону України є ключовим аспектом стратегічного розвитку країни, особливо в умовах сучасних геополітичних та безпекових загроз. Здатність ефективно використовувати ресурси для забезпечення

обороздатності є стратегічно важливою умовою забезпечення національної безпеки України, тому доцільно розглянути як змінювалась динаміка державних видатків на оборону України [144]. Показники наведені в табл. 2.1 дають змогу охарактеризувати макроекономічні параметри функціонування державних фінансів України у відносно стабільний час та в умовах зростання безпекових викликів, що вимагали адаптації бюджетної системи України до умов повномасштабної війни. Впродовж 2000-2024 рр. показник ВВП України зазнавав значних коливань, ілюструючи як етапи економічного зростання, так і періоди кризових потрясінь. З 2000 по 2008 рр. ВВП України стабільно зростав за рахунок розвитку експортно-орієнтованих галузей.

У 2009 р. показник ВВП знизився на 64,23 млрд дол. США порівняно з попереднім періодом. Даний спад зумовлений світовою фінансовою кризою 2008 р., яка суттєво вплинула на валютний ринок і призвела до падіння цін на експортну продукцію, зокрема металургійну і хімічну, що в свою чергу призвело до зростання дефіциту торгового балансу і спричинило від'ємне сальдо платіжного балансу і девальвацію гривні майже на 60% [251]. Окрім того в 2009 р. Україна пережила серйозну кризу у відносинах з росією через газовий конфлікт, який призвів до тимчасового припинення поставки газу в Україну та транзиту газу до Європи [193].

У 2014-2015 рр. українська економіка знову зазнала важкого удару – цього разу внаслідок початку російської агресії, анексії Криму та війни на Донбасі. Падіння ВВП у цей період становило понад 30%. З 2016 р. спостерігалось відносне відновлення економіки, досягнувши показника 199,8 млрд дол. США у 2021 р. Повномасштабне вторгнення росії на території України в 2022 р. нанесло колосального удару по економіці країни. Різкий обвал ВВП до 160,5 млрд дол. США зумовлений втратою територій, виробничих потужностей, логістичних шляхів, масовою еміграцією населення, тимчасовим або повним призупиненням діяльності підприємств та інших суб'єктів господарювання, а також зниженням інвестиційної активності. Українська економіка намагалася адаптуватись до умов війни, про що свідчить незначне підвищення рівня ВВП – 177,2 млрд дол. США у 2023 р. та 188,94 млрд дол. США у 2024 р. у порівнянні із попередніми

періодами. За офіційними даними Світового банку, ВВП України у 2024 р. становив 190,74 млрд дол. США, що становить 0,18% світової економіки. Проте таке підвищення є структурно слабким і значною мірою залежить від військово-промислового комплексу, західної фінансової підтримки та мобілізаційного податкового навантаження на населення [78].

Складною є ситуація і щодо боргової стійкості України, суттєві ризики для якої спричинені як значними обсягами боргового навантаження, так і незбалансованою структурою державного боргу, яка посилилася внаслідок повномасштабної війни. Боргове навантаження для України є хронічним явищем. На початку 2000-х рр. воно сягало понад 40% ВВП. Завдяки вдалому поєднанню фіскальної політики, зростанню доходів та реструктуризації боргу в 2006-2007 рр. спостерігаються позитивні зміни зі зменшення боргу до 14,8% та 12,27% обсягів ВВП відповідно [79].

Починаючи з 2008 р. борг знову почав зростати, а в 2014 р. внаслідок російського вторгнення, втрати частини податкової бази, вимушених витрат на безпеку і зниження обсягів інвестицій – борг різко збільшився до 70-79% ВВП. Окрім того, росія – колишній найважливіший торговельний партнер України, більше не відігравав цієї ролі, що спричинило значні зміни в економіці країни. У 2015 р. обсяг державного боргу України по відношенню до ВВП був неприйнятним (79,33%) і призвів до його реструктуризації в серпні 2015 р. [243]. Співвідношення ж державного боргу до ВВП України у 2024 р. становило 89,84%. Ця цифра фіксує граничне навантаження на бюджетну систему України, яка покриває величезні оборонні витрати шляхом внутрішніх запозичень, військових облігацій та кредитуванні з боку НБУ і міжнародних фінансових інституцій.

Період 2001 – 2013 рр. можна охарактеризувати як період стабільного фінансування військових витрат, які зростали незначними темпами, в межах 2,26–2,87% ВВП. З 2014 р. показник поволі зростав досягнувши 4,4 % ВВП до 2020 р. Однак навіть це збільшення показника свідчить про недофінансування сектору безпеки країни, який з 2014 р. фактично знаходиться в стані війни. Критична потреба у фінансуванні матеріально-технічного забезпечення,

закупівлі озброєння, виплаті зарплат військовим, компенсації коштів загиблим і багато інших статей витрат, які були пов'язані з початком повномасштабного вторгнення рф, змусили збільшити оборонні витрати до рекордних 64,705 млрд дол. США у 2024 р., що становило 34,48% її ВВП.

Станом на початок 2025 р. Україна має найвищий рівень військового навантаження на економіку у світі – для порівняння, частка видатків на оборону США складає близько 3,3% ВВП, у рф – 7%, у Ізраїлю – 8,8% (з урахуванням надмірних видатків, спричинених початком війни в Секторі Гази) [81]. Фактично, український уряд змушений направляти на військо всі наявні внутрішні доходи бюджету, що в свою чергу може мати критичні довгострокові наслідки, такі як інфляція, зростання боргової залежності, зниження потенціалу розвитку інших секторів економіки. Дана проблема потребує стратегічного переосмислення моделі фінансування війни, зумовлює пошуки альтернативних джерел формування оборонних видатків, вимагає переходу від екстреного до системного фінансування з орієнтацією на власний оборонно-промисловий комплекс та використання ефективної податкової політики.

Росія, будучи другою стороною конфлікту, також суттєво перелаштувала державні фінанси під воєнні потреби, маючи при цьому суттєві переваги над Україною. Мова йде про вищий показник ВВП, значні обсяги експорту енергоносіїв, власну ВПК та централізовану модель управління, які в комплексі забезпечують ширші можливості для мобілізації ресурсів та здійснення бюджетних маневрів. З 2011 р. по 2022 р. росія витратила на оборону щонайменше 13,9% і щонайбільше 23% свого бюджету [24]. У 2022 р. військові видатки рф оцінювались до 86 млрд дол. США (4,1% ВВП) і продовжили зростати у 2023-2025 рр.

В 2023 р. оборонні видатки були збільшені до 100 млрд дол. США, що складало 33% всіх видатків федерального бюджету [24]. Війна стимулювала російську воєнну промисловість, що дало результат у вигляді штучного приросту ВВП. Росія як і Україна має дефіцит бюджету і забезпечує його в тому числі шляхом емісії грошей. Згідно із законодавством, прийнятим у лютому 2022 р., держава взяла під контроль кредитування, пов'язане з війною, у найбільших

банках росії. Вона зобов'язує їх надавати пільгові кредити, на умовах встановлених державою, широкому колу підприємств, що постачають товари та послуги для війни. З середини 2022 р. ця державна схема фінансування війни сприяла значному зростанню загального обсягу корпоративних запозичень росії, який досяг аномального рівня – 446 млрд дол. США [37]. Співвідношення військових витрати росії та України відображено на рис. 2.2.

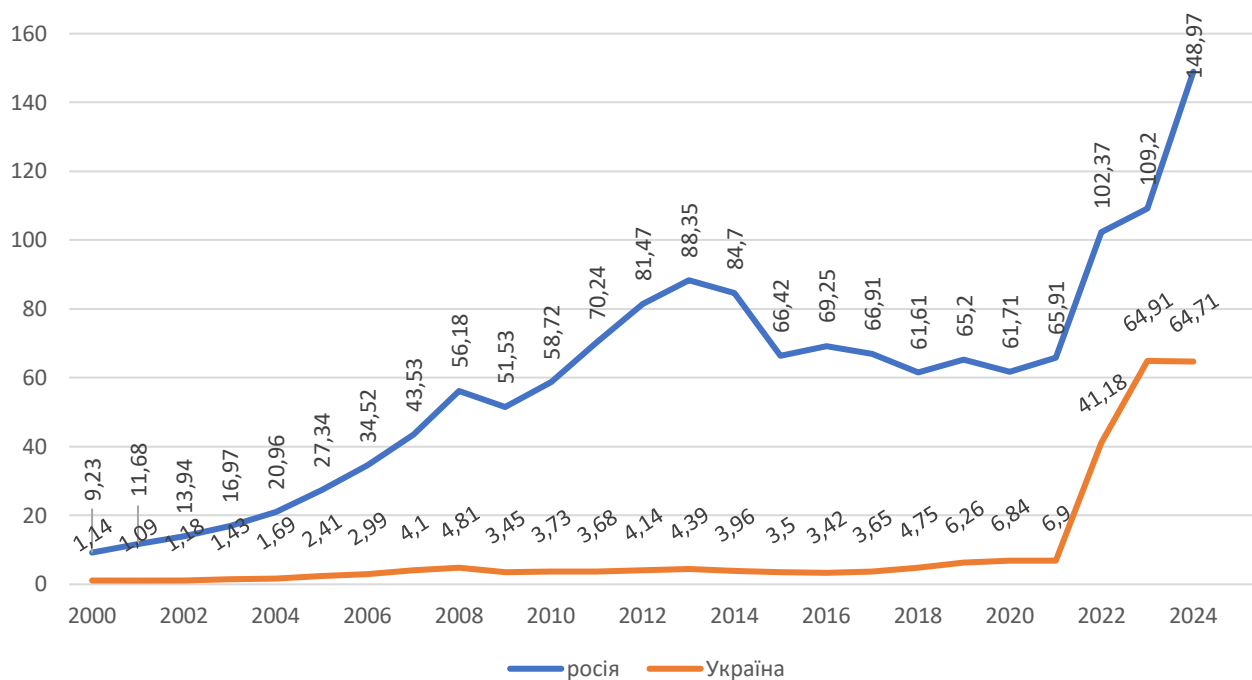


**Рис. 2.2. Співвідношення військових витрати росії та України у 2000-2024 рр. (млрд дол. США)**

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Statista [46, 47].

Рис. 2.2 відображає величину оборонних витрат росії та України з 2000 р. по 2024 р. Впродовж аналізованого періоду військовий бюджет росії перевищував оборонні видатки України, що зумовлено значно більшими масштабами економіки і рівнем ВВП держави-агресора. В Україні з 2000 р. по 2014 р. рівень оборонних видатків коливався в межах від 1,14 млрд дол. США до 4,39 млрд дол. США. Анексія Криму та початок війни на Донбасі стали катализатором зростання оборонних видатків України, частка яких зросла з 2,97% ВВП у 2014 р. до 4,4% у 2020 р. Натомість показники росії свідчать про постійне зростання оборонних видатків на тлі зростанні нафтових доходів та політичної стабілізації після 1990 - х рр.

Уряд РФ поступово нарощував оборонні витрати від 9,23 млрд дол. США у 2000 р. до 43,53 млрд дол. США у 2007 р. Частка витрат на оборону коливалась у межах від 3,1-3,7% ВВП. Інтенсивна мілітаризація розпочалась з 2008 р. і до 2013 р. оборонний бюджет зріс з 56,18 млрд дол. США до 88,35 млрд дол. США. Суттєво військові видатки в Росії почали зростати з 2021 р. – 65,91 млрд дол. США, а в 2024 р. показник склав 148,97 млрд дол. США. І хоч у відносному вимірі дана сума складає лише 7,05% російського ВВП, проте військові витрати Росії в 2024 р. в 2,3 рази переважили українські видатки на оборону. Дана ситуація свідчить про крайній рівень фіскального напруження в Україні і ілюструє різний характер мотивації для країн. Такі крайні міри для України є вимушеним засобом для існування, тоді як для Росії – це інструмент реалізації зовнішньополітичних цілей, що фінансується за рахунок централізованого перерозподілу ресурсів без критичного перевантаження економіки.

Фінансова перевага Росії дозволяє їй забезпечувати суттєво вищий рівень матеріально-технічного забезпечення збройних сил. Станом на 2025 р. військовий потенціал Росії переважає військовий потенціал України за більшістю показників. Наприклад, кількість літаків у розпорядженні російської армії становить майже 4300, тоді як Збройні сили України мають 324 літаки. Військово-морський флот Росії в 4,7 рази перевищує український. Крім того, Росія була однією з дев'яти країн, які володіють ядерною зброєю. Станом на початок 2024 р. Росія володіє найбільшим у світі запасом ядерних боєголовок (табл. 2.2) [16].

Станом на 2025 р. Росія зберігає відчутну перевагу над Україною за більшістю кількісних показників військового потенціалу, навіть з наявною матеріально-технічною допомогою партнерів. Українська армія налічує приблизно 2,2 млн військовослужбовців. З них 900 тис. – діючі військовослужбовці та 1,2 млн солдатів – резервні сили країни. Для порівняння, Росія має приблизно 1,32 млн діючих військовослужбовців і 2 млн військовослужбовців запасу. За кількістю діючих солдатів Росія посідає четверте місце у світі, тоді як Україна – шосте [188].

Таблиця 2.2

**Абсолютні показники військового забезпечення збройних сил росії та України станом на 2025 р.**

| <b>Індикатор</b>                             | <b>росія</b> | <b>Україна</b> |
|----------------------------------------------|--------------|----------------|
| <i>Оціночна чисельність особового складу</i> | 69 002 197   | 18 187 531     |
| Діючі військовослужбовці                     | 1 320 000    | 900 000        |
| Резервні сили                                | 2 000 000    | 1 200 000      |
| Воєнізовані підрозділи                       | 250 000      | 100 000        |
| <i>Всього літаків</i>                        | 4 292        | 324            |
| <i>Всього вертольотів</i>                    | 1 651        | 136            |
| Винищувачі                                   | 833          | 70             |
| Спеціальні штурмовики                        | 689          | 36             |
| Бойові вертольоти                            | 557          | 39             |
| Навчальні літаки                             | 611          | 73             |
| Транспортні літаки                           | 456          | 24             |
| Літаки спеціального призначення              | 141          | 3              |
| Повітряні танкери                            | 19           | 0              |
| Бронетехніка                                 | 131 527      | 18 920         |
| Танкова міць                                 | 5 750        | 1 114          |
| Буксирувана артилерія                        | 8 505        | 615            |
| Самохідні артилерійські установки            | 5 168        | 658            |
| Мобільні реактивні системи залпового вогню   | 3 005        | 279            |
| <i>Всього бойових кораблів</i>               | 419          | 89             |
| Патрульні судна                              | 123          | 33             |
| Військові кораблі ближньої морської зони     | 83           | 0              |
| Підводні човни                               | 63           | 0              |
| Протимінна боротьба                          | 47           | 3              |
| Фрегати                                      | 12           | 0              |
| Швидкісні маневрені кораблі                  | 10           | 0              |
| Авіаносці                                    | 1            | 0              |
| <i>Загальний запас ядерних боєголовок</i>    | 5 580        | 0              |

*Джерело:* побудовано на основі даних бази Statista [16].

Танковий парк росії складає 5750 одиниць проти 1114 одиниць в Україні. Загальна кількість російської бронетехніки в 6,9 разів переважає українську. Абсолютну перевагу над Україною має російська авіація (в 11,9 разів більше винищувачів; в 14,8 разів більше бойових вертольотів; 19,1 разів більше ударних штурмовиків). Ще більша асиметрія спостерігається у забезпеченні військово-морських сил. Росія має 419 бойових кораблів, зокрема 63 підводні човни, тоді як Україна взагалі немає підводного флоту, а в розпорядженні знаходиться всього 89 кораблів. Водночас варто зауважити, що Україна стійко тримає фланг і активно переозброюється за рахунок масштабної міжнародної підтримки та

запускає проекти з виготовлення власної техніки. За підсумками 2025 р. Україна демонструє високий індекс боєздатності (0,3755), посідаючи 20 місце в світі і провідні позиції серед армій країн ЄС [49].

З огляду на воєнні обставини, Україна опинилась перед потребою термінового розширення дохідної частини бюджету, що зумовило уряд активізувати податкову політику, змінити ставки деяких зборів та запровадити нові податки. Окрему увагу варто приділити впровадженню вищої ставки військового збору, який ще з 2014 р. став вагомим інструментом мобілізації ресурсів на користь оборони [208]. Підвищення військового збору з 1 січня 2015 р. з 1,5% до 5% від доходів фізичної особи, запровадження військового збору для платників єдиного податку III групи у розмірі 1% від доходу та для ФОП I, II та IV груп у розмірі 10% від мінімальної заробітної плати – це додатковий спосіб забезпечити оборонну спроможність України. У перші два місяці 2025 р. надходження від військового збору зросли до 22,1 млрд грн, що у 3,7 рази більше, ніж за аналогічний період 2024 р. [163].

Для фінансування дефіциту бюджету та забезпечення власних оборонних витрат Україна використовує як інфляційні, так і неінфляційні джерела фінансових надходжень. Інфляційними вважаються – монетизація дефіциту, що відбувається за умови надання центральним банком позик уряду шляхом купівлі державних цінних паперів, а також завдяки додатковій емісії грошей. До неінфляційних джерел відносять запозичення на внутрішніх і зовнішніх фінансових ринках, зовнішні трансферти, накопичення заборгованості, підвищення податкового навантаження, продаж державних активів тощо [97].

Україна стикається з безпрецедентним викликом, а саме необхідністю швидко знаходити кошти на оборону, соціальні виплати та підтримку критичної інфраструктури. Одним з інструментів, до яких вдається держава – інфляційне фінансування через емісію грошей, тобто друк гривні Національним банком. Цьому сприяє обмеженість інших джерел фінансування. Зовнішня допомога хоч і залишається головною опорою, але вона часто надходить із затримками або має цільове обмеження – її не можна безпосередньо спрямовувати на оборонні потреби. Податкові надходження зменшуються через скорочення економічної

активності, втрату територій та населення. Внутрішні облігації останнім часом також мають обмежений попит, особливо серед представників бізнесу, котрі також переживають не найкращі часи.

Фінансування армії залишається ключовим пріоритетом, саме друк гривні у 2022 р. на суму 400 млрд грн дозволив профінансувати найнагальніші оборонні потреби і покрити близько 33% фінансування бюджету [171]. У короткостроковій перспективі це єдиний доступний механізм, який дозволяє оперативно спрямовувати кошти саме на оборону, без зовнішніх узгоджень і затримок [65]. Хоча інфляція зросла до 26,6% у жовтні 2022 р., її вдалося стримати вже у 2023 р. завдяки регуляторній політиці НБУ та відмові від прямої емісії [231]. В період 2022-2025 рр. додаткове фінансування Державного бюджету України склало 12,5 млрд грн за рахунок емісії гривні НБУ [65].

У воєнний час облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) стали одним із ключових інструментів фінансування оборонних потреб України, що дозволило уряду покривати витрати, які неможливо забезпечити за рахунок традиційних податкових надходжень чи міжнародної допомоги. Через випуск ОВДП держава мобілізує кошти з внутрішнього ринку, фактично залучаючи фінансову підтримку від громадян, банків і бізнесу на потреби національної безпеки та оборони. З точки зору інвестора, ОВДП мають не лише економічну, але й патріотичну цінність. Купуючи ці облігації, громадяни й компанії не просто розміщують кошти з вигодою, вищою за традиційні банківські депозити, а й активно сприяють фінансовій стабільності країни під час війни. Облігації є надійним інструментом з гарантованим поверненням, адже вони входять до складу державного внутрішнього боргу, що забезпечується зобов'язаннями уряду. За роки повномасштабної війни, уряд України залучив 1,3 трлн грн на внутрішньому ринку капіталів через первинне розміщення ОВДП, і ще 9,2 млрд дол. та 3 млрд євро за рахунок продажу валютних облігацій, спрямувавши на погашення відповідно 884,56 млрд грн, 9,97 млрд дол. США та 2,83 млрд євро [133].

Особливо привабливими ОВДП стали у першій половині 2024 р., коли інфляція залишалася на мінімальному рівні. Це забезпечило інвесторам високу

реальну дохідність, тобто фактичний прибуток з урахуванням зростання цін. Навіть коли інфляція почала пришвидшуватися, ОВДП залишилися конкурентоспроможними – завдяки підвищеним ставкам, що продовжували перевищувати прибутковість депозитів. Таким чином, цей інструмент вважається ефективним і поєднує фінансову вигоду для населення та стратегічну важливість для держави.

Попри обмеженість ресурсів Україна змогла розгорнути багаторівневу систему фінансування оборонного сектору, в якій важливу роль відіграють як інфляційні, так і неінфляційні інструменти. Проте, навіть за умов підвищеної віддачі фінансовий потенціал України залишається обмеженим у порівнянні з можливостями держави-агресора. Росія системно нарощує військові видатки, акумулюючи в рази більші обсяги коштів, не створюючи при цьому надмірного тиску на власну економіку. Така асиметрія змушує Україну адаптувати бюджетну політику до умов довготривалої війни та жорсткої ресурсної конкуренції і особливої уваги набуває аналіз ключових викликів і перспектив бюджетного фінансування оборонного сектору (рис.2.3.).

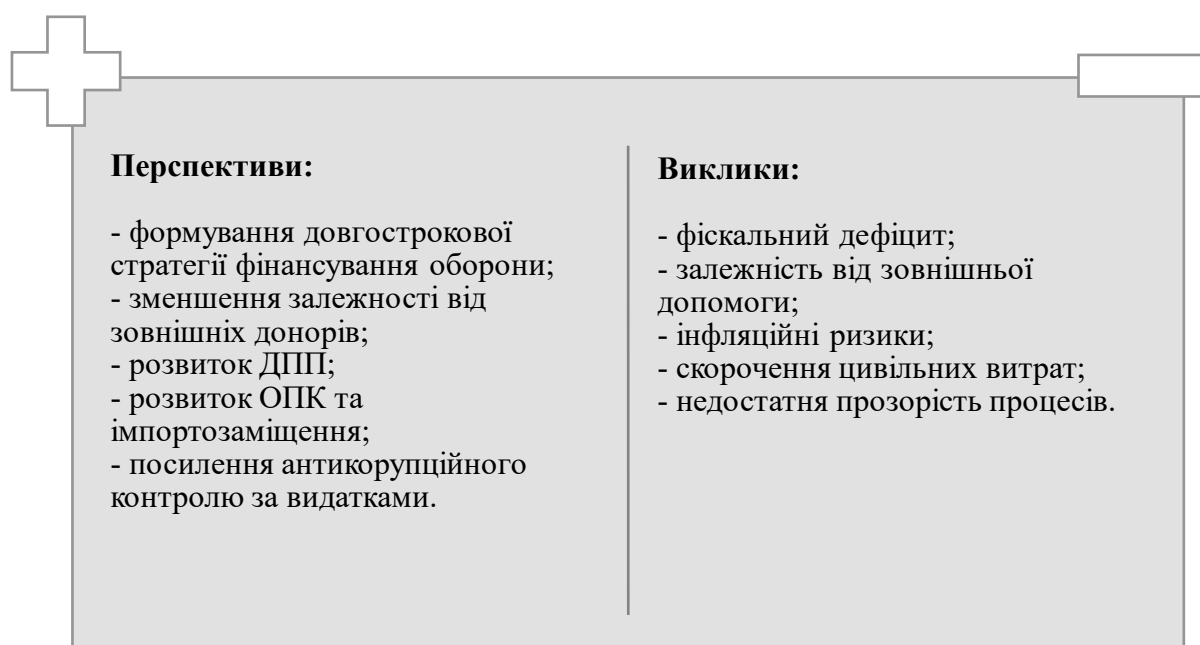


**Рис. 2.3. Виклики та перспективи бюджетного фінансування оборонного сектору України**

*Джерело:* власні дослідження.

Фінансування оборони в умовах війни спричинило низку викликів: безпрецедентне зростання дефіциту бюджету та глибока залежність від зовнішнього фінансування. У 2022 р. доходи бюджету склали 2,2 трлн грн, тоді як видатки становили 3,04 трлн грн [187]. Дефіцит покривався значною мірою за рахунок міжнародних запозичень та грантів, оскільки внутрішніх ресурсів виявилось недостатньо. В наступних роках тенденція поглиблювалась, тому у 2023 р. Державний бюджет України зазнав значних змін у структурі видатків. Фактично всі цивільні видатки українського бюджету були спрямовані на: фінансування Збройних Сил України та інших силових структур; зростання видатків у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади; відновлення пошкодженої інфраструктури та забезпечення життєдіяльності населених пунктів.

Значного скорочення видатків внаслідок війни зазнали такі сфери: міжбюджетні трансфери, економічна діяльність, охорона довкілля, загальнодержавні функції, освіта, охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток [122]. Фактично всі цивільні видатки українського бюджету нині фінансуються за рахунок зовнішньої допомоги, в той час як внутрішні доходи спрямовуються на потреби армії. За оцінками Центру економічної стратегії, у 2025 р. Україна потребуватиме 38,4 млрд дол. США зовнішнього фінансування лише для покриття некритичних цивільних видатків бюджету [65]. Така зовнішня залежність може спричинити глибоку соціально-економічну кризу в суспільстві у разі відсутності фінансування від закордонних партнерів. Україні потрібно переходити до більш збалансованого розподілу коштів, аби після завершення війни не залишитися з занедбаною освітою, охороною здоров'я, інфраструктурою тощо.

Монетизація дефіциту при зростанні видатків ускладнює бюджетне планування і вимагає жорсткої грошово-кредитної політики. Інфляція у жовтні 2022 р. сягнула 26,6% річних. НБУ був вимушений підвищувати облікову ставку до 25% і припинити емісію грошей задля покриття дефіциту бюджету [65]. Дохідність ОВДП поки що залишається вищою за рівень інфляції, що також дає можливість залучати кошти з продажу облігацій. Поки Україні вдалось уникнути

неконтрольованої інфляції, але більшою мірою за рахунок вчасного зовнішнього фінансування і жорсткої монетарної політики.

Воєнний час вимагає швидкого перерозподілу ресурсів туди, де вони необхідніші, а це потребує гнучкості бюджетного процесу. Верховна Рада України понад 10 разів вносила зміни до Державного бюджету впродовж 2025 р., збільшуючи військові видатки. Кабінет Міністрів також отримав ширші повноваження щодо перерозподілу коштів резервного фонду на оборону. Хоч така гнучкість є необхідною, вона ускладнює планування та контроль. Міноборони також не завжди може швидко використати наявні кошти через складність бюрократичних процедур або відсутність пропозицій на ринку. Чим краще організоване планування потреб і постачання в армії, тим раціональніше використовуються виділені кошти. Окрім того значний обсяг ресурсів спрямований на оборону часто спрямовується до місця призначення в умовах секретності. Це виправдано з точки зору безпеки, водночас зростає ризик нецільового використання коштів та корупційних зловживань. Якщо у 2022 р. спостерігався короткочасний спалах суспільної згуртованості та зниження корупційних очікувань, то 2023 р. став періодом повернення до звичних корупційних патернів. Більше того, війна створила нові унікальні можливості та ризики для корупційних схем, особливо в таких критично важливих сферах як оборонні закупівлі, гуманітарна допомога та логістика. Відсутність належних механізмів нагляду за гуманітарною допомогою сприяє незаконному використанню ресурсів. Військові та цивільні організації, які займаються розподілом допомоги, можуть маніпулювати цими ресурсами на свою користь, переправляючи їх на чорний ринок. Доставка гуманітарної допомоги може бути затримана або взагалі не досягати адресатів через корупційні схеми [109]. Важливою в цей час є діяльність антикорупційних органів, посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів, налагодження чесних процедур державних закупівель тощо.

Незважаючи на низку викликів і проблем, перед якими постає Україна, вона має потенціал для розвитку більш стійкої моделі фінансування оборони, яка має ґрунтуватись на внутрішніх інституційних перетвореннях, розвитку

оборонно-промислового комплексу та інноваційних механізмах залучення коштів. В умовах затяжної війни та необхідності післявоєнної відбудови, українська економіка має розглядати оборонні витрати не лише як тимчасовий тягар, а як елемент довгострокової стратегії безпеки та економічної стабільності і джерело фінансування повоєнної відбудови. Україні варто поступово відмовлятися від хаотичного управління бюджетом і починати перехід до середньострокового та довгострокового планування. Розробка бюджетної декларації оборонного сектора на декілька років наперед дозволить уникнути хаотичних змін і зможе забезпечити прогнозованість. Даний документ має враховувати різні сценарії розвитку подій, від умов воєнного часу, так і післявоєнного періоду – демобілізації, реабілітації ветеранів, переорієнтації промисловості, які теж потребують значних витрат. В Україні діє середньострокова Бюджетна декларація на 2025-2027 рр., яка визначає основні фінансові орієнтири, показники доходів і видатків, а також пріоритети, включно із сектором оборони й безпеки. За базовим сценарієм закладено 1,817 трлн грн на оборону, з поступовим скороченням за умови поліпшення безпекової ситуації [218].

Другим пріоритетом розвитку для України є зміцнення внутрішньої дохідної бази задля зменшення залежності від зовнішньої допомоги, яка часто супроводжується затримками або політичними вимогами. Україна вже робить перші кроки в цьому напрямку, підвищуючи акцизи на пальне, алкоголь, тютюнові вироби, повернувши довоєнний рівень ПДВ, збільшивши військовий збір тощо. Уряд також має активніше боротися з тіньовою економікою. Замість імпорту техніки і озброєння доцільно посилити власне виробництво всередині країни, розпочавши з дронів, боєприпасів та техніки подвійного призначення. Це сприяє створенню доданої вартості всередині країни, забезпечить українців робочими місцями і в подальшому призведе до економічного зростання. У 2024 р. Україна наростила прямі бюджетні інвестиції у виробництво озброєння і запровадила програму пільгового кредитування для підприємств ОПК, де за умовами виробники оборонної продукції можуть залучати пільгову ставку 5%, а решту відсоткової ставки компенсує держава. В 2024 р. уряд інвестував у

виробництво озброєння понад 39 млрд грн, а у Державному бюджеті на 2025 р. передбачено 54,55 млрд грн на розвиток та модернізацію ОПК [176, 204].

Розвиток державно-приватного партнерства у сфері оборонного виробництва є однією з найперспективніших та необхідних форм модернізації фінансування оборонного сектору України. У воєнний час, коли державний бюджет не може самотійно покрити всі потреби армії, залучення приватного капіталу та бізнес-ініціатив відкриває нові можливості для масштабування виробництва, підвищення технологічної автономності та прискорення інновацій. Залучення приватного капіталу є ключовим для усунення дефіциту фінансування інфраструктури та стає ще більш важливим на фоні масштабних руйнувань в Україні [41]. Зокрема, в Україні вже формується нова модель співпраці між державою та приватними виробниками безпілотників, програмного забезпечення, оптики, засобів зв'язку та інших компонентів сучасної зброї. Перспективи оборонного фінансування не можна уявити без посилення фінансового контролю та запобігання корупції, в тому числі через цифровізацію обліку в армії і активного громадського контролю.

Під час проведення дослідження було встановлено, що бюджетне фінансування оборонного сектору України в умовах війни є ключовим елементом забезпечення її національної стійкості. Разом з тим, ефективність такого фінансування значною мірою обмежується зовнішніми чинниками, зокрема асиметрією ресурсів між Україною та росією. Військовий бюджет країни агресора в межах досліджуваного періоду постійно перевищував оборонні видатки України, що зумовлено значно більшими масштабами економіки і рівнем ВВП країни. Фінансова перевага росії дозволяє їй забезпечувати суттєво вищий рівень матеріально-технічного забезпечення.

Україна опинилась перед потребою термінового розширення дохідної частини бюджету, що зумовило уряд активізувати податкову політику, змінити ставки деяких зборів та запровадити нові податки. Було підвищено ставку військового збору із поширення його дії на ширше коло платників податків. Податкові нововведення набули цільового характеру, орієнтуючись на галузі з високим обігом готівки або надприбутками – встановлено фіксовані авансові

платежі для АЗС, підвищено податки на прибуток фінансових установ, введено податок для пунктів обміну валют та підвищено ренту за користування землею та природними ресурсами. Аналіз фінансових механізмів засвідчує високу адаптивність державної фінансової політики України, яка проявляється у використанні як інфляційних, так і неінфляційних інструментів, активному залученні коштів через ОВДП, використанні зовнішніх джерел фінансування. Обґрунтовано, що у середньостроковій перспективі пріоритетом має стати зниження фіскального навантаження за рахунок інвестицій у власний ОПК, а також за рахунок державно-приватного партнерства.

## **2.2. Міжнародна фінансово-економічна підтримка воєнних потреб України**

У тривалих умовах війни Україна значною мірою покладається не лише на власні ресурси, а й на регулярну підтримку з боку світової спільноти. Це стосується не тільки військової підтримки, але й фінансової, гуманітарної та політичної допомоги, яка забезпечує стійкість державних інститутів, підтримує економіку і сприяє відновленню зруйнованої інфраструктури. Україна потребує невідкладної та сталої фінансової допомоги від міжнародних партнерів, а також підтримки у проведенні реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-середовища та спонукання економічного зростання. Крім того, важливою є допомога для відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури [145].

Для комплексного розуміння ролі зовнішніх ресурсів доцільно розглянути статистичні дані щодо обсягів та структури міжнародної підтримки, що дозволить чітко відобразити внесок кожного донора та визначити специфіку наданої допомоги (табл. 2.3). Абсолютним лідером щодо двостороннього фінансування потреб України згідно з табл. 2.3 стали США, загальний обсяг склав 112 млрд євро. Проте структура підтримки суттєво відрізняється серед країн-донорів.

Таблиця 2.3

**Загальний обсяг допомоги Україні за донорами та видами у 2022-2024 рр.  
(у млрд євро)**

| <b>Донори/Види допомоги</b>     | <b>Фінансова</b> | <b>Гуманітарна</b> | <b>Військова</b> | <b>Всього</b> |
|---------------------------------|------------------|--------------------|------------------|---------------|
| Сполучені Штати Америки         | 46,60            | 3,42               | 64,13            | 114,64        |
| Інституції ЄС (Комісія та Рада) | 46,38            | 2,56               | 0                | 48,94         |
| Німеччина                       | 1,41             | 3,24               | 12,61            | 17,26         |
| Велика Британія                 | 3,84             | 0,90               | 10,07            | 14,81         |
| Японія                          | 9,18             | 1,28               | 0,06             | 10,52         |
| Канада                          | 5,16             | 0,48               | 2,63             | 8,27          |
| Данія                           | 0,12             | 0,38               | 7,54             | 8,04          |
| Нідерланди                      | 0,72             | 0,76               | 5,85             | 7,33          |
| Швеція                          | 0,35             | 0,37               | 4,69             | 5,41          |
| Польща                          | 0,91             | 0,48               | 3,64             | 5,03          |
| Франція                         | 0,80             | 0,60               | 3,50             | 4,9           |
| Норвегія                        | 0,87             | 0,64               | 1,83             | 3,34          |
| Фінляндія                       | 0,15             | 0,22               | 2,33             | 2,7           |
| Італія                          | 0,41             | 0,48               | 1,37             | 2,26          |
| Бельгія                         | 0,05             | 0,24               | 1,58             | 1,87          |
| Іспанія                         | 0,57             | 0,10               | 0,79             | 1,46          |
| Чехія                           | 0                | 0,05               | 1,25             | 1,3           |
| Румунія                         | 0                | 0,12               | 0,99             | 1,11          |
| Литва                           | 0,05             | 0,15               | 0,91             | 1,11          |
| Австралія                       | 0                | 0,16               | 0,86             | 1,02          |
| Швейцарія                       | 0,22             | 0,72               | 0                | 0,94          |
| Австрія                         | 0,09             | 0,71               | 0                | 0,8           |
| Південна Корея                  | 0,47             | 0,30               | 0,01             | 0,78          |
| Естонія                         | 0,01             | 0,05               | 0,70             | 0,76          |
| Словаччина                      | 0,01             | 0,01               | 0,69             | 0,71          |
| Латвія                          | 0,05             | 0,02               | 0,50             | 0,57          |
| Хорватія                        | 0                | 0,09               | 0,25             | 0,34          |
| Люксембург                      | 0                | 0,10               | 0,17             | 0,27          |
| Болгарія                        | 0                | 0                  | 0,24             | 0,24          |
| Португалія                      | 0                | 0                  | 0,23             | 0,23          |
| Ірландія                        | 0,04             | 0,13               | 0,01             | 0,18          |
| Греція                          | 0                | 0                  | 0,15             | 0,15          |
| Словенія                        | 0                | 0,01               | 0,07             | 0,08          |
| Туреччина                       | 0                | 0                  | 0,07             | 0,07          |
| Нова Зеландія                   | 0                | 0,03               | 0,02             | 0,05          |
| Угорщина                        | 0                | 0,05               | 0                | 0,05          |
| Ісландія                        | 0,01             | 0,01               | 0,02             | 0,04          |
| Тайвань                         | 0                | 0,04               | 0                | 0,04          |

*Джерело:* побудовано на основі даних [7].

Основний акцент США спрямований на військову допомогу (64 млрд євро), що становить понад половину загального обсягу допомоги. Інституції ЄС навпаки зосередились на фінансовій та гуманітарній підтримці (49 млрд євро).

Відсутність допомоги військового спрямування пояснюється юридичними обмеженнями ЄС на фінансування оборонних заходів з бюджету. Військова допомога надавалася переважно через окремий позабюджетний механізм Європейський фонд миру та через зусилля окремих країн-учасниць ЄС.

Обсяги фінансової допомоги Україні, наданої країнами-партнерами впродовж 2022-2024 рр. наведено на рис. 2.4.

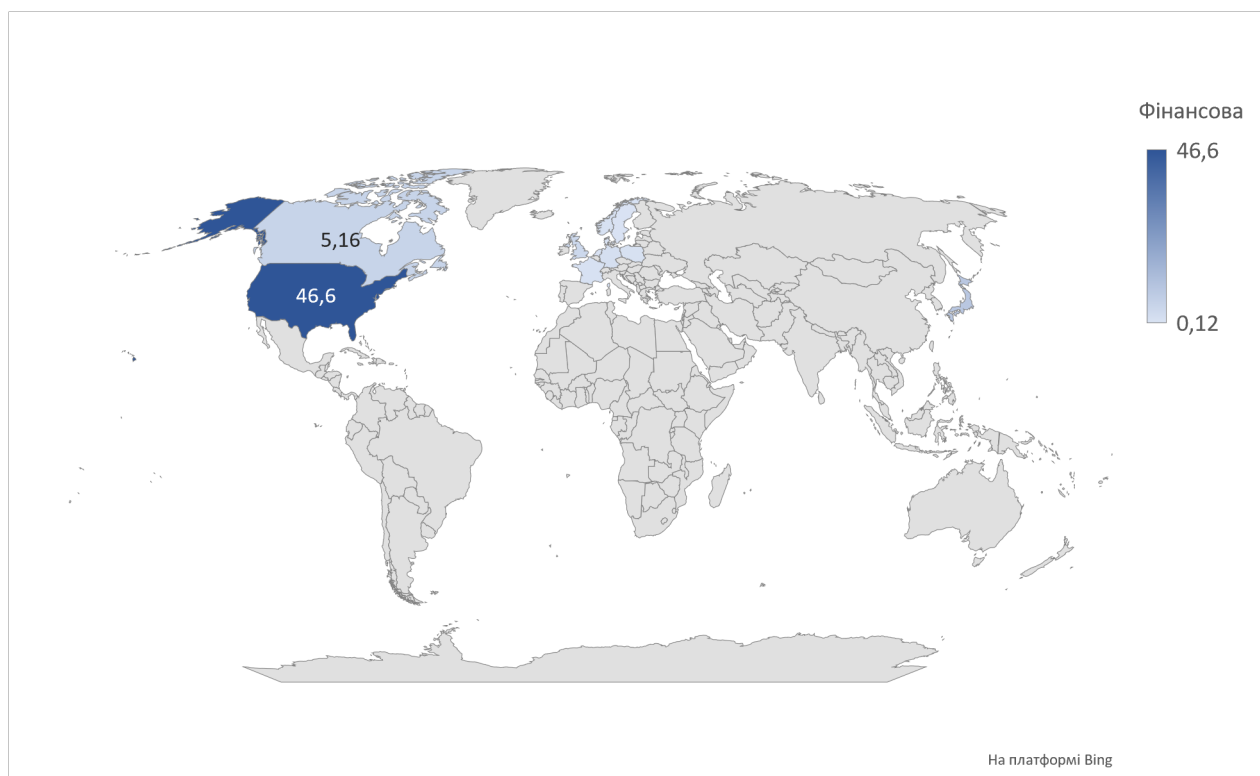


**Рис. 2.4. Обсяги фінансової допомоги Україні, наданої країнами-партнерами впродовж 2022-2024 рр., млрд євро**

*Джерело:* побудовано на основі даних [7].

З 2014 р. по січень 2022 р. ЄС надав Україні фінансову допомогу на суму понад 17 млрд євро. З них найбільша частка допомоги була надана у вигляді додаткових позик від Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Станом на березень 2024 р. Європейський Союз та його держави-учасники спільно надали Україні допомогу на суму понад 143 млрд євро. При цьому понад половина цієї суми надходить у вигляді фінансової, економічної та гуманітарної допомоги, що надається за рахунок бюджету ЄС (табл. 2.4) [76].

Таблиця 2.4

**Загальні витрати ЄС та держав-членів на допомогу Україні з березня  
2022 р. по березень 2024 р. (у млрд євро)**

| №                        | Види підтримки                                                 | Загальні витрати |
|--------------------------|----------------------------------------------------------------|------------------|
| 1                        | Фінансова, економічна та гуманітарна підтримка через бюджет ЄС | 81               |
| 2                        | Військова підтримка                                            | 33               |
| 3                        | Підтримка біженців у межах ЄС                                  | 17               |
| 4                        | Фінансова, економічна та гуманітарна допомога держав-членів ЄС | 12,20            |
| <b>Загальна допомога</b> |                                                                | <b>143,20</b>    |

*Джерело: побудовано на основі даних [76].*

Європейський Союз надає Україні підтримку різними напрямками – від політичних рішень і санкційного тиску, до фінансової, військової та гуманітарної допомоги. У період з 22 лютого 2022 р. по січень 2024 р. світова спільнота запровадила понад 16 тис. індивідуальних обмежень проти громадян росії, близько 9,3 тис. санкцій щодо окремих організацій та 3,25 тис. щодо російських установ. Першою причиною для цих заходів стало визнання росією так званих «ДНР» і «ЛНР», а згодом – її повномасштабна агресія проти України. ЄС та США ввели низку санкційних обмежень у зв'язку з порушенням прав людини, застосуванням хімічної зброї, а також через кіберзлочинну діяльність росії та ухилення від санкцій Ради Безпеки ООН [75]. Санкційні заходи передбачають заморожування активів, заборону на поїздки, блокування фінансових операцій, обмеження торгівлі з окремими державами, які підтримують російські наративи. Частина конфіскованих активів відповідно до рішень країн і міжнародних домовленостей спрямовується на фінансування потреб України. Згідно з дослідженнями Центру економічної стратегії ЄС у 2022-2025 рр. надав Україні 3,1 млрд дол. США додаткового фінансування від доходів з продажу росактивів, США спрямував в Україну ще 1 млрд дол. США [65].

Крім того, ЄС започаткував Європейський фонд миру (позабюджетний механізм фінансування військових та оборонних потреб ЄС), коштом якого в межах місії «EUMAM Ukraine» було підготовлено 78 тис. українських військовослужбовців. Паралельно з цим ЄС реалізує гуманітарні програми,

спрямовані на захист цивільного населення, значні ресурси спрямовуються на відновлення енергетичної системи. У 2023 р. був створений Фонд ЄС для України (EU4U) для задоволення інфраструктурних потреб України. Станом на липень 2023 р. фонд отримав внески від 16 держав-членів на загальну суму понад 403 млн євро. Серед країн-донорів лідирують Франція та Італія, які надали по 100 млн євро (рис. 2.5).

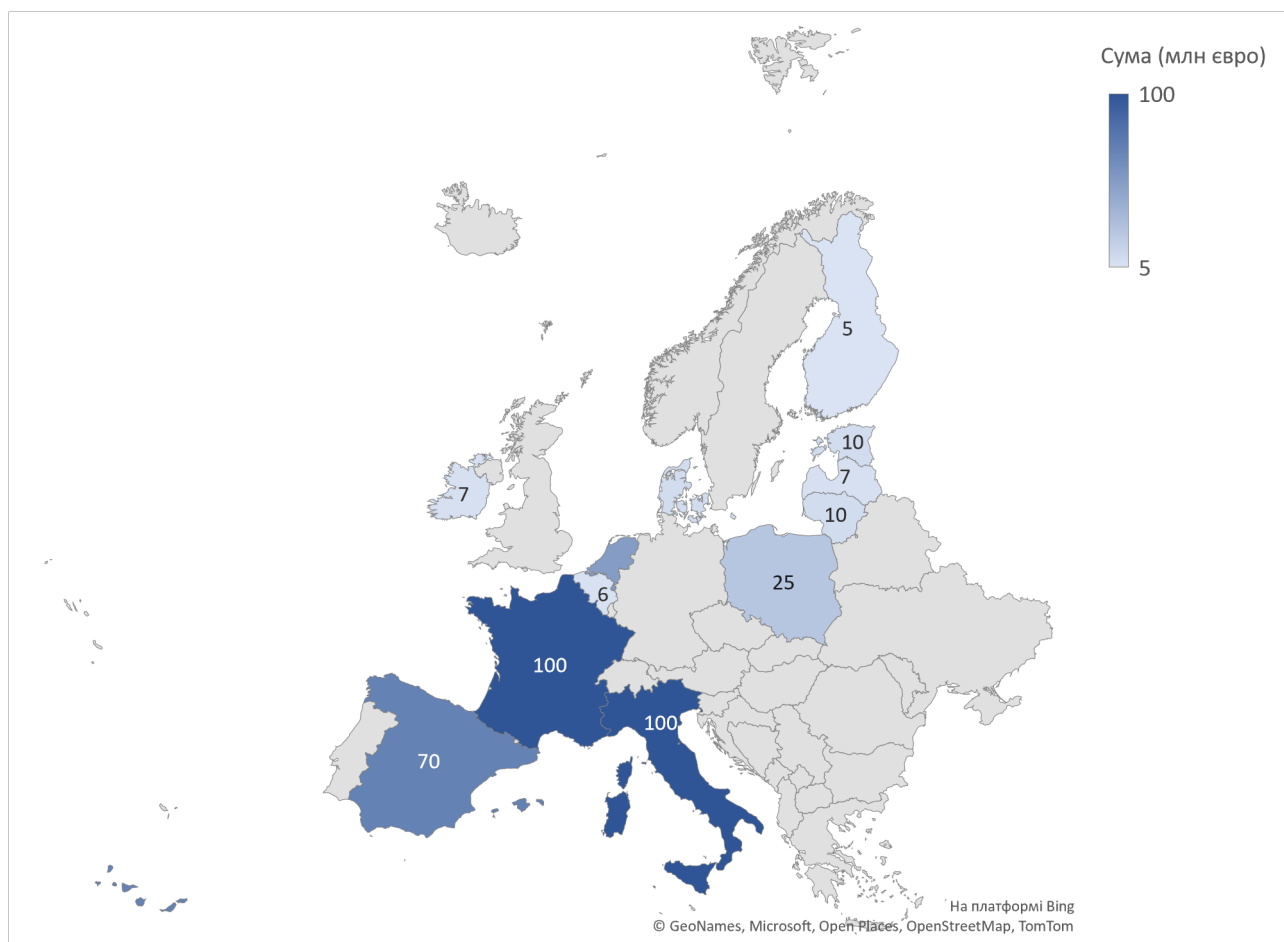


**Рис. 2.5. Обсяги внесків здійснених країнами ЄС до Фонду ЄС для України (EU4U), 2023 р., млрд євро**

*Джерело:* побудовано на основі даних [2].

Велика Британія та низка інших країн членів-НАТО (Данія, Польща, країни Балтії) значні ресурси виділили на озброєння та військову техніку, а також гуманітарну допомогу. Найбільший обсяг допомоги серед країн ЄС надала Німеччина, причому її внесок включає суттєву військову складову (12,6 млрд євро). Попри певний опір з боку деяких членів уряду, станом на лютий 2023 р. Німеччина надала Україні, серед іншого, систему протиповітряної оборони Iris-

Т SLM, 20 ракетних установок калібру 70 мм на пікапах з ракетами та 30 систем виявлення дронів (Додаток В) [18]. Японія фокусувалась виключно на фінансово-гуманітарній підтримці і майже не давала летальної зброї з огляду на законодавчі обмеження.

Особливу допомогу і підтримку з перших днів військового вторгнення надають Сполучені Штати Америки. Підтримку з боку США можна розглянути крізь призму як мінімум 8 категорій (рис.2.6).



**Рис. 2.6. Основні форми військово-фінансової підтримки України з боку США 2022-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі даних [25].

Пряме фінансування є формою військово-фінансової підтримки, яке здійснюється, зокрема, США через рахунки Світового банку, й координується USAID, Deloitte та KPMG. USAID спеціалізувався на наданні невійськової допомоги та підтримці економічного розвитку, демократії, продовольчої безпеки тощо. З 1 липня 2025 р. USAID офіційно припинив реалізацію програм іноземної допомоги. Частиною програм тепер керуватиме Державний департамент

США [98]. Deloitte та KPMG проводять дослідження в Україні і консультують бізнес, державні установи, зокрема в контексті цифровізації та економічної стійкості. Загальна оцінка обсягів прямого фінансування за 2022-2025 рр. становить 31 млрд дол. США і спрямовується на адміністрування фондів, аудит програм, виплату зарплат вчителям, медикам та пенсіонерам [25].

Наступною формою воєнно-фінансової підтримки є позики. За даними аналітиків структурно він охоплює близько 15% зобов'язань США перед Україною [38]. Забезпечення видачі позик уряду України, або ж застава за кредитами оцінюється в 1,6 млрд дол. США, що в основному формуються за рахунок заморожених російських активів та ще 25 млрд дол. США кредитів на відновлення України та Молдови [25].

Гранти з казначейських ресурсів передбачають виділення 12,1 млрд дол. США на закупівлю американських систем озброєння та боєприпасів для потреб ЗСУ. Однак частина придбаного обладнання ще не була поставлена, фактично ці видатки виступають субсидією оборонній промисловості США, від якої Україна отримує нову техніку за ринковою ціною але з низкою обмежень. Дослідники оцінюють реальну вартість поставок за даним інструментом підтримки на рівні 5,5 млрд дол. США [25]. Рахунки іноземного військового фінансування передбачають позики на іноземну військову допомогу не лише Україні, а й іншим постраждалим внаслідок війн країнам. Приблизно 9,2 млрд дол. виділено США у вигляді позик для закупівлі військових матеріалів, послуг та обладнання американського виробництва.

Непрямі передачі обладнання складають приблизно 20 млрд дол. США стратегічних інвестицій в оборонну промисловість Польщі, однак із цих грошей Україна отримала допомоги лише на 340 млн дол. США. Решта грошей залишилась у Польщі, як країні-учасниці НАТО [25]. Прямі передачі обладнання були здійсненні в рамках PDA. Президентське повноваження на вилучення / скорочення засобів із запасів – це механізм передачі озброєння з резервів Міністерства оборони США, оціненого за залишковою вартістю, який безпосередньо надходить із запасів США [246]. Даний інструмент фінансової підтримки Україна почала отримувати від Сполучених Штатів одразу після

початку повномасштабного вторгнення росії. Детальна інформація щодо розмірів і складу безпекових пакетів відображена в додатку Г.

Станом на 1 січня 2025 р. адміністрацією США було виділено 73 пакети безпекової допомоги Україні в розмірі 36,7 млрд дол. США у вигляді військових технологій, озброєння, фінансової підтримки та навчання українських військових.

Варто зауважити що PDA – це не єдиний інструмент фінансової допомоги від США. Ініціатива сприяння безпеці України (USAI), яка була започаткована у 2015 р., після початку російської агресії проти України у 2014 р. також надає допомогу та підтримку ЗСУ та силам безпеки України. В рамках USAI надається військове обладнання, логістична підтримка та інші форми допомоги у сфері безпеки для посилення можливостей України захищати свою територіальну цілісність та суверенітет [136]. На відміну від PDA, кошти USAI використовуються для закупівлі нового обладнання для України, а не для передачі наявного озброєння зі складів США. З моменту запуску програми обсяги допомоги постійно зростали. До 2022 р. фінансування було відносно стабільним і коливалось в межах 150-275 млн дол. США на рік.

Через USAI Міністерство оборони США в період з 24 лютого 2022 р. по 01 січня 2025 р. виділило 23 пакети допомоги. Детальна інформація про них відображена в додатку Д. Структура безпекових пакетів допомоги США в рамках USAI свідчать, що на відміну від PDA, допомога в рамках USAI має тенденцію до зростання видатків. У 2022 р. було надано 8 пакетів допомоги загальним обсягом 7,15 млрд дол. США. У 2023 р. – 9 пакетів допомоги в розмірі 9,75 млрд дол. США, а у 2024 р. – 6 пакетів допомоги загальною сумою 14,308 млрд дол. США. Сумарна вартість фінансової допомоги в рамках USAI складає 31,208 млрд дол. США.

Оцінювання обсягу фінансової допомоги, наданої різними державами виключно у грошовому вимірі є методологічно обмеженим, оскільки не враховує суттєвих відмінностей у масштабах національних економік та рівнях їхнього ВВП. Невеликі на перший погляд суми, виражені в доларах США, для окремих

країн можуть становити значний відсоток від річного обсягу їхнього ВВП, що свідчить про реальну інтенсивність та фінансову спроможність їхньої підтримки.

Таблиця 2.5

**Питома вага допомоги Україні у % до ВВП країн-донорів  
у 2022–2024рр.**

| <b>Країна</b>           | <b>Співвідношення допомоги до рівня ВВП (%)</b> |
|-------------------------|-------------------------------------------------|
| Естонія                 | 2,20                                            |
| Данія                   | 2,17                                            |
| Литва                   | 1,80                                            |
| Латвія                  | 1,53                                            |
| Фінляндія               | 0,98                                            |
| Швеція                  | 0,91                                            |
| Польща                  | 0,80                                            |
| Нідерланди              | 0,78                                            |
| Норвегія                | 0,75                                            |
| Словаччина              | 0,65                                            |
| Хорватія                | 0,53                                            |
| Сполучені Штати Америки | 0,53                                            |
| Велика Британія         | 0,51                                            |
| Чехія                   | 0,50                                            |
| Канада                  | 0,45                                            |
| Німеччина               | 0,44                                            |
| Румунія                 | 0,42                                            |
| Бельгія                 | 0,34                                            |
| Люксембург              | 0,33                                            |
| Болгарія                | 0,31                                            |
| Японія                  | 0,23                                            |
| Австрія                 | 0,18                                            |
| Ісландія                | 0,18                                            |
| Франція                 | 0,18                                            |
| Словенія                | 0,15                                            |
| Швейцарія               | 0,13                                            |
| Італія                  | 0,12                                            |
| Іспанія                 | 0,11                                            |
| Португалія              | 0,10                                            |
| Греція                  | 0,07                                            |
| Австралія               | 0,07                                            |
| Південна Корея          | 0,05                                            |
| Ірландія                | 0,04                                            |
| Угорщина                | 0,03                                            |
| Нова Зеландія           | 0,03                                            |
| Кіпр                    | 0,02                                            |
| Мальта                  | 0,01                                            |
| Туреччина               | 0,01                                            |
| Тайвань                 | 0,01                                            |

*Джерело:* побудовано на основі даних [6].

Зазначена ситуація особливо характерна для держав, географічно та політично близьких до України, які сприймають російську агресію як безпосередню загрозу власній безпеці. Саме тому, незважаючи на порівняно невеликий обсяг їхнього ВВП, ці країни спрямовують істотну частку своїх бюджетних ресурсів на військову та гуманітарну допомогу Україні, демонструючи високий рівень солідарності та стратегічного партнерства (табл. 2.5).

Результати дослідження свідчать, що Естонія виділила 2,2% свого ВВП на двосторонню допомогу, Данія – 2,17%, Литва – 1,8%, Латвія – 1,53%. Крім країн Північної Європи та Балтії, найбільшу частку ВВП виділила Польща (0,8%ВВП), яка хоч і поступається за абсолютними обсягами допомоги іншим союзникам. Серед інших донорів високі частки витрат по відношенню до ВВП зафіксовано у Фінляндії (0,98%), Швеції (0,9%), Нідерландах (0,78%) та Норвегії (0,75%). Для порівняння, США виділило на потреби України – 0,53% власного ВВП.

Високий рівень фінансової допомоги безпосередньо відображається і на масштабах військових поставок. Детальний розподіл поставок озброєння за країнами дозволяє оцінити не лише абсолютні обсяги допомоги, а й визначити ключових постачальників зброї та техніки (рис. 2.7).

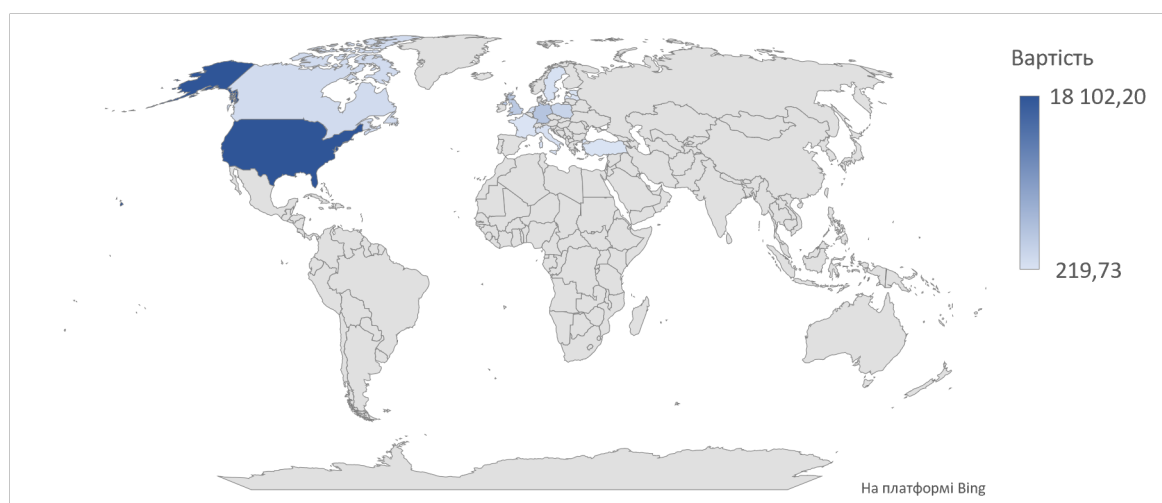


Рис.

## 2.7. Орієнтовна вартість поставок зброї до України з січня по листопад 2022 р., за країнами (млн дол. США)

*Джерело:* побудовано на основі даних [19].

З січня по листопад 2022 р. США поставили в Україну зброю на суму – понад 18,1 млрд дол. США. Німеччина (4,13 млрд дол.) та Велика Британія (3,51 млрд дол.) посіли друге і третє місця за обсягом поставок зброї до України. Значний внесок зробили також Польща, Канада та Нідерланди, а постачання з боку Швеції, Італії, Латвії, Туреччини, Естонії та Франції свідчать про широку географію донорів, які долучилися до забезпечення ЗСУ сучасними видами озброєнь і техніки.

У структурі допомоги окремої уваги заслуговують поставки артилерійських систем. США зобов'язалися надати Україні загалом 126 гаубиць M777 у період з 24 січня по 20 листопада 2022 р., а Польща оголосила про намір надіслати Україні 100 60-мм мінометів LMP-2017. Крім того, Німеччина в рамках спільного проекту з Нідерландами до лютого 2023 р. поставила 14 танків Panzerhaubitze 2000, що разом із артилерією стали ключовими елементами воєнної поставки (рис. 2.8).

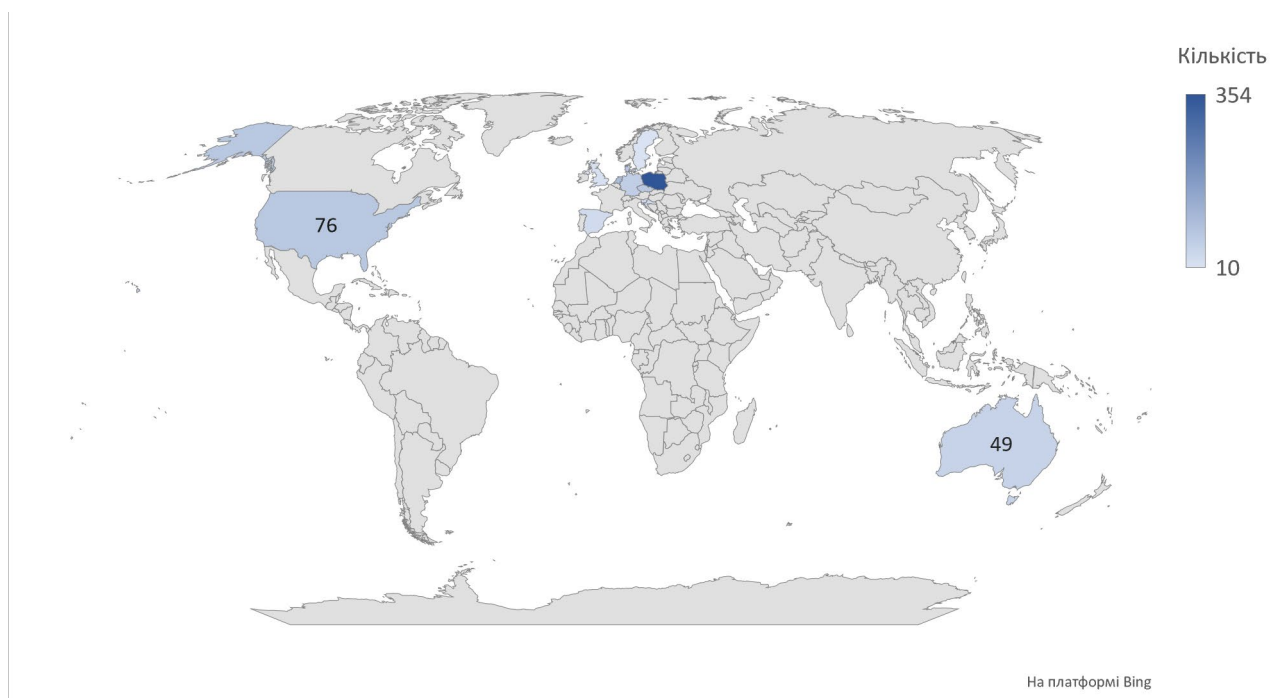


**Рис. 2.8. Кількість основних бойових танків, виділених Україні станом на грудень 2024 р., за країнами-донорами**

*Джерело:* побудовано на основі даних [54].

Станом на кінець 2024 р. найбільшим постачальником танків була Польща – 354 одиниці, що суттєво перевищує внесок будь-якої іншої країни. За нею

йдуть Нідерланди – 104 танки, Данія –77, США –76, Чехія –72 та Німеччина – 60. Хоч деякі країни, як-от Велика Британія, Швеція чи Канада, передали меншу кількість техніки, проте їх поставки часто охоплювали сучасні моделі, що демонструють високу бойову ефективність.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що міжнародна підтримка України в умовах збройної агресії має системний і багатовекторний характер, охоплюючи військову, фінансову та гуманітарну компоненти. Підтверджено, що допомога надходить за допомогою різноманітних інструментів й механізмів, що забезпечують її гнучкість та адаптивність до потреб воєнного часу. Фінансові ресурси акумулюються в Україні у формі грантів, кредитів та макрофінансової допомоги, ключовими донорами якої виступають Європейський Союз, США та Канада. Військова підтримка реалізується як шляхом прямих поставок озброєння, техніки та боєприпасів, так і через спеціалізовані механізми – зокрема, пряме вилучення озброєння зі складів США (PDA), фінансування закупівель нового озброєння (USAI), кредити й гранти для придбання американських оборонних систем (FMF), а також компенсаційні інструменти ЄС у межах Європейського фонду миру (EPF). Лідерами за обсягами військової допомоги залишаються США, Німеччина, Велика Британія та Польща, що корелює з масштабами їхньої фінансової підтримки.

Обґрунтовано, що обсяги й структура міжнародної підтримки визначаються економічним потенціалом держав-донорів, їхньою політичною волею, геополітичними інтересами та рівнем усвідомлення загроз з боку росії. Країни Балтії, Північної Європи та Польща демонструють найвищі частки допомоги у розрахунку на ВВП, тоді як США, Німеччина та Велика Британія є провідними донорами за абсолютними обсягами фінансової та військової допомоги. Комплексний характер міжнародної підтримки формує основу для стійкого функціонування української держави та підвищення її оборонних спроможностей у довгостроковій перспективі.

### 2.3. Державно-приватне партнерство як інструмент фінансово-економічного забезпечення воєнної підтримки держави

Зростання геополітичної напруженості у світі, активізація регіональних конфліктів та поява нових форм гібридних загроз зумовлюють необхідність посилення оборонних спроможностей країн. Традиційні фінансові інструменти, зокрема державне оборонне замовлення, цільові видатки завдають суттєвого фінансового навантаження на бюджети країн, які перебувають у стані війни і вимагають пошуку додаткових і більш гнучких джерел ресурсів. У цьому контексті особливу роль відіграє механізм державно-приватного партнерства (далі – ДПП), який дозволяє поєднати фінансові, технологічні та організаційні можливості держави та бізнесу для реалізації комплексних оборонних проєктів.

ДПП у сфері оборони є не лише інструментом залучення додаткового фінансування, а й дієвим каналом впровадження інноваційних рішень і зменшення залежності від зовнішньої допомоги. Для України впровадження такого механізму є перспективним з точки зору диверсифікації фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки, швидкого розгортання виробництва військової техніки, розвитку критичної інфраструктури та створення стійких логістичних ланцюгів. Однак це потребує належного правового регулювання, прозорих процедур і чітко визначених гарантій для приватних інвесторів.

Відповідно до Ст. 1. Закону України «Про державно-приватне партнерство» державно-приватне партнерство – це *«співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та*

*іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом» [212].* Тобто, державно-приватне партнерство – це така форма співпраці, за якої держава та приватні особи, структури об'єднують свої ресурси з відповідним розподілом ризиків, відповідальності і винагород. ДПП має низку переваг, серед яких – довготривала співпраця, розподіл ризиків та можливість отримання прибутку. Такий підхід дає можливість не лише будувати нові об'єкти, але й ефективно управляти вже наявними, забезпечуючи їх технічне обслуговування та експлуатацію. ДПП дає змогу зменшити навантаження на державний бюджет, оптимізує витрати на утримання бюджетних установ, допомагає створювати умови для новітніх технологій і сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів.

Законодавча база державно-приватного партнерства в Україні формувалася поступово. Перші кроки до впровадження ДПП були зроблені в 1999 р., через ухвалення Закону України «Про концесії». Проте повноцінне правове підґрунтя закладено у 2010 р. Законом України «Про державно приватне партнерство». Зазначені правові акти визначили порядок укладання договорів між державним партнером і приватним інвестором, передбачили перелік сфер застосування. Для удосконалення ДПП у 2016 р. був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні», яким було усунуто частину регуляторних бар'єрів та розширено можливості використання ДПП у різних секторах економіки.

У 2018 р. концесійні договори було виокремлено в окремий Закон України «Про концесію», а для інших форм ДПП встановлено єдину процедуру ініціювання та ухвалення проєктів. В червні 2025 р. Було ухвалено Закон України «Про публічно-приватне партнерство», який дозволив створювати спільні проєкти між державою та приватним бізнесом у сфері оборонно-промислового комплексу [217]. Цим законом розширюються можливості для публічно-приватного партнерства (ППП) в оборонній сфері та житловому будівництві.

Таблиця 2.6

**Порівняльна характеристика законів України «Про концесію» та  
«Про публічно-приватне партнерство» у контексті фінансування  
оборонного сектору**

| Критерій                  | Закон України «Про концесію»                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Закон України «Про публічно-приватне партнерство»                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Визначення                | концесія – форма здійснення державно-приватного партнерства, що передбачає надання концесієдавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції | публічно-приватне партнерство – співробітництво між публічним та приватним партнерами, що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам публічно-приватного партнерства, здійснюється на засадах розподілу ризиків, об'єднання ресурсів та спільної відповідальності, з метою створення, модернізації, управління та/або надання суспільно значущих послуг |
| Сфера застосування        | транспортна інфраструктура, енергетика, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, культура, спорт, туризм тощо                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | теплопостачання, транспортна інфраструктура, водопостачання, охорона здоров'я, культура, туризм, меліорація, житлово-комунальне господарство, енергетика, соціальні послуги, сфера безпеки та оборони, поштовий зв'язок, освіта, цифрова інфраструктура, кібербезпека тощо                                                                                         |
| Форма реалізації          | концесійний договір                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | концесійний договір, договір ППП                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Право власності на об'єкт | об'єкти залишаються у власності держави або територіальних громад, а концесіонер отримує лише право користування                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | особливості щодо правового режиму об'єкту ППП, прав та обов'язків сторін визначатимуться в укладеному договорі в кожному випадку окремо                                                                                                                                                                                                                            |
| Розподіл ризиків          | концесіонер найчастіше несе ризики експлуатації і попиту, а держава може компенсувати частину ризиків відповідно до договору                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | розподіл ризиків ППП між публічним та приватним партнером визначається договором; КМУ визначив порядок надання державної підтримки проектам ППП (відшкодування частини інвестицій, гарантовані платежі та мінімальний дохід)                                                                                                                                       |
| Термін дії                | не менше 5 та не більше 50 р.; для договорів щодо будівництва та подальшої експлуатації автомобільних доріг – не менше 10 р.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | визначається сторонами в договорі відповідно до особливостей конкретного проекту                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

Джерело: побудовано на основі [202, 217].

З метою більш чіткого розуміння відмінностей між двома ключовими нормативно-правовими актами, що регулюють партнерство держави та приватного сектору в Україні, доцільно порівняти їх за основними критеріями (табл. 2.6). В оборонному секторі ППП набуває особливого значення, оскільки дозволяє залучати додаткові ресурси для розвитку військової інфраструктури та технологій без повної передачі об'єктів у приватну власність, зберігаючи державний контроль. На період воєнного стану та впродовж наступних 7 років уряд України планує сформувати перелік проєктів відбудови інфраструктури пошкодженої війною, підготовка і проведення тендерів для яких буде відбуватися за спрощеною тендерною процедурою. Без техніко-економічного обґрунтування здійснюватиметься реалізація проєктів вартістю менше 5,538 млн євро.

Розшириться і інструментарій державної підтримки, гарантуватиметься мінімальний дохід і гранти вважатимуться офіційною формою державної підтримки. Дана реформа має суттєво посилити інвестиційну привабливість державно-приватного партнерства в Україні [165]. Очікується, що найближчими роками за новими правилами з'являться перші проєкти. Особливо корисним для України було б створення спільних підприємств для розробки виробництва і озброєння, модернізації військових баз за участю інвесторів, або ж будівництво житла для військовослужбовців. Уряд прогнозує залучення близько 1 млрд дол. США приватних інвестицій у конкретні проєкти відповідно до нових змін введених в законодавство України [205].

Практичне застосування ДПП в Україні поки що залишається обмеженим. Перші проєкти почали з'являтися в 2010 р., коли сфери застосування включали інфраструктурні об'єкти – дороги, порти ЖКГ тощо. Станом на початок 2025 р. в Україні було укладено 200 договорів, серед яких реалізується лише 22 (9 з них – концесійні, 6 – про спільну діяльність, 7 – інші форми). Найбільша кількість договорів реалізується у Київській області (4 проєкти), з яких основна частина припадає на сферу охорони здоров'я. Значну активність демонструють Запорізька та Одеська області (по 3 проєкти), переважно у сферах збору та очищення води, туризму та рекреації. Закарпатська – 3 проєкти, два з яких з

виробництва, транспортування і постачання тепла та розподілу природного газу, такі ж договори мають Житомирська та Чернігівська області.

Дніпропетровська та Миколаївська області мають по 2 проекти зі збору та очищення води. Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Хмельницька області уклали по 1 договору, які здебільшого охоплюють сферу управління відходам та культури [232]. 167 договорів не реалізуються за трьох основних причин: вимушена зупинка через збройну агресію росії, завершення строку дії договору, або ж фактичне невиконання зобов'язань [232]. Реєстр концесійних договорів, укладених в Україні демонструє, що більшість договорів укладено на дуже великий термін, (максимально можливий строк може складати 50 років), при чому за відсутності обґрунтування такого часового проміжку. Даний факт може свідчити про укладення концесійного контракту як альтернативи приватизації, що припускає слабший контроль та необов'язковість виконання зобов'язань.

Така статистика невиконання договорів в сфері ДПП свідчить про наявність проблем. В першу чергу, на реалізацію настільки довгострокових проектів потрібен сприятливий інвестиційний клімат, чого бракує Україні в умовах політичної нестабільності, високих ризиків та відсутності достатніх державних гарантій. Друга причина – забюрократизованість процедур. Процес ініціювання та затвердження ДПП включає підготовку техніко-економічного обґрунтування, експертизи, отримання згоди уповноважених органів, проведення конкурсу, що може займати від 1,5 до 2 р. до моменту підписання договору. По-третє, до 2025 р. оборонний сектор фактично випадав зі сфери ДПП.

Відтепер наявність механізму залучення приватного капіталу в оборону може дати імпульс оновленню виробничих потужностей підприємств ОПК та створенню спільних підприємств з іноземними компаніями для виробництва сучасного озброєння. Влада усвідомлює ці проблеми, тому робить кроки на шляху до їх вирішення. Крім законодавчих змін запроваджено інструменти державної підтримки ДПП. Наприклад, Кабінет Міністрів визначив порядок надання державної підтримки проектам ДПП (відшкодування частини

інвестицій, гарантовані платежі тощо), а також порядок використання коштів на підготовку ДПП-проектів. Створено реєстр довгострокових зобов'язань у рамках ДПП для контролю за фінансовими навантаженнями держави [213]. При Мінекономіки діє уповноважений підрозділ – Департамент інвестиційної політики та Агенство з підтримки ДПП-проектів [116, 130].

Хоч уряд у 2025 р. адаптував новий закон до європейських стандартів, все ж українське законодавство розглядає державно-приватне партнерство окремо від закупівель на відміну від законодавства ЄС. Спеціальне правове регулювання в країнах ЄС передбачене лише для концесійних проектів, що є найбільш поширеною формою ППП, яка суттєво відрізняється від інших видів державних контрактів. У широкому контексті концесійні угоди розглядаються як окремий різновид закупівлі. Це зумовлено логікою розвитку системи державних закупівель, яка охоплює різні типи контрактів на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг, із включення додаткових елементів, таких як оцінка вартості життєвого циклу, проектування, фінансування та супровід реалізації проекту.

Тобто в європейських країнах концесія є формою закупівлі з розширеним переліком додаткових умов, зокрема щодо управління та експлуатації об'єктів будівництва, а також порядку залучення і відшкодування інвестицій з доходів від його операційної діяльності. Комплексне регулювання ППП у ЄС ґрунтується на поєднанні трьох директив, що розмежовують сфери за типами контрактів і секторами економіки. Відповідно до Директиви 2014/23/ЄС про концесії її дія поширюється на концесійні контракти, роботи та послуги вартістю від 5,2 млн євро і вище. При цьому під час оцінки вартості концесії замовник має врахувати загальний обсяг доходів концесіонера, отриманих у межах строку дії контракту [114]. Директива 2014/24/ЄС поширюється на публічні закупівлі у класичних секторах (державні органи, муніципалітети) і встановлює правила для закупівель товарів, робіт і послуг, містить процедури конкретного діалогу та партнерства для інновацій і може застосовуватись до контрактів, що не є концесіями, але можуть бути частиною структури публічно-приватного партнерства [123]. Директива 2014/25/ЄС гармонізує правила закупівель у водній, енергетичній,

транспортній галузях та в галузі поштових послуг і поширюється на проекти публічно-приватного партнерства, якщо вони передбачають закупівлі чи концесії.

Публічно-приватне партнерство залишається одним з ключових механізмів реалізації інфраструктурних та суспільно важливих проектів серед світової спільноти. За даними Європейського інвестиційного банку, у період з 1990 по 2025 рр. у країнах Європи було реалізовано 1913 проектів ППП загальною вартістю 403,2 млрд євро, що свідчить про масштабність і сталість цього механізму фінансування. Найбільша кількість проектів припадає на сектор освіти (461 проект), транспорту (411 проектів) та охорони здоров'я (397 проектів), що пояснюється високим суспільним попитом і необхідністю модернізації інфраструктури у цих сферах. Як правило ППП найчастіше використовується у сферах, де поєднання приватних інвестицій і державного фінансування дозволяє швидко реалізовувати масштабні проекти, спрямовані на покращення суспільного добробуту [22].

З 1990 по 2025 рр. у світі реалізовано 147 проектів публічно приватного-партнерства у сфері громадського порядку та безпеки, загальна вартість яких склала 12,7 млрд євро. Динаміка розвитку даного сегменту демонструє чітко виражені цикли активності, де найінтенсивніше впровадження проектів відбувалося наприкінці 1990-х початку 2000-х рр., з піком у 2000 р. на рекордну суму 1,5 млрд євро. З 2010 р. активність знижувалась зі зміною пріоритетів інвесторів та посиленням регуляторних вимог, обмеженістю ресурсів, із поодинокими підйомами у 2012 та 2018 рр. Після 2019 р. нові проекти у цьому секторі не зафіксовані, що свідчить про стагнацію або переорієнтацію фінансування на інші сфери публічної інфраструктури, окрім того заявлені країни не мали впродовж зазначеного періоду військових або інших суттєвих безпекових загроз [22]. Розподіл проектів державно-приватного партнерства у сфері громадського порядку та безпеки між країнами наочно відображено на радарній (павутинній) діаграмі (рис.2.9).

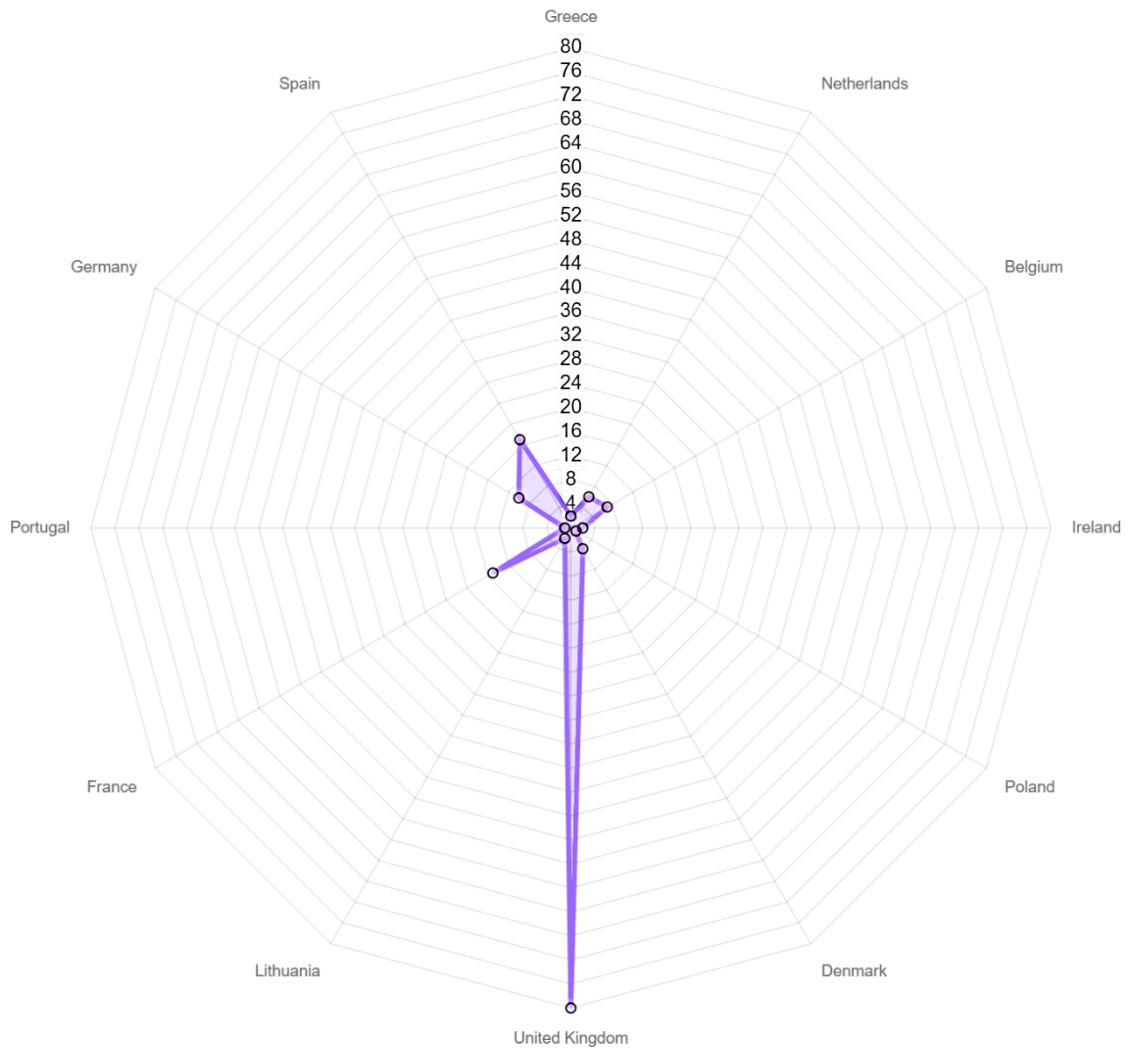


**Рис. 2.9. Розподіл проектів ДПП у сфері громадського порядку та безпеки за країнами**

*Джерело:* побудовано на основі [22].

Дані діаграми вказують на суттєву нерівномірність розподілу проектів за сектором громадського порядку та безпеки. Велика Британія досить активно використовує механізм публічно-приватного партнерства і в безпековій сфері також. З 1990 по 2025 рр. реалізовано 1913 проектів в різних підсекторах на суму 403,2 млрд євро, серед яких 80 у сфері громадського порядку і безпеки на суму 5,992 млрд євро, що значно перевищує показники інших держав. Значно менші обсяги спостерігаються в Іспанії (17 проектів вартістю 1,3 млрд євро), Франції (15 вартістю 2,4 млрд євро), Німеччині (10 проектів вартістю 0,4 млрд євро), Бельгії (7 проектів вартістю 1 млрд євро), Нідерландах (6 проектів вартістю

0,9 млрд євро) та Данії (4 проекти вартістю 0,1 млрд євро). По 2 проекти реалізувала Греція, Ірландія та Литва. Найнижчі показники серед проаналізованих країн мають Польща та Португалія, де зафіксовано лише по одному проекту. Така концентрація свідчить про домінування окремих країн у розвитку ППП у сфері безпеки, що зумовлено як політичними пріоритетами так і відмінностями у законодавчих актах та фінансово-правових механізмах підтримки таких проектів.

Законодавство Великої Британії допускає публічно-приватно партнерство у будь-якій галузі, включно з оборонною. У 1992 р. було запущено програму Private Finance Initiative (PF1), що пізніше, у 2012 р. трансформувалась у PF2. Це інструмент публічно-приватного партнерства, покликаний залучати приватний капітал для будівництва та експлуатації об'єктів інфраструктури. Приватні компанії проектували, будували, фінансували та обслуговували об'єкти, в той час як держава сплачувала регулярні платежі за надані послуги впродовж 25-30 років, що зменшувало початкове бюджетне навантаження, але створювало довгострокові фінансові зобов'язання [62].

Нова модель мала на меті забезпечити збалансований розподіл ризиків між державою та приватним сектором та передбачала активнішу участь держави, зокрема внесення 10-25% капіталу в проекти [62]. Попри реформи у 2018 р. було прийнято рішення про припинення застосування цих двох програм для нових проектів, залишивши лише виконання вже укладених договорів [58]. Британські ініціативи в секторі безпеки і оборони включають в основному інфраструктурні проекти, серед яких будівництво казарм, а також проекти з постачання обладнання, що інтегрують передові технології. Ще один проєкт державно-приватного партнерства стосується стратегічних морських перевезень у Великій Британії і передбачає постачання військового обладнання подвійного призначення, а саме транспортних суден для доставки військової техніки або іншого обладнання. Державно-приватне партнерство також дозволяє приватному партнеру отримувати дохід, використовуючи два кораблі на комерційному ринку, водночас гарантуючи їхню доступність за 30 днів до виконання оборонних завдань у надзвичайних ситуаціях. Договір підписаний

Міністерством оборони Великої Британії та консорціумом судноплавних компаній буде реалізовуватись до 2030 р. [59].

Щодо вдалих прикладів застосування публічно-приватного партнерства в країнах ЄС, можна розглянути досвід Франції, і реалізації проєкту CEGELOG вартістю 1,2 млрд євро, який частково фінансувався ЄІБ і передбачав реконструкцію 4 тис. житлових одиниць та будівництво ще 3 тис. для малозабезпечених цивільних та військових. Дане партнерство передбачало 35-річну концесійну угоду між Міністерством збройних сил Франції та консорціумом з двох учасників [59].

Програма «NH90 Helicopter Programme» передбачала розробку та закупівлю багатоцільових військових вертольотів за участю низки європейських країн разом з приватними партнерами. Проєкт включає використання публічно-приватного партнерства вартістю 250 млн євро для створення трьох навчальних центрів у Німеччині. Згідно з контрактом, приватний партнер може пропонувати навчальні послуги іншим країнам, які купують вертоліт. Органом, що укладає концесію виступило Міністерство оборони Німеччини, яке у грудні 2004 р. надало концесію консорціуму з чотирьох учасників, кожен з яких має 25% частки. Фінансування включає пакет боргових зобов'язань на суму 175,5 млн євро за участю 7 банків (п'яти німецьких, одного британського та одного французького) [59].

Литва стала однією з перших країн Центральної Європи, що використала механізм публічно-приватного партнерства для розвитку військової інфраструктури. У грудні 2024 р. литовський уряд затвердив план побудови двох найбільших у своїй країні військових містечок Руднінкай та Кайряй. Загальний обсяг інвестицій в побудову міста Руднінкай сягатиме 1,56 млрд євро, а в Кайряй – 454 млн євро. Очікується, що терміни завершення реалізації проєктів завершаться у 2027 і у 2030 рр. відповідно [74].

Як ми бачимо, державно-приватне партнерство вже більше 20 років успішно використовується для реалізації проєктів у сфері безпеки та оборонної інфраструктури у багатьох державах-членах ЄС. За умови правильного

використання ДПП уряд може ефективніше розподіляти ризики та мобілізувати ресурси приватного сектору для нагальних потреб.

США також активно використовує механізм публічно-приватного партнерства. Як світовий лідер у сфері військових технологій, США мають багаторічний досвід залучення приватного капіталу для вирішення стратегічних оборонних завдань. Одним з найуспішніших прикладів стала започаткована Конгресом США у 1996р. програма «Military Housing Privatization Initiative», яка дозволила передати в руки приватних компаній будівництво та реконструкцію житла для військовослужбовців. Це дало змогу оновити десятки тисяч житлових одиниць, скоротити дефіцит фінансування, що раніше оцінювався у понад 20 млрд дол. США [63].

Високотехнологічний вимір застосування ППП у США ілюструє створення Національного центру робототехніки у 2017 р. Міністерством оборони за співпраці з промисловими партнерами. Інститут об'єднав понад 300 організацій і став платформою для розробки роботизованих систем, які використовуються, зокрема, і для військового виробництва. Ще одним прикладом є створення Центру технологій технічного обслуговування, ремонту та капітального ремонту на базі Військово-повітряних сил в Оклахомі. Дана установа забезпечує обслуговування авіаційних двигунів і систем стратегічних літаків у масштабах, які було б складно реалізувати лише за рахунок держави [55].

У 2024 р. з'явилась Ініціатива з критичних технологій для компаній, що інвестують у малий бізнес у форматі ППП, метою якої є підтримка виробників оборонних технологій. На кожен долар приватного капіталу держава надає ще два долари кредитного фінансування, що дозволяє акумулювати до 175 млн дол. США на проєкт [3]. Таким чином, американський досвід підтверджує, що публічно-приватне партнерство у секторі безпеки і оборони не обмежується виключно інфраструктурними проєктами. Ці приклади демонструють ефективність синергії державного управління та приватного підприємництва для посилення національної безпеки країни.

Світова спільнота активно використовує механізм державно-приватного партнерства для реалізації широкого спектра проєктів, переважно в цивільній

сфері. Такі проекти приносять значні соціально-економічні вигоди, дозволяючи державі залучати приватний капітал для модернізації та будівництва об'єктів, зменшуючи при цьому бюджетне навантаження. Водночас світовий досвід підтверджує, що ефективне застосування ДПП дозволяє реалізовувати як інфраструктурні, так і високотехнологічні оборонні проекти. Велика Британія, США, Литва активно використовують публічно-приватне партнерство для будівництва та обслуговування військових баз, модернізації оборонної інфраструктури, розробки високотехнологічного озброєння тощо.

Для України досвід таких країн є вдалим прикладом, адже в умовах воєнної агресії та обмеженого державного бюджету ДПП може стати дієвим інструментом модернізації ОПК, розвитку військової та цивільної інфраструктури, залучення інвестицій в інноваційні технології. Оновлена законодавча база, адаптована до європейських стандартів, відкриває можливості для залучення приватного капіталу в оборонно-промисловий комплекс, передбачивши розширений спектр державної підтримки, зокрема гарантії мінімального доходу та грантове фінансування.

### **Висновки до другого розділу**

1. Проведене дослідження довело, що в умовах повномасштабної війни бюджетне фінансування оборонного сектору стало визначальним чинником забезпечення національної стійкості та воєнної підтримки України. Додатковим викликом стала інфляційна та боргова напруга, спричинена високим рівнем оборонних видатків та необхідністю постійного коригування бюджету. Зростання дефіциту бюджету в цивільних сферах, покривається переважно за рахунок зовнішніх запозичень та грантів. Хоч такий підхід дозволяє швидко реагувати на воєнні виклики, проте він посилює залежність економіки від міжнародної допомоги та створює ризики у разі її скорочення чи затримки.

2. Доведено, що міжнародна підтримка України має системний характер і включає військову, фінансову та гуманітарну допомогу. Фінансові надходження акумулюються в Україні через гранти, кредити та макрофінансову підтримку.

Лідерами з фінансової підтримки є ЄС, США та Канада. Військова підтримка надходить у вигляді постачання озброєнь, техніки, боєприпасів як напрямую, так і через спеціалізовані механізми. Встановлено, що лідерами з надання військової допомоги є США, Німеччина, Велика Британія та Польща. Співпраця з міжнародними партнерами доповнюється новими інструментами підтримки – створення цільових позабюджетних фондів, цільові програми підготовки військовослужбовців, програми з відновлення інфраструктури, використання заморожених росактивів.

3. Аналіз фінансових механізмів засвідчив високу адаптивність державної фінансової політики України, яка проявляється у використанні як інфляційних так і неінфляційних інструментів, активному залученні коштів через ОВДП, використанні зовнішніх джерел фінансування. Через потребу термінового розширення дохідної частини бюджету уряд був вимушений активізувати податкову політику, змінити ставки деяких зборів та запровадити нові податки. Обґрунтовано, що у середньостроковій перспективі пріоритетом має стати зниження фіскального навантаження за рахунок інвестицій у власний ОПК, а також за рахунок впровадження державно-приватного партнерства в сферу оборони та безпеки.

4. Досвід Великої Британії, США, Литви, які вже використовують публічно-приватне партнерство для будівництва та обслуговування військових баз, модернізації оборонної інфраструктури, розробки високотехнологічного озброєння доводить дієвість цього інструменту і є найкращим прикладом для України, яка вже розпочала розвивати цей напрям, адаптувавши своє законодавство до європейських стандартів та розширивши можливості його застосування в оборонній сфері. Оновлене законодавство передбачає розширений спектр державної підтримки включно з гарантіями мінімального доходу для інвесторів, грантовим фінансуванням та іншими формами стимулювання приватних ініціатив. Такий підхід дозволить зменшити навантаження на державний бюджет, прискорить реалізацію критично важливих оборонних проєктів, сприятиме створенню нових робочих місць, повоєнній відбудові та інтеграції України в європейську спільноту.

## РОЗДІЛ 3

### УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

#### **3.1. Підвищення ефективності управління фінансовим забезпеченням воєнних потреб: від централізованих закупівель до інноваційних механізмів**

Фінансове забезпечення воєнних потреб є одним із визначальних чинників підтримки обороноздатності та економічної стійкості держави. Традиційні підходи до організації оборонних закупівель, які були сформовані в мирний час, виявилися недостатньо ефективними через високий рівень бюрократизації, значні часові витрати та наявність численних корупційних ризиків. З 1999 р. оборонні закупівлі здійснювалися відповідно до Закону України «Про державне оборонне замовлення» [210], який діяв понад 20 років і регламентував централізоване планування оборонних потреб. Закупівлі відповідно до закону здійснювалися у закритий спосіб, обмежуючи чесну конкуренцію. Значну роль в процесі закупівель мали державні посередники, натомість для приватних виробників надавався обмежений доступ. До того ж, законодавство того часу мало слабкі механізми прозорості та цивільного контролю, що створювало ризики неефективності й сприяло процвітанню корупції.

З початком гібридної агресії з боку рф у 2014 р. розпочалися перші реформи в даному напрямі. У 2016 р. набув чинності новий Закон України «Про публічні закупівлі», що ініціював створення електронної системи «Prozorro» та визначив конкурентні процедури для більшості державних закупівель. Оборонний сектор частково підпадав під дію цього закону, проте закупівлі озброєнь і військової техніки залишалися переважно у закритому сегменті, через механізм державного замовлення, із посиленням на державну таємницю та спеціальні процедури. У 2019 р. уряд зробив наступні кроки до лібералізації та інтеграції українських процедур до міжнародних практик.

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт

і послуг оборонного призначення за імпортом», який надав Міністерству оборони право прямих імпортних закупівель без використання державних посередників, якими раніше виступав «Укрспецекспорт», це суттєво уповільнювало та здорожчувало процес оборонних закупівель. Закон зобов'язав при великих імпортних угодах застосовувати офсетні домовленості, за яких постачальник повинен інвестувати частину коштів передбачену контрактом в економіку України, якщо сума оплати за отримані послуги чи продукцію перевищує 5 млн євро [207, 222]. Введення офсетів було покликане підтримати оборонно-промисловий комплекс України і впровадити міжнародну практику компенсацій, сприяючи локалізації виробництва.

З 2021 р. попередній Закон «Про державне оборонне замовлення» втратив чинність, натомість був ухвалений Закон «Про оборонні закупівлі». Постановою КМУ № 363 «Питання оборонних закупівель» від 03.03.2021 р. було визначено порядок планування оборонних закупівель, порядок проведення переговорів з єдиним виконавцем, критерії оцінки тендерних пропозицій для оборонних закупівель, розроблено типові форми державних контрактів [196]. Одночасно Постанова визначила інституційний розподіл повноважень. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості стало головним органом у сфері планування оборонних закупівель, а Міністерство оборони України стало головним органом у сфері здійснення оборонних закупівель. Було затверджено і основний перелік державних замовників у сфері оборони. До них увійшли: Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба, Державна спецслужба зв'язку, Головне управління розвідки Міністерства Оборони, Управління державної охорони, Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Державна судова адміністрація та інші [196]. Введений в дію закон передбачав гармонізацію українського законодавства у сфері оборонних закупівель з положеннями Директиви 2009/81/ЄС та мав підвищити прозорість і конкуренцію при оборонних закупівлях, а також забезпечити раціональне використання коштів, зберігши водночас режим секретності.

Повномасштабний наступ на Україну з боку РФ вніс низку коректив до процедури оборонних закупівель. Тендерні процедури стали предметом активної трансформації. Постановою КМУ №1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель» від 12.10.2022 р. було дозволено укладати контракти без застосування електронної системи і конкурсних процедур, з можливістю недотримання звичайних строків і формальностей, з подальшим звітуванням про такі закупівлі. Для сфери оборони Уряд прийняв особливий акт – Постанову КМУ №1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 11.11.2022 р. Нею було розширено перелік організаторів оборонних закупівель, відповідно не лише державні замовники у сфері оборони мали такі повноваження, а й їхні спеціальні структури та навіть окремі військові частини та установи, якщо вони уповноважені рішенням державного замовника укладати такі контракти. Наказами Міністерства оборони від 17.06.2022 №159 та від 04.03.2023 №537 створено два державних підприємства Міноборони ДП «АОЗ» (закупівля озброєння) та ДП «ДОТ» (тилові закупівлі), на які покладено функції служби державного замовника Міноборони. Таким чином, Міноборони спрямувало зусилля на формування політики та контролю за оборонними закупівлями і отримало можливість делегувати конкретній військовій частині або підпорядкованій організації повноваження самостійно закупити потрібне майно, що прискорило забезпечення військ [118; 150, с.8].

Якщо закупівлі товарів оборонного призначення або супутніх послуг перевищують пороги у 200 тис. грн для товарів і послуг або 1,5 млн грн для виконання робіт, то вони мають проводитись в електронній системі через один з декількох запропонованих способів (відкриті торги, за спеціальним воєнним порядком, спрощені закупівлі, відбір через електронний каталог «Prozorro Market» типових товарів, рамкові угоди). Водночас деякі чутливі категорії було виведено з-під конкурсних процедур. Згідно з пунктом 43 Постанови КМУ № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» – «закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки, ракет і боєприпасів та їх складових частин, а також послуг

із розроблення, ремонту, модернізації озброєння, військової і спеціальної техніки, боєприпасів та їх складових частин, товарів, робіт і послуг для будівництва військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законами України «Про оборонні закупівлі» та «Про публічні закупівлі» [108].

Тобто найбільш критичні оборонні закупівлі у воєнний період можуть проводитись за закритими контрактами напряму з виконавцями без проведення електронних торгів. Окремо регулюються закупівлі, які становлять державну таємницю або стосуються озброєння і боєприпасів, що дало змогу чітко визначити де слід застосовувати електронні процедури, а де ні. Сучасне законодавство не містить обмежень щодо форм власності, виконавців оборонних контрактів. Важливо, щоб цей суб'єкт був включений до спеціального Реєстру учасників та виконавців оборонних закупівель [216]. Учасники мають відповідати вимогам безпеки, мати відповідні ліцензії на провадження діяльності. Таким чином державна політика в сфері оборонних закупівель пройшла шлях від централізованого оборонного замовлення до гібридного режиму, що поєднала інструменти системи «Prozorro» та спеціальні механізми для термінових потреб війська.

Історично фінансування національної оборони належить до повноважень державного бюджету, відповідно органи місцевого самоврядування не мали права безпосередньо здійснювати оборонні закупівлі або витрачати свої кошти на потреби Збройних Сил. Це впливало з Бюджетного кодексу, згідно з яким місцеві бюджети мають покривати витрати місцевого значення (житлово-комунальне господарство, освіта, благоустрій тощо). Проте практично від початку повномасштабної війни виник суспільний запит спрямувати всі можливі ресурси на оборону, включно з місцевими бюджетами. У березні 2022 р. Уряд розробив такий механізм. Було створено технічну можливість трансферу коштів з місцевих бюджетів до військових частин у формі субвенції (цільової грошової допомоги). Така субвенція проводилась за запитом військової частини і фактично громада могла переказати частину свого перевиконаного бюджету або резервного фонду на спецрахунок Міністерства оборони чи прямо військовій

частині для закупівлі потрібного обладнання [169]. В 2022-2023 рр. десятки міст і областей фінансували за рахунок субвенцій придбання транспортних засобів, ремонт техніки, спорудження оборонних укріплень для забезпечення територіальної оборони. За даними аналітичних досліджень, у 2023 р. сукупно місцеві ради спрямували на військові потреби близько 35 млрд грн, що становило більше 7% їх власних доходів [169]. Право безпосередньо закуповувати матеріальні ресурси для війська органи місцевого самоврядування отримала відповідно до Законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України» № 9559-д. Громада може закупити за власні кошти техніку і передати їх на баланс тієї військової частини, яка фінансується з державного бюджету. Уряд встановив певні обмеження на конкретні категорії товарів, які можуть придбати громади, це має бути нелетальна зброя чи обладнання. Також вони мають погоджувати номенклатуру з військовими частинами і звітувати про використання коштів. Таким чином реалізований механізм, схожий на благодійну допомогу, але на вищому – інституційному рівні.

Не менш значимим є внесок волонтерів, які фактично виступають донорами, які безоплатно напряду передають майно військовим частинам або роблять це через Міністерство оборони. З точки зору законодавства це не державна закупівля, а отримання благодійної допомоги, але уряд пішов на певні поступки звільнивши в 2022 р. імпорт певних видів спорядження від мит та ПДВ, спростивши бюрократичні процедури. Волонтери не змінюють систему оборонних закупівель, але доповнюють її, покриваючи термінові потреби, які важко задовольнити через державні канали. Вони не мають права укладати контракти, чи витрачати державні кошти, проте вони витрачають залучені приватні кошти на користь оборони.

У 2023 р. відбулось ще одне нововведення, так званий «військовий ПДФО» (податок на доходи військовослужбовців), який до IV кварталу 2023 р. зараховувався до місцевих бюджетів. На час воєнного стану даний податок трансформувався в міжбюджетний трансферт, який тепер спрямовується до

державного бюджету [169]. Це рішення дозволило акумулювати до державного бюджету майже 100 млрд грн станом на 2024 р., але така централізація була обґрунтована необхідністю напряду фінансувати армію через Міноборони.

Як бачимо, включення місцевих бюджетів у фінансування оборони і залучення коштів благодійних організацій та волонтерських ініціатив – новий тренд, зумовлений викликами сучасності, що вказує на подальшу децентралізацію та мобілізацію ресурсів спрямованих на забезпечення державної безпеки. Даний крок дозволив створити додаткову систему до звичних українському суспільству централізованих оборонних закупівель, однак це породило нову потребу – знаходження майданчику, де підрозділи ЗСУ можуть закуповувати техніку на отримані субвенції від ОТГ, а активні виробники, які прагнуть внести свою частку в перемогу країни – розмістити конкурентний товар. Таким рішенням стало створення спеціалізованого маркетплейсу оборонних технологій Brave1 Market, що був ініційований Міністерством цифрової трансформації та кластером оборонних технологій Brave1, який об'єднує державу, бізнес та Сили безпеки і оборони для прискорення розробок, тестування та впровадження інновацій на полі бою. Даний майданчик дає змогу бойовим підрозділам купувати необхідну їм техніку та зброю без зайвих посередників і бюрократії, використовуючи субвенції з ОТГ. Brave1 Market планомірно вирішує проблему прозорості закупівель та пришвидшує постачання інноваційних засобів на фронт, позбавляючи посередників зайвих можливостей для корупції.

Оборонні закупівлі в Україні тривалий час залишалися однією з найбільш корупційно вразливих сфер сектору безпеки. У 2014 р. в Індексі антикорупційної політики в оборонному секторі, підготовленому Transparency International, Україна отримала оцінку «D» із загальним балом 41 зі 100, що засвідчує слабку інституційну стійкість до корупції [99, с.108]. Серед позитивних аспектів слід відзначити відносно високий рівень розвитку законодавчої бази та процедур укладення й виконання контрактів. Зокрема, цикл закупівель отримав оцінку В (75 балів), що вказує на наявність формально структурованих і регламентованих закупівельних процедур. Схожий результат демонструє показник укладання та

виконання контрактів – В (69 балів), що свідчить про наявність базових правових гарантій контрактної дисципліни. Законодавство про закупівлі та стандарти дотримання бізнес-норм отримали оцінку С (63 бали), що також є прийнятним результатом і вказує на помірну інституційну стійкість у цих сферах. Водночас аналіз виявляє низку серйозних структурних проблем. Механізми нагляду за закупівлями (D, 42 бали) та конкуренція у сфері закупівель (D, 38 балів) залишаються слабкими, що означає недостатню ефективність контролюючих органів і ризик змови між учасниками тендерів. Особливу стурбованість викликає низький рівень розкриття потенційних закупівель (E, 25 балів) – відсутність завчасного публічного оприлюднення планів закупівель суттєво обмежує конкуренцію та відкриває можливості для корупційних домовленостей ще на підготовчому етапі. Офсетні контракти та їх моніторинг також отримали незадовільні оцінки рівня E (25 та 31 бал відповідно), що вказує на вкрай низьку прозорість і підзвітність у цьому специфічному сегменті закупівель. Найбільш критичними є три показники з оцінкою F – офсетна конкуренція (близько 9 балів), агенти та посередники (близько 4 балів) і пакети фінансування (близько 5 балів). Саме ці сегменти становлять найбільший корупційний ризик, оскільки вони традиційно використовуються для виведення коштів, надання неправомірної вигоди та легалізації незаконно набутих активів. Загальна картина свідчить про суперечливу ситуацію. Формально законодавча база існує і частково відповідає міжнародним стандартам, однак механізми її практичного виконання, нагляду та забезпечення підзвітності залишаються вкрай недостатніми [224].

У 2018 році понад 45% оборонних закупівель були засекречені, а 95% контрактів на озброєння та військову техніку здійснювалися за закритими процедурами. Законодавство базувалося на застарілих нормах, що зберігали надмірне засекречення, слабкий зовнішній контроль і створювали умови для зловживань: завищення витрат, маніпуляцій із цінами та використання ланцюгів посередників [170].

Після початку повномасштабної війни у 2022-2023 рр. спрощення процедур і розширення можливостей прямих договорів дозволили пришвидшити

постачання, але водночас посилили ризики укладання контрактів без конкуренції, зміни істотних умов договорів і зростання дискреції посадових осіб. А з 01 січня 2024 р. функції закупівлі озброєння були передані Агенції оборонних закупівель, що дало змогу зменшити частку посередників із 82% у 2023 р. до 12% у 2024 р. Міністерство оборони акумулювало близько 680 млрд грн на потреби армії, з яких майже 300 млрд грн спрямовано українським виробникам. Водночас внутрішні аудити зафіксували втрати понад 1,8 млрд грн [224]. Паралельно розвивалися цифрові інструменти, зокрема платформа DOT-Chain Defence, яка дозволила напряду закупити техніку на понад 6 млрд грн лише за чотири місяці, що свідчить про поступовий перехід від закритої та посередницької моделі до більш контрольованої й цифровізованої системи оборонних закупівель [177].

У контексті трансформації системи оборонних закупівель, доцільним є проведення порівняльного аналізу централізованої моделі закупівель та цифрових децентралізованих інструментів, зокрема платформи DOT-Chain Defence. Централізована модель оборонних закупівель реалізована через уповноважені державні органи та спеціалізовані агенції, згадані вище. Вона забезпечує концентрацію фінансових ресурсів та спрямовує їх на пріоритетні напрями оборони. Її ключовою перевагою є можливість досягнення ефекту масштабу та забезпечення уніфікації технічних стандартів щодо сумісності озброєння. З економічної точки зору така модель є найбільш доцільною для формування стратегічних запасів, закупівлі стандартизованої продукції та реалізації довгострокових програм розвитку оборонного сектору.

Водночас централізація супроводжується зростанням транзакційних витрат, пов'язаних з багаторівневими процедурами погодження, планування та реалізації центральних тилових закупівель (рис.3.1), складністю укладання контрактів та обмеженою швидкістю прийняття рішень.



**Рис. 3.1. Процес планування тилових закупівель для ЗСУ під час дії правового режиму воєнного стану**

*Джерело:* побудовано на основі [150, с.34].

Обмежена гнучкість у реагуванні на швидкозмінні технологічні потреби фронту безпосередньо впливає на бойову ефективність військових підрозділів.

На противагу централізованим закупівлям, платформа DOT-Chain Defence формує якісно нову модель децентралізованих закупівель, засновану на принципах цифровізації, прямої взаємодії між замовником і постачальником та інтегрована до інформаційних систем бойового управління. Її ключовою перевагою є суттєве скорочення часу між формуванням потреби та постачанням продукції (5-14 днів). Економічний ефект такої трансформації полягає у скороченні часу обороту коштів, зменшенні кількості посередників та підвищенні відповідності закупівель реальним потребам фронту. Разом із тим, децентралізована модель ускладнює логістичне забезпечення через відсутність

уніфікації технічних стандартів. З одного боку це є мінус у контексті прагнення України перейти до стандартів НАТО, а з іншого дає можливість українським виробникам долучитись до процесу забезпечення воєнних потреб фронту. Таким чином можна стверджувати, що централізована і децентралізована моделі оборонних закупівель не є взаємовиключними, а скоріше навпаки – взаємодоповнюючими. Водночас з позицій антикорупційного аналізу слід зазначити, що централізована модель створює ризики великих за обсягами фінансових втрат у разі зловживань, тоді як децентралізована модель характеризується підвищеною ймовірністю локальних корупційних практик, які можна викоринити завдяки впровадженню цифрових інструментів.

Bravel Market, що працює на платформі DOT-Chain Defence сьогодні є ключовим елементом системи доброчесності оборонного сектору, де технологічна перевага та прозорість стають головними запобіжниками проти системної корупції минулого. Bravel Market запущено в дію у квітні 2025 р., його мета – підвищення ефективності децентралізованих закупівель військових частин та поширення дієвих технологічних рішень у бойові підрозділи, оскільки існує проблема щодо поширення ефективних технологій [102]. Військові часто можуть не знати про інноваційні засоби ведення боротьби, які через корупційні схеми можуть не бути представлені для централізованих закупівель. Станом на зараз це інноваційний майданчик для безпілотників, РЕБ/РЕР, оптики, наземних роботів, комплектуючих, модулів на базі ШІ та інших оборонних технологій.

За своїм принципом сайт є публічним, але містить два каталоги. Відкритий каталог передбачає можливість вибору товарів через BankID або додаток «Дія». Закритий каталог передбачає перелік боєприпасів, які можуть бачити виключно професійні військові, які є верифікованими користувачами національної військової системи ситуаційної обізнаності «DELTA», яка побудована за стандартами НАТО [11]. Військові підрозділи можуть самостійно обирати товари за характеристиками і ціною, зв'язуватись напряду з виробниками та узгоджувати безпосередні контракти, що суттєво спрощує процедуру децентралізованих закупівель. Щоб адаптувати систему до бойових потреб, введено так звані «бойові бали», які заробляються підрозділами за підтверджену

відеофіксацію знищених цілей. Накопичені бали підрозділи можуть обміняти на військову техніку на маркетплейсі [168]. Станом на серпень 2025 р. лідерами з набраних бойових балів стали підрозділи 414 ОБРБС «Птахи Мадяра», ЦСО А СБУ, ГВ БАС «Фенікс», 412 ОП БПС «NEMESIS», 54 ОМБр [11].

Bravel Market позиціонується як антикорупційний проєкт спрямований усунути ключові вади попередньої системи: дорогі тендери, непрозорі посередницькі схеми, затягнуті бюрократичні процедури. В 2025 р. на потреби маркетплейсу було виділено 60 млрд грн державних коштів [168]. Даний проєкт має сформувати гнучку прозору екосистему оборонних закупівель, де ціна і ефективність товару відповідатимуть реальним потребам війська, а виробники матимуть можливість оперативно вдосконалювати свою продукцію, покладаючись на відгуки прямих користувачів даної техніки, яка випробувана при безпосередньому виконанні бойових задач. Це дозволить уникнути накопиченню неактуальних зразків техніки на складах, мінімізує витрати бюджетних коштів і створить умови для безперервної адаптації оборонних технологій до динаміки сучасного поля бою.

Функціонал платформи досить зручний для самостійного пошуку та порівняння виробів за категоріями. Користувачі мають змогу ознайомитись з технічними характеристиками, описами та фотоматеріалами. Кожен товар має конкретну специфікацію і контактні дані виробника, щоб замовник міг напямучити наявність товару, умови доставки та оплати. Процес покупки теж досить спрощений. Команда аналізує декілька пропозицій і зв'язується з виробником для узгодження умов, після чого повідомляє кінцеве рішення командирів підрозділу. Формується типовий договір частини в якому сторони узгоджують цінові, технічні та логістичні умови. Договір укладається в стандартному форматі, де кошти можуть бути виділені з бюджету бойової частини, або з акумульованих бойових балів. У рамках інтеграції з системою Агенства оборонних закупівель DOT-Chain Defense всі договори, акти та рахунки формуються у цифровому форматі і не потребують паперових документів, що теж значно прискорює процес закупівлі [44]. Залишається лише підписати акт

прийому-передачі техніки і здійснити оплату за отриманий товар перерахувавши певну суму, або її залишок (за умови передоплати, але не більше 70%) [102].

Безпосередньо на Brave1 Market представлені лише українські виробники, тобто компанії, які пройшли процедуру реєстрації та акредитації на платформі. На маркетплейсі розміщені вироби, перевірені та протестовані кластером оборонних технологій Brave1, що гарантує їх якість та відповідність потребам фронту. Для виробників процес долучення до маркетплейсу є максимально простим і прозорим. Реєстрація здійснюється через портал Українського фонду стартапів, де компанія проходить комплаєнс-перевірку, яка триває не більше 3 днів. Це дозволяє швидко підтвердити легальність діяльності та відсутність ризиків співпраці з недобросовісними постачальниками. Для цього варто створити обліковий запис компанії та подати заявку, наклеївши на неї кваліфікований електронний підпис. Після результату перевірки виробнику достатньо надіслати офіційний запит на електронну пошту для підключення до маркетплейсу й отримати форму для заповнення даних про свої розробки. Цей етап і є кінцевим, після чого слідує розміщення продукції на платформі [102]. Виробники отримують зрозумілий механізм інтеграції, що не потребує місяців узгоджень як при тендерних закупівлях і дозволяє оперативно пропонувати свою продукцію військовим підрозділам (6-13 днів). Це особливо важливо в умовах війни, коли час постачання є критичною складовою боєздатності армії. При цьому виробники також отримують ряд переваг. Головною перевагою звісно є прямий доступ до ключової аудиторії (військових підрозділів, волонтерських організацій, благодійних фондів, представників державних структур). Уникання посередництва традиційно скорочує час і витрати на продаж товарів, зменшує корупційні ризики та підвищує ефективність комунікації між замовником та виконавцем. Тісна комунікація допомагає вдосконалювати вироби, адаптуючи їх до реальних умов фронту. Друга перевага – безкоштовне розміщення продукції, що робить платформу доступною не лише для великих виробників, а й для невеликих стартапів та дрібних розробників. Це в свою чергу відкриває дорогу на ринок новим технологіям, нестандартним рішенням, які раніше в умовах традиційних тендерних процедур могли б залишитися поза увагою.

Наступною перевагою є гнучкість у представленні виробів, оскільки виробники мають можливість розміщувати на маркетплейсі як кодифіковані, так і некодифіковані вироби. У сфері оборонних закупівель кодифікація передбачає внесення виробу до системи єдиного обліку та надання йому унікального коду відповідно до Наказу Міністерства оборони України №673 «Про кодифікації предметів постачання» від 18.12.2017, який виданий з метою переходу на єдину систему кодифікації військового майна сил оборони, сумісну із системою кодифікації НАТО [214], що засвідчує відповідність товару технічним і безпековим вимогам. Такий процес відкриває шлях до масштабних державних та міжнародних контрактів, але потребує багато часу і фінансових витрат на проведення випробувань, сертифікації і погодження. Така процедура може тягнутися від декількох місяців до року і стати бар'єром для входження в галузь малих підприємств. Натомість некодифіковані вироби, можуть бути розміщені швидше, без проходження всіх бюрократичних процедур, завдяки чому оперативно потраплятимуть на фронт для практичного використання. Це формує динамічний цикл «розробка–тестування–удосконалення», що зменшує ризик витрачання коштів на застарілі та неефективні технології і дає можливість залучити стартапи невеликих підприємств, які ще не пройшли складні і високовартісні процедури стандартизації, але вже мають корисні рішення для фронту. Навіть попри залучення некодифікованих виробів, до каталогу потрапляють лише товари перевірені внутрішньої перевіркою та тестуванням від Brave1 Market.

В умовах постійних кіберзагроз високий рівень інформаційної безпеки теж є суттєвою перевагою. Доступ до тактико-технічних характеристик виробів, як вже зазначалось, отримують лише авторизовані користувачі. При цьому виробники самостійно вирішують які дані публікувати у відкритому доступі, а які ні. Це мінімізує ризик витоку конфіденційної інформації.

Brave1 Market утворено як проєкт масштабного кластеру Brave1, який заснували у 2023 р. Мінцифри разом з Міноборони, Генштабом, Міненерго, Мінекономіки та РНБО. За два роки кластер Brave1 видав 540+ грантів загальною сумою 2,2 млрд грн. На 2025 р. у національному бюджеті передбачено

2,9 млрд грн на грантову підтримку оборонних технологій. Зокрема, серед пріоритетних напрямів, визначених Brave1: ракети, лазери, рої дронів, CRPA-антени, водні дрони, анти-Шахед та анти-КАБ, дрон-матка, український Мавік, керовані боєприпаси [158]. Юридично Brave1 Market працює в рамках запроваджених змін до закупівельного законодавства. Постанова КМУ №1275 «Про деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від листопада 2022 р. (зі змінами 2025 р.) дозволила купівлю оборонних товарів без проведення конкурсів [118]. Згідно з постановою, підрозділи ЗСУ та інші сили можуть укладати прямі договори з виробниками, що і передбачає платформа. Окрім цього, Верховна Рада України ухвалила законопроект №9559-д «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України», який вносить зміни до законів «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про запобігання корупції», який зняв обмеження для місцевих рад щодо неспроможності фінансування бойових частин в період дії воєнного стану (за виключенням важкого озброєння) [107]. Завдяки цьому громади можуть виділяти прямі видатки на закупівлю дронів, тепловізорів, пікапів, а підрозділи через маркетплейс офіційно оформлюватимуть ці закупівлі. Такий баланс військового бюджету і ринкового підходу значно підвищує ефективність і прозорість оборонних закупівель і відповідає рекомендації НАТО №3 «Підтримувати ефективне використання місцевих бюджетів військовими частинами», шляхом підвищення ефективності децентралізованих оборонних закупівель під час війни (рис. 3.2) [236, с.25].



**Рис. 3.2. Децентралізований механізм фінансування оборонних закупівель через Brave1 Market**

*Джерело:* побудовано на основі [107].

Bravel Market став інституційною новацією для української системи оборонних закупівель, маючи ряд суттєвих переваг. Такі закупівлі приречені усунути так звані «паперові» тендери та відсіяти фейкових виробників. Перехід до цифрової моделі дозволить діяти у прозорому середовищі з чіткою верифікацією виробників, які продемонстрували реальну ефективність та з можливістю контролю за рухом коштів. Bravel Market здатен приборкати лобіювання інтересів монопольних компаній, які можуть мати вплив на вищі інстанції. На маркетплейсі вибір ґрунтується на досвіді бойового застосування виробу, а не на корупційних зв'язках, що мінімізує адміністративний вплив на замовників. При цьому створюються умови доброчесної конкуренції серед товаровиробників, які змушені постійно оновлювати функціонал своїх виробів, щоб мати змогу залишатись в каталозі. Це в свою чергу усуває і ще одну проблему – якості. Неякісні товари не будуть купуватися, оскільки зворотний зв'язок від користувача товару є своєрідним способом просування продукту на маркетплейсі.

Таблиця 3.1

**«Стратегічні напрями розвитку Bravel Market як інструменту оборонних закупівель»**

| Напрямок удосконалення         | Поточний стан                                     | Пропозиції розвитку                                                                                                           | Відповідальні виконавці                                       | Очікуваний результат                                                                                                                     |
|--------------------------------|---------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Формалізація рейтингів виробів | Наявна система оцінок та відгуків у вільній формі | Запровадження стандартизованих чек-листів оцінки за параметрами (надійність, ремонтпридатність, зручність, автономність тощо) | Команда фахівців Bravel                                       | Формування уніфікованої та об'єктивної системи рейтингування                                                                             |
| Аналітичні звіти               | Оцінки існують у вигляді коментарів та оцінок     | Автоматично формувати зведені аналітичні звіти для командирів з візуалізацією сильних та слабких сторін виробів               | Команда фахівців Bravel у співпраці з Міноборони та Генштабом | Створення стандартизованих аналітичних звітів, що сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень і знизить ризик придбання неякісної продукції |

Продовження табл. 3.1

|                                        |                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                          |                                                                                                                       |
|----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Інтеграція з кодифікацією              | Кодифікація відбувається окремо від маркетплейсу                                              | Вироби з високим рейтингом автоматично отримують спрощену процедуру кодифікації                                                                                                                                                                                                         | Мінооборони, Національне агентство з кодифікації у співпраці з командою фахівців Brave1                  | Скорочення часу виходу виробів на міжнародний ринок, підвищення сумісності продукції до міжнародних стандартів        |
| Розширення спектра дозволених продажів | Легке озброєння (дрони, НРК, РЕБ, РЕР, зв'язок, оптика, комплектуючі, модулі на базі ШІ тощо) | Розширення переліку дозволених категорій для відкритого продажу (пікапи, інженерне обладнання, енергетичні установки, системи кіберзахисту); законодавчі зміни для інтеграції більшої кількості товарів подвійного значення                                                             | Комітет ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Міноборони, Мінекономіки, фахівці Brave1 | Розширення асортименту; зменшення тендерних навантажень, прозорість і конкуренція в монополізованих сегментах         |
| Залучення іноземних виробників         | На платформі представлені українські виробники                                                | Провести гармонізацію українського законодавства з нормами ЄС і НАТО у сфері оборонних закупівель; створити правові механізми, які дозволять іноземним компаніям самостійно приймати рішення про продаж продукції, зберігаючи відповідність міжнародним режимам контролю над озброєнням | ВРУ, МЗС України, фахівці Brave1                                                                         | Розширення переліку продукції, зростання конкуренції, запозичення передових технологій, інтеграція у глобальний ринок |

Джерело: власні дослідження.

Попри значні переваги, функціонал Brave1 Market має потенціал до суттєвого вдосконалення, що знайшло відображення у табл. 3.1, яка визначає стратегічні напрями модернізації даного маркетплейсу. Стратегічні орієнтири

розвитку маркетплейсу охоплюють формування уніфікованих систем рейтингування, впровадження стандартизованих аналітичних звітів, інтеграцію спрощеного механізму кодифікації для дрібних виробників, розширення спектра дозволених продажів та залучення іноземних виробників.

Розширення асортименту, після проведення відповідних законодавчих змін, шляхом залучення до маркетплейсу нових секторів ОПК, сприятиме в майбутньому обігу сучасного озброєння та товарів подвійного значення, або РЕБ-станцій великих дальностей. Зміцнення кооперації з великими держпідприємствами стане в нагоді при стандартизації пропозицій. А міжнародна увага до Brave1 Market активізувала бажання іноземних союзників запозичити український досвід і використати його у власній практиці, що в майбутньому може спростити процес інтеграції товарів іноземних виробників в українському маркетплейсі.

Очікуваним результатом цих кроків є не лише підвищення ефективності постачання товарів на фронт, а й зміцнення обороноздатності держави завдяки прискореному доступу війська до інноваційних рішень. Brave1 Market вже змінив підхід до поставок техніки на передову, але окрім цього зумів об'єднати громаду, армію та інноваційні компанії в єдину ефективну екосистему. Подальший розвиток вимагає суміжних ініціатив, послідовної державної підтримки та законодавчих удосконалень і вже сьогодні виступає прогресивним технологічним і антикорупційним інструментом у сфері управління фінансовим забезпечення воєнних потреб.

У підсумку варто зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення система оборонних закупівель в Україні зазнала докорінної трансформації, перейшовши від надмірно централізованої та бюрократизованої моделі до гібридного режиму. В межах підпункту запропоновано науково обґрунтовану модель комбінованого фінансування оборонних потреб, що передбачає інтеграцію державних ресурсів, місцевих бюджетів та волонтерських ініціатив у єдину координаційну систему зміцнення обороноздатності. Аргументовано доцільність розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері децентралізованих оборонних закупівель із одночасним встановленням чітких

механізмів підзвітності та цифрового контролю. У роботі вперше системно поєднано рекомендації НАТО щодо прозорості, підзвітності та розмежування повноважень із практикою українських оборонних закупівель в умовах війни.

На основі порівняльного аналізу ефективності системи «Prozorro» та «Bravel Market» встановлено, що цифрові децентралізовані інструменти прямої взаємодії виробників і військових частин забезпечують підвищення оперативності, зменшення посередницьких ланцюгів та посилення конкуренції у сфері інноваційної оборонної продукції. У результаті визначено пріоритетні напрями розвитку системи децентралізованих оборонних закупівель України через Bravel Market, а саме: запровадження формалізованої системи рейтингування виробів на основі бойової ефективності та відгуків підрозділів; підготовка регулярних аналітичних звітів щодо цінової динаміки, обсягів закупівель і результативності використання продукції; інтеграція платформи з системами військової кодифікації та обліку для забезпечення стандартизації та сумісності; розширення переліку дозволених до реалізації категорій продукції з урахуванням потреб фронту; створення нормативних умов для залучення іноземних виробників із дотриманням вимог безпеки та експортного контролю. Реалізація зазначених заходів дозволить посилити конкурентне середовище, зменшити дискреційні ризики, забезпечити прозорість прийняття рішень та підвищити ефективність використання бюджетних і позабюджетних ресурсів у сфері оборонних закупівель в умовах війни.

### **3.2. Обґрунтування структурно-функціональної моделі фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України**

Проблема належного фінансового забезпечення оборони України в умовах тривалої війни набула безпрецедентного значення, адже від обсягів, структури та ефективності використання фінансових ресурсів безпосередньо залежить боєздатність Збройних Сил, здатність країни до довготривалого опору та відновлення після воєнних дій. Зокрема, 25 червня 2025 р. Кабінет Міністрів

України схвалив законопроект щодо внесення змін до Державного бюджету України, яким передбачено додаткове фінансування сил оборони на 412 млрд грн, з яких понад 300 млрд грн буде спрямовано безпосередньо Міністерству оборони.

Загальний обсяг ресурсів, спрямованих на оборону та безпеку лише за перші п'ять місяців поточного року, сягнув майже 1 трлн грн, що становить близько двох третин усіх бюджетних витрат держави. Порівняно з аналогічним періодом попереднього року це на 34% більше, що свідчить про масштабне нарощування державних зусиль у сфері фінансового забезпечення оборонного сектору [245].

Закон України «Про Державний бюджет на 2026 рік» закріпив пріоритетність фінансування сектору безпеки і оборони – усі внутрішні доходи держави у 2026 р. концентруватимуться виключно на фінансування заходів з посилення оборони і безпеки, а це 2 трлн 807,1 млрд грн, або ж 27,2% ВВП [100]. Таке рішення уряду не лише відображає пріоритетність оборони у структурі національних фінансів, але й підтверджує тенденцію трансформації бюджетної політики в умовах війни, де більша частина фінансів спрямовується на зміцнення обороноздатності країни, розвиток стратегічних галузей промисловості та впровадження оборонних інновацій.

Попри надзвичайну актуальність проблеми ресурсного забезпечення оборони, в Україні відсутній єдиний цілісний документ, який би визначав стратегічні підходи до фінансування оборонного сектору в довгостроковій перспективі. Регламентація цього процесу здійснюється фрагментарно через бюджетні рішення, державні цільові програми, щорічні оборонні замовлення та ряд суміжних нормативно-правових документів. Причини відсутності окремої стратегії фінансування відображені на рис. 3.3.



**Рис. 3.3. Потенційні причини відсутності окремої стратегії фінансування оборонного сектору України**

*Джерело:* власні дослідження.

Формування окремої стратегії фінансування оборонного сектору ускладнюється низкою бар'єрів. Після 2014 р. Україна обрала підхід за якого фінансові аспекти оборони стали невід'ємною частиною воєнних і безпекових стратегій. Ряд нормативно-правових документів, такі як: Закон України «Про національну безпеку», «Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 р.», «Стратегія воєнної безпеки України» – містять ключові настанови щодо обсягу та принципів фінансування, що в свою чергу вважалося достатнім орієнтиром для формування стратегії, а деталізація мала б здійснюватися в бюджетному процесі. Окремий документ міг би дублювати положення, вже відображені в чинних законах та стратегіях. Окрім цього, невизначеність безпекового середовища в умовах довготривалої війни в Україні ускладнює довгострокове фінансове планування. За кілька років співвідношення потреб та можливостей може кардинально змінитися, так як це сталося у 2022 р. Тому уряд віддав перевагу гнучким інструментам – щорічному прийняттю

бюджету та трирічним бюджетним деклараціям, які можна коригувати залежно від розвитку подій. Відсутність стратегії дала змогу уряду не брати на себе зайвих зобов'язань у разі погіршення економічної ситуації чи ескалації війни, але водночас мала і негативні наслідки. Зосередження виключно на короткостроковій бюджетних інструментах після 2014 р. призвело до того, що ОПК України не отримав належних інвестицій і розвитку. Не було здійснено системного нарощування виробничих потужностей, створення підприємств з виготовлення сучасного озброєння та розбудови критичної інфраструктури у сфері оборони. Відсутність стратегічного бачення спричинила глибокі диспропорції, які проявилися в 2022 р., коли повномасштабна війна оголила слабкість внутрішніх спроможностей України, щодо самостійного забезпечення армії озброєнням та боєприпасами. Це в свою чергу посилило залежність держави від зовнішньої допомоги та ускладнило оперативне реагування на нові виклики. У кризових умовах основним завданням було негайне знаходження коштів, а не розробка концепцій. Фактично, роль стратегії фінансування тоді виконував пакет антикризових заходів – секвестр менш важливих видатків, залучення кредитів МВФ, перегляд податків. Ці кроки приймалися швидко, ситуативно, поза рамки єдиної стратегії фінансування. Надалі така практика закріпилась і фінансування оборони розглядається як пріоритетна функція бюджету, яка не виділяється в окрему стратегічну підсистему.

Стратегія повинна дати відповідь на питання, звідки та яким чином можна залучити фінансові ресурси та виступити своєрідною дорожньою картою для уряду та суспільства щодо забезпечення армії і держави необхідними ресурсами для захисту та відновлення України у довгостроковій перспективі. Стратегія повинна об'єднати такі ключові моменти: ресурсну базу; інституційне забезпечення; механізми розподілу та алокації ресурсів, що базуються на пріоритетах розвитку оборонних спроможностей і принципах ефективності використання коштів; інструменти фінансування; систему контролю та підзвітності; механізми адаптації та коригування. Узагальнення зазначених складових дозволяє перейти до концептуалізації моделі реалізації оборонної стратегії України – багаторівневої системи організаційних, фінансово-

економічних, управлінських, міжнародних та контрольних взаємодій, у межах якої стратегічні цілі національної безпеки, трансформуватимуться у конкретні бюджетні рішення, оборонні програми, виробничі завдання, що коригуватимуться на основі результатів бойового застосування, аудиту та оцінки ефективності.

Наслідком відсутності єдиної стратегії є певна дисперсність та реактивність фінансової політики в оборонній сфері. За оцінками експертів, у 2016-2021 рр. Україна інвестувала в оборону суттєво менше, ніж того вимагала ситуація, зберігаючи недостатньо ефективну структуру витрат, оскільки велика частка йшла на поточне утримання, а не на розвиток [230]. Це обумовило уповільнення програми переозброєння, залежність від старих радянських запасів, недофінансування оборонно-промислового комплексу.

Такий стан справ ускладнює формування передбачуваної системи планування та знижує ефективність розподілу й без того обмежених фінансових ресурсів. Таким чином, очевидно, що фундаментом реалізації стратегії фінансування оборонного сектору України має стати вже наявна розгалужена система нормативно-правового забезпечення. Її значення полягає не лише у формалізації процедур, а й у забезпеченні інституційної стійкості, передбачуваності рішень та узгодженості дій між суб'єктами різних рівнів.

Фінансова стратегія оборонного сектору України має формуватися під впливом багатьох чинників. Це і об'єктивні потреби армії, економічні можливості держави, рівень міжнародної підтримки, а також наявність різних правових рамок, закріплених у Бюджетному кодексі, Законах України «Про Державний бюджет України», Законі України «Про національну безпеку», «Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 р.», «Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони» та інших документах. Її сутність має полягати у створенні збалансованого механізму залучення, розподілу та контролю фінансових потоків, що дозволяє одночасно підтримувати високу боєготовність сил оборони та дозволяє не підривати макроекономічну стабільність країни.

Закон України «Про національну безпеку» виступає фундаментальним нормативним актом, що визначає архітектуру фінансового забезпечення оборонного сектору. Розділ V закону формує системний підхід до планування у сфері національної безпеки та оборони. У центрі уваги розроблення стратегій, програм, концепцій і планів, які повинні забезпечити раціональне управління ресурсами та їх ефективний розподіл. Важливим аспектом є розподіл планування на довгострокове, середньострокове та короткострокове. Такі довгострокові документи як Стратегія національної безпеки, Стратегія воєнної безпеки, Стратегія розвитку ОПК тощо, формують фундамент політики на перспективу понад п'ять років, визначаючи пріоритети та необхідні ресурси. Середньострокові стратегії деталізують напрями розвитку сил безпеки і оборони, зокрема їх оснащення та підготовку до сучасних викликів. Короткострокове планування – найбільш практичне і закріплює щорічні плани діяльності та оборонні закупівлі, забезпечуючи реалізацію попередніх рівнів стратегічних документів. Згідно з законом, фінансування здійснюється за рахунок Державного бюджету та інших законодавчо не заборонених джерел, що формує основу для мобілізації ресурсів на потреби оборони та безпеки. Законом визначено також мінімальний поріг витрат – не менше 5% від прогнозного ВВП, з яких щонайменше 3% мають бути спрямовані безпосередньо на сили оборони [217].

Варто згадати й про Стратегію національної безпеки України, в якій питання фінансового забезпечення оборонного сектору також набувають особливої уваги. Стратегія наголошує на необхідності максимально прозорого планування видатків та їх ефективного використання відповідно до сучасних стандартів управління оборонними ресурсами. Водночас враховується баланс між відкритістю бюджетного процесу та збереженням державної таємниці. Фінансування сектору оборони визначається не лише потребами утримання ЗСУ, а й інвестиціями у розвиток довгострокових військових спроможностей. Йдеться про створення сучасної військової інфраструктури, підтримання необхідних матеріальних запасів та реалізацію перспективних проєктів, що мають стратегічне значення. Стратегія акцентує увагу на раціоналізації фінансових ресурсів через оптимізацію оборонних спроможностей. Суттєвим джерелом

підтримки визначається міжнародна технічна допомога, партнерство, військово-технічне співробітництво тощо.

На рівні державної політики наявне розпорядження КМУ « Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 р.». Формально Стратегія зорієнтована на промислово-технічні аспекти, однак її положення безпосередньо стосуються фінансового забезпечення. У документі визначено завдання щодо модернізації виробництва, розвитку експортного потенціалу, посилення міжнародної кооперації та створення умов для залучення інвестицій, що неможливо реалізувати без стабільної системи фінансування. В документі акцентовано увагу на неможливості держави забезпечувати потреби українських військових формувань у повному обсязі та необхідності впровадження більш гнучкої системи прийняття управлінських рішень та готовності інвестувати в оборонні проєкти, що посилять роль приватного сектору в оборонній промисловості. З одного боку, Стратегія розвитку ОПК фіксує необхідність перехідного періоду – від залишкового принципу фінансування оборонних підприємств до забезпечення сталого розвитку в галузі. З іншого боку, вона фактично виконує роль «замінника» стратегії фінансування оборонного сектору, оскільки в ній прямо передбачено джерела залучення ресурсів, серед яких не менш як 0,5% ВВП на розвиток ОПК, з можливим коригуванням обсягів за рішенням РНБО, використання міжнародної допомоги та залученням інших дозволених законодавством джерел фінансування.

Варто підкреслити, що державний сектор уже сьогодні відіграє значну роль у задоволенні оборонних потреб. Частка приватних підприємств у виконанні державного замовлення перевищує 50%, що свідчить про їх гнучкість та здатність оперативно реагувати на виклики. Однак чинні законодавчі обмеження й надмірна централізація ринку стримують їхній розвиток. У цьому контексті саме фінансова стратегія мала б забезпечити баланс між інтересами державних і приватних виробників, проте її функції частково перебрала на себе «Стратегія розвитку ОПК» [219].

Функції стратегічного фінансового планування частково відображені і у іншому нормативно-правовому документі – Наказі Міністерства оборони України №484 «Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони» від 22 грудня 2020 р. Наказ встановлює рамки та процедури комплексного оборонного короткострокового та середньострокового планування у Міністерстві оборони, Збройних силах та інших складових сил оборони і передбачає планування розвитку спроможностей, бюджетування та управління ресурсами. Бюджетування в оборонному секторі має чітко структурований характер і передбачає розроблення орієнтованих та детальних планів утримання і розвитку складових сил оборони; формування трирічних прогнозів закупівель; підготовку бюджетних записів та кошторисів. Інтеграція воєнно-стратегічних потреб і фінансово-економічних можливостей держав забезпечується через систему оборонного планування, у межах якої Генеральний штаб ЗСУ виступає ключовим суб'єктом розробки планів утримання та розвитку сил оборони, визначаючи потреби та пріоритети їх ресурсного забезпечення.

Бюджетна декларація на 2025-2027 рр. прямо визначає видатки на безпеку й оборону як головний пріоритет державної фінансової політики [180]. З метою стабілізації фінансової системи в Бюджетній декларації передбачено поступове зниження дефіциту державного бюджету до 6,7% у 2027 р. Це означає, що фінансування оборонного сектору має бути оптимізоване через ефективне використання ресурсів, посилення контролю за витратами та залучення альтернативних джерел фінансування. Внутрішній ринок капіталу підтримуватиметься через максимізацію випуску облігацій внутрішньої державної позики, тоді як зовнішні ресурси залучатимуться у формі довгострокових пільгових кредитів від міжнародних фінансових організацій та союзницької допомоги. Даний підхід дозволить зменшити залежність від короткотермінових кредитів та уникнути фіскальних ризиків. На 2026-2027 рр. передбачено фіскальний простір у сумі 384 684,3 млн грн у 2026 р. та 426 314,3 млн грн у 2027 р., який обчислений з урахуванням пакета додаткових заходів, що

дасть змогу збільшити дохідну частину державного бюджету, який уряд зможе спрямувати на зміцнення обороноздатності країни [180]. Іншим напрямом оптимізації є запровадження нових податкових інструментів, зокрема перегляд параметрів зборів та гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС. Оптимізація державної стратегії фінансування оборонного сектору полягає у багатовекторному поєднанні інструментів, скороченні дефіциту, стимулюванні інвестиційного попиту, реформуванні податкової системи, розвитку бізнес-середовища та інтеграції у фінансово-економічний простір ЄС.

На шляху до цього Україна розробила нову пілотну модель процесу планування, програмування, бюджетування та виконання (Planning, Programming, Budgeting & Execution, ППБВ) для обґрунтування управлінських рішень у сфері оборони. Оновлений підхід передбачає детальну структуризацію видатків за пріоритетними напрямками на основі багатокритеріального аналізу розвитку оборонних спроможностей та передбачає планування їх розвитку на середньо- та довгострокову перспективу. Така технічна реформа є спробою переходу до системної архітектури оборонного фінансування західного типу, що принципово змінює логіку управління ресурсами на війні [185]. Її варто розглядати не ізольовано, а в порівнянні з чинною (кризово-адаптивною) моделлю українською системою фінансування та з наднаціональними інструментами типу Європейського оборонного фонду (EDF).

Модель ППБВ, розроблена Міністерством оборони України за аналогом США, передбачає перехід від реактивного фінансування до програмно-цільового управління оборонними спроможностями. Вона включає розрахунок вартості життєвого циклу озброєнь та розподіл ресурсів відповідно до стратегічних пріоритетів. Фактично, це перехід від моделі «бюджет – потреби» до моделі «потреби – програми – бюджет – результат». У класичному вигляді, як у США, ППБВ є системою, що інтегрує стратегію, планування, бюджет і закупівлі в єдиний цикл прийняття рішень, з урахуванням сценаріїв розвитку безпекового середовища. Бюджетування підпорядковується стратегічним інтересам, а етап виконання передбачає постійний моніторинг ефективності використання ресурсів. Так формується причинно-наслідковий зв'язок між витратами та

досягнутими результатами. Впровадження такої моделі створює передумови для підвищення ефективності оборонних видатків. Завдяки застосуванню підходів оцінки вартості життєвого циклу озброєння та військової техніки забезпечується раціональний розподіл ресурсів, мінімізується дублювання програм, знижується рівень неефективних витрат. А програмно-цільовий характер системи сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, що підвищує довіру міжнародних донорів [21].

Поряд із удосконаленням національних механізмів управління ресурсами особливого значення набуває інтеграція України у зовнішнє середовище для масштабування інвестицій у розвиток оборонних спроможностей. Показовим є досвід функціонування Європейського оборонного фонду. Він виступає наднаціональним механізмом підтримки оборонних досліджень, інновацій та кооперації між державами [20]. На відміну від ППБВ, що спрямоване на оптимізацію розподілу вже наявних ресурсів, фонд формує додаткову фінансову базу розвитку оборонної сфери, орієнтовану на довгострокове підвищення конкурентоспроможності ОПК. Мета фонду – зміцнення європейської оборонно-технологічної та промислової бази та розвиток кооперації між компаніями різних держав ЄС та асоційованих учасників. У фінансовому вимірі EDF має бюджет, що становить 7,95 млрд євро на період з 2021 по 2027 рр., що відповідає бюджетному циклу ЄС [20]. Інституційно EDF працює через щорічні робочі програми та конкурсні відбори, а для України це потенційний шанс інтеграції українського ОПК у європейський оборонно-інноваційний простір.

Поєднання впровадження ППБВ із використання зовнішніх інструментів, зокрема підтримки через EDF, створює передумови для переходу України до нового рівня організації оборонного фінансування. Залежність від зовнішніх ресурсів та фрагментарність фінансових потоків зумовлюють потребу у формуванні інтегрованої довгострокової стратегії, в основі якої має бути чітко визначений фінансово-економічний механізм, що відповідатиме сучасним безпековим та економічним викликам.

Спроможність системи до самовідтворення в умовах екстремальних шоків визначається її переходом від класичної бюджетної моделі до гібридної. У

класичному розумінні бюджет наповнюється податками, а в умовах воєнного стану фінансовий механізм має демонструвати не лише стійкість, а й високу адаптивність, забезпечуючи безперебійне постачання на фронт при збереженні макроекономічного балансу. Тому в умовах війни трансформація логіки управління ресурсами зумовлює відхід від концепції «податки як єдине джерело наповнення бюджету» на користь багаторівневої формули: «податки + борг + зовнішня підтримка + інвестиції + спеціальні інструменти». У межах цієї парадигми держава трансформує свою роль від пасивного збирача податків до активного модератора економічних процесів. Вона вилучає ресурси через фіскальні механізми, перерозподіляє майбутні доходи через боргові зобов'язання, мобілізує зовнішню допомогу та виступає каталізатором створення нових економічних можливостей. Порівняльний аналіз моделей відображений на рис. 3.4.

|                             | КЛАСИЧНА МОДЕЛЬ                                     | ГІБРИДНА МОДЕЛЬ                                                                                                 |
|-----------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Основне джерело наповнення  | Податки економіки «мирного часу»                    | 5 блоків наповнення бюджету за рахунок різноманітних інструментів (внутрішні + зовнішні + майбутні надходження) |
| Роль держави                | Податківець та адміністратор                        | Архітектор, інвестор, гарант макростабільності                                                                  |
| Сприйняття оборонних витрат | Безповоротні витрати                                | Мультиплікатор та драйвер економічного зростання                                                                |
| Складність інструментів     | Стандартні інструменти оподаткування та запозичення | Міжнародні фонди, ДПП, defense-tech інвестиції, конфісковані росактиви тощо                                     |

**Рис. 3.4. Порівняльна характеристика класичної та гібридної моделей фінансово-економічного забезпечення оборонних потреб**

*Джерело:* власна розробка.

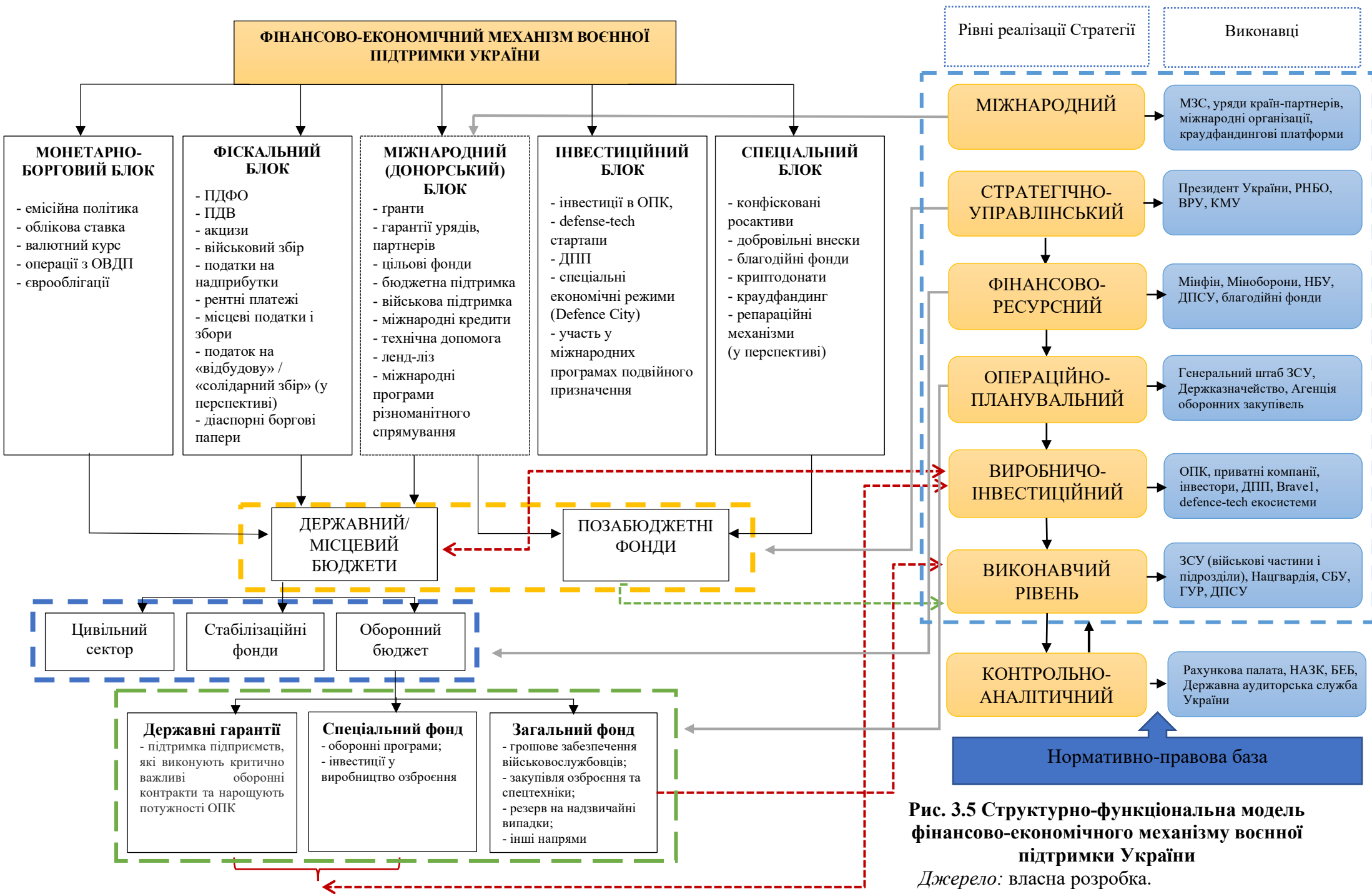


**Рис. 3.5 Структурно-функціональна модель фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України**  
Джерело: власна розробка.

Така зміна логіки функціонування має базуватися на міцному інституційному та нормативному фундаменті, який в України вже є. Структурно-функціональне наповнення запропонованого фінансово-економічного механізму узагальнено у вигляді моделі, представленої на рис. 3.5. Запропонована модель фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України репрезентує багаторівневу інтегровану систему, що поєднує джерела формування ресурсів, інституційні механізми їх перерозподілу та функціональні рівні реалізації оборонної стратегії. Її концептуальна цінність полягає у поєднанні блокового (ресурсного) підходу з ієрархічною моделлю управління, що дозволяє відобразити не лише структуру фінансування, а й динаміку трансформації ресурсів у військову спроможність.

У верхній частині закладено базовий макроекономічний рівень – економіка та міжнародна економіка, яка виступає первинним середовищем формування фінансових потоків. Саме тут генерується ресурсна база через взаємодію бізнесу, домогосподарств та зовнішніх ринків. Від цього рівня відходять ключові фінансові блоки кожен з яких містить ряд інструментів, що спеціалізуються на специфічних типах фінансових ресурсів. Монетарний, фіскальний, міжнародний, інвестиційний та спеціальний блок утворюють диверсифіковану систему мобілізації ресурсів. Така багатоканальність є критично важливою в умовах війни, оскільки знижує залежність від одного джерела фінансування та підвищує стійкість системи.

Монетарний блок забезпечує макрофінансову стабільність через інструменти грошово-кредитної політики, тоді як фіскальний блок формує основу бюджетних надходжень. Міжнародний контр відіграє роль компенсатора, покриваючи дефіцит внутрішніх ресурсів за рахунок грантів, кредитів та військової допомоги. Інвестиційний блок спрямований на довгострокове зміцнення оборонного потенціалу через розвиток оборонно-промислового комплексу та інноваційних екосистем. Спеціальний блок акумулює позабюджетні та нетрадиційні джерела фінансування, включаючи конфісковані активи, благодійні внески та краудфандингові механізми, що відображає

адаптивність фінансової системи до умов воєнної економіки. Використання цих блоків дозволяє диверсифікувати джерела покриття бюджетного дефіциту, перетворюючи накопичену ліквідність на реальний оборонний потенціал, через набір фінансових інструментів.

Ефективність будь-якої стратегічної моделі залежить не лише від обсягу мобілізованих коштів, а й від точності інструментарію їх використання. Держава має застосовувати комбінований підхід, що включає бюджетні програми, податкові механізми, цільові оборонні закупівлі, інвестиції в R&D та долучатись до міжнародних фінансових фондів. Ключовим аспектом стратегії є трансформація витрат у розвиток. В межах цієї логіки оборонні витрати перестають бути пасивною статтею споживання бюджету і стають потужним драйвером економіки. Інвестиції в ОПК та локалізація виробництва створюють мультиплікативний ефект. Технологічні інновації з оборонного сектору інтегруються в цивільну промисловість, стимулюють зайнятість та підвищують технологічний рівень держави. Систематичний моніторинг результативності цих інструментів дозволяє підтримувати баланс між нагальними потребами фронту та довгостроковим розвитком.

Реалізація стратегічних цілей вимагає синхронізації дій усіх гілок влади та приватного сектору в межах єдиного операційного простору. Рівні реалізації стратегії відображають інституційну вертикаль трансформації ресурсів у кінцевий результат. Міжнародний рівень забезпечує зовнішню підтримку та координацію допомоги. Він орієнтований на фінансування дефіциту та залучення прямих інвестицій в оборонний сектор. Стратегічно-управлінський рівень – вищий рівень прийняття рішень і представлений Президентом України, РНБО, ВРУ та КМУ. Він визначає пріоритети воєнної політики, встановлює граничні обсяги фінансування та визначає способи залучення фінансових ресурсів для наступного рівня. Тут формується політично-нормативна рамка, що визначає баланс між оборонними потребами та економічними можливостями. Фінансово-ресурсний рівень акумулює та розподіляє ресурси через діяльність Міністерства фінансів, Міністерства оборони та НБУ. Вони відповідають за

безпосереднє управління оборонним бюджетом. Їх функція полягає у мобілізації ліквідності та забезпеченні фінансової стійкості через взаємодію з фіскальними та монетарними блоками. Операційно-планувальний рівень трансформує їх у конкретні плани, закупівлі та фінансові рішення. Державна казначейська служба, Агенція оборонних закупівель та Генеральний штаб ЗСУ забезпечують безперебійність платежів, логістику та пряме постачання озброєння і забезпечення сил оборони.

Виробничо-інвестиційний рівень забезпечує матеріалізацію фінансових потоків у конкретні оборонні спроможності через функціонування ОПК, приватних компаній, інноваційних стартапів та спеціалізованих платформ (зокрема defense-tech екосистем). Саме на цьому рівні відбувається перетворення фінансового ресурсу на кінцевий продукт – озброєння, військову техніку, технологічні рішення тощо. Ключова функція цього рівня полягає у формуванні довгострокового інвестиційного циклу, що поєднує державне замовлення, приватні інвестиції та міжнародну технологічну кооперацію. В умовах війни цей рівень набуває стратегічного значення, оскільки визначає не лише обсяги, а й швидкість нарощування оборонного потенціалу, а також рівень технологічної автономії держави.

Виконавчий рівень є завершальною ланкою трансформації у практичний результат і представлений ЗСУ та іншими військовими формування та спеціалізованими органами безпеки. На цьому рівні відбувається безпосереднє використання отриманих результатів у бойових умовах, що дозволяє оцінити ефективність попередніх управлінських і фінансових рішень. Він виконує функцію операційної реалізації оборонної політики, забезпечуючи досягнення тактичних і стратегічних цілей. Водночас саме тут формується зворотний зв'язок щодо якості озброєння, логістики, фінансового забезпечення, що має визначальне значення для коригування всієї системи.

Функції нагляду, аудиту та аналізу покладені на Рахункову палату, НАЗК, БЕБ, Державну аудиторську службу. Дані органи мають забезпечити прозорість, підзвітність і ефективність використання залучених ресурсів, знизити корупційні

ризика та сформувати функцію зворотного зв'язку, трансформуючи результати контролю у нові управлінські рішення.

Особливістю представленої моделі є те що всі рівні функціонують не ізольовано, а у вигляді інтегрованої мережі взаємодій, де фінансові потоки супроводжуються інформаційними та управлінськими сигналами. Це забезпечує циркуляцію ресурсів за принципом замкненого циклу: від залучення до використання та подальшого контролю і коригування. Така архітектура дозволяє досягти ефекту синергії між державним управлінням, ринковими механізмами та міжнародною підтримкою. Структурно-функціональна модель демонструє, що ефективність фінансово-економічного механізму визначається не лише обсягами ресурсів, а якістю їх інституційної організації, швидкістю трансформацій та здатністю системи до адаптації в умовах високої невизначеності. Через узгодженість рівнів реалізації стратегії досягається баланс між фінансовою стійкістю держави, її обороноздатністю, що в довгостроковій перспективі сформує основу для відновлення та розвитку національної економіки.

Україна має продовжувати курс спрямований на максимальну мобілізацію внутрішніх доходів, що формують державний бюджет. Це можна зробити за рахунок податкової реформи, підвищення добровільності сплати податків серед населення, боротьби з тіньовою економікою. З іншого боку держава повинна інтегрувати зовнішню підтримку в свою фінансову стратегію. Варто продовжувати нарощувати співпрацю з партнерами у форматі багаторічних програм (МВФ, Світовий банк, ЄС) і розглядати спільні програми як частину плану фінансування. Доцільно шукати нові джерела міжнародного фінансування, як-то спеціальні трастові фонди під гарантії G7, програми страхування воєнних ризиків для інвесторів, використання заморожених російських активів після введення відповідних правових процедур тощо. Окрім того, варто акцентувати увагу на офіційних гарантіях обіцяних міжнародних зобов'язань, оскільки важливо розуміти не лише масштаб, а й структуру та надійність цієї допомоги.

Важливим інструментом аналітичного забезпечення процесу управління міжнародною допомогою є механізм її кількісного відстеження. Зокрема, Кільський інститут світової економіки розробив Ukraine Support Tracker – систему моніторингу, яка дозволяє системно оцінювати обсяги, структуру та динаміку військової, фінансової та гуманітарної допомоги Україні з боку міжнародних партнерів. Використання даного інструменту дає змогу не лише порівнювати внесок окремих країн і регіонів, але й аналізувати зміну пріоритетів у наданні допомоги, що є критично важливим для формування довгострокової фінансової стратегії оборонного сектору. Зокрема, за результатами досліджень, Європа поступово посилює свою роль як ключового донора у сфері виробництва озброєння для України, що свідчить про трансформацію архітектури міжнародної підтримки (рис. 3.6)

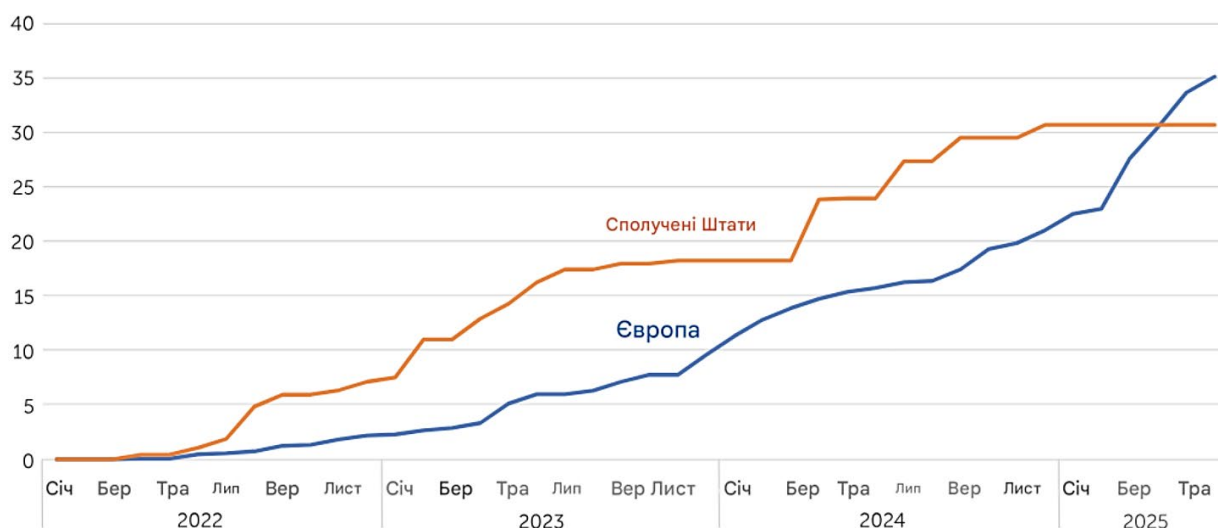


**Рис. 3.6. Динаміка міжнародної підтримки України у сфері оборонних закупівель за даними Ukraine Support Tracker (у млрд євро)**

*Джерело:* побудовано на основі [53].

Наведені дані підтверджують, що міжнародна підтримка України має асиметричний характер і формується під впливом політичних, економічних та безпекових інтересів донорів. Водночас зростання ролі європейських країн у фінансуванні оборонного сектору засвідчить поступову інституціоналізацію підтримки та зниження залежності від окремих донорів. Це створює передумови

до більш прогнозованого та стабільного фінансування оборонних потреб України в довгостроковій перспективі.

У контексті формування довгострокової стратегії фінансування оборонного сектору України доцільним є інтегрування інструментів аналітичного моніторингу міжнародної допомоги, зокрема Ukraine Support Tracker, у систему прийняття управлінських рішень. На відміну від традиційного підходу, за якого міжнародна допомога розглядається як зовнішній, часто неконтрольований ресурс, використання такого інструменту дозволяє трансформувати її у прогнозований та керований елемент фінансово-економічного механізму воєнної підтримки.

Практичне застосування даного інструменту у межах державної стратегії може передбачати кілька напрямів. По-перше, формування системи регулярного моніторингу обсягів і структури міжнародної допомоги з метою прогнозування майбутніх надходжень і зниження ризиків їх скорочення. По-друге, використання аналітики для диверсифікації джерел фінансування, що дозволить уникнути диверсифікації джерел фінансування, що дозволить уникнути критичної залежності від окремих країн-донорів і визначить пріоритети міжнародної співпраці. По-третє, узгодження державних бюджетних рішень з динамікою зовнішньої підтримки забезпечить більш ефективне планування оборонних видатків.

Окрім того, інтеграція Ukraine Support Tracker у систему стратегічного планування створить передумови для підвищення прозорості фінансових потоків та зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів, оскільки дозволяє обґрунтовано демонструвати потреби, результати використання ресурсів та ефективність їх трансформації у військову спроможність країни. Доцільним є запровадження аналітичного модуля, синхронізованого з міжнародними базами даних, який би забезпечував постійний безперервний зв'язок між обсягами отриманої допомоги та результатами її використання у секторі безпеки і оборони. Такий елемент дозволить забезпечити перехід від реактивного до проактивного управління міжнародною допомогою.

Довіра громадян України та міжнародних партнерів – основа стійкого фінансування, тому стратегія має містити розгорнуту систему моніторингу використання оборонних коштів. Йдеться про продовження реформ у сфері оборонних закупівель, впровадженні електронних систем обліку, незалежного фінансового аудиту, парламентського та партисипативного контролю. Особливо це стосується коштів, виділених західними партнерами. Україна повинна гарантувати їх цільове використання, аби не підривати політичну довіру та підтримку. Європейські експерти наголошують на вимозі максимальної підзвітності, прозорості процесів та контролю за виконанням при використанні фондів ЄС. Хоч деталі поставок озброєння часто засекречені, проте загальний підхід до контролю має бути прописаний. Мають бути передбачені внутрішні механізми запобігання розкрадання та співпраці з партнерами у відстеженні переміщень зброї.

Доцільно створити національний закупівельний орган, відповідальний за нагляд і координацію закупівельної діяльності в усіх оборонних відомствах і збройних силах. Цей орган має бути наділений повноваженнями розробляти плани закупівель, управляти проектами і забезпечувати відповідність нормативно-правовим актам і системі національного оборонного планування, використовуючи як модель Агенцію НАТО з підтримки і постачання (NSPA) [150, с.37]. Окрім цього в Стратегії варто передбачити звітування щодо виконання фінансових планів оборони та створити індекс ефективності оборонних видатків, щоб мати можливість прослідкувати як витрачена міжнародна допомога сприяє підвищенню оборонних спроможностей країни.

В стратегію варто включити механізми державно-приватного партнерства в оборонній сфері, податкові стимули для інвесторів у військові технології та повоєнну відбудову тощо. Така ситуація характерна передусім для багаторічних програм допомоги, однак гарантій, що за цей час політика країни, щодо підтримки України може змінитись – немає. Варто популяризувати методи інституціоналізаційної допомоги. Створювати окремі бюджетні фонди, уповноважені програми, підконтрольні парламентам і аудиторам їх країн. З

2023 р. така тенденція зростає, уже 25 із 42 країн-донорів мали офіційні вебпортали зі звітністю про свою допомогу Україні. Понад 93% усіх зафіксованих зобов'язань наразі підтверджені щонайменше одним офіційним документом (законом, урядовим рішенням), що має гарантувати публічну прозорість [8].

Це підвищує відповідальність і дає гарантії отримання обіцяної допомоги та допомагає боротися з корупцією та реформувати систему оборонних закупівель тощо. Однак багаторічні програми все ж не позбавлені ризиків. Зобов'язання розтягнуті в часі можуть бути скориговані, зменшені чи призупинені, як вже сталося під час зміни уряду і пріоритетів США. Тому українській стороні важливо інституційно закріпити отримані гарантії заключаючи двосторонні угоди, через участь у програмах МВФ і Світового банку, через використання трастових фондів, які ускладнюють односторонню відмову від виконання зобов'язань.

Таким чином, ефективність запропонованого фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України визначається його здатністю забезпечувати досягнення конкретних результатів у критичних умовах функціонування держави. Ключовими індикаторами його дієздатності виступають швидкість фінансування нагальних потреб сектору оборони, результативність використання ресурсів, рівень мінімізації корупційних ризиків, безпосередній вплив на оборонну спроможність та збереження макрофінансової стабільності. Саме поєднання цих критеріїв дозволяє оцінити не лише обсяг, а й якість функціонування системи фінансового забезпечення. Водночас важливим аспектом є здатність механізму забезпечувати трансформацію оборонних витрат у розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу, що створює додану вартість і перетворює витрати держави на джерело економічного зростання та майбутніх доходів.

### **3.3. Економічні та інституційні засади розвитку повоєнного оборонного потенціалу України**

Ефективність фінансового забезпечення оборони вимірюється не лише обсягами видатків чи досконалістю нормативної бази, а й реальним місцем держави в глобальній системі військових балансів. Саме тому аналіз фіскальних механізмів варто доповнити порівняльним виміром – оцінкою того, як фінансові зусилля України відображаються на її фактичному оборонному потенціалі відносно інших країн світу.

Незалежний онлайн-ресурс – GlobalFirepower, з 2005 р. збирає та аналізує статистичні дані про військову силу країн світу та створює рейтинг на основі відкритих джерел та власної методології. Рейтинг базується на потенційній військовій здатності кожної країни вести бойові дії на суші, морі та в повітрі звичайними засобами. Результати включають значення, пов'язані з людськими ресурсами, обладнанням, природними ресурсами, фінансами та географією, представлені понад 60 окремими факторами, що використовуються для формування остаточних рейтингів. Чим нижче значення показника індексу військового потенціалу держави, тим вищою є військова потужність країни. Ідеальний бал PwrIndx – 0,0000 [31]. Таблиця 3.2 відображає динаміку показника військового потенціалу держав для топ-20 країн світу у 2022-2026 рр. Аналіз даних табл. 3.2 свідчить про відносну стабільність глобального балансу військових потужностей, оскільки провідні позиції впродовж досліджуваного періоду утримують ті самі держави – США, росія, Китай.

Хоч індекс військового потенціалу США зріс з 0,0453 у 2022 р. до 0,0741 у 2026 р., що формально свідчить про певне зниження відносної переваги, країна продовжує зберігати першу позицію за весь проаналізований період. Збільшення показника пояснюється не стільки послабленням військового потенціалу, скільки зміною структури світового балансу сил. Крім того на значення показника впливають фактори структури оборонного бюджету, перерозподіл

ресурсів на технологічні програми та стратегічна переорієнтація на довгострокові інноваційні розробки.

Таблиця 3.2

**Топ-20 країн в рейтингу військової сили 2020-2026 рр.**

| №   | Країна          | Індекс військового потенціалу держави (Power Index) |        |        |        |        |
|-----|-----------------|-----------------------------------------------------|--------|--------|--------|--------|
|     |                 | 2022                                                | 2023   | 2024   | 2025   | 2026   |
| 1.  | США             | 0,0453                                              | 0,0712 | 0,0699 | 0,0744 | 0,0741 |
| 2.  | Росія           | 0,0501                                              | 0,0714 | 0,0702 | 0,0788 | 0,0791 |
| 3.  | Китай           | 0,0511                                              | 0,0722 | 0,0706 | 0,0788 | 0,0919 |
| 4.  | Індія           | 0,0979                                              | 0,1025 | 0,1023 | 0,1184 | 0,1346 |
| 5.  | Південна Корея  | 0,1261                                              | 0,1505 | 0,1416 | 0,1656 | 0,1642 |
| 6.  | Франція         | 0,1283                                              | 0,1848 | 0,1878 | 0,1878 | 0,1798 |
| 7.  | Японія          | 0,1195                                              | 0,1711 | 0,1601 | 0,1839 | 0,1876 |
| 8.  | Велика Британія | 0,1382                                              | 0,1435 | 0,1443 | 0,1785 | 0,1881 |
| 9.  | Туреччина       | 0,1961                                              | 0,2016 | 0,1697 | 0,1902 | 0,1975 |
| 10. | Італія          | 0,1801                                              | 0,1973 | 0,1863 | 0,2164 | 0,2211 |
| 11. | Бразилія        | 0,1695                                              | 0,2151 | 0,1944 | 0,2415 | 0,2374 |
| 12. | Німеччина       | 0,2322                                              | 0,2320 | 0,2847 | 0,2601 | 0,2463 |
| 13. | Індонезія       | 0,2251                                              | 0,2221 | 0,2251 | 0,2557 | 0,2582 |
| 14. | Пакистан        | 0,1572                                              | 0,1694 | 0,1711 | 0,2513 | 0,2626 |
| 15. | Ізраїль         | 0,2621                                              | 0,2757 | 0,2596 | 0,2661 | 0,2707 |
| 16. | Іран            | 0,2104                                              | 0,2712 | 0,2269 | 0,3048 | 0,3199 |
| 17. | Австралія       | 0,2377                                              | 0,2567 | 0,2515 | 0,3298 | 0,3208 |
| 18. | Іспанія         | 0,2901                                              | 0,3881 | 0,2882 | 0,3242 | 0,3247 |
| 19. | Єгипет          | 0,1869                                              | 0,2224 | 0,2283 | 0,3427 | 0,3651 |
| 20. | Україна         | 0,3266                                              | 0,2516 | 0,2598 | 0,3755 | 0,3691 |

*Джерело:* побудовано на основі [48, 49].

Подібна динаміка спостерігається і в Китаї. Попри активну модернізацію армії та суттєві інвестиції у військово-промисловий комплекс у відносному вимірі індекс військового потенціалу Китаю теж демонструє погіршення. Аналогічна тенденція спостерігається і в росії, проте там воно більшою мірою зумовлено виснаженням матеріально-технічних ресурсів, значними втратами військової техніки, економічними санкціями та структурними проблемами в оборонно-промисловому комплексі. Тривале ведення масштабних бойових дій також створює додаткове навантаження на людські ресурси, фінансову систему держави, що опосередковано впливає на інтегральні показники військового потенціалу.

До групи країн із відносно високими позиціями входять Індія, Південна Корея, Франція, Японія, та Велика Британія. Індія демонструє поступове збільшення індексу з 0,0979 до 0,1346, що свідчить про ускладнення глобальної конкуренції у сфері військового потенціалу та перерозподілу позицій у міжнародному рейтингу військової сили. Для держав Азії та близького Сходу характерні більш неоднорідні тенденції. Наприклад, показник Туреччини коливався не сильно – з 0,1961 до 0,1975, що свідчить про відносну стабільність, тоді як показники Ірану зросли з 0,2104 до 0,3199, що може бути зумовлено економічними обмеженнями та санкційним тиском з боку міжнародної спільноти.

Схожа тенденція простежується і серед більшості європейських країн. У Франції індекс зріс з 0,1283 до 0,1798, у Італії – з 0,1801 до 0,2211, а у Німеччини – з 0,2322 до 0,2463. Збільшення значень показника пояснюється насамперед структурними змінами у військових бюджетах, скороченням чисельності особового складу в попередні роки, а також тривалим процесом модернізації військової техніки. Водночас після 2022 р. багато європейських держав почали активно нарощувати оборонні витрати, що може позитивно вплинути на їхні позиції у довгостроковій перспективі.

Особливу динаміку демонструє Україна. У 2022 р. її індекс становив 0,3266, тоді як у 2026 – 0,3691, що формально свідчить про погіршення позиції в рейтингу. Водночас у 2023 р. спостерігалось суттєве покращення показника до (0,2516), що було зумовлено швидким нарощуванням бойового досвіду, масштабною військово-технічною допомогою та мобілізаційним розширенням збройних сил. Подальше падіння індексу може пояснюватись значними витратами техніки, тривалим веденням виснажливої війни, структурним виснаженням економіки та залежністю від імпорту озброєння.

Попри масову тенденцію погіршення показника Індексу військового потенціалу у 2026 р., є ряд країн, які демонструють зростання військової потужності в порівнянні з 2025 р. До цієї категорії входить 53 країни, серед яких найбільш помітними є Франція, Японія, Німеччина та Австралія (рис. 3.7).

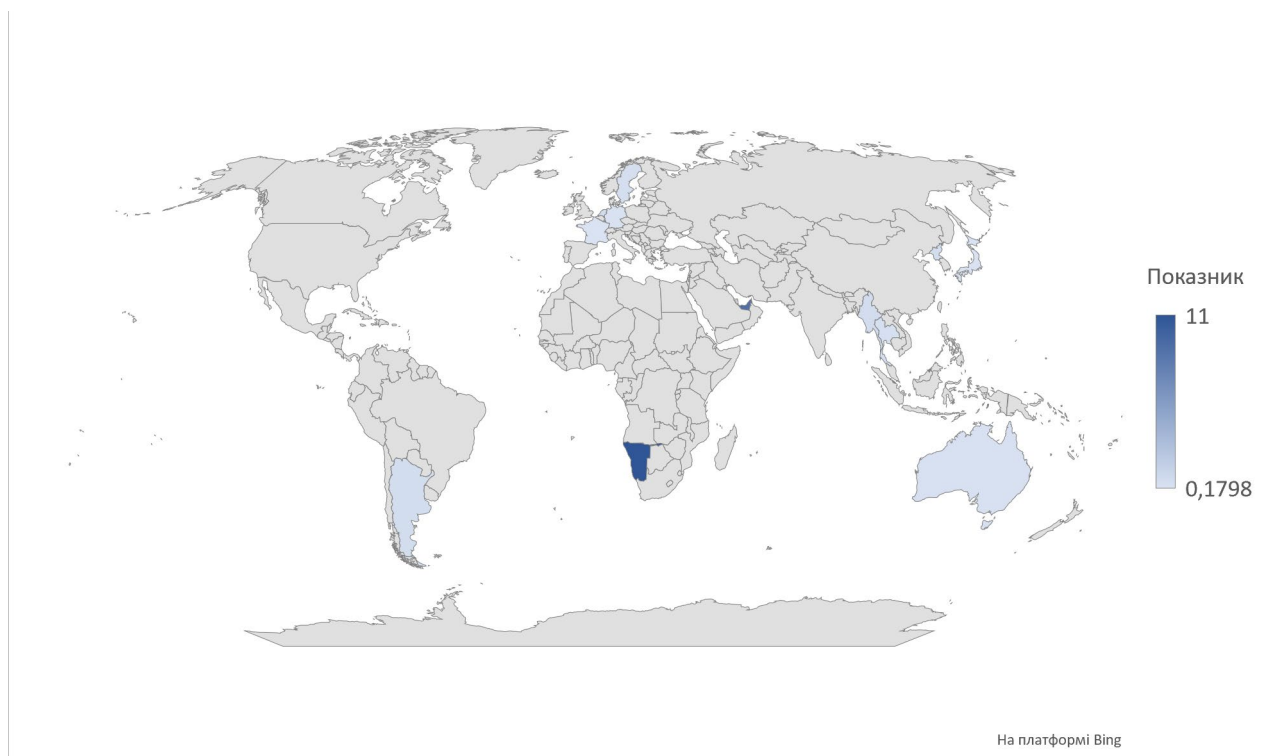


**Рис. 3.7. Демонстрація національних військових потужностей на основі тенденції зростання чисельності за 2026 р.**

*Джерело: побудовано на основі [57].*

Узагальнюючи представлені дані, слід зазначити що у 2026 р. спостерігається неоднорідна динаміка змін індексу військової потужності. Північна Корея, Аргентина, Нідерланди М'янма характеризуються відносно нижчим рівнем військової спроможності по відношенню до Франції, Японії, Німеччини та Австралії. Таїланд і Швеція перебувають у стані трансформацій військового потенціалу. В будь-якому випадку спостерігається нарощування військової могутності, в якій вирішальну роль відіграють якісні параметри оборонного сектору [57].

З аналітичної точки зору, основною причиною появи групи «країн, що зростають» є структурна трансформація світової системи безпеки, яка характеризується посиленням геополітичної конкуренції та регіональних конфліктів. У відповідь на ці виклики багато держав активізували процес модернізації своїх збройних сил, збільшили оборонні бюджети та розширили військово-технічне співробітництво з союзниками. Наприклад, європейські

держави – зокрема Франція та Німеччина – розширюють військові можливості, реагуючи на зростання безпекових ризиків у Європі та необхідність підвищення стратегічної автономії. У випадку Японії активне посилення оборонних можливостей відбувається на тлі зростання стратегічної конкуренції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та необхідності стримування потенційних загроз. У довгостроковій перспективі така тенденція поступової мілітаризації та модернізації збройних сил може призвести до перерозподілу військово-політичного впливу у світі.

Незважаючи на формально вищу позицію росії у глобальному рейтингу військової сили в порівнянні з Україною, доцільно перейти до наочного порівняння ключових параметрів військових можливостей України та росії станом на 2026 рік, що дозволить більш комплексно оцінити співвідношення сил між державами та виявити їхні сильні й слабкі сторони. Наступні рисунки (рис. 3.8 – 3.13) відображають основні кількісні та якісні характеристики військового потенціалу обох країн.

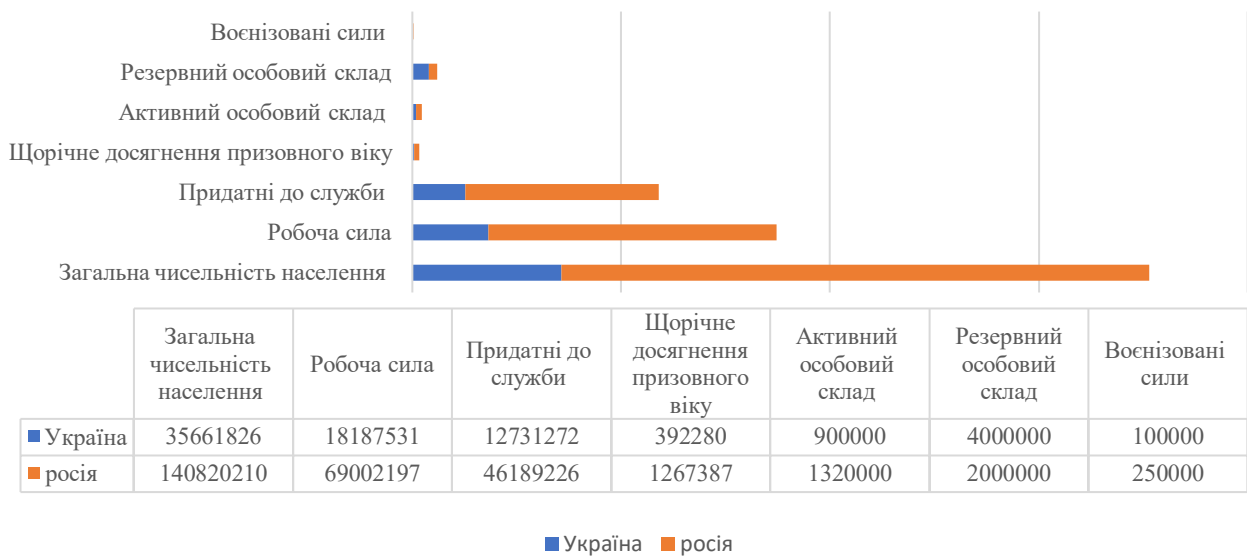


**Рис. 3.8. Порівняльна характеристика показників робочої сили України та росії у структурі військового потенціалу, 2026 р.**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Дані рис. 3.8 свідчить про суттєву кількісну перевагу росії над Україною за більшістю показників робочої сили та мобілізаційного потенціалу. Зокрема,

росія має значно більшу загальну чисельність населення, що прямо впливає на обсяги та кількість придатних до служби осіб. Водночас варто звернути увагу, що за резервом Україна фактично має більший показник, що свідчить про значний мобілізаційний потенціал. Кількісна перевага не завжди є визначальним фактором ефективності збройних сил. Україна, маючи менший людський ресурс, демонструє більш високий рівень мобілізаційної ефективності, бойового досвіду та адаптивності управління військами. Це свідчить про те, що якісні характеристики, зокрема підготовка особового складу та рівень організації, можуть частково компенсувати демографічні обмеження. Таким чином, співвідношення сил між країнами визначається не лише чисельними показниками, а й здатністю ефективно використовувати наявні ресурси.

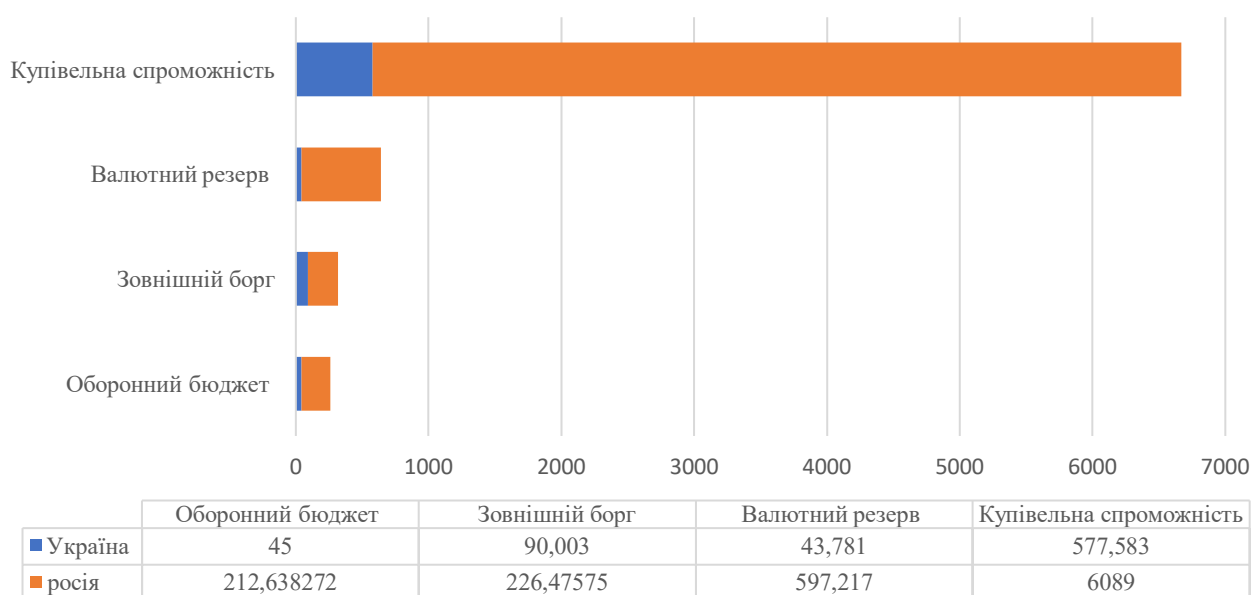


**Рис. 3.9. Порівняльна характеристика показників фінансової стійкості України та росії, 2026 р.**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Рівень купівельної спроможності росії у багато разів перевищує український показник, що створює ширші можливості для фінансування оборонного сектору, підтримки військово-промислового комплексу та забезпечення армії ресурсами. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо

валютних резервів, які є суттєво більшими, що підвищує фінансову стійкість держави в умовах тривалого конфлікту. Проте, Україна пропри менший обсяг ресурсів демонструє здатність ефективно використовувати наявний оборонний бюджет, що значною мірою компенсується міжнародною фінансовою та військовою підтримкою. Крім того, відносно нижчий рівень зовнішнього боргу у росії не нівелює впливу санкційних обмежень, які суттєво ускладнюють доступ до фінансових ринків і технологій.

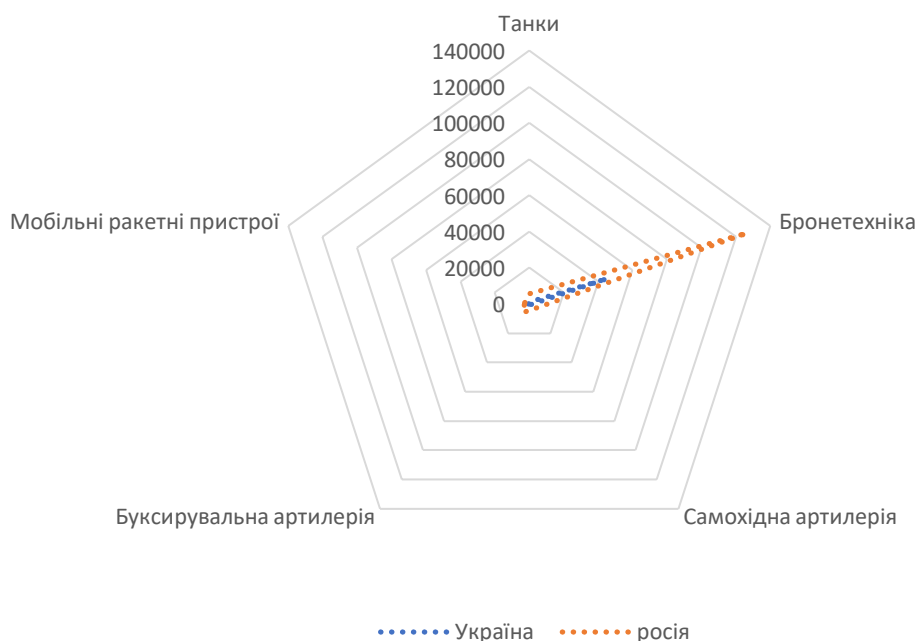


**Рис. 3.10. Загальний профіль військової сили України та росії (наземні сили)**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Аналіз загального профілю наземних військ свідчить про суттєву кількісну перевагу росії над Україною за більшістю видів озброєння. Найбільший розрив спостерігається у сегменті бронетехніки та артилерійських систем, що традиційно формують основу вогневої потужності сухопутних військ і забезпечують здатність до ведення інтенсивних бойових дій на великих територіях. Виявлена кількісна перевага відображає екстенсивну модель формування військової сили, тоді як Україна дедалі більше орієнтується на інтенсивні чинники розвитку, включаючи технологічне оновлення, міжнародну

військово-технічну підтримку та підвищення ефективності управління оборонними ресурсами.

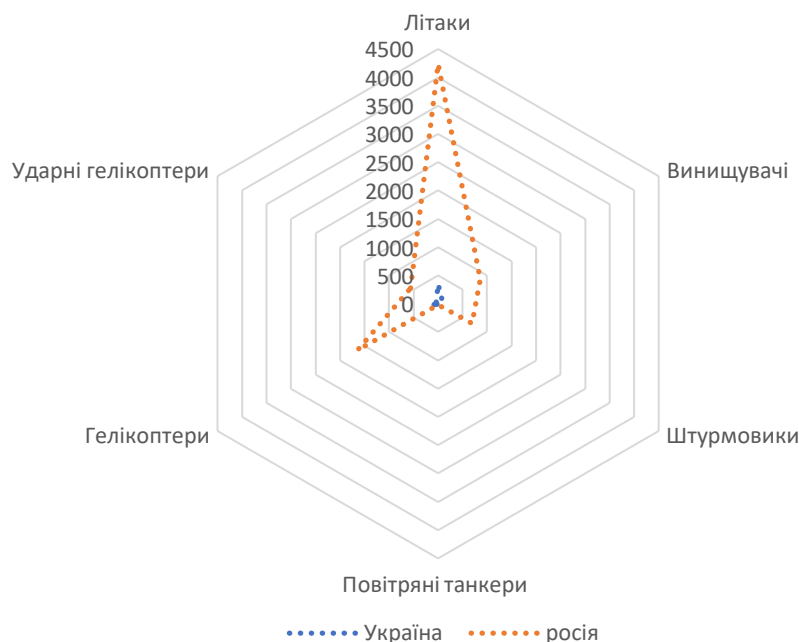


**Рис. 3.11. Загальний профіль військової сили України та росії (повітряні сили)**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Росія хоче домінувати за всіма категоріями повітряних сил. Загальна кількість російських бойових літаків у 12,2 рази перевищує українські – 4 237 проти 347. За винищувачами перевага становить 9,8 рази (861 проти 88), і саме вона дає росії теоретичне домінування у повітряному просторі, однак протиповітряна оборона України (зенітні ракетні комплекси) компенсує цю перевагу на оперативному рівні. Розрив у штурмовій авіації є найбільш разючим – у 23,3 рази (698 проти 30), що фактично позбавляє Україну можливості вести масштабну авіаційну підтримку піхоти у відкритому зіткненні. Гелікоптерний парк росії більший у 11,7 рази (1 643 проти 140), а ударних гелікоптерів – у 14,3 рази (556 проти 39), що пояснює ставку України на FPV-дрони та крилаті ракети як асиметричну відповідь у цьому сегменті. Окремо варто відзначити повну відсутність в Україні повітряних танкерів (при 18 російських), що критично

обмежує дальність і тривалість польотів та робить отримання сучасних літаків і дозаправних можливостей одним із ключових пріоритетів для зміни балансу сил.

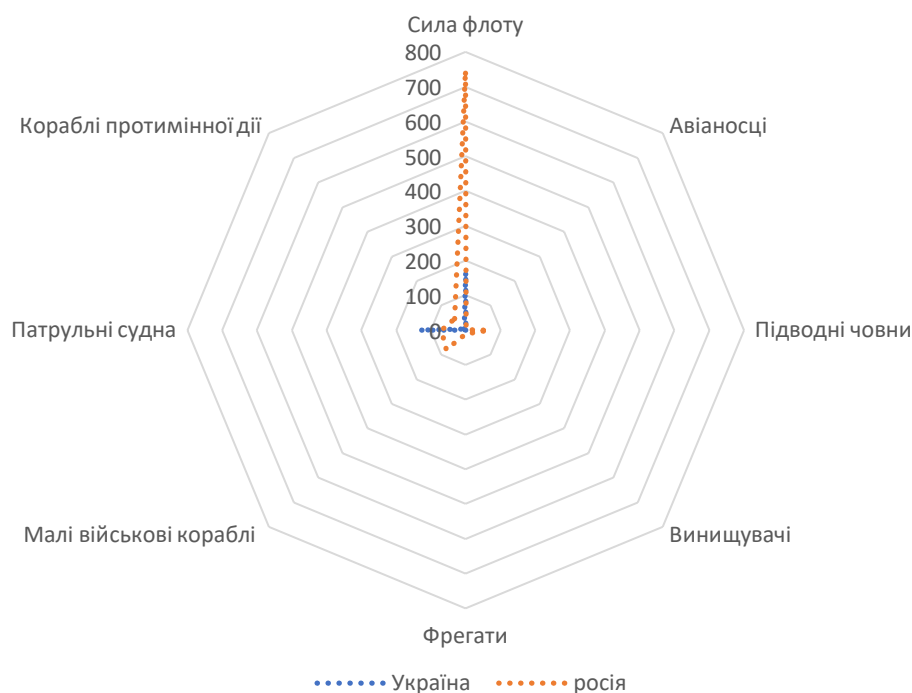


**Рис. 3.12. Загальний профіль військової сили України та росії (морські сили)**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Подібна ситуація спостерігається і у профілі військової морської сили. Загальна сила флоту росії перевищує українську у 4,4 рази. Найбільш разючий розрив у кількості підводних човнів, оскільки Україна зовсім не володіє ними. Маючи 66 підводних човнів росія отримує повну монополію на підводну війну в регіоні. Аналогічна картина з авіаносцями, фрегатами палубними винищувачами та малими військовими кораблями, які відсутні в структурі українських військових сил. Кількість російських кораблів протимінної дії у 9 разів перевищує українські, що критично обмежує здатність України захищати власні морські підходи та унеможлиблює повноцінну безпеку цивільного судноплавства без залучення союзницьких ресурсів. Єдина категорія, де Україна не лише присутня, а й фактично випереджає Росію – патрульні судна (133 проти 70, тобто у 1,9 рази більше). Це відображає вимушену адаптацію морської

стратегії до реалій, коли акцент зводиться на прибережне патрулювання, морські дрони та асиметричні удари замість відкритого протистояння на флоті.

Наведений вище порівняльний аналіз складових повітряних і морських сил є лише частиною загальної картини військового балансу між Україною та рф. Для комплексної оцінки необхідно розглянути всі ключові виміри військової потужності. Саме таку узагальнену картину відображає полярна (радарна) діаграма (рис. 3.13).

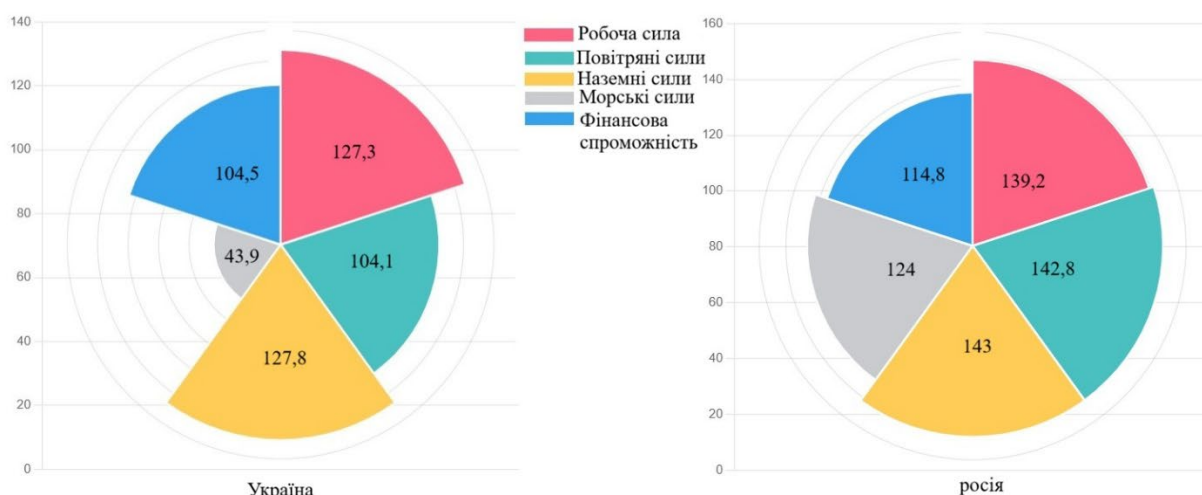


**Рис. 3.13. Баланс складових військового потенціалу України та росії за основними категоріями**

*Джерело:* побудовано на основі [203].

Рис. 3.13 відображає баланс основних складових військового потенціалу України та росії за п'ятьма ключовими категоріями: робоча сила, повітряні сили, наземні сили, морські сили та фінансова спроможність. Представлення даних у вигляді полярної діаграми дозволяє візуально оцінити співвідношення окремих компонентів військових можливостей держав. Аналіз показує, що росія має вищі показники за більшістю категорій. Якщо поглянути на внутрішній баланс кожної країни окремо, картина є показовою. Росія демонструє відносно рівномірний розподіл потенціалу між категоріями – показники коливаються у діапазоні від 114,8 до 143, тобто розкид становить лише близько 28 одиниць. Це свідчить про системно розвинену армію, де жодна складова не є критично слабкою, а всі

виміри військової потужності розвиваються приблизно пропорційно. Для держави-агресора, яка веде тривалу війну, такий баланс є стратегічною перевагою – він не залишає противнику очевидної вразливої точки для асиметричного удару.

Україна, навпаки, має яскраво виражений дисбаланс. Чотири категорії зосереджені у відносно щільному діапазоні 104-128, тоді як морські сили різко випадають із загальної картини з показником 43,9 – це майже втричі менше, ніж найближча категорія. Розкид між найсильнішою і найслабшою складовою сягає 84 одиниці, що є дуже суттєвим відхиленням. Водночас в умовах обмежених ресурсів така конфігурація відображає раціональну концентрацію зусиль на тих вимірах, де Україна здатна реально протистояти противнику – насамперед на суші та за рахунок живої сили. Відмова від розвитку морської складової на користь наземного потенціалу є не стратегічною помилкою, а вимушеною дією з свідомою розстановкою пріоритетів в умовах асиметричного конфлікту.

Порівняльний аналіз демонструє, що кількісна перевага противника не є визначальною за умов ефективної організації ресурсного забезпечення, технологічної адаптивності та інноваційного розвитку оборонного сектору. Відтак, ключовим фактором стає не обсяг ресурсів, а спосіб їх використання.

Аналіз чинної практики свідчить про те, що фінансово-економічний механізм воєнної підтримки залишається переважно орієнтованим на акумулювання ресурсів, тоді як їх ефективна трансформація у військову спроможність потребує суттєвого вдосконалення. З огляду на це, доцільним є впровадження нових інституційних форм організації оборонного виробництва, зокрема концепції Defence City як інтегрованого інноваційно-промислового кластера. Такий підхід передбачає поєднання оборонної промисловості ІТ-сектору, інженерних розробок та венчурного капіталу в єдиній екосистемі, що функціонує на основі прискореного циклу створення військових технологій. На відміну від традиційної оборонної промисловості, кластерна модель забезпечує скорочення часу від етапу розробки до впровадження технологій, що трансформує фінансові ресурси у реальний військовий ефект. Формування

спеціального середовища з податковими та регуляторними стимулами створює умови для залучення приватного капіталу та активізує венчурне інвестування у військові технології, що дозволяє диверсифікувати джерела фінансування оборонної галузі, зменшуючи навантаження на державний бюджет.

Головною економічною перевагою є зміна податкової логіки. Держава не забирає прибуток, а перетворює його в капітал. Відсутність податку на прибуток, за умови, що весь прибуток реінвестується у виробництво або НДДКР протягом наступного року – створює внутрішнє джерело фінансування модернізації без залучення зовнішніх кредитів. Скасування непрямих податків для резидентів (до 2036 р.), спрямоване на зниження вартості українського озброєння на 5-15%. А спрощені митні процедури та контроль експорту товарів подвійного призначення, дозволить українським компаніям швидше виходити на зовнішні ринки, формуючи валютну виручку для держави. Важливою перевагою Defence City є локалізація виробництва на території України, що забезпечує скорочення залежності від зовнішніх постачань військової техніки та чинить мільтиплікативний ефект, оскільки сприяє зростанню ВВП, зайнятості, інноваційної активності, що посилює економічну стійкість держави [132].

Важливим доповненням до розглянутої вище кластерної моделі є формування спеціалізованих інституцій залучення приватного капіталу у сферу оборонних інновацій. Перспективним інструментом виступає UCDI Investor Club – платформа взаємодії між розробниками військових технологій, інвесторами та державними стейкхолдерами. Мета платформи – трансформація ініціатив у структурований інвестиційний потік, орієнтований на швидке масштабування оборонних рішень. На відміну від традиційних механізмів державного фінансування, діяльність платформи базується на принципах венчурного інвестування, що передбачає фінансування високоризикових, але потенційно проривних технологій (зокрема у сфері БПЛА, Mil-tech, AI-рішень для війни). Інституціалізація платформи сприяє формуванню нової моделі оборонної економіки, де держава виступає не єдиним донором, а координатором екосистеми, що акумулює приватний капітал і підприємницьку ініціативу.

Притік капіталу в сектор з високою доданою вартістю стимулює розвиток технологічного підприємництва та формує нові точки економічного зростання. В умовах війни це дозволяє не лише підтримувати обороноздатність, а й закладає основу післявоєнної технологічної модернізації економіки.

Емпіричним підтвердженням ефективності подібних інституцій виступає Dealbook – аналітичний продукт UCDI, який відображає огляд інвестицій у сфері українських оборонних технологій. На рис. 3.14 відображено динаміку інвестицій у технологічний сектор України.

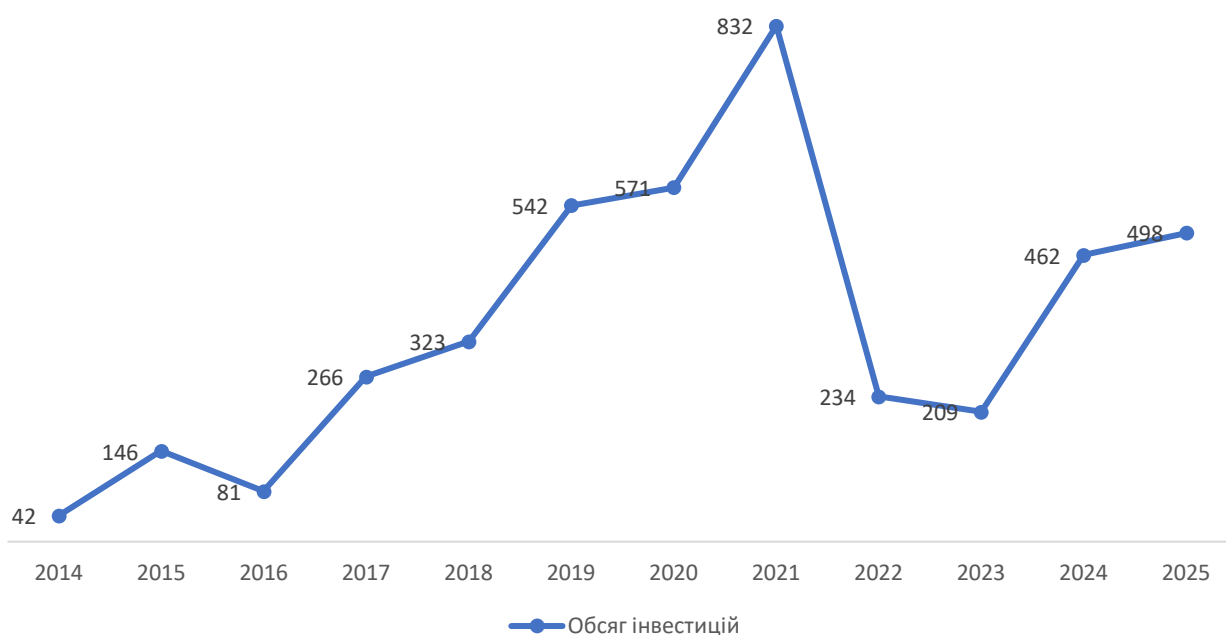


**Рис. 3.14. Динаміка інвестицій у технологічний сектор України за 2014-2025 рр.**

*Джерело:* побудовано на основі [71].

Поданий графік відображає динаміку залучення інвестицій українськими технологічними компаніями у 2014-2025 рр. З 2016 по 2021 рр. спостерігається стійке зростання обсягів фінансування – з 42 млн дол. США до 832 млн дол. США. Це свідчить про формування зрілого венчурного ринку та підвищення рівня інвестиційної привабливості технологічного сектору. Високі темпи приросту (середньорічний показник близько 59%) вказують на наявність

значного потенціалу масштабування та зростаючий інтерес міжнародного капіталу до українських розробок.

Водночас у 2022 р. фіксується різке скорочення інвестиційної активності до 234 млн дол. США, що є прямим наслідком повномасштабної війни, що супроводжується високим рівнем невизначеності, зростанням ризиків і тимчасовим виходом частини інвесторів з ринку. Подальше збільшення у наступних періодах свідчить про фазу адаптації економіки до нових умов функціонування, коли відбувається перегляд бізнес-моделей та здійснюється переорієнтація капіталу на більш стійкі до воєнних потреб напрямки. Найбільша частка інвестицій спрямовується у сферу БпЛА, включаючи морські безпілотні платформи, автономні дрони, наземні платформи. 2023–2025 рр. відображають фазу поступового відновлення, демонструючи збільшення інвестицій у 2,3 рази до 2025 р. Найбільше зростання спостерігалось у оборонних технологіях, які привернули найбільшу частку нового капіталу (рис. 3.15).



**Рис. 3.15. Загальні інвестиції в українські оборонні технології у 2023–2025 рр., млн дол. США**

*Джерело:* побудовано на основі [71].

У 2024 р. відбулось масштабування інвестицій оборонного сектору у 8,8 разів у порівнянні з 2023 р. У 2025 р., попри збереження високих темпів зростання (+119%), спостерігається поступовий перехід до більш структурованого та зрілого ринку, закріплення стійкого інтересу інвесторів та формування стабільного попиту на оборонні інновації. Незважаючи на новизну сектору, декілька оборонно-технологічних компаній вже досягли прибутковості. Серед них: «Skyeton» (випускає розвідувальні безпілотники ACS-3),

ТОВ «Укрспецсистемс» (виробник БпЛА та військової електроніки), НПВ «Атлон Авіа» (виробляє безпілотні авіаційні комплекси в т.ч. ST-35 «ГРІМ»), АТ «Антонов» (виробництво БпЛА, літаків) тощо.

Формування стійкого потоку інвестицій у сферу оборонних інновацій потребує комплексного поєднання фіскальних, інституційних та ринкових механізмів, орієнтованих не лише на акумулювання ресурсів, а й на їх ефективну трансформацію у технологічну військову спроможність. У цьому контексті доцільно виокремити такі рекомендації:

- впровадження цільових фіскальних стимулів для інвесторів (податкові пільги на прибуток, що реінвестується, механізм прискореної амортизації);
- створення фондів співінвестування, у яких держава виступатиме партнером для приватного інвестора, розділяючи ризики;
- створення гарантованого попиту на інноваційні рішення через механізм державних оборонних закупівель (довгострокові контракти, попередні замовлення);
- спрощення процедур щодо сертифікації оборонних технологій, експорту товарів подвійного призначення;
- усунення адміністративних бар'єрів під час тестування інноваційних рішень;
- інтеграція України у міжнародні інноваційні та інноваційні системи, зокрема через партнерство з країнами НАТО, залучення грантового капіталу;
- розвиток людського капіталу, через підтримку команд, стартап-акселераторів, покращену взаємодію між приватним сектором та військовими структурами.

Паралельно Україна має налагодити ефективну податкову систему, здатну генерувати стабільні внутрішні надходження до бюджету – скорочення тіньової економіки, розширення податкової бази та підвищення збирання податків є критичними умовами для зменшення залежності від зовнішнього фінансування і забезпечення довгострокової фінансової стійкості оборонного сектору.

Рекомендації щодо удосконалення податків, визначені у НСДУ відображені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

### Рекомендації щодо удосконалення податків, визначені у НСДУ

| Напрямок удосконалення                                      | Ключовий зміст реформи                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Прогнозований вплив                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Спрощена система оподаткування (ССО)                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>- звуження сфери застосування, шляхом виключення юридичних осіб;</li> <li>- підвищення порогу реєстрації платників ПДВ;</li> <li>- наближення ставок до загальної системи;</li> </ul>                                                                                                                                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>- обмеження втрат бюджету;</li> <li>- мінімізація ухилення від сплати податків через ССО;</li> <li>- зростання надходжень до бюджету за рахунок детінізації малого бізнесу;</li> <li>- підвищення якості адміністрування податків і контролю за доходами;</li> </ul> |
| Оновлення моделі оподаткування доходів фізичних осіб (ПДФО) | <ul style="list-style-type: none"> <li>- повернення до прогресивної шкали ПДФО;</li> <li>- заміна мінімального неоподаткованого доходу на соціальну допомогу малозабезпеченим;</li> <li>- оптимізація пільг і спеціальних умов;</li> </ul>                                                                                                                                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>- зростання фіскальної справедливості;</li> <li>- зменшення податкового навантаження на низькодохідні групи;</li> </ul>                                                                                                                                              |
| Податок на прибуток підприємств (ПнП)                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>- перегляд інвестиційних пільг;</li> <li>- запровадження миттєвої амортизації;</li> <li>- гармонізація з законодавством ЄС;</li> <li>- імплементація глобальної мінімальної ставки BEPS (15% мінімальний корпоративний податок для великих транснаціональних компаній);</li> <li>- оподаткування непередбачених прибутків;</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- стимулювання інвестицій;</li> <li>- отримання додаткових доходів від раціоналізації пільг;</li> <li>- покращення інвестиційного клімату;</li> <li>- очікуваний фіскальний ефект +0,3 - 0,6% ВВП;</li> </ul>                                                        |
| Податок на додану вартість (ПДВ)                            | <ul style="list-style-type: none"> <li>- розширення бази оподаткування;</li> <li>- скасування пільг і знижених ставок не передбачених директивами ЄС;</li> </ul>                                                                                                                                                                                                             | <ul style="list-style-type: none"> <li>- зростання доходів бюджету;</li> <li>- гармонізація з Директивами ЄС;</li> <li>- очікуваний фіскальний ефект +0,3 - 0,6% ВВП;</li> </ul>                                                                                                                            |
| Акцизні податки                                             | <ul style="list-style-type: none"> <li>- поступове підвищення ставок на пальне, алкоголь, тютюн до мінімальних рівнів ЄС;</li> <li>- запровадження акцизу на підсолоджені цукром напої;</li> </ul>                                                                                                                                                                           | <ul style="list-style-type: none"> <li>- наближення до європейських стандартів;</li> <li>- підвищення прозорості ринку підакцизних товарів;</li> <li>- очікуваний фіскальний ефект +1,5 - 2,2% ВВП;</li> </ul>                                                                                              |

## Продовження табл. 3.3

|                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Екологічні податки та рентні платежі | <ul style="list-style-type: none"> <li>- запровадження вуглецевого податку;</li> <li>- усунення коригуючих коефіцієнтів щодо ставок рентної плати за користування радіочастотними ресурсами;</li> <li>- обмеження періоду часу, протягом якого свердловини вважаються новими задля обмеження пільгового періоду оподаткування рентною платою;</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- стимулювання екологізації виробництва та енергоефективності;</li> <li>- розширення бази оподаткування;</li> <li>- очікуваний фіскальний ефект +2 – 4% ВВП;</li> <li>- прозорість видобувних платежів;</li> </ul> |
| Майнові та місцеві податки           | <ul style="list-style-type: none"> <li>- розширення повноважень у адмініструванні місцевих зборів;</li> <li>- запровадження нових методик оцінки майна за ринковою вартістю;</li> </ul>                                                                                                                                                                  | <ul style="list-style-type: none"> <li>- збільшення доходів місцевих бюджетів;</li> <li>- децентралізація та детінізація власності;</li> <li>- вирівнювання податкових надходжень між громадами;</li> </ul>                                               |
| Інші системні реформи                | <ul style="list-style-type: none"> <li>- оцінка фіскальної ефективності пільг до їх впровадження;</li> <li>- модернізація існуючих заходів податкового стимулювання;</li> <li>- перегляд чинних преференцій стимулювання індустріального розвитку;</li> <li>- підготовка до оподаткування цифрових активів;</li> </ul>                                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>- підвищення ефективності використання податкових пільг та стимулів;</li> <li>- адаптація податкової політики до цифрової економіки;</li> </ul>                                                                    |

Джерело: [180].

Витрати на оборону та безпеку залишатимуться пріоритетними і впродовж всього 2026 р. Витрати, заплановані за програмами Міністерства оборони на загальну суму 42,1 млрд дол. США, по суті відображають рівень фінансування 2025 р. та не передбачають розширення оборонних можливостей. Основними джерелами доходів Державного бюджету прогнозуються податки – майже 54 млрд дол. США (+ 9,5% порівняно з 2025 р.) та зовнішні запозичення – 46,5 млрд дол. США (+ 12,9% порівняно з 2025 р.). Саме поєднання зовнішньої підтримки з внутрішньою фіскальною дисципліною визначатиме темп і масштаб нарощування оборонного потенціалу за всіма іншими категоріями. У цьому контексті особливого значення набуває Національна стратегія доходів України до 2030 року, яка закладає системну основу для реформування податкової

архітектури держави та формує фінансовий фундамент як для післявоєнного відновлення, так і для довгострокового зміцнення оборонного потенціалу країни, забезпечуючи сталі доходи, інтеграцію до міжнародного простору та прозорість використання наявних ресурсів [180]. Серед найважливіших пріоритетів для швидкого повоєнного відновлення та реалізації європейського курсу України визначено:

- проведення виваженої фіскально-бюджетної політики, спрямованої на відновлення економіки після війни;
- скорочення державного боргу та дефіциту бюджету;
- оптимізація структури податків і пільг;
- усунення наявних систем ухилення від сплати податків;
- посилення контролю за дотриманням законодавчих норм;
- протидія тіньовому сектору економіки;
- налагодження партнерських відносин між бізнесом і державою за для покращення інвестиційного клімату;
- відновлення довіри платників податків до контролюючих органів.

Рекомендації наведені в табл. 3.3. відображають стратегічне бачення Національної стратегії доходів України до 2030 р., які спрямовані не лише на підвищення ефективності податкової системи, а й на формування фінансового підґрунтя для післявоєнного відновлення держави та зміцнення її оборонного потенціалу. Ключова логіка цих реформ полягає у переході від фіскальної моделі, зорієнтованої на виживання в умовах воєнного стану, до структурно збалансованої системи оподаткування, здатної забезпечувати бюджет сталими надходженнями без надмірного податкового тиску. Станом на серпень 2025 р. доходи державного бюджету зросли переважно завдяки сезонному підйому сплати податку на прибуток підприємств (51 млрд грн), що на 21% більше ніж торік. Спостерігається зростання від минулорічних показників й щодо ПДФО (+75%), акцизних зборів (+34%), хоча планові показники за цими напрямками не виконано. Надходження від внутрішнього ПДВ сягнули 23,4 млрд грн (+8%), а від імпортного – 46 млрд грн (+16%), однак через скорочення обсягів імпорту ці

цифри також виявились нижчими за очікувані. Рентна плата за користування надрами забезпечила бюджету 5,4 млрд грн, що на 17% більше від минулорічного показника, а митні надходження склали 4,6 млрд грн [65].

Попри позитивну динаміку деяких дохідних статей, структура податкових надходжень все ж залишається нестійкою, планові показники залишаються недовиконаними. Така ситуація підкреслює актуальність запропонованих у НСДУ напрямів реформування системи оподаткування. Так, скорочення дефіциту бюджету й державного боргу зменшить макрофінансові ризики та дозволить спрямувати ресурси на розвиток оборонної, технологічної та інфраструктурної сфер. Підвищення прозорості і ефективності оподаткування через розширення бази, ліквідацію тіньових схем і гармонізацію з нормами ЄС забезпечить стабільні внутрішні доходи, необхідні для модернізації ЗСУ та оборонно-промислового комплексу України.

Реформування податку на прибуток підприємств стимулюватиме інвестиції у виробництво, в тому числі у високотехнологічне чи оборонне. Оптимізація оподаткування зменшить податкове навантаження на вразливі групи населення, а розширення екологічних та рентових податків створить стимули для енергоефективності й так званої «зеленої» відбудови. Водночас реформа місцевих податків забезпечить фінансову автономію громад, дозволяючи спрямовувати кошти на відновлення інфраструктури, забезпечення локальної безпеки та соціальної стійкості.

У сукупності ці кроки формують фінансову архітектуру, яка здатна підтримати сталий економічний розвиток і забезпечити фінансову самодостатність оборонного сектору України. Очікується, що важливим додатковим джерелом доходів будуть заходи щодо скорочення тіньової економіки, завдяки підвищенню ефективності Державної митної служби (1,3 млрд дол. США), а також удосконалення механізмів стягнення податкової заборгованості (568,9 млн дол. США). Додаткові доходи також надходитимуть від ідентифікації та оподаткування доходів, отриманих через цифрові платформи (306,3 млн дол. США).

Попри амбітність та концептуальну цілісність Національної стратегії доходів України до 2030 р., окреслені в ній заходи потребують подальшого розширення та адаптації до реалій післявоєнного відновлення. Впровадження реформ здатне закласти підвалини для бюджетної стабільності, проте для вирішення безпрецедентного завдання повоєнної реконструкції цього буде недостатньо. Історичний досвід переконливо свідчить, що відбудова після масштабних збройних конфліктів – це не лише технічне питання фінансової політики, а виклик для політичної уяви, соціального партнерства та міжнародної мобілізації ресурсів. Проте цей досвід потребує не механічного наслідування, а ретельного переосмислення. Так, для прикладу, по закінченню війни можна запровадити тимчасовий цільовий збір – «податок на відбудову», який як і «військовий збір» матиме цільове спрямування. Даний податок буде призначений виключно для фінансування інфраструктурних проєктів, критичних послуг та оборони. Формат цього податку доцільно трансформувати у вигляді надбавки до базових загальнонаціональних податків. Або накинути декілька відсоткових пунктів до ПДФО чи податку на прибуток, або встановити спеціальний військово-відбудовний митний збір на імпорт предметів розкоші.

Схожий підхід був історично випробуваний Німеччиною у 1990 р., коли було запроваджено «солідарний збір», який передбачав додаткові 7,5% до податку на доходи і прибутки, що спрямовувались на акумуляцію коштів для відбудови Східної Німеччини [10]. І хоч цей збір планувався як одноразовий, проте діяв багато років. У 1993 р. податок був знижений до 5,5%, проте дозволив залучити значні ресурси. У 2019 р. надбавку почали сплачувати лише платники податків з особливо високими доходами. Україна могла б встановити подібний податок на визначений період (5-10 років) із чітким цільовим призначенням – наповнення Фонду відбудови для реконструкції доріг, мостів, енергомереж, лікарень, шкіл та посилення оборонної інфраструктури. Платниками такого податку стали б широкі верстви населення і бізнесу, проте варто забезпечити і справедливість його розподілу. Ставки податку можуть диференціюватися за принципом платоспроможності. Більш заможні громадяни і прибуткові

корпорації могли б платити більший відсоток надбавки, тоді як малий бізнес і громадяни з низьким рівнем доходу могли б сплачувати мінімум. Окремо варто передбачити винятки та пільги. З етичного та соціального погляду логічно звільнити від сплати податку «на відбудову» ветеранів війни, інвалідів, родини загиблих захисників, громадян, які втратили житло внаслідок бойових дій, а також підприємців, що відроджують діяльність у звільнених регіонах. Для останньої категорії доцільно ввести податкові канікули, які передбачатимуть тимчасове звільнення малих фірм на деокупованих територіях від сплати податків на 1-2 роки, що стимулюватиме повернення бізнесу і відбудову локальної економіки.

Принципово важливо забезпечити прозоре цільове використання «податку на відбудову». Платники легше сприймають додатковий податок, коли розуміють його призначення і бачать результати. Уряд може запровадити спеціальний фонд, або бюджетну програму, куди акумулюватимуться ці кошти і звідки фінансуватимуться затверджені проєкти відбудови.

Не можна забувати про значний відтік українського населення закордон, які також могли б стати потенційними платниками податків. Українська діаспора вже продемонструвала високу мобілізацію ресурсів та допомоги на початку повномасштабного вторгнення. Тому держава має розробити механізми добровільної участі українців за кордоном у фінансуванні відбудови, спираючись на приклади інших країн. Найпростіший шлях – створення офіційних каналів для добровільних внесків фізичних та юридичних осіб. Україна вже працює в цьому напрямку на платформі United24. Зібрані благодійні кошти вже зараз адаптують під певні проєкти відбудови.

Окрім прямих пожертв, держава може залучити додаткові кошти за рахунок випуску облігацій з повоєнної відбудови. Такі діаспорні боргові папери уряд продає саме громадам за кордоном, досить часто на пільгових умовах. У лютому 1951 р. ізраїльський Кнесет ухвалив закон, що санкціонував випуск першої в країні емісії облігацій діаспори, відомої як «Ізраїльська незалежність», тим самим поклавши початок програмі, яка з моменту запуску зібрала понад

25 млрд дол. США. У травні 1951 року Давид Бен-Гуріон, перший прем'єр-міністр Ізраїлю, офіційно розпочав кампанію з продажу ізраїльських діаспорних облігацій у Сполучених Штатах, провівши мітинг у Нью-Йорку, а потім здійснив турне по всій країні, щоб заручитися підтримкою цієї ініціативи. Це перше турне було надзвичайно успішним і дозволило зібрати 52,6 млн дол. США від продажу облігацій. Облігації становили приблизно 32% зовнішнього боргу уряду в розмірі 31,4 млрд дол. США станом на кінець грудня 2005 р. [39]. Ізраїльська програма дозволила залучити понад 35 млрд євро від єврейської діаспори. Особливо активною була діаспора під час криз в країні, коли уряд закликав діаспору купувати більше облігацій. Такий механізм дає можливість забезпечити країнам отримувати доступ до фінансування, коли звичні джерела себе вичерпують. Зазвичай такі облігації пропонуються за ставками нижчими за ринкові, фактично діаспора дає «патріотичну знижку» державі з мотивів підтримки своєї країни походження [9].

Однак не всі країни (Нігерія, Кенія, Греція, Індія, Пакистан, Ефіопія, Єгипет), які впроваджували даний механізм в свою практику отримали довгостроковий корисний ефект. Ізраїль скоріш став винятком, однак дослідники звертають увагу на те, що такі облігації не можуть бути ефективними в довгостроковому періоді, вони показують свою ефективність саме в кризові періоди. У некризові періоди ставки змінювалися залежно від тривалості позики, що є нормальним явищем. Проте з кінця 2022 року короткострокові дворічні та п'ятирічні облігації стали майже рівнозначними за дохідністю з десятирічними, незважаючи на серйозні фіскальні та економічні виклики, спричинені нападом ХАМАС. Це свідчить про те, що рішення інвесторів купувати облігації не завжди базується суто на фінансовому аналізі ризиків і прибутковості, а може бути викликане патріотичними почуттями діаспори [39].

Для України емісія облігацій з відбудови для діаспори має бути зорієнтована насамперед на Німеччину, Польщу, Чехію, Румунію і ряд інших Європейських країн та Північну Америку [72]. Проте успіх діаспорних облігацій залежить від платоспроможності діаспори, довіри до державних інституцій,

прозоре управління борговими коштами. Українська діаспора чисельна й вмотивована допомагати, отже за належного управління і популяризації даний механізм може спрацювати. Якщо ж прямий продаж облігації виявиться складним, альтернативою можуть стати цільові депозитні сертифікати чи збір коштів через міжнародні банки під гарантії уряду.

Серед новаторських кроків доцільно виокремити укладення домовленостей з державами, де перебувають українські біженці та трудові мігранти (Польща, Німеччина, Канада тощо), щодо механізму участі діаспори у відбудові. Можна запровадити програму, за якою частина податку на прибуток або соціальні внески, які сплачують українці за кордоном, добровільно спрямовуватимуться в український фонд відбудови. Можливим є формат податкового кредитування, коли держава проживання надає знижку резидентам-українцям, які мають підтвердження сплати відрахувань на відбудову України. Такі угоди вимагатимуть дипломатичної роботи, але вони можуть допомогти продемонструвати солідарність дружніх українцям країн. Крім того варто стимулювати проєкти побратимства громад, коли для прикладу українська діаспора в Канаді збирає кошти на відбудову конкретного населеного пункту чи об'єкта в Україні.

Попри активне залучення зовнішньої допомоги, інвестицій та кредитних ресурсів, не варто забувати про репарації. Вони становлять морально-правову основу відновлення справедливості і покликані компенсувати завдані війною збитки. Водночас історичний досвід свідчить про складну реалізацію репараційного механізму. Так, репараційна модель після Першої світової війни зазнала краху. Фактично з запланованих 33 млрд дол. США не було сплачено навіть половини. Саме тому важливо розглядати репарації лише допоміжним механізмом фінансування відбудови України [61].

Досвід Другої світової війни продемонстрував дієвість грантової допомоги союзників у відбудові економіки. Програма економічної підтримки – «План Маршалла» (1948-1952 рр.), вдалий тому приклад. Згідно з програмою, США надали понад 13,3 млрд дол. США 16 європейським державам переважно у формі

грантів. Така підтримка прискорила індустріалізацію, розвиток промисловості, постачання продовольства і техніки. Уже в перші повоєнні роки Західна Європа продемонструвала різке економічне зростання, відновивши довоєнний рівень виробництва [194]. Дана програма стала символом успішної реконструкційної політики, що поєднала гуманітарні, економічні й політичні цілі. Для України цей досвід є надзвичайно актуальним, оскільки координація багаторічної фінансової підтримки союзників може стати основою для післявоєнного відновлення України.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що повоєнне формування оборонного потенціалу України безпосередньо залежить від трансформації фіскальної політики та інституційного середовища, які мають забезпечити не лише акумулювання ресурсів, а й їх ефективну конверсію у військово-технологічний потенціал. Чинна податкова система орієнтована переважно на фіскальну функцію, тому потребує переосмислення в напрямку стимулювання інвестицій у оборонне виробництво, НДДКР та технологічні розробки. Запровадження податкових пільг для реінвестування прибутку, зниження непрямих податків для оборонних підприємств – створюють передмови для активізації внутрішніх джерел фінансування та підвищення конкурентоспроможності українського оборонно-промислового комплексу.

Водночас ключовий драйвер інноваційної системи оборонного сектору, передбачає інтеграцію держави, приватного бізнесу та інвесторів у межах нових інституційних форматів. Концепція Defence City та діяльність UCDI Investor Club демонструють перехід до моделі, в якій держава виступає не лише фінансовим донором, а координатором інноваційного розвитку, стимулюючи венчурне інвестування у високотехнологічні рішення. Зростання інвестицій у оборонні технології та їх орієнтація у напрямку розробок БпЛА, штучного інтелекту та Mil-tech підтверджують формування нової структури оборонної економіки, де саме інновації та ефективна податкова політика стають визначальними чинниками довгострокового зміцнення військового потенціалу України.

## Висновки до третього розділу

1. Дослідження засвідчило, що система фінансового забезпечення воєнних потреб України зазнала суттєвої трансформації під впливом повномасштабної війни. Вона еволюціонує від переважно централізованої бюджетної моделі до комбінованої системи, що поєднує державне фінансування, ресурси місцевих бюджетів, міжнародну підтримку, благодійні та волонтерські ініціативи, а також інноваційні цифрові інструменти мобілізації ресурсів. Встановлено, що система оборонних закупівель поступово трансформується у напрямі спрощення процедур, розширення можливостей прямих контрактів і цифровізації закупівельного процесу. Інтеграція маркетплейсу оборонних технологій в екосистему DOT-Chain Defence створює передумови для формування більш прозорого, адаптивного та оперативного середовища оборонних закупівель завдяки цифровізації документообігу, стандартизації контрактних процедур і забезпеченню прямої взаємодії між виробниками та кінцевими замовниками.

2. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності функціонування маркетплейсу оборонних технологій як інструменту забезпечення воєнних потреб держави. Запропоновано запровадження формалізованої системи рейтингування продукції на основі показників бойової ефективності та відгуків військових підрозділів; підготовку регулярних аналітичних звітів щодо цінової динаміки, обсягів закупівель і результативності використання продукції; інтеграцію платформи із системами військової кодифікації та обліку; розширення переліку категорій продукції відповідно до актуальних потреб фронту; а також створення нормативних умов для залучення іноземних виробників із дотриманням вимог безпеки, прозорості та експортного контролю. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності оборонних закупівель, мінімізації корупційних ризиків і посиленню оперативності забезпечення сектору безпеки й оборони.

3. Розроблено структурно-функціональну модель фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, яка репрезентує багаторівневу

інтегровану систему, що поєднує джерела формування ресурсів, інституційні механізми їх перерозподілу та функціональні рівні реалізації оборонної стратегії. Концептуальна цінність запропонованої моделі полягає у поєднанні ресурсного підходу з ієрархічною моделлю управління, що дає змогу відобразити не лише структуру фінансування, а й процес трансформації фінансових ресурсів у військову спроможність держави. Запропонований механізм спрямований на підвищення ефективності алокації ресурсів, диверсифікацію джерел фінансування, посилення прозорості фінансових потоків і формування умов для перетворення оборонних витрат на чинник розвитку оборонно-промислового комплексу. Такий підхід змінює логіку фінансового забезпечення оборонної сфери, оскільки орієнтується не лише на використання наявних ресурсів, а й на їх примноження через інвестиційні, інноваційні та виробничі механізми.

4. Доведено, що формування оборонного потенціалу України поступово трансформується від ресурсно-аккумулятивної моделі до інноваційно орієнтованої, у межах якої ключового значення набуває не лише обсяг залучених ресурсів, а й ефективність їх використання, технологічна адаптивність, мобілізаційна спроможність і здатність швидко інтегрувати інноваційні рішення у військову практику. Встановлено, що чинна модель фінансування оборонного сектору залишається переважно бюджетно орієнтованою та залежною від зовнішньої підтримки, що формує довгострокові ризики фінансової нестійкості. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність диверсифікації джерел фінансування, активізації залучення приватного капіталу, розвитку інвестиційних платформ і механізмів співінвестування, зокрема через UCDI Investor Club, підтримки defense-tech-напряму, запровадження податкових стимулів, забезпечення гарантованого попиту через державні оборонні закупівлі, дерегуляції військово-технологічної сфери та інтеграції України у міжнародні інноваційні екосистеми.

## ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано теоретико-методичні положення та розроблено науково-практичні рекомендації щодо формування, функціонування й удосконалення фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України. Отримані результати спрямовані на підвищення ефективності фінансового забезпечення оборонного сектору, диверсифікацію джерел мобілізації ресурсів, удосконалення оборонних закупівель, розвиток державно-приватного партнерства та зміцнення економічної стійкості держави в умовах довготривалих безпекових викликів.

1. На основі бібліометричного, наукометричного та понятійно-категоріального аналізу встановлено міждисциплінарний характер проблематики воєнної підтримки держави, що поєднує економічні, фінансові, безпекові, управлінські, інституційні та міжнародні аспекти. Аналіз публікаційної активності за пошуковими запитами «military support», «defense funding», «military aid» у наукометричних базах Scopus та Web of Science засвідчив зростання інтересу до цієї проблематики після 2014 р. та особливо у 2022–2023 рр., що корелює з початком повномасштабної війни в Україні та активізацією міжнародної військової й фінансової допомоги. За результатами кластерного аналізу виокремлено ключові тематичні вузли наукового дискурсу: «conflict», «effect», «relationship», «economy». Встановлено, що наявні наукові підходи до трактування поняття «фінансово-економічний механізм» не повною мірою враховують специфіку його функціонування в умовах повномасштабної війни. У зв'язку з цим уточнено зміст поняття «фінансово-економічний механізм воєнної підтримки» як цілісної системи взаємопов'язаних фінансових, економічних, регуляторних інструментів, організаційних важелів і стимулів, що функціонують на внутрішньому та зовнішньому рівнях і спрямовані на забезпечення економічної стійкості держави, фінансування оборонних потреб, мобілізацію ресурсів, соціально-економічну консолідацію суспільства та формування передумов для стримування агресора.

2. Обґрунтовано методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, що базуються на системному, структурно-функціональному, інституційному та ресурсному підходах. Удосконалено таксономію фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки держави шляхом її доповнення сучасними цифровими, децентралізованими та неформальними механізмами акумулювання ресурсів, зокрема криптодонатами, краудфандинговими платформами, цифровими військовими облігаціями, токенизованими активами та іншими фінансово-технологічними рішеннями. На відміну від традиційних моделей, орієнтованих переважно на бюджетне фінансування, міжнародну допомогу, кредитні зобов'язання та класичні боргові інструменти, запропонована таксономія відображає новітні практики фінансової мобілізації, сформовані після 2022 р. в умовах повномасштабної війни.

3. Аналіз світового досвіду та еволюції механізмів фінансового забезпечення воєнних потреб засвідчив перехід від домінування податків, емісії та державних позик до комплексних моделей, що поєднують бюджетні ресурси, міжнародну фінансову й військову допомогу, військові облігації, спеціалізовані оборонні фонди, державно-приватне партнерство та інвестиції у військово-промисловий сектор. Досвід Першої та Другої світових воєн, повоєнного відновлення Німеччини та Японії, а також сучасні практики США, країн ЄС, Ізраїлю та Бахрейну підтверджують ефективність інституціоналізованих форматів довгострокового фінансування обороноздатності. Встановлено, що країни ЄС і НАТО посилюють механізми колективного фінансування безпеки через Європейський оборонний фонд, PESCO, спільні оборонні програми та багаторівневе співфінансування. Простежується тенденція до перегляду орієнтирів оборонного фінансування – від мінімального рівня 2 % ВВП до потенційного підвищення до 5 % ВВП із розширенням напрямів інвестування не лише у військове забезпечення, а й у критичну інфраструктуру, логістику, кібербезпеку та оборонні інновації. Для України особливо релевантними є механізми розвитку військових облігацій, формування резервних оборонних

фондів, залучення коштів діаспори, стимулювання експорту продукції оборонно-промислового комплексу та інвестування у високотехнологічний оборонний сектор.

4. Дослідження сучасного стану внутрішнього фінансування оборонного сектору України засвідчило суттєву трансформацію структури доходів і видатків Державного бюджету України після 2022 р. Якщо до повномасштабної війни основними джерелами формування доходів бюджету були податкові й неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і трансферти, то у 2022–2024 рр. істотно зросла роль міжнародної фінансової допомоги, прибутку Національного банку України, внутрішніх запозичень через ОВДП та цільових фіскальних інструментів. Установлено, що воєнний стан суттєво обмежив можливості традиційної податкової мобілізації: частка податкових надходжень у формуванні доходів бюджету знизилася з 85 % у 2021 р. до 52,75 % у 2024 р. У відповідь на зростання оборонних потреб уряд посилив фіскальну мобілізацію ресурсів через підвищення податкового навантаження, розширення дії військового збору, запровадження фіксованих авансових платежів для АЗС, підвищення податку на прибуток фінансових установ, уведення податкових зобов'язань для пунктів обміну валют і перегляд рентних платежів. Такі зміни свідчать про формування нової моделі бюджетно-фіскального забезпечення оборонних потреб в умовах затяжної війни.

5. Визначено стратегічні пріоритети міжнародної фінансово-економічної підтримки України в контексті зміцнення її оборонного потенціалу. Доведено, що міжнародна допомога виконує не лише функцію покриття дефіциту фінансових ресурсів, а й є чинником підтримання макрофінансової стабільності, забезпечення функціонування державних інституцій, фінансування соціальних видатків і посилення обороноздатності держави. Основними донорами України у 2022–2024 рр. виступили Європейський Союз, США, Канада, Японія, Велика Британія та інші міжнародні партнери. Військова підтримка реалізується через пряме постачання озброєння, військової техніки й боєприпасів, а також через спеціалізовані інструменти: PDA, USAI, FMF, EPF тощо. Встановлено, що

лідерами за обсягами військової допомоги залишаються США, Німеччина, Велика Британія та Польща, тоді як інституції ЄС відіграють провідну роль у сфері фінансової підтримки, спрямованої на бюджетну стабільність України. Обґрунтовано необхідність переходу від ситуативного залучення зовнішньої допомоги до прогнозованої, інституціоналізованої та довгострокової моделі міжнародної фінансово-економічної підтримки.

6. Обґрунтовано доцільність використання ДПП як інструменту залучення додаткових фінансових, технологічних, інвестиційних та організаційних ресурсів для забезпечення воєнних потреб держави. Аналіз досвіду Великої Британії, США та Литви підтвердив ефективність застосування державно-приватного партнерства у будівництві та обслуговуванні військової інфраструктури, модернізації оборонних виробничих потужностей, розробленні високотехнологічного озброєння та розвитку оборонних інновацій. Для України такий інструмент має стратегічне значення, оскільки сприяє зменшенню навантаження на державний бюджет, прискоренню реалізації критично важливих оборонних проєктів, залученню приватного капіталу, створенню нових робочих місць, підвищенню технічної автономності держави та формуванню економічних передумов післявоєнної модернізації. ДПП доцільно розглядати не лише як фінансовий інструмент, а як інституційний механізм інтеграції державного управління, бізнесу, інноваційного сектору та міжнародних партнерів у процесі формування оборонного потенціалу України.

7. Доведено, що система оборонних закупівель України після 2022 р. еволюціонувала від надмірно централізованої та бюрократизованої моделі до гібридного режиму, який поєднує переваги централізованих і децентралізованих механізмів. Централізована модель забезпечує стратегічне планування, стандартизацію озброєння, концентрацію фінансових ресурсів і реалізацію довгострокових оборонних програм. Децентралізована модель, зокрема із застосуванням цифрових платформ типу DOT-Chain Defence, сприяє оперативному забезпеченню потреб військових підрозділів, скороченню посередницьких ланцюгів, розвитку конкуренції серед виробників і

прискоренню впровадження інноваційних оборонних технологій. Інтеграція маркетплейсу оборонних технологій в екосистему DOT-Chain Defence формує передумови для цифровізації документообігу, стандартизації контрактних процедур, прямої взаємодії між виробниками та кінцевими замовниками, підвищення прозорості закупівель і зниження корупційних ризиків. Запропоновано запровадження рейтингування виробів на основі бойової ефективності та відгуків підрозділів, підготовку регулярних аналітичних звітів щодо цінової динаміки й обсягів закупівель, інтеграцію платформи із системами військової кодифікації та обліку, а також створення нормативних умов для залучення іноземних виробників із дотриманням вимог безпеки та експортного контролю.

8. Установлено відсутність цілісної довгострокової стратегії фінансування оборонного сектору України, що зумовлює фрагментарність фінансової політики у сфері безпеки й оборони, високу залежність від зовнішньої підтримки та недостатню інтегрованість фінансових інструментів у загальну безпекову стратегію держави. Формування такої стратегії ускладнюється обмеженістю ресурсної бази, невизначеністю безпекового середовища, домінуванням оперативних рішень над стратегічним плануванням і високою залежністю від зовнішнього фінансування. У зв'язку з цим розроблено структурно-функціональну модель фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України, яка репрезентує багаторівневу інтегровану систему, що поєднує джерела формування ресурсів, інституційні механізми їх перерозподілу та функціональні рівні реалізації оборонної стратегії. Модель інтегрує п'ять блоків (монетарний, фіскальний, міжнародно-донорський, інвестиційний і спеціальний) із рівнями стратегічного управління, фінансово-ресурсного забезпечення, операційного планування, виробничо-інвестиційної підтримки та безпосереднього виконання воєнних завдань. Її концептуальна цінність полягає у відображенні не лише структури фінансування, а й динаміки трансформації фінансових ресурсів у військову спроможність, оборонний потенціал і економічну стійкість держави.

9. Сформовано рекомендації щодо вдосконалення фіскальної політики та інституційних засад розвитку післявоєнного оборонного потенціалу України. Обґрунтовано необхідність переходу від суто фіскальної логіки наповнення бюджету до стимулюючої економічної моделі, орієнтованої на розвиток оборонного виробництва, НДДКР у сфері військових технологій, залучення приватного й державного капіталу в оборонно-промисловий комплекс, підтримку defense-tech-напрямку та інтеграцію України у міжнародні інноваційні екосистеми. Запропоновано посилити внутрішню дохідну базу через детінізацію економіки, розширення податкової бази, запровадження цільового «податку на відбудову», розвиток механізмів залучення коштів діаспори через облігаційні інструменти та надання фіскальних стимулів підприємствам, що реінвестують прибуток у виробництво озброєння й оборонні інновації. Обґрунтовано доцільність розвитку нових інституційних форматів, зокрема Defence City та UCDI Investor Club, здатних поєднати державну координацію, приватний капітал, венчурні інвестиції та інноваційні оборонні розробки в єдину систему формування післявоєнного оборонного потенціалу України.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abbasov R. The impact of military spending on government budgets: A comprehensive analysis. *International Journal of Financial Management and Economics*. 2025. Vol. 8 No. 1. P. 125-129.
2. Approximate contributions to the EU for Ukraine fund in 2023, by country. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1500517/eu-for-ukraine-fund-main-donors/> (date of access: 15.08.2025)
3. Armental M. U.S. Applies Private-Equity Fund Model to National Security Supply Chain. *The Wall Street Journal*. 2024. <https://www.wsj.com/articles/u-s-applies-private-equity-fund-model-to-national-security-supply-chain-8c6b9eb8>
4. Bayer L., Gray A. What Is NATO's New 5% Defence Spending Target? *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/what-is-natos-new-5-defence-spending-target-2025-06-23/>
5. Ben B. Ukraine Triples Military Tax but Still Faces \$12B Defense Gap in 2024. *Euromaidan Press*. 2024. URL: <https://euromaidanpress.com/2024/12/05/ukraine-triples-military-tax-but-still-faces-12-b-defense-gap-in-2024/>
6. Bilateral aid allocations to Ukraine as a share of donor country's gross domestic product (GDP) between January 24, 2022, and December 31, 2025, by country. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303450/bilateral-aid-to-ukraine-in-a-percent-of-donor-gdp/> (date of access: 02.02.2026)
7. Bilateral aid allocations to Ukraine between January 24, 2022, and December 31, 2025, by donor and type. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/> (date of access: 23.05.2025)
8. Bomprezzi P., Kharitinov I., Trebesch C. Ukraine Support Tracker – Methodological Update & New Results on Aid “Allocation” (June 2024). *Kiel Institute for the World Economy*. 2024. 21 p. URL: <https://www.globalfirepower.com/>

9. Bradley M., Salvatierra I., Gulati M. Israel shows diaspora bonds can work as advertised. Reuters. 2024. URL: <https://www.reuters.com/markets/asia/israel-shows-diaspora-bonds-can-work-advertised-2024-12-05/>
10. Bradley M., Salvatierra I., Gulati M. Solidarity surcharge. 2025 URL: <https://www.goethe.de/prj/geg/en/thm/2xx/26260132.html>
11. Brave1 Market – маркетплейс прямої дії. URL: <https://market-brave1.delta.mil.gov.ua/>
12. Budget Execution. Ukraine Security Assistance Initiative (USAI) Announcements. URL: [https://comptroller.war.gov/Budget-Execution/USAI\\_Announcements/](https://comptroller.war.gov/Budget-Execution/USAI_Announcements/) (date of access: 12.01.2025)
13. Carter J., Palmer G. Regime Type and Interstate War Finance. SSRN. 2015. 41 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=2493545>
14. Colak G., Habimana T., Korkeamäki T. Wartime Financing. 2023. 67 p. URL: [https://acfr.aut.ac.nz/\\_data/assets/pdf\\_file/0009/811791/Theogene\\_War\\_Time\\_Financing\\_NZFM-2023.pdf?utm](https://acfr.aut.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0009/811791/Theogene_War_Time_Financing_NZFM-2023.pdf?utm)
15. Communication from the Commission to the European Parliament the Council the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Launching the European Defence Fund. Brussels, 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:52017DC0295#footnoteref2>
16. Comparison of the military capabilities of Russia and Ukraine as of 2026. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1296573/russia-ukraine-military-comparison/> (date of access: 01.02.2026)
17. Dauntton M. Just Taxes. The Politics of Taxation in Britain, 1914–1979. Cambridge, 2007. 40 p.
18. Delivered military aid from Germany to Ukraine as of April 2025. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1333561/military-aid-ukraine-germany/> (date of access: 20.08.2025)
19. Estimated value of weapon deliveries to Ukraine from January to November 2022, by country. Statista. URL:

<https://www.statista.com/statistics/1364467/ukraine-weapon-deliveries-value-by-country/> (date of access: 02.02.2026)

20. European Defence Fund (2021-2027). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A4526707&utm>

21. European Defence Fund. URL: [https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/european-defence-fund\\_en](https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/european-defence-fund_en)

22. Evolution of the PPP market by year. European Investment Bank. URL: <https://data.eib.org/epec/sector/Public%20Order%20and%20Safety> (дата звернення: 29.07.2025)

23. Excess Defense Articles. URL: <https://www.dsca.mil/Programs/Defense-Trade-and-Arms-Transfers/Excess-Defense-Articles>

24. Exclusive: Russia doubles 2023 defense spending plan as war costs soar. Reuters. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-doubles-2023-defence-spending-plan-war-costs-soar-document-2023-08-04/>

25. Fedyk A., Hodson J. New analysis from Economists for Ukraine: the cost of US aid to Ukraine is less than half the official figures. Centre for Economic Policy Research. 2025. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/new-analysis-economists-ukraine-cost-us-aid-ukraine-less-half-official-figures> (date of access: 04.09.2025)

26. Five Facts on Lend-Lease. RealClearPolicy. 2024. URL: [https://www.realclearpolicy.com/articles/2024/03/22/five\\_facts\\_on\\_lend-lease\\_1020222.html#:~:text=2,Lease](https://www.realclearpolicy.com/articles/2024/03/22/five_facts_on_lend-lease_1020222.html#:~:text=2,Lease)

27. Foreign Military Sales. URL: <https://www.dsca.mil/Programs/Defense-Trade-and-Arms-Transfers/Foreign-Military-Sales>

28. Frantzman S. J. Israeli Defense Exports Hit Record \$14.7 Billion, Despite Regional Conflicts. Breaking Defense. 2025. URL: <https://breakingdefense.com/2025/06/israeli-defense-exports-hit-record-14-7-billion-despite-regional-conflicts/>

29. Frias L., Varanasi L. See Israel's Advanced Missile Defense Systems That Inspired Trump's «Golden Dome». Business Insider. 2025. URL:

<https://www.businessinsider.com/see-israel-defense-systems-weapons-in-action-2024-4?utm>

30. Gilbert C. American Financing of World War I. Westport: Greenwood Press, 1970. P. 221–223.

31. Global Firepower 2026 URL: <https://www.globalfirepower.com/> (date of access: 14.03.2026)

32. Gross domestic product (GDP) in current prices in Ukraine from 1991 to 2031. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product/> (date of access: 12.03.2025)

33. Hall G. J., Sargent T. J. Debt and taxes in eight U.S. Wars and two insurrections. National Bureau of Economic Research. 2020. 64 p. URL: [https://www.nber.org/system/files/working\\_papers/w27115/w27115.pdf](https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27115/w27115.pdf)

34. Harmash O. Ukraine Imposes First Wartime Tax Hikes to Fight Russian Invasion. Reuters. 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-imposes-first-wartime-tax-hikes-fight-russian-invasion-2024-11-28/>

35. Incomes Policy. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/money/incomes-policy>

36. Katzman K. Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy. Congressional Research Service. 2016. 38 p. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/uscrs/2016/109637>

37. Kennedy C. Russia's Hidden War Debt (Full Report) 2025. URL: <https://navigatingrussia.substack.com/p/russias-hidden-war-debt-full-report>

38. Kessler G. Trump vs. Europe on aid to Ukraine. The Washington Posth. 2025. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2025/02/27/ukraine-aid-trump-europe-united-states/>

39. Ketkar S., Ratha D. Development Finance via Diaspora Bonds. Track Record and Potential. Policy research working paper 4311. 2007. 23 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/867801468165874505/pdf/wps4311.pdf>

40. Kotsiuk V., Hutsalo L., Hryhorchak I., Havrysh A., Stadnyk O. Ukrainian Revolution of Dignity 2013–2014: Origins, Progress, and Impact on Society. *Journal of Information Systems Engineering and Management*. Vol. 10 No. 12s (2025) P. 599-607. DOI: <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i12s.1868>
41. Kovpaka A. Assessment of the consequences of the military aggression of the russian federation and identification of sources of compensation for damages, *Social research & behavioral sciences*, 2022, Volume 08, p.28-34. URL: <https://zenodo.org/record/7466299#.ZBxc1HZBxPY>
42. Labs A.J. How Big Is Israel's Military and How Much Funding Does It Get From the US? Al Jazeera. 2023. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/10/11/how-big-is-israels-military-and-how-much-funding-does-it-get-from-the-us>
43. Lend-Lease and Military Aid to the Allies in the Early Years of World War II. Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. URL: <https://www.fdrlibrary.org/lend-lease>
44. Litnarovych V., Frolova T. Ukraine launches combat e-points system: troops can now redeem kills for drones and EW kits. UNITED24 Media. 2025. URL: <https://united24media.com/latest-news/ukraine-launches-combat-e-points-system-troops-can-now-redeem-kills-for-drones-and-ew-kits-9782>
45. Military expenditure as a share of GDP in Ukraine from 1993 to 2025. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/810835/ratio-of-military-expenditure-to-gross-domestic-product-gdp-ukraine/> (date of access: 12.03.2025)
46. Military expenditure in Russia from 2011 to 2025. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1203160/military-expenditure-russia/> (date of access: 11.04.2025)
47. Military expenditure in Ukraine from 2011 to 2025. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1293277/ukraine-military-spending/> (date of access: 12.03.2025)

48. Military power index 2022-2025. URL: <https://statbase.org/datasets/military/military-power-index/> (date of access: 14.03.2026)
49. Military Strength Ranking 2026. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (date of access: 14.03.2026)
50. Moulton H., Pasvolsky L. War Debts and World Prosperity. *The New York Times*. 1932. 426 p.
51. Mulder N. War Finance. 1914-1918 Online: International Encyclopedia of the First World War. 2018. URL: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war-finance/>
52. NATO's direct funding arrangements: Who decides and who pays? SIPRI. 2024. URL: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2024/natos-direct-funding-arrangements-who-decides-and-who-pays>
53. Nishikawa T., Trebesch C. Ukraine Support Tracker: Europe now leading spender on weapons production for Ukraine. Kiel Institute for the World Economy.. 2025. URL: <https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-tracker-europe-now-leading-spender-on-weapons-production-for-ukraine/>
54. Number of main battle tanks allocated to Ukraine as of December 2025, by donor country. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1364974/ukraine-military-aid-tanks/> (date of access: 02.02.2026)
55. Official website of Tinker Air Force Base. URL: <https://www.tinker.af.mil/> (date of access: 01.08.2025)
56. Permanent Structured Cooperation (PESCO) URL: <https://www.pesco.europa.eu/>
57. Powers on the Rise (2026). URL: [https://www.globalfirepower.com/on-the-rise.php#google\\_vignette](https://www.globalfirepower.com/on-the-rise.php#google_vignette) (date of access: 14.03.2026)
58. Private Finance Initiative (PFI) and Private Finance 2 (PF2): Budget 2018 Brief. Policy paper. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/private-finance-initiative-pfi-and-private-finance-2-pf2-budget-2018-brief> (date of access: 23.07.2025)

59. Public-private partnerships in security and defence. European Investment Bank. 2025. 20 p. URL: [https://www.eib.org/attachments/lucalli/20240222\\_100425\\_ppp\\_in\\_security\\_and\\_defence\\_en.pdf](https://www.eib.org/attachments/lucalli/20240222_100425_ppp_in_security_and_defence_en.pdf) (date of access: 28.07.2025)
60. Ratio of national debt to GDP of Ukraine from 1997 to 2031. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/427246/national-debt-of-ukraine-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/> (date of access: 12.03.2025)
61. Reparations. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/summary/reparations>
62. Report – Value for money PFI and PF2. National Audit Office. URL: <https://www.nao.org.uk/reports/pfi-and-pf2/> (date of access: 23.07.2025)
63. Robyn D. Privatization of non-inherently governmental functions: why public-private partnerships are so effective and so rare in the federal government. Brookings. 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/privatization-of-non-inherently-governmental-functions-why-public-private-partnerships-are-so-effective-and-so-rare-in-the-federal-government/>
64. Russian War in Ukraine. Timeline. United States Department of Defense URL: <https://www.defense.gov/Spotlights/Support-for-Ukraine/Timeline/> (date of access: 12.01.2025)
65. Samoiluk M. Ukraine War Economy Tracker. Centre for Economic Strategy. 2026. URL: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/> (date of access: 18.04.2026)
66. Secretary General's Annual Report 2014. NATO. 2015. URL: <https://surl.li/xhzgyo>
67. Serafino N., Tarnoff C., Nanto D. K. U.S. Occupation Assistance: Iraq, Germany and Japan Compared. CRS Report for Congress. 2006. URL: <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/u/us-occupation-assistance-iraq-germany-japan-compared.html#page13>

68. Stockholm International Peace Research Institute. SIPRI Yearbook 2025 Armaments Disarmament and International Security Summary. *SIPRI*. 2025. URL: [https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-06/yb25\\_summary\\_en.pdf](https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-06/yb25_summary_en.pdf)
69. Sutch R. Liberty Bonds. April 1917 - September 1918. Federal Reserve History. 2015. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/liberty-bonds>
70. Sutch, R. C. Financing the Great War: A Class Tax for the Wealthy, Liberty Bonds for All. *Berkeley Economic History Laboratory*. Working Paper No. 2015. 66 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=2665730>
71. Sysoyev Y. Dealbook of Ukraine - 2026 edition. AVentures Capital. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/dealbook-of-ukraine-2026-edition-aventures-capital/285455012>
72. Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. URL: <https://surl.li/xdsjyc> (date of access: 06.05.2026)
73. The EDF Work Programme 2026. URL: [https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission\\_en](https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en)
74. The largest military infrastructure projects in Lithuanian history: two new military towns to be developed through PPP. URL: <https://www.ppplietuva.lt/en/news/the-largest-military-infrastructure-projects-in-lithuanian-history-two-new-military-towns-to-be-developed-through-ppp>
75. Total number of list-based sanctions imposed on Russia by territories and organizations worldwide from February 22, 2022 to January 11, 2024, by target. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1293531/western-sanctions-imposed-on-russia-by-target/> (date of access: 14.06.2025)
76. Total spending in financial and economic aid to Ukraine from the EU and its member states from 2022 to July 2025. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1500440/eu-financial-aid-to-ukraine/> (date of access: 24.05.2025)
77. U.S. Security Cooperation With Bahrain. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-bahrain/>

78. Ukraine GDP. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp> (date of access: 20.03.2025)
79. Ukraine Government Debt to GDP. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/government-debt-to-gdp> (date of access: 20.03.2025)
80. Umbrello A. Israel's Ever-Expanding War Machine Is Financed Through International Bond Sales. Truthout. 2025. URL: <https://truthout.org/articles/israels-ever-expanding-war-machine-is-financed-through-international-bond-sales/>
81. Unprecedented rise in global military expenditure as European and Middle East spending surges. Stockholm International Peace Research Institute. 2025. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/unprecedented-rise-global-military-expenditure-european-and-middle-east-spending-surges>  
URL: <https://www.defense.gov/Spotlights/Support-for-Ukraine/Timeline/> (date of access: 12.01.2025)
82. Webster L. Us Military Aid To Bahrain: Friend Or Foe? ShunCulture. 2024. URL: <https://shunculture.com/article/does-the-us-give-military-aid-to-bahrain>
83. Zengerle P., Ali I., Stone M. U.S. gives Ukraine 800 million more in military aid adds heavy weapons. *Reuters*. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/us-announces-additional-800-million-military-aid-ukraine-2022-04-13/>
84. Zielinski R.C., Shea P. E. War Finance in the 21st Century Insights from Ukraine Syria and Beyond. UC Institute on Global Conflict and Cooperation. 2025. URL: <https://ucigcc.org/blog/war-finance-in-the-21st-century-insights-from-ukraine-syria-and-beyond/>
85. Абрамова І. В. Організаційно-економічний механізм державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02. Житомир, 2006. 20 с.
86. Абрамова І. В., Гавриш А. А. Методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки

України. *Економічний простір*. 2025. № 204. С. 3-10. URL: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/09/204-3-10-abramova.pdf>

87. Апгрейд військового бюджету 2023 на що підуть додаткові мільярди гривень. ArmyInform. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/10/17/apgrejd-vijskovogo-byudzhetu-2023-na-shho-pidut-dodatkovyi-milyardy-gryven/>

88. Аранчій В. І. Фінанси підприємств навчальний посібник. Київ: Професіонал 2004. 304 с.

89. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки. *Фінанси України*. 2005. № 5. С. 55–57.

90. Бабак. А. Мінцифри запустило офіційний сайт для криптодонатів Aid For Ukraine. DOU. 2022. URL: <https://dou.ua/lenta/news/ukraine-has-launched-a-site-for-crypto-donations/>

91. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 368 с.

92. Базиліук Я. Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Фінанси України*. 2014. № 1. С. 54–66.

93. Бакуменко В. Д. Державна політика. Енцикл. держ. упр.: у 8 т. / наук.-ред. колегія Ю. В. Ковбасюк та ін. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузеве управління. С. 122–123.

94. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 256 с.

95. Башинський І. А. Механізми реалізації державної політики щодо формування податкової культури в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Миколаїв, 2024. 227 с.

96. Боєприпаси для NASAMS і HIMARS, ракети Stinger – міноборони США повідомило, яка зброя увійшла в новий пакет допомоги. *Голос Америки*. 2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/minoborony-ameryky-povidomylo-jaka-zbroja-uvijshla-v-paket-dopomphy/7824813.html>,

97. Борисова І. А. Особливості функціонування економіки України в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць ХНТУСГ. 2023. № 2023. С. 17–21. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/7300/1/Borisova.pdf>

98. Буняк В. USAID офіційно припинив реалізацію програм іноземної допомоги. Детектор медіа. 2025. URL: <https://detector.media/infospace/article/242263/2025-07-02-usaid-ofitsiyno-prypynyv-realizatsiyu-program-inozemnoi-dopomogy/>

99. Бурак М. В. Корупційні ризики в державних оборонних закупівлях: шляхи мінімізації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2 (18). 2019. с.103-115

100. Бюджет-2026: 100% доходів – на оборону країни. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/biudzheth-2026-100-dokhodiv-na-oboronu-krainy>

101. В Пентагоні оголосили вміст нового пакету військової допомоги для України. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3772819-u-pentagoni-rozkrili-vmist-novogo-paketu-viiskovoi-dopomogi-dla-ukraini.html>

102. В Україні для військових запустили маркетплейс прямої дії Brave1 Маркет. 2025. URL: <https://dn.gov.ua/news/v-ukraini-dlia-viiskovykh-zapustily-marketpleis-priamoi-dii-brave1-market>

103. В Україні запрацював унікальний маркетплейс оборонних технологій Brave1 Market: військові отримали прямий доступ до інновацій. 2025. URL: <https://loda.gov.ua/news/141239>

104. Вальд Б. Державний бюджет 2021: на що Україна витрачатиме кошти у наступному році. URL: <https://ucap.io/derzhavnyj-byudzheth-2021/2/>

105. Васечко Л. І. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення» та «фінансове регулювання». *Вісник Львів університету*. 2009. Вип. 41. С. 103–107.

106. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.

107. Верховна Рада ухвалила закон, який дозволяє місцевим радам фінансувати Сили оборони України. 2024. URL:

<https://www.congress.gov.ua/verkhovna-rada-ukhvalyla-zakon-iakyy-dozvoliaie-mistsevyim-radam-finansuvaty-syly-oborony-ukrainy/>

108. Відповідь на запит № 361/2024 від Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/InfoRez/Details/dc63b7b0-6db0-486f-adf8-48b7f14ce4bb?lang=uk-UA&showMenuTree=true>

109. Гавриш А. А. Резистенція корупції в Україні в умовах війни. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI ст.», 12-13 грудня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С. 290-295

110. Гавриш А. А. Роль безпекових пакетів США у зміцненні обороноздатності України. Тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання», 15 листопада 2024 року. Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування. 2024. С.386-388

111. Гнатківський Б. М. Інвестиційні, інноваційні та фінансові механізми розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств теорія методологія практика: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Суми, 2022. 396 с.

112. Давидов І. А. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в системі вищої освіти України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2021. 249 с.

113. Данькевич С. М. Наукові засади фінансово-економічного механізму збалансованого використання земель лісогосподарського призначення (на прикладі Малого Полісся): дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.06. Київ, 2022. 459 с.

114. Даценко В., Гречуха Д., Черевиков Є. Державно-приватне партнерство як інструмент відбудови України. Transparency International Ukraine. 2023. 33 с. URL: [https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/09/Derzhavno-pryvatne-partnerstvo-yak-instrument-vidbudovy-Ukrayiny\\_doslidzhennya-TIU-1.pdf](https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/09/Derzhavno-pryvatne-partnerstvo-yak-instrument-vidbudovy-Ukrayiny_doslidzhennya-TIU-1.pdf)

115. Дем'янчук І. А. Теоретичні основи фіскального механізму як організації фіскальних відносин у системі формування і використання державних ресурсів. *Інвестиції: практика та досвід*. № 8. 2015. С. 20–23. URL: [http://www.investplan.com.ua/pdf/8\\_2015/6.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2015/6.pdf)

116. Департамент інвестиційної політики. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/pro-nas/struktura-derzhavnoho-orhanu/departament-investytsiinoi-polityky> (дата звернення: 18.07.2025)

117. Державне управління: теорія і практика: монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 431 с

118. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. Дата оновлення: 14.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2025)

119. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. Дата оновлення: 14.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2025)

120. Денєжна Е. Високий ризик оборонної корупції: що означає глобальний індекс GDI для України? *Українська правда*. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/12/10/7276571/>

121. Дика О. С., Ковпака А. А. Аналіз світових військових витрат на виробництво та озброєння в контексті сучасних геополітичних загроз. *Society and Security*. 2023. № 1(1) С. 11–17. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/297861/290729>

122. Дика О. С., Ковпака А. А. Ідентифікація джерел формування Державного бюджету України та напрямів використання фінансових ресурсів в умовах російсько-української війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108) С. 3-9. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/309013>

123. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про публічні закупівлі та про скасування Директиви 2004/18/ЄС URL: (дата звернення: 23.07.2025) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984\\_052-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text)

124. Доступні кредити 5–7–9% Бізнес у зонах високого воєнного ризику отримає довший період пільгового кредитування 5 років. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 2025. URL: <https://surl.li/gwmiym>

125. Доходи державного бюджету України у 2021 році. Міністерство фінансів України. URL: <https://surl.lu/kktfsi>

126. Доходи державного бюджету України у 2024 році. Міністерство фінансів України. URL: <https://surl.li/fzafca>

127. Дячков О. О. Управління економічною безпекою національної економіки в умовах загроз військового вторгнення: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2023. 209 с.

128. Економічна енциклопедія: у 3-х т. ред. Б. Д. Гаврилишин, А С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. К. Академія 2002. Т. 3. 952 с.

129. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

130. Ефективне впровадження державно-приватного партнерства забезпечить мультиплікаційний ефект для економіки – Петрашко. Міністерство економіки України. URL: <https://surl.li/aiwllz> (дата звернення: 18.07.2025)

131. Єманов В. В. Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2023. 450 с. URL:

132. Жахалов Я. Резидентам Дія City вхід заборонений. Що таке спецрежим Defence City і за що його критикують. DOU.ua. 2025. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/defence-city-advantages-and-criticism/>

133. З початку 2025 року уряд залучив від продажу та обміну ОВДП на аукціонах понад 312 млрд грн, а загалом упродовж воєнного стану – майже 1 770

млрд грн. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2025-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju---obminu-ovdp-na-auktsionah-ponad-312-mlrd-grn-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--mayje-1-770-mlrd-grn>

134. Іванов Д. В. Механізми державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2021. 247 с.

135. Іванова В. М. Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2023. 390 с.

136. Івасечко О., Лопушанський П. Військова допомога США Україні у протидії збройній агресії росії у 2014-2023 рр. *Вісник Львівського університету*. 2023. Вип. 49. DOI: 10.30970/PPS.2023.49.32.

137. Карловський Д. Українці зібрали для армії 200 мільйонів гривень з "ковідної тисячі". Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/26/7326082/>

138. Кириленко О. П. Фінанси: навч. посіб. Тернопіль: ТОВ ЦМДС, 1998. С. 34.

139. Кізян Р. В. Механізми державного управління системою антитерористичної безпеки України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2020. 180 с.

140. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: ЦУЛ, 2002. 495 с.

141. Кобзар Ю. США оголосили про новий пакет допомоги Україні: що в ньому? УНІАН. 2024. URL: <https://www.unian.ua/weapons/ssha-ogolosili-pro-noviy-paket-dopomogi-ukrajini-shcho-v-nomu-12826623.html>

142. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посіб. Львів: Новий Світ 2000, 2009. 568 с.

143. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. С. 22.

144. Ковпака А. А. Динаміка бюджетних видатків на оборону України за часів незалежності. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних ризиків ХХІ ст.», 7-8 грудня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С.222-226.

145. Ковпака А. А. Структурна динаміка фінансових потоків України в умовах війни: роль та внесок зарубіжних партнерів. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 13-17 травня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С.591-592.

146. Ковпака А. А. Фінансова підтримка економіки України в умовах війни. *Економіка. Управління. Інновації*. 2022. Вип. №2 (31) URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui\\_2022\\_2\\_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2022_2_7.pdf)

147. Ковпака А. А., Барановська Т.В. Інвестиційні потреби України для ліквідації збитків спричинених російсько-українською війною. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 15-19 травня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С. 582-583.

148. Ковпака А. А., Барановська Т.В. Інструменти управління фінансовою безпекою України. Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», 3-4 листопада 2022 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2022. С. 214-215.

149. Кондро П. В. Боргова безпека механізми забезпечення та формування фінансової стійкості держави: дис. ... д-ра філософії: 072. Київ, 2023. 288 с.

150. Корупційні ризики під час здійснення централізованих тилових закупівель для Збройних Сил України. НАЗК. 2024. 93 с. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/75/86/75864b28ba53e97ab6be0a8447d58f6a4a7897b1e24a219d36a9b821fd8443314096827.pdf>

151. Котов І. В. Удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2023. 255 с.

152. Кропивницький В. С. Публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: «Діса плюс», 2022. 332 с.

153. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 607 с.

154. Кручиненко В. А. Фінансовий механізм державного регулювання розвитку підприємства: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2023. 205 с.

155. Кулик А. А. Оцінка, облік і аналіз об'єктів основних засобів у воєнний та післявоєнний періоди: дис. ... д-ра філософії: 071. Київ, 2023. 370 с.

156. Кульман А. Економічні механізми: пер. з франц. Київ: Прогрес 2003. 296 с.

157. Куницька-Іляш М. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей національної економіки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів, 2024. 540 с.

158. Кушнерська Н. Brave1 Market: Україна запускає маркетплейс військових інновацій. Digital State UA. 2025. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/tech/brave1-market-ukrayina-zapuskaye-marketpleys-viyskovykh-innovatsiy>

159. Левандівський О. Т. Фінансова політика держави у природокористуванні. *Економічні науки*. 2010. Вип. 7 (25) Ч. 5. URL: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/En\\_oif/2010\\_7\\_5/2.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2010_7_5/2.pdf)

160. Лозинська Т. М. Методологічні основи державного управління розвитком продовольчого ринку України. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ за заг. ред. А. О. Чемериса. Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2006. Вип. 10. С. 139–148.

161. Львовчкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання. *Фінанси України*. 2000. № 12. С. 25–33.

162. Мазовецький Р. І. Організаційно-економічний механізм державного регулювання соціального забезпечення збройних сил України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2022. 212 с.

163. Майже половина 2024 року: в ДПС розкрили суму надходжень до бюджету від військового збору за два місяці. Судово-юридична газета. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/325687-pochti-polovina-2024-goda-v-gns-raskryli-summu-postupleniy-v-byudzheth-ot-voennogo-sbora-za-dva-mesyatsa>

164. Майстро С. В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації механізм державного регулювання: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ Магістр, 2009. 240 с.

165. Максименко М. Україна ухвалила новий закон про ППП для прискорення повоєнної відбудови. *Avellum*. 2025. URL: <https://avellum.com/ua/ukraina-ukhvalila-noviy-zakon-pro-ppp-d/>

166. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Луцьк, 2000. 558 с.

167. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.

168. Маркетплейс прямої дії Brave1 Market. 2025. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/marketplejs-pryamoyi-diyi-brave1-market/>

169. Маркуц Ю. Оборонні закупівлі територіальних громад – потенційний резерв підтримки Сил Оборони чи ризик неефективних видатків? Вокс Україна. 2024. URL: <https://voxukraine.org/oboronni-zakupivli-terytorialnyh-gromad-novyj-potentsijnyj-rezerv-pidtrymky-syl-oborony-chy-ryzyk-neeftyvnyh-vydatkiv>

170. Марусяк Н. Л. Фінансовий механізм підприємства та напрями його удосконалення в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 94-97. URL: [http://www.economy.in.ua/pdf/12\\_2021/18.pdf](http://www.economy.in.ua/pdf/12_2021/18.pdf)

171. Маршалок Т., Маркуц Ю. Гранти, кредити, облігації: як Україна не допустила фінансового колапсу в 2022 році. Хмарочос. 2023. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/01/12/granty-kredyty-obligacziyi-yak-ukrayina-ne-dopustyla-finansovogo-kolapsu-v-2022-roczni/>

172. Маршук Л., Бурлака М. Фінансова система України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1800/1735>

173. Мельник А. Ф., Смоленський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління: навч. посіб. Київ: «Знання Прес». 2009. С 37 -39.

174. Мельник Р. Сенат США підтримав виділення 61 мільярда допомоги Україні тепер підпис за Байденом. *Детектор медіа*. 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/225861/2024-04-24-senat-ssha-pidtrymav-vydilennya-61-milyarda-dopomogy-ukraini-teper-pidpys-za-baydenom/>

175. Менок Д. ЄС хоче швидко знайти кошти для посилення своєї оборони ідей багато. РАР. 2025. URL: <https://www.pap.pl/ua/ukrainian/news/es-khoche-shvidko-znayti-koshti-dlya-posilennya-svoei-oboroni-idey-bagato>

176. Михайлов Д. У 2024 році уряд інвестував понад 39 мільярдів гривень у виробництво українського озброєння – Сметанін. Суспільне. 2025. URL: <https://suspilne.media/918107-u-2024-roci-urad-investuvav-v-ukrainskij-opk-ponad-39-mlrd-griven-smetanin/>

177. Міноборони зменшило корупційні ризики в управлінні майном і закупівлях – Денис Шмигаль. *АрміяInform*. 2025. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/12/12/denys-shmygal-minoborony-zmenshylo-korupczijni-ryzyky-v-upravlinni-majnom-i-zakupivlyah/>

178. Мороз Ю. Ю., Гавриш А. А. Економічний вимір військової допомоги США: безпекові пакети та їх вплив на обороноздатність і фінансову стійкість України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. №1 (111). С. 14-25. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/325915>

179. Нариси зовнішньої політики Франції реконструкція перспективи Еммануеля Макрона за ред. Остапенко К., Паламарчука В., Федія Н., Ткачука Є. Київ. 2024. 175 с. URL: <https://surl.lu/ehjsif>

180. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy\\_2030\\_.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf)

181. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>

182. Нижник Н., Машков О. Системний підхід в організації державного управління. За заг ред Н Р Нижник. К: Вид-во УАДУ. 1998. 160 с.

183. Німецькі репарації – угода між ФРН та Ізраїлем URL: <https://icc.nativ.gov.il/kyev/news/nimecki-reparacii-ugoda-mizh-frn-ta-izrailem>

184. Німеччина завершила виведення військових з Афганістану. Укрінформ. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3272938-nimeccina-zaversila-vivedenna-vijskovih-z-afganistanu.html>

185. Нова модель оборонного менеджменту РРВЕ на основі передових практик НАТО пройде апробацію у ЗСУ. Міністерство оборони України. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/nova-model-oboronno-go-menedzhmentu-ppbe>

186. Новації Закону № 2142: про пільговий імпорт товарів та звільнення від ввізного мита та ПДВ імпорт товарів в Україну. URL: <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/578991.html?utm>

187. Оборонні витрати бюджету України в 2022 році зросли удев'ятеро. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3668341-oboronni-vitrati-budzetu-ukraini-v-2022-roci-zrosli-udev'atero.html>

188. Онуфрієнко О.В. Сучасна доктринально-концептуальна основа модернізації публічного управління та державної служби України веберівська бюрократія нове публічне управління електронне врядування. Аспекти публічного управління. 2018. Т. 6. № 5. С. 51–73.

189. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. Київ: 2002. 240 с.

190. Орлов В. В. Вплив структурних дисбалансів фінансової системи на економічну безпеку держави: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Житомир, 2022. 479 с.

191. Павлиш О. Висока ціна війни: як економіка Ізраїлю страждає від ескалації на Близькому Сході. Економічна правда. 2025. URL: <https://epravda.com.ua/svit/yak-ekonomika-izrajilyu-postrazhdala-cherez-boyovi-diji-808416/>

192. Пасінович І. І., Сич О. А. Модернізація механізмів державного регулювання економіки України. URL: <https://sg-sofia.com.ua/modernizaziya-mehanizmiv-derjanmogo-regulivannya-ekonomiki-ukraini>

193. Печерський А. «Газові війни»: як росія позбавляла Україну зброї та суверенітету. АрміяInform. 2024. URL: <https://surl.li/imnmnm>

194. Пивоваров С., Коберник К. Американський план Маршалла допоміг Західній Європі оговтатись від війни й протистояти комуністам. Бабель. 2025. URL: <https://surl.li/dswyqb>

195. Писаревський С. В. Механізми управління державно-приватним партнерством у логістичному забезпеченні сил безпеки України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2022. 210 с.

196. Питання оборонних закупівель: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021р. № 363. Дата оновлення: 10.12.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2025)

197. Півненко О. С. Механізми реалізації державної політики подолання наслідків воєнних дій в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05. Житомир, 2024. 214 с.

198. Пінькас Г. І. Обґрунтування та побудова фінансово-економічного механізму державних закупівель. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України зб. наук. пр. Суми: УАБС НБУ, 2008. Вип. 23. С. 363–377. URL: <https://surl.li/axmihv>

199. Післявоєнне відновлення територій України: безпека, сталий розвиток та урбанізація: колективна монографія (англійською мовою)/ Л. Сергієнко, В. Ксендзук, О. Джигора, Д. Захаров, К. Войціцька, А. Гавриш, І. Сергієнко, О. Орел, О. Орел, З. Грицишена, О. Лукашук, О. Токарчук, І. Дмитренко, Д. Шпак. Київ: Наукове видавництво «Нова думка», 2025. 260 с.

200. Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Нам Г. Г. та ін. Фінанси підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 1999. С. 18.

201. Поліщук О. М. Формування та реалізація воєнної політики як інструмент забезпечення національної безпеки України: дис. ... д-ра філософії: 052. Київ, 2021. 265 с.

202. Пономаренко К. Публічно-приватне партнерство: нові можливості для відбудови України. Юридична газета. 2025. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/publichnoprivatne-partnerstvo-novi-mozhливosti-dlya-vidbudovi-ukrayini.html>

203. Порівняння військових можливостей України та Росії (2026). URL: <https://surl.li/yhrjof> (дата звернення: 16.03.2026)

204. Прасад А. Україна спрямує 739 млрд грн на виробництво та закупівлю зброї і забезпечить довгострокові контракти для ОПК у 2025-му – Шмигаль. Forbes Ukraine. 2025. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-spryamue-739-mlrd-grn-na-virobnitstvo-ta-zakupivli-zbroi-i-zabezpechit-dovgostrokovyi-kontrakty-dlya-opk-u-2025-mu-shmigal-07022025-26987>

205. Прийнято Закон України про публічно-приватне партнерство. 2025. URL: <https://surli.cc/jezobw>

206. Примуш Р. Б. Механізми забезпечення безпеки соціально-економічних систем в період трансформаційних змін: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05. Житомир, 2024. 383 с.

207. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 31.07.2014 р. № 1621-VII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18> (дата звернення: 30.01.2025)

208. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX. Дата оновлення: 01.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text> (дата звернення: 25.04.2025)

209. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. Дата оновлення: 30.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення: 15.11.2024)

210. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 03.03.1999 р. №464-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 17, ст.111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14> (дата звернення: 10.09.2025)

211. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Дата оновлення: 22.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-IX#Text> (дата звернення: 30.04.2025)

212. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 26.09.2025)

213. Про затвердження ведення Реєстру довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2022 р. №1241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2025)

214. Про затвердження Порядку кодифікації предметів постачання: Наказ Міністерства оборони України від 18.12.2017 р. №673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-18#Text> (дата звернення: 20.09.2025)

215. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 22.09.2025)

216. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX. Дата оновлення: 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 15.09.2025)

217. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text> (дата звернення: 25.06.2025)

218. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-biudzhethnoi-deklaratsii-na-20252027-roky-a751> (дата звернення 20.02.2025)

219. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 442-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2025)

220. Програма ленд-лізу. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1030M/>

221. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05. Львів, 2020. 456 с.

222. Рада дозволила Міноборони прямі імпорتنі закупівлі. LB.ua. URL: [https://lb.ua/economics/2019/01/17/417364\\_rada\\_razreshila\\_minoboroni\\_pryamie.html](https://lb.ua/economics/2019/01/17/417364_rada_razreshila_minoboroni_pryamie.html)

223. Римар М. В., Попівняк О. М., Филипів Р. С. Фінансові механізми забезпечення розвитку депресивних територій: теорія і методи: монографія. Львів: Панорама, 2014. 260 с.

224. Річний звіт 2024. Незалежна антикорупційна комісія (НАКО). 2024. 32 с. URL: [https://nako.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/2025-09-15-04\\_21\\_58-richnyi-zvit-nako-2024.pdf](https://nako.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/2025-09-15-04_21_58-richnyi-zvit-nako-2024.pdf)

225. Руденко В. В. Фіскальний механізм регулювання інвестиційних процесів: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Київ, 2023. 581 с.

226. Рудніцька Р. М. Сутність та зміст механізмів державного управління та принципів їх функціонування. *Публічне управління: теорія та практика*. Вип. 4. 2014. С. 50-60. URL: <https://cutt.ly/1KfsdXf>

227. Сіцінська М. В. Сутність та особливості моделі державного управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. *Економіка та держава*. 2014. № 9. С. 98–100. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde\\_2014\\_9\\_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_9_25)

228. Склад 67-го пакету допомоги США в рамках PDA на \$425 млн. Ukrainian Military Pages. 2024. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2024/10/67-pda-425.html>

229. Собенко Н. США оголосили про новий пакет військової допомоги Україні на 2,6 млрд. Суспільне. 2023. URL: <https://suspihne.media/435390-ssa-ogolosili-pro-novij-paket-vijskovoi-dopomogi-ukraini-na-26-mlrd/>

230. Солдатенко О. В. Фінансування Збройних Сил України в умовах воєнного стану: євроінтеграційний вектор. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 80, ч.1. С. 576–581. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.88>

231. Споживча інфляція за підсумками 2022 року становила 26,6% – це суттєво менше прогнозів. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9512e49a-23c2-4fe3-856e-ffde6c603089&title=SpozhivchaInfliatsiiaZaPidsumkami2022-RokuStanovila26-6-TseSuttvoMenshePrognoziv> (дата звернення: 21.04.2024)

232. Стан здійснення ДПП в Україні. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=stanzdiisnenniadppvukraini> (дата звернення: 18.07.2025)

233. Стеців І. С. Система моніторингу економічного механізму державного управління продовольчою безпекою країни: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Львів, 2024. 575 с.

234. Стеців І. С., Андріішин А. М. Удосконалення організації надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Інновінг сучасних

трендів в менеджменті безпеки матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 26 травня 2023 р. Львів: ЛДУ БЖД 2023. С. 82–83. URL: <http://surl.li/hukcr>

235. Стівенс К. Ціна війни для України: три роки економічної напруги та пошуки фінансування. *EU Reporter*. 2025. URL: <https://surl.li/bmbsuf>

236. Стратегічний огляд оборонних закупівель Україна-НАТО. Рекомендації високого рівня щодо змін та дій. 2024. URL: <https://www.army-pro.com/wp-content/uploads/2024/10/strategichnyj-oglyad-oboronnyh-zakupivel-ukrayina-nato.pdf>

237. Суторміна В. М., Федосов В. М., Андрущенко В. Л. Держава податки бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки): монографія. Київ: Либідь, 328 с.

238. США оголосили 68-й пакет допомоги у рамках PDA. *Ukrainian Military Pages*. 2024. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2024/10/68-pda-400.html>

239. США оголосили новий пакет допомоги Україні – більше снарядів для ППО, HIMARS та артилерії. *Голос Америки*. 2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/novae-paket-dopomogy-ukraini/7386972.html>

240. США оголосили про пакет допомоги Україні на \$425 млн. *Букви*. 2024. URL: <https://bukvy.org/ssha-ogolosyly-pro-paket-dopomogy-ukrayini-na-425-mln/>

241. Терещенко Д. А. Державне регулювання розвитку людського капіталу в Україні теорія методологія практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2020. 308 с.

242. Уварова О., Саприкіна М. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту. 2023. 84 с. URL: <https://surl.li/rbbydo>

243. Україна успішно завершила реструктуризацію державного та гарантованого державою боргу на суму 15 млрд. дол. США. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/ukraina-uspishno-zavershyla-restrukturyzatsiiu-derzhavnoho-ta-harantovanoho-derzhavoiu-borhu-na-sumu--mlrd-dol-ssha>

244. Урбанізовані території України: подолання наслідків війни, відновлення та розвиток: колективна монографія / О.В. Олійник, Л.В. Сергієнко, В.В. Ксендзук, О.М. Джигора, Д.М. Захаров, О.Й. Токарчук, К.М. Войціцька, А.А. Гавриш. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2024. 368 с.

245. Уряд пропонує збільшити фінансування Сил безпеки та оборони України цього року на 412 млрд грн, – Прем'єр-міністр.. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-proponuie-zbilshyty-finansuvannia-syl-bezpeky-ta-oborony-ukrainy-tsoho-roku-na-412-mlrd-hrn-premier-ministr>

246. Фахурдінова М. Три шляхи та одна перешкода: як США можуть надати військову допомогу ЗСУ навіть без бюджету. Європейська правда. 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/15/7183770/>

247. Федірко Н. В., Гамкрелідзе К. Ю. Фінансово-економічний механізм урегулювання російсько-українського конфлікту. *Бізнес Інформ*. 2023. № 2. 46-55с.

248. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування*: електронне наукове фахове видання. 2008. Вип. 1. URL: <https://surl.li/ztlgce>

249. Фельдман А. Як формується бюджет в Ізраїлі? Інститут розвитку громадянського суспільства імені Голди Меїр. URL: <https://goldameir.institute/2016/10/yak-formuyetsya-byudzheth-v-izrayili/>

250. Фінанси: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Романенко О. Р., Огородник С. Я., Зязюн М. С., Славкова А. А. Київ: КНЕУ, 2003. 387 с.

251. Хмельнюк Л. Чорний понеділок: як почалася Світова фінансова криза 2008 року. Finteco. 2024. URL: <https://surl.lu/gknrdv>

252. Чинчик А. А. Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2022. 377 с.

253. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 194 с.

254. Що таке продаж зброї за механізмом DCS, який погодив Трамп для України URL: <https://surl.li/bvetls>

255. Щорічник СІПРІ 2023. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: пер. з англ. Центр Разумкова. Київ, 2024. 663 с. URL: [https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI\\_2023-SITE.pdf](https://razumkov.org.ua/images/2024/07/24/2024-SIPRI_2023-SITE.pdf)

256. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: навч. посіб. Київ: НІОС, 2000. 46 с.

257. Якимчук А. Ю., Корецький О. М. Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник. Донецьк: Юго-Восток, 2013. 224 с.

# ДОДАТКИ

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### 1. Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

#### 1.1. Монографії:

1. Післявоєнне відновлення територій України: безпека, сталий розвиток та урбанізація: колективна монографія (англійською мовою)/ Л. Сергієнко, В. Ксєндзук, О. Джигора, Д. Захаров, К. Войціцька, **А. Гавриш**, І. Сергієнко, О. Орел, О. Орел, З. Грицишена, О. Лукашук, О. Токарчук, І. Дмитренко, Д. Шпак. Київ: Наукове видавництво «Нова думка», 2025. 260 с. *Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні сутності управління фінансово-економічним механізмом територіальної громади.*

2. Урбанізовані території України: подолання наслідків війни, відновлення та розвиток: колективна монографія / О.В. Олійник, Л.В. Сергієнко, В.В. Ксєндзук, О.М. Джигора, Д.М. Захаров, О.Й. Токарчук, К.М. Войціцька, **А.А. Гавриш**. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2024. 368 с. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні фінансової підтримки секторів економіки України в умовах війни.*

#### 1.2. Стаття у виданні, включеному до наукометричних баз:

3. Kotsiuk V., Hutsalo L., Hryhorchak I., **Havrysh A.**, Stadnyk O. Ukrainian Revolution of Dignity 2013–2014: Origins, Progress, and Impact on Society. *Journal of Information Systems Engineering and Management*. Vol. 10 No. 12s (2025) P. 599-607. DOI: <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i12s.1868>. *Особистий внесок автора полягає в обґрунтування причинно-наслідкового зв'язку між Революцією Гідності та подальшою ескалацією російської агресії.*

#### 1.3. Статті у наукових фахових виданнях України (категорії Б):

4. Абрамова І.В., **Гавриш А.А.** Методологічні положення формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України.

*Економічний простір*. 2025. № 204. С. 3-10. URL: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/09/204-3-10-abramova.pdf>. *Особистий внесок автора полягає в удосконаленні таксономії фінансово-економічних інструментів воєнної підтримки України.*

5. Мороз Ю.Ю., Гавриш А.А. Економічний вимір військової допомоги США: безпекові пакети та їх вплив на обороноздатність і фінансову стійкість України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. №1 (111). С. 14-25. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/325915>. *Особистий внесок автора полягає у здійсненні структурного аналізу безпекових пакетів допомоги США та обґрунтуванні їх економічної ролі у зміцненні обороноздатності й фінансової стійкості України в умовах війни.*

6. Дика О.С., Ковпака А.А. Ідентифікація джерел формування Державного бюджету України та напрямів використання фінансових ресурсів в умовах російсько-української війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108). С. 3-9. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/309013>. *Особистий внесок автора полягає у здійсненні комплексного аналізу джерел фінансування загального фонду державного бюджету України від початку повномасштабної війни та визначенні структури розподілу фінансових, військових та гуманітарних зобов'язань від держав-союзниць.*

7. Ковпака А.А. Фінансова підтримка економіки України в умовах війни. *Економіка. Управління. Інновації*. 2022. Вип. №2 (31). URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui\\_2022\\_2\\_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2022_2_7.pdf)

#### **1.4. Статті у періодичних наукових виданнях зарубіжних країн:**

8. Ковпака А. Assessment of the consequences of the military aggression of the russian federation and identification of sources of compensation for damages, *Social research & behavioral sciences*, 2022, Vol. 08, p. 28-34. URL: <https://zenodo.org/record/7466299#.ZBxc1HZBxPY>

#### **1.5. Статті у періодичних наукових виданнях:**

9. Дика О.С., Ковпака А.А. Аналіз світових військових витрат на виробництво та озброєння в контексті сучасних геополітичних загроз. *Society and*

*Security*. 2023. № 1(1). С. 11–17. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/297861/290729>. *Особистий внесок автора полягає у комплексному аналізі структури та динаміки світових військових витрат спрямованих на оборону в 2022 році.*

## **2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

10. Гавриш А.А. Резистенція корупції в Україні в умовах війни. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ ст.», 12-13 грудня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С. 290-295.

11. Гавриш А.А. Роль безпекових пакетів США у зміцненні обороноздатності України. Тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання», 15 листопада 2024 року. Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування. 2024. С. 386-388.

12. Ковпака А.А. Структурна динаміка фінансових потоків України в умовах війни: роль та внесок зарубіжних партнерів. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 13-17 травня 2024 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2024. С. 591-592.

13. Ковпака А.А. Динаміка бюджетних видатків на оборону України за часів незалежності. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних ризиків ХХІ ст.», 7-8 грудня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С. 222-226.

14. Ковпака А.А., Барановська Т.В. Інвестиційні потреби України для ліквідації збитків спричинених російсько-українською війною. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, 15-19 травня 2023 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2023. С. 582-583. *Особистий внесок автора полягає*

*у комплексній оцінці масштабів економічних збитків та інвестиційних потреб України, спричинених російсько-українською війною.*

15. **Ковпака А.А.**, Барановська Т.В. Інструменти управління фінансовою безпекою України. Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», 3-4 листопада 2022 року. Житомир: «Житомирська політехніка», 2022. С. 214-215. *Особистий внесок автора полягає у систематизації та аналізі інструментів управління фінансовою безпекою України.*

## ДОДАТОК Б

**Щорічні витрати на військову оборону в Європейському Союзі з 2005 по 2023 рік за державами-членами**  
**(млрд євро)**

| Рік                 | Німеччина | Франція | Італія | Іспанія | Польща | Нідерланди | Греція | Швеція | Бельгія | Фінляндія | Румунія | Чехія | Португалія | Австрія | Угорщина | Словаччина | Литва | Болгарія | Хорватія | Ірландія | Латвія | Естонія | Словенія | Кіпр | Люксембург | Мальта | Всього за рік |
|---------------------|-----------|---------|--------|---------|--------|------------|--------|--------|---------|-----------|---------|-------|------------|---------|----------|------------|-------|----------|----------|----------|--------|---------|----------|------|------------|--------|---------------|
| 2005                | 30,60     | 42,50   | 27     | 10,50   | 4,60   | 7,70       | 5      | 4,40   | 3,30    | 2,20      | -       | 1,80  | 2,50       | 2,20    | 1,30     | 0,67       | 0,24  | -        | -        | 0,92     | 0,16   | 0,16    | 0,41     | 0,30 | 0,20       | 0,04   | 148,70        |
| 2006                | 30,40     | 43,50   | 26,60  | 11,50   | 4,90   | 8,10       | 5,40   | 4,30   | 3,60    | 2,30      | 1,80    | 1,90  | 2,50       | 2,10    | 1,10     | 0,75       | 0,28  | 0,58     | -        | 0,92     | 0,25   | 0,19    | 0,49     | 0,31 | 0,20       | 0,04   | 154,01        |
| 2007                | 31,10     | 44,30   | 20,90  | 12,20   | 5,80   | 8,40       | 5,80   | 4,50   | 3,80    | 2,60      | 1,90    | 2     | 2,40       | 2,60    | 1,30     | 0,83       | 0,33  | 0,74     | -        | 0,98     | 0,32   | 0,25    | 0,51     | 0,30 | 0,21       | 0,04   | 154,11        |
| 2008                | 31,70     | 45,40   | 22,60  | 12,80   | 6      | 8,50       | 6,20   | 4      | 4,30    | 2,50      | 2,10    | 2,10  | 2,50       | 2,60    | 1,30     | 0,99       | 0,36  | 0,80     | -        | 1,08     | 0,37   | 0,29    | 0,57     | 0,30 | 0,15       | 0,04   | 159,55        |
| 2009                | 36,10     | 39,20   | 21,90  | 12,20   | 5,40   | 8,70       | 6      | 3,50   | 4       | 2,70      | 1,60    | 2,30  | 2,80       | 2,40    | 1,10     | 0,97       | 0,29  | 0,66     | -        | 0,99     | 0,23   | 0,26    | 0,58     | 0,34 | 0,15       | 0,04   | 154,41        |
| 2010                | 33,50     | 39,20   | 21,60  | 11,10   | 6,40   | 8,50       | 4,80   | 4,30   | 4       | 2,70      | 1,60    | 2     | 2,80       | 2,40    | 1        | 0,85       | 0,25  | 0,63     | -        | 0,91     | 0,19   | 0,25    | 0,58     | 0,36 | 0,19       | 0,04   | 150,15        |
| 2011                | 33,80     | 38,50   | 21,70  | 10,10   | 6,60   | 8,20       | 4,90   | 4,30   | 4       | 2,70      | 1,70    | 1,80  | 1,70       | 2,50    | 1        | 0,76       | 0,25  | 0,55     | -        | 0,88     | 0,21   | 0,28    | 0,48     | 0,35 | 0,17       | 0,04   | 147,47        |
| 2012                | 23,50     | 39,10   | 20,60  | 10,80   | 6,80   | 8,10       | 4,30   | 4,60   | 4,10    | 2,90      | 1,60    | 1,70  | 2,40       | 2,50    | 1        | 0,79       | 0,26  | 0,56     | -        | 0,90     | 0,20   | 0,34    | 0,42     | 0,32 | 0,17       | 0,04   | 138,00        |
| 2013                | 33,80     | 39,40   | 20,10  | 9,50    | 6,70   | 7,70       | 4      | 4,70   | 3,90    | 2,90      | 1,80    | 1,60  | 2,60       | 2,40    | 0,91     | 0,73       | 0,27  | 0,61     | 0,63     | 0,89     | 0,21   | 0,36    | 0,38     | 0,29 | 0,18       | 0,04   | 146,60        |
| 2014                | 34,70     | 39,20   | 18,40  | 9,50    | 7,60   | 7,80       | 4      | 4,70   | 3,90    | 2,70      | 2       | 1,50  | 1,50       | 2,50    | 0,91     | 0,75       | 0,32  | 0,56     | 0,61     | 0,89     | 0,22   | 0,39    | 0,37     | 0,27 | 0,19       | 0,04   | 145,52        |
| 2015                | 35,90     | 39,20   | 17,60  | 10      | 9,50   | 7,80       | 4,10   | 4,60   | 3,80    | 3,20      | 2,30    | 1,70  | 2,40       | 2,40    | 1        | 0,89       | 0,43  | 0,57     | 0,60     | 0,89     | 0,25   | 0,42    | 0,36     | 0,30 | 0,23       | 0,05   | 150,49        |
| 2016                | 37,60     | 40      | 20,20  | 9       | 8,50   | 8,20       | 4,20   | 4,70   | 3,90    | 3,20      | 2,40    | 1,70  | 2,40       | 2,70    | 1,20     | 0,91       | 0,58  | 0,61     | 0,56     | 0,90     | 0,36   | 0,45    | 0,41     | 0,29 | 0,21       | 0,05   | 155,23        |
| 2017                | 40,30     | 40,90   | 21,20  | 10,50   | 8,80   | 8,50       | 4,20   | 4,60   | 3,90    | 3,20      | 3,20    | 1,90  | 2,70       | 2,80    | 1,50     | 0,94       | 0,72  | 0,64     | 0,82     | 0,92     | 0,43   | 0,48    | 0,42     | 0,35 | 0,29       | 0,06   | 164,27        |
| 2018                | 42,10     | 42,70   | 21,70  | 11,20   | 10     | 9,40       | 4,60   | 4,60   | 4,10    | 3,30      | 3,70    | 2,30  | 2,60       | 2,90    | 1,40     | 1,10       | 0,90  | 0,81     | 0,82     | 0,94     | 0,61   | 0,51    | 0,46     | 0,38 | 0,30       | 0,06   | 173,49        |
| 2019                | 46,90     | 44,40   | 21,10  | 11,30   | 10,60  | 10,90      | 4,30   | 5      | 4,30    | 3,70      | 4,10    | 2,60  | 3          | 2,90    | 1,80     | 1,70       | 0,98  | 1,90     | 0,90     | 1        | 0,63   | 0,56    | 0,51     | 0,43 | 0,35       | 0,08   | 185,94        |
| 2020                | 51,40     | 46      | 22,80  | 11,20   | 11,70  | 11,20      | 4,80   | 5,70   | 4,80    | 3,50      | 4,40    | 2,80  | 3,40       | 3,20    | 1,40     | 1,80       | 1     | 0,98     | 0,88     | 1        | 0,65   | 0,62    | 0,50     | 0,42 | 0,36       | 0,07   | 196,58        |
| 2021                | 52,40     | 47,90   | 27,40  | 12,50   | 12,80  | 12,30      | 6,60   | 6      | 5,40    | 5,10      | 4,50    | 3,30  | 3,30       | 3,30    | 1,60     | 1,70       | 1,10  | 1,10     | 1,20     | 1        | 0,70   | 0,65    | 0,65     | 0,46 | 0,34       | 0,06   | 213,36        |
| 2022                | 58,30     | 49,70   | 28,80  | 15,60   | 14,60  | 10,80      | 8,10   | 7,90   | 6,50    | 5,20      | 4,90    | 3,70  | 3,40       | 3,40    | 3,10     | 2          | 1,60  | 1,30     | 1,20     | 1,10     | 0,81   | 0,78    | 0,74     | 0,51 | 0,46       | 0,07   | 234,57        |
| 2023                | 67,62     | 53,30   | 31,30  | 17,45   | 24,50  | 15,35      | 6,22   | 8,20   | 7,05    | 5,80      | 5,18    | 4,19  | 3,92       | 4,08    | 4,03     | 2,15       | 2     | 1,84     | 1,32     | 1,21     | 1,16   | 1,14    | 0,84     | 0,52 | 0,59       | 0,07   | 271,03        |
| Всього за 2005-2023 | 751,72    | 814,40  | 433,50 | 218,95  | 171,80 | 176,15     | 97,52  | 94,60  | 82,65   | 62,40     | 50,78   | 42,89 | 50,82      | 51,88   | 27,95    | 21,28      | 12,16 | 15,44    | 9,54     | 18,32    | 7,96   | 8,38    | 9,68     | 6,80 | 4,94       | 0,97   | 3243,48       |

*Джерело: побудовано на основі даних бази Statista.*

## ДОДАТОК В

**Обсяги військової допомоги наданої Німеччиною Україні, станом на  
лютий 2023 р.**

| <b>Вид допомоги</b>                                                      | <b>Кількість</b>   |
|--------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| <b>Зброя та боєприпаси</b>                                               |                    |
| Ракети Iris-T SLM                                                        | Точної цифри немає |
| Система протиповітряної оборони Iris-T SLM                               | Точної цифри немає |
| Ракетомети 70 мм на пікапах з ракетами                                   | 20                 |
| Протиповітряні танкові гармати «Cheetah»                                 | 30                 |
| Боєприпаси для протиповітряних танків (снаряди)                          | 53 000             |
| Боєприпаси для протиповітряних танків                                    | 4 000              |
| Танкова гаубиця 2000, включаючи регулювання, навчання та запасні частини | 14                 |
| Броньована евакуаційна машина MG3                                        | 30                 |
| Броньована евакуаційна машина Bergepanzer                                | 15                 |
| Переносні системи протиповітряної оборони STINGER                        | 500                |
| Переносні системи протиповітряної оборони STRELA                         | 2 700              |
| Багатоствольна ракетна система MARS з боєприпасами                       | 5                  |
| Патрони для Panzerfaust 3                                                | 3 000              |
| Рукоятка для Panzerfaust 3                                               | 900                |
| Переносні протитанкові системи RGW 90 Matador                            | 7 944              |
| Самохідні зенітні гармати GEPARD                                         | 30                 |
| Боєприпаси для зенітних гармат GEPARD                                    | 6 000              |
| Протимінних танків (9 300 з промислових запасів)                         | 14 900             |
| Ракети для знищення бункерів                                             | 50                 |
| Ручні гранати                                                            | 100 000            |
| Вибухові пристрої                                                        | 5 300              |
| Детонаційний шнур (в метрах)                                             | 100 000            |
| Детонатор                                                                | 100 000            |
| Запобіжник                                                               | 350 000            |
| Кулемети MG3                                                             | 100                |
| Запасні стволи та затвора для кулеметів                                  | 500                |
| Зброя проти дронів                                                       | 10                 |
| Боєприпаси 40 мм (патрони)                                               | 60 000             |
| Боєприпаси для ручної зброї (патрони)                                    | 22 000 000         |
| Артилерійські боєприпаси 155 мм (патрони)                                | 18,50              |
| Зброя проти дронів                                                       | 10                 |
| Мобільні бомбові радари та тепловізори                                   | 8                  |
| Боєприпаси для реактивних систем залпового вогню MARS II                 | Точної цифри немає |
| Противатарейна радіолокаційна система COBRA                              | Точної цифри немає |
| Сканер/глушитель проти дронів                                            | 55                 |
| Електронні пристрої проти дронів                                         | 14                 |
| <b>Обладнання</b>                                                        |                    |
| Мобільні антенні мачти                                                   | 10                 |
| Мобільні, дистанційно керовані та захищені системи розмінування          | 3                  |
| Мобільні та захищені системи розмінування                                | 4                  |
| Матеріали для знешкодження бомб (піддони)                                | 6                  |

|                                                                                                |                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| Запасні частини для Мі-24                                                                      | Точної цифри немає |
| Запасні частини для МіГ-29                                                                     | Точної цифри немає |
| Запасні частини для важких кулеметів М2                                                        | Точної цифри немає |
| Лазерні далекоміри                                                                             | 38                 |
| Лазерні цілевказівники                                                                         | 40                 |
| Електрогенератори                                                                              | 216                |
| Радіоперешкоджачі                                                                              | 7                  |
| Розвідувальні дрони                                                                            | 26                 |
| Система виявлення дронів                                                                       | 30                 |
| Розширення діапазону частот для пристроїв протидії дронам                                      | 20                 |
| Системи важких і середніх мостів                                                               | 17                 |
| Високочастотні пристрої, в т. ч. обладнання                                                    | 1                  |
| Радіочастотна система                                                                          | 1                  |
| Польовий телефон з ремнями для перенесення                                                     | 3 000              |
| Польові кабелі (рулони)                                                                        | 5 000              |
| Мобільні системи опалення                                                                      | 168                |
| Біноклі                                                                                        | 125                |
| Бойовий шолом                                                                                  | 28 000             |
| Стрілецькі окуляри                                                                             | 600                |
| Окуляри нічного бачення                                                                        | 353                |
| Шпигунські окуляри                                                                             | 165                |
| Намети                                                                                         | 200                |
| Спальні мішки                                                                                  | 14 000             |
| Зимові куртки                                                                                  | 116 000            |
| Зимові штани                                                                                   | 80 000             |
| Зимові шапки                                                                                   | 240 000            |
| Військовий одяг (палети)                                                                       | 15                 |
| Палети з матеріалами для знешкодження вибухонебезпечних предметів                              | 6                  |
| Вовняні ковдри                                                                                 | 36 400             |
| <b>Транспортні засоби/аксесуари</b>                                                            |                    |
| Вантажівки                                                                                     | 13                 |
| Вантажівки для перевезення вантажів 15 т                                                       | 2                  |
| Вантажні автопоїзди та напівпричепи                                                            | 16                 |
| Транспортні засоби для охорони кордону                                                         | 107                |
| Транспортні засоби (вантажівки, мікроавтобуси, позашляховики)                                  | 280                |
| Пікап                                                                                          | 145                |
| Навантажувач                                                                                   | 6                  |
| Транспортер танків M1070 Oshkosh                                                               | 12                 |
| Транспортні засоби MRAP DINGO                                                                  | 50                 |
| Бронетранспортер M113                                                                          | 54                 |
| НММВВ (8 носіїв наземних радіолокаційних станцій, 2 носії глушителів/дрон)                     | 10                 |
| Броньовані автомобілі                                                                          | 30                 |
| Пункт дезактивації транспортних засобів НЕР 70, включаючи матеріали для дезактивації (одиниці) | 6                  |
| Танки-мостоукладачі BEAVER                                                                     | 3                  |
| Безпілотні надводні судна                                                                      | 10                 |
| Вантажний автомобіль 8x8                                                                       | 35                 |

|                                                        |                    |
|--------------------------------------------------------|--------------------|
| Важкий причіпний автомобіль                            | 12                 |
| Дизельне паливо та бензин (постійна доставка)          | Точної цифри немає |
| AdBlue (тонни)                                         | 10                 |
| <b>Продукти харчування</b>                             |                    |
| Готові військові раціони                               | 405 000            |
| <b>Медичні матеріали</b>                               |                    |
| Полевий госпіталь                                      | 1                  |
| Лікарняні ліжка                                        | 1 200              |
| Хірургічні лампи                                       | 60                 |
| Захисний одяг, хірургічні маски                        | Точної цифри немає |
| Перев'язувальні матеріали для зупинки кровотечі        | 500                |
| Медичні матеріали (палети)                             | 18                 |
| Холодильники для медичних матеріалів                   | 67                 |
| Захисні окуляри                                        | 600                |
| Автоін'єктори                                          | 100                |
| Аптечки першої допомоги                                | 100 000            |
| Швидкі допомоги                                        | 36                 |
| Медичні матеріали (зокрема рюкзаки, компресійні бинти) | Точної цифри немає |

*Джерело: [18].*

## ДОДАТОК Г

## Структура безпекових пакетів допомоги США

| №  | Дата підписання       | Обсяги допомоги (млн дол. США) | Структура допомоги                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----|-----------------------|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | 25.02.2022            | 350                            | протитанкова, стрілецька зброя, боєприпаси, бронезилети, супутнє обладнання                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 2  | 26.02.2022-11.03.2022 | 1200                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 3  |                       |                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 4  |                       |                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 5  | 12.03.2022            | 200                            | оборонна, бронетанкова, авіаційна допомога, польове обладнання та запчастини                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 6  | 16.03.2022            | 800                            | оборонна, бронетанкова, авіаційна допомога, польове обладнання та запчастини                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 7  | 13.04.2022            | 800                            | 155-мм гаубиці; контрартилерійські радары AN/TPQ-36; радары повітряного спостереження AN/MPQ-64 Sentinel; Switchblade; Javelin, M113; броньовані машини; вертольоти Mi-17; безпілотні кораблі берегової оборони; хімічне, біологічне, радіологічне, ядерне захисне обладнання; медичне обладнання; комплекти бронезилетів і шоломів; оптичні і лазерні далекоміри; C-4 вибухівка та підривне обладнання для розмінування перешкод; протипіхотні боєприпаси M18A1 Claymore |
| 8  | 21.04.2022            | 800                            | 155-мм гаубиці; тактичні машини; Phoenix Ghost                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| 9  | 06.05.2022            | 150                            | протиартилерійські радары AN/TPQ-36; обладнання радіоелектронних перешкод                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 10 | 19.05.2022            | 100                            | тактичні машини для буксирування гаубиць; протиартилерійські радары AN/TPQ-36                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 11 | 01.06.2022            | 700                            | HIMARS; протиартилерійських РЛС; радары повітряного спостереження; Javelin, командні пускові установки; протитанкова зброя; вертольоти Mi-17; тактичні автомобілі; запчастини та обладнання                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 12 | 15.06.2022            | 1000                           | додаткові боєприпаси для HIMARS, NASAMS; Javelin; протитанкові систем AT4; БМП; Claymore; вибухові речовини C-4, підривні боєприпаси та обладнання для підриву; медичне приладдя                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 13 | 23.06.2022            | 450                            | артилерійські ракетні системи; тактичні машини для буксирування артилерії; гранатомети; кулемети; катери                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 14 | 01.07.2022            | 820                            | боєприпаси для HIMARS; NASAMS; контрартилерійські радары                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 15 | 08.07.2022            | 400                            | HIMARS та боєприпаси; тактичні машини; підривні боєприпаси; контрбатареїнні системи; запчастини                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 16 | 22.07.2022            | 270                            | HIMARS та боєприпаси; командно-штабні машини; протитанкове озброєння                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 17 | 01.08.2022            | 550                            | артилерійські боєприпаси та боєприпаси для HIMARS                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 18 | 08.08.2022            | 1000                           | додаткові боєприпаси для HIMARS, NASAMS, Claymore; Javelin; AT4; БМП; вибухові речовини C-4, підривні боєприпаси; медичне приладдя                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 19 | 19.08.2022            | 775                            | боєприпаси для HIMARS; Scan Eagle; MaxxPro; протирадіаційні ракети; HMMWV; ракети TOW; Javelin; обладнання та системи для розмінування; підривні боєприпаси; тактичні захищені системи                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----|------------|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |            |      | зв'язку; прилади нічного бачення, тепловізійні системи, оптика, лазерні далекоміри                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| 20 | 08.09.2022 | 675  | HIMARS, боєприпаси; ракети HARM, Humvee, броньовані санітарні машини, протитанкові системи, стрілецька зброя                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 21 | 15.09.2022 | 600  | боєприпаси для HIMARS; протиартилерійські радары; вантажівки, причеи; протипіхотні боєприпаси Claymore; підривні боєприпаси та обладнання; прилади нічного бачення, спорядження для холодної погоди                                                                                                                                                                                                           |
| 22 | 04.10.2022 | 625  | HIMARS і відповідні боєприпаси; MaxxPro; патрони до стрілецької зброї; обладнання для встановлення перешкод; протипіхотні боєприпаси Claymore.                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 23 | 14.10.2022 | 725  | боєприпаси для HIMARS; протитанкова зброя; HARMs; HMMWV; медичне приладдя                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 24 | 28.10.2022 | 275  | боєприпаси для HIMARS; протитанкові системи; HMMWV; антени супутникового зв'язку                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 25 | 10.11.2022 | 400  | боєприпаси для NASAMS; кулемети для протидії БПЛА (150); боєприпаси для HIMARS; HARMs; HMMWV; легкі тактичні автомобілі; генератори; запчастини                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 26 | 23.11.2022 | 400  | боєприпаси для NASAMS; кулемети для протидії БПЛА; боєприпаси для HIMARS; HARMs; HMMWV; легкі тактичні автомобілі; генератори; запчастини                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 27 | 09.12.2022 | 275  | боєприпаси для HIMARS; артилерійських снаряди калібру 155 мм (80 тис.); обладнання БПЛА; HMMWV, машини швидкої допомоги та медичне обладнання; генератори (150); польове обладнання                                                                                                                                                                                                                           |
| 28 | 21.12.2022 | 1000 | ППО Patriot і боєприпаси; боєприпаси для HIMARS; MRAP; HMMWV; броньовані легкові вантажівки; HARMs; гранатомети; протипіхотні боєприпаси Claymore; підривні боєприпаси та обладнання; прилади нічного бачення та оптика; тактичні захищені системи зв'язку; бронезилети та інше польове спорядження                                                                                                           |
| 29 | 06.01.2023 | 3075 | засоби протиповітряної оборони, батареї ППО Patriot                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 30 | 19.01.2023 | 2500 | засоби протиповітряної оборони та артилерія                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 31 | 03.02.2023 | 425  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 32 | 20.02.2024 | 460  | боєприпаси для HIMARS і гаубиць, Javelin, протитанкові системи, радары повітряного спостереження                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 33 | 03.03.2023 | 400  | додаткові боєприпаси для високомобільних артилерійських ракетних систем; броньовані мости; підривні боєприпаси та обладнання для прибирання перешкод                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 34 | 20.03.2023 | 350  | боєприпаси для HIMARS; HARMs; 81-мм і 60-мм мінометні системи та міномети; комплекси протитанкової зброї AT-4; гранатомети, підривні боєприпаси та обладнання для прибирання перешкод та розмінування; важкі паливні танкери; тепловізійні системи, оптика та лазерні далекоміри; річкові патрульні катери; тестове та діагностичне обладнання для обслуговування та ремонту транспортних засобів; запчастини |
| 35 | 04.04.2023 | 500  | боєприпаси для HIMARS, ракети-перехоплювачі протиповітряної оборони та артилерійські снаряди, протитанкові системи, транспортні засоби важкої техніки та технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                              |
| 36 | 19.04.2023 | 325  | додаткові набори боєприпасів для наданих США HIMARS, артилерійські снаряди; протитанкові засоби                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 37 | 03.05.2023 | 300  | боєприпаси для HIMARS, додаткові гаубиці, артилерійські та мінометні снаряди та засоби протитанкової бронетанкової техніки                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----|------------|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 38 | 09.05.2023 | 1200 | засоби протиповітряної оборони; забезпечення потреб артилерійських боєприпасів                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 39 | 31.05.2023 | 300  | додаткові системи ППО та боєприпаси; обладнання для інтеграції західних пускових установок, ракет і радарів із системами протиповітряної оборони України; боєприпаси для боротьби з безпілотними літальними системами; послуги комерційних супутникових зображень; підтримка діяльності з навчання, технічного обслуговування та підтримки |
| 40 | 13.06.2023 | 325  | боєприпаси для NASAMS; Stinger; боєприпаси для HIMARS; Bradley; Stryker; Javelin; ракети TOW; протитанкові системи AT-4; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; засоби підтримки тактичного захищеного зв'язку                                                                                                                       |
| 41 | 27.06.2023 | 500  | бойові машини піхоти Bradley і броньовані машини Stryker                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 42 | 07.07.2023 | 500  | боєприпаси для ЗПК Patriot; ракети ППО AIM-7; Stinger; боєприпаси для HIMARS; Bradley; Stryker; обладнання для розмінування; ракети TOW; Javelin; Penguin; тактичні автомобілі для підйому техніки; автомобілі для буксирування та перевезення техніки; підривні боєприпаси та системи для прибирання перешкод                             |
| 43 | 25.07.2023 | 400  | боєприпаси для Patriot і NASAMS, HIMARS; Stinger; Stryker (32); ракети TOW; Javelin, Hornet; Hydra-70; тактичні аеронавігаційні системи; підривні боєприпаси для подолання перешкод; прилади нічного бачення та тепловізійні системи; запасні частини, навчальні боєприпаси                                                                |
| 44 | 14.08.2023 | 200  | боєприпаси для ЗПК Patriot, HIMARS; обладнання та системи для розмінування; ракети TOW; Javelin; автомобілі для буксирування, водні причепа                                                                                                                                                                                                |
| 45 | 29.08.2023 | 250  | ракети ППО AIM-9M; боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin; ракети Hydra-70; HMMWV; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; запчастини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                    |
| 46 | 06.09.2023 | 175  | обладнання для ППО; боєприпаси для HIMARS; 120-мм боєприпаси зі збіденого урану для танків Abrams; ракети TOW; протитанкові системи Javelin і AT-4; тактичні аеронавігаційні системи; тактичні захищені системи зв'язку та допоміжне обладнання; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; запчастини, технічне обслуговування          |
| 47 | 21.09.2023 | 325  | засоби протиповітряної оборони, артилерійські снаряди, протитанкову зброю та інше                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 48 | 11.10.2023 | 200  | AIM-9M; c-UAS; боєприпаси для HIMARS; засоби радіоелектронної боротьби; ракети TOW; ПТПК AT-4; стрілецька зброя та патрони до неї; підривні боєприпаси; запасні частини, навчальні боєприпаси, технічне обслуговування                                                                                                                     |
| 49 | 26.10.2023 | 150  | боєприпаси для NASAMS; ракети ППО AIM-9M; Stinger; боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin; патрони до стрілецької зброї; прилади нічного бачення; підривні боєприпаси; спорядження для холодної погоди; запасні частини, технічне обслуговування                                                                                       |
| 50 | 03.11.2023 | 125  | боєприпаси для ППО NASAMS і РСЗВ HIMARS; артилерійські снаряди; ПТПК; теплий одяг; безпілотниками                                                                                                                                                                                                                                          |
| 51 | 20.11.2023 | 100  | Stinger; HIMARS і додаткові боєприпаси; ракети TOW; Javelin і AT-4; патрони до стрілецької зброї; підривні боєприпаси; спорядження для холодної погоди; запчастини, технічне обслуговування                                                                                                                                                |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|----|------------|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 52 | 06.12.2023 | 175  | ракет ППО AIM-9M і AIM-7; боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди калібру 155 мм і 105 мм; HARMs; ракети TOW; Javelin і AT-4; транспортні засоби для буксирування та транспортування обладнання; підривні боєприпаси; обладнання для захисту критичної національної інфраструктури; запчастини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                                      |
| 53 | 12.12.2023 | 200  | ракет ППО AIM-9M; компоненти системи ППО; боєприпаси для HIMARS; HARMs; ракети TOW; Javelin і AT-4; патрони до стрілецької зброї; підривні боєприпаси; обладнання для захисту критичної національної інфраструктури; запчастини, генератори, ремонтне та інше допоміжне обладнання                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 54 | 27.12.2023 | 250  | боєприпаси для NASAMS, HIMARS; Stinger; компоненти системи ППО; ракети TOW; протитанкові системи Javelin і AT-4; патрони до стрілецької зброї; підривні боєприпаси; запчастини, медичне обладнання, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 55 | 12.03.2024 | 300  | Stinger; боєприпаси для HIMARS; протитанкові системи AT-4; додаткові набой до стрілецької зброї; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; запчастини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 56 | 24.04.2024 | 1000 | ракет ППО RIM-7 і AIM-9M; Stinger; стрілецька зброя та додаткові боєприпаси до стрілецької зброї; боєприпаси для HIMARS; Bradley; MRAP; HMMWV; транспортні засоби матеріально-технічного забезпечення; тактичні автомобілі для буксирування та транспортування техніки; ракети TOW; Javelin і AT-4; високоточні авіаційні боєприпаси; аеродромно-допоміжне обладнання; протиброньові міни; протипіхотні боєприпаси Claymore; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; прилади нічного бачення; запасні частини, навчальні боєприпаси, технічне обслуговування |
| 57 | 10.05.2024 | 400  | боєприпаси для ЗПК Patriot, NASAMS, HIMARS; Stinger; Bradley; бронетранспортери M113; MRAP; причеми для перевезення важкої техніки; ракети TOW; Javelin і AT-4; високоточні авіаційні боєприпаси; HARMs; стрілецька зброя та патрони, гранати; підривні боєприпаси та обладнання; прибережні та річкові патрульні катери; хімічне, біологічне, радіологічне, ядерне захисне обладнання; запасні частини, навчальні боєприпаси, технічне обслуговування                                                                                                            |
| 58 | 24.05.2024 | 275  | боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin і AT-4; високоточні авіаційні боєприпаси; підривні боєприпаси; протиброньові міни; тактичні машини для відновлення техніки; шоломи, бронежилети та засоби хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного захисту; запчастини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 59 | 07.06.2024 | 225  | ракет для ЗПК HAWK; Stinger; боєприпаси для HIMARS; бронетранспортери M113; причеми для перевезення важкої техніки; прибережні та річкові патрульні катери; ракети TOW; Javelin і AT-4; боєприпаси до стрілецької зброї та гранати; підривні боєприпаси; прилади нічного бачення; запчастини, технічне обслуговування та інше допоміжне обладнання                                                                                                                                                                                                                |
| 60 | 03.07.2024 | 150  | ракет для ЗПК HAWK; боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin і AT-4; боєприпаси до стрілецької зброї та гранати; підривне обладнання та боєприпаси; тактичні автомобілі для буксирування та транспортування техніки; тактичні аеронавігаційні системи та обладнання забезпечення літаків; запасні частини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                              |

|    |            |     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----|------------|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 61 | 11.07.2024 | 225 | батарея Патріот; боєприпаси для NASAMS, HIMARS; Stinger; ракети TOW; Javelin і AT-4; боєприпаси до стрілецької зброї; підривні боєприпаси; запасні частини, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                 |
| 62 | 29.07.2024 | 200 | боєприпаси для NASAMS, HIMARS; боєприпаси ППО; ракети ППО RIM-7; обладнання радіоелектронної боротьби; ракети TOW; протитанкові системи Javelin і AT-4; стрілецька зброя; вибухові речовини та обладнання та боєприпаси для підриву; захищені системи зв'язку; послуги комерційних супутникових зображень; запасні частини, технічне обслуговування та підтримка, а також інше допоміжне обладнання |
| 63 | 09.08.2024 | 125 | Stinger; ракети для HIMARS; багатофункціональні радіолокаційні станції; протитанкові ракетні комплекси ракети TOW; протитанкові ракетні комплекси Javelin; гранатомети AT-4; HMMWV; боєприпаси для стрілецької зброї; підривне обладнання та боєприпаси; обладнання для захисту критичної національної інфраструктури; запасні частини, допоміжне обладнання, послуги, навчання і транспортування   |
| 64 | 24.08.2024 | 125 | обладнання та боєприпаси для протидії безпілотним авіаційним системам (с-UAS); HIMARS; ракети TOW; FGM-148 Javelin і AT-4; багатофункціональні автомобілі HMMWV; боєприпаси до стрілецької зброї; медичне обладнання; підривне обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                                             |
| 65 | 06.09.2024 | 250 | ракети RIM-7 і допомога для ППО; ракети Stinger; боєприпаси для Himars; ракети TOW; Javelin і AT-4; Bradley; бронетранспортери M113; MRAP; боєприпаси до стрілецької зброї та гранати; патрульні катери; морське навчальне обладнання; підривне обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                            |
| 66 | 26.09.2024 | 375 | авіаційні боєприпаси для винищувачів F-16; HIMARS; ракети TOW; Javelin і AT-4; 150 бронемашини M1117; бронемашини класу MRAP; легкі тактичні автомобілі; 9 броньованих мостоукладників; стрілецька зброя; 10 патрульних катерів; підривне обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                                  |
| 67 | 16.10.2024 | 425 | додаткові боєприпаси для NASAMS; ракети RIM-7 для ЗПК; Stinger; боєприпаси для HIMARS; ПТПК з дрововим наведенням ракети TOW; Javelin і AT-4; HMMWV; стрілецька зброя та боєприпаси; гранати, термічні засоби та навчальне обладнання; підривне обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                            |
| 68 | 21.10.2024 | 400 | боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin і AT-4; бронетранспортери M113; обладнання супутникового зв'язку; стрілецька зброя та боєприпаси; гранати та навчальне спорядження; підривне обладнання та боєприпаси; обладнання для захисту критичної національної інфраструктури; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                      |
| 69 | 01.11.2024 | 425 | боєприпаси для NASAMS; Stinger; обладнання та боєприпаси для протидії безпілотним авіаційним системам (с-UAS); боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; протитанкові системи Javelin і AT-4; Stryker; стрілецька зброя та боєприпаси; медичне обладнання; підривне                                                                                                                                        |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|----|------------|------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |            |      | обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 70 | 20.11.2024 | 275  | боєприпаси для HIMARS; ракети TOW; Javelin і AT-4; стрілецька зброя та боєприпаси; підривне обладнання та боєприпаси; хімічне, біологічне, радіологічне, ядерне захисне обладнання; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт.                                                                                                                          |
| 71 | 02.12.2024 | 725  | протиповітряна оборона, боєприпаси для ракетних систем, артилерія, протитанкова зброя                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 72 | 12.12.2024 | 500  | боєприпаси безпілотних авіаційних систем (с-UAS); боєприпаси для HIMARS; HARMs; безпілотні авіаційні системи; MRAP; HMMWV; тактичні автомобілі; хімічне, біологічне, радіологічне, ядерне захисне обладнання; Javelin і AT-4; ракети TOW; боєприпаси до стрілецької зброї; підривне обладнання та боєприпаси; запчастини, допоміжне обладнання, послуги, навчання, транспорт |
| 73 | 30.12.2024 | 1250 | ракети для протиповітряної оборони; боєприпаси для реактивних систем і артилерії; протитанкова зброя                                                                                                                                                                                                                                                                         |

*Джерело:* побудовано на основі [64, 96, 110, 141, 178, 329, 228, 238, 239, 240, 248].

## ДОДАТОК Д

### Структура безпекових пакетів допомоги США в рамках USAI

| №  | Дата підписання | Обсяги допомоги (млн дол. США) | Структура допомоги                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|----|-----------------|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | 31.03.2022      | 300                            | ракетні системи з лазерним наведенням; авіаційні системи Switchblade; Puma Unmanned Aerial Systems; транспортні засоби високої мобільності; малокаліберні нестандартні боєприпаси; прилади нічного бачення, тепловізійні системи та оптика; тактичні системи захищеного зв'язку; нестандартні кулемети; послуги комерційних супутникових знімків; медичне приладдя, польове обладнання та запасні частини                       |
| 2  | 14.06.2022      | 650                            | боєприпаси для HIMARS, NASAMS; снаряди до артилерії та мінометів; Javelin, протитанкові системи AT4; БМП; протипіхотні боєприпаси Claymore; вибухові речовини C-4, підривні боєприпаси та обладнання для підриву; медичне приладдя                                                                                                                                                                                              |
| 3  | 30.06.2022      | 770                            | зенітно-ракетні системи NASAMS; артилерійські боєприпаси; контрартилерійські радары                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 4  | 22.07.2022      | 95                             | БПЛА Phoenix Ghost                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 5  | 24.08.2022      | 2980                           | NASAMS боєприпасами; протиартилерійські РЛС; Puma (UAS); допоміжне обладнання для систем UAS Scan Eagle; VAMPIRE; ракетні системи з лазерним наведенням; фінансування навчання, обслуговування та підтримка                                                                                                                                                                                                                     |
| 6  | 28.09.2022      | 1105                           | HIMARS; HMMWV; тактичні машини, вантажівки, причеми; радары для БПЛА; РЛС; тактичні захищені системи зв'язку, системи спостереження, оптика; обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів; бронежилети та інше польове спорядження; фінансування навчання                                                                                                                                                            |
| 7  | 04.11.2022      | 400                            | фінансування модернізації ракет протиповітряної оборони HAWK; оновлених танків Т-72Б; Phoenix Ghost; річкові катери; модернізація броньованих машин безпеки М1117; тактичні захищені системи зв'язку та системи спостереження; фінансування навчання, обслуговування та підтримки                                                                                                                                               |
| 8  | 21.12.2022      | 850                            | артилерійські снаряди калібру, ракети ГРАД, танкові боєприпаси; SATCOM термінали та послуги; фінансування навчання                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 9  | 25.01.2023      | 400                            | танки Abrams; тактичні машини; допоміжні транспортні засоби та обладнання; фінансування навчання, обслуговування та підтримки                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 10 | 03.02.2023      | 1750                           | вогневі установки ППО HAWK; зенітні гармати та боєприпаси; обладнання для інтеграції західних пускових установок, ракет і радарів із системами протиповітряної оборони України; обладнання для підтримки наявних можливостей ППО України; генератори ППО; протидії безпілотним літальним системам; РЛС повітряного спостереження; протимінометні РЛС; Puma; високоточні ракети; обладнання безпечного зв'язку; медичне приладдя |
| 11 | 24.02.2023      | 2000                           | боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди; боєприпаси для реактивних систем з лазерним наведенням; CyberLux K8 UAS; Switchblade 600 UAS; Альтіус-600 УАС; Стрибок 20 УАС; засоби виявлення БПЛА та радіоелектронної боротьби; обладнання для розмінування; обладнання підтримки безпечного зв'язку                                                                                                                           |
| 12 | 04.04.2023      | 100                            | боєприпаси для NASAMS; вантажівки; реактивні системи з лазерним наведенням; РЛС повітряного спостереження; зенітні та артилерійські боєприпаси, ракети ГРАД; ракетні установки та боєприпаси; мінометні системи та снаряди; танкові боєприпаси; Javelin; протиброньові ракети; високоточні авіаційні боєприпаси;                                                                                                                |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----|------------|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |            |      | стрілецька зброя, тактичні автомобілі; цистерни для важкого палива та причепа; броньовані мостові системи; машини матеріально-технічного забезпечення; обладнання безпечного зв'язку; SATCOM термінали та послуги                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 13 | 09.05.2023 | 1200 | додаткові системи ППО та боєприпаси; обладнання для інтеграції західних пускових установок, ракет і радарів із системами протиповітряної оборони України; боєприпаси для боротьби з безпілотними літальними системами; артилерійські снаряди; послуги комерційних супутникових зображень; підтримка діяльності з навчання, технічного обслуговування та підтримки                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 14 | 09.06.2023 | 2100 | додаткові боєприпаси для ЗПК Patriot; ЗПК і ракети HAWK; артилерійські снаряди; безпілотні авіаційні системи Puma; боєприпаси ракетної системи з лазерним наведенням; підтримка діяльності з навчання, технічного обслуговування та підтримки                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| 15 | 19.07.2023 | 1300 | NASAMS і боєприпаси; артилерійські снаряди; ракети TOW; Phoenix Ghost і Switchblade Unmanned Aerial System (UAS); високоточні авіаційні боєприпаси; засоби виявлення БПЛА та радіоелектронної боротьби; бензовози; тактичні автомобілі; обладнання для безпеки портів і гаваней; тактичні захищені системи зв'язку                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 16 | 07.09.2023 | 600  | обладнання для підтримки та інтеграції систем протиповітряної оборони України; боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди; засоби радіоелектронної боротьби та протидії радіоелектронній боротьбі; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; обладнання для розмінування; підтримка та обладнання для навчання, технічного обслуговування та діяльності з підтримки                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 17 | 03.11.2023 | 300  | додаткові боєприпаси з лазерним наведенням для протидії безпілотним літальним системам                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 18 | 24.04.2024 | 6000 | ракети ППО RIM-7 і AIM-9M; зенітні ракети Stinger; стрілецька зброя та додаткові боєприпаси до стрілецької зброї для протидії безпілотним літальним системам; боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди; мінометні снаряди; Bradley; MRAP; HMMWV; транспортні засоби матеріально-технічного забезпечення; тактичні автомобілі для буксирування та транспортування техніки; ракети TOW; Javelin і AT-4; високоточні авіаційні боєприпаси; аеродромно-допоміжне обладнання; протиброньові міни; протипіхотні боєприпаси Claymore; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; прилади нічного бачення; запасні частини, польове обладнання, навчальні боєприпаси, технічне обслуговування та інше допоміжне обладнання |
| 19 | 03.07.2024 | 2200 | ракети ППО RIM-7 і AIM-9M; Stinger; стрілецька зброя; боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди; Bradley; MRAP; HMMWV; ракети TOW; Javelin і AT-4; протиброньові міни; протипіхотні боєприпаси Claymore; підривні боєприпаси для прибирання перешкод; прилади нічного бачення; запасні частини, польове обладнання, навчальні боєприпаси, технічне обслуговування                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 20 | 29.07.2024 | 1500 | боєприпаси для NASAMS; боєприпаси ППО малої та середньої дальності; ракети ППО RIM-7; обладнання радіоелектронної боротьби; боєприпаси для HIMARS; артилерійські снаряди; ракети трубного пуску з оптичним відстеженням і дрововим наведенням (-TOW; Javelin і AT-4; стрілецька зброя; вибухові речовини та обладнання та боєприпаси для підриву; захищені системи зв'язку; послуги комерційних супутникових зображень; запасні частини, технічне обслуговування та підтримка                                                                                                                                                                                                                                            |
| 21 | 26.09.2024 | 2400 | боєприпаси та забезпечення українських систем ППО; боєприпаси повітря-земля; безпілотні літальні системи та компоненти для забезпечення українського виробництва БПЛА; обладнання для                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

|    |            |      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----|------------|------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |            |      | боротьби з БПЛА; безпілотні надводні судна; обладнання безпечного зв'язку; обладнання та матеріальні засоби для підтримки українського виробництва боєприпасів; запасні частини, технічне обслуговування та підтримка, а також інше допоміжне обладнання                                                                                                                                                   |
| 22 | 07.12.2024 | 988  | боєприпаси для HIMARS; безпілотні авіаційні системи; обладнання, комплектуючі та запасні частини для обслуговування, ремонту та капітального ремонту артилерійських систем, танків і бронетехніки.                                                                                                                                                                                                         |
| 23 | 30.12.2024 | 1220 | боєприпаси для NASAMS, c-UAS, HAWK; Stinger; артилерійські боєприпаси; ракети HARMs; БПЛА; Javelin і AT-4; ракети TOW; стрілецька зброя, боєприпаси та гранати; захищене обладнання зв'язку; послуги комерційних супутникових знімків; медичне обладнання; одяг та індивідуальне спорядження; запчастини, технічне обслуговування та підтримка, допоміжне обладнання, послуги, навчання та транспортування |

*Джерело:* побудовано на основі [12, 178].

## ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**  
 Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr Polytechnic State University

вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005  
 103, Chudnivska Str., Zhytomyr, Ukraine, 10005  
 Phone/fax: (0412) 24-14-22, 24-14-23, e-mail: rector@ztu.edu.ua, https://ztu.edu.ua, код ЄДРПОУ 05407870

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВІДПОВІДАЄ ДСТУ ISO 9001:2015  
 QUALITY MANAGEMENT SYSTEM ISO 9001:2015

Від 11.05.2026 № 44-01.00/418  
 На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи

**ГАВРИШ Анастасії Анатоліївни**

на тему:

**«ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВОЄННОЇ ПІДРИМКИ  
 УКРАЇНИ»**

Дисертаційна робота ГАВРИШ Анастасії Анатоліївни присвячена розв'язанню актуального наукового завдання – обґрунтуванню теоретико-методичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування та функціонування фінансово-економічного механізму воєнної підтримки України в умовах довготривалих безпекових викликів.

Матеріали дослідження містять теоретичні положення, аналітичні узагальнення та практичні рекомендації щодо удосконалення фінансового забезпечення оборонного сектору, розвитку механізмів міжнародної фінансової підтримки, використання державно-приватного партнерства у сфері оборони, а також впровадження інноваційних підходів до організації оборонних закупівель та мобілізації фінансових ресурсів в умовах війни. Низка новаторських ідей та положень мають важливе наукове значення і використовуються в освітньому процесі Державного університету «Житомирська політехніка», а саме при розробці навчально-методичного забезпечення для підготовки здобувачів за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітнього ступеня бакалавр в контексті удосконалення структури та змісту дисциплін «Міжнародна безпека».

Перший проректор  
 Державного університету  
 «Житомирська політехніка»,  
 д. е. н., д.н. держ. упр. професор



Димитрій ГРИЦИШЕН

## ДОДАТОК Ж

## ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ



**ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ**  
**ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**  
**ДЕПАРТАМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

майдан імені С. П. Корольова, 12, м. Житомир, 10014, тел. (0412) 40-47-16  
 www.architect-zt.gov.ua, e-mail: drr@drdep.zht.gov.ua, код ЄДРПОУ 39932654

Від 6.05.2026р № 12/102-к

На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційної роботи  
**ГАВРИШ Анастасії Анатоліївни**  
 аспіранта кафедри національної безпеки, публічного управління та  
 адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»

Довідкою засвідчується, що висновки і пропозиції, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні ГАВРИШ Анастасії Анатоліївни на тему: «Фінансово-економічний механізм воєнної підтримки України», мають практичну цінність і можуть бути рекомендовані для використання у діяльності Департаменту регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації. У роботі обґрунтовано підходи до формування ефективної системи фінансового забезпечення в умовах воєнного стану, зокрема через узгодження внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування та оптимізацію фінансових потоків на державному й регіональному рівнях. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у діяльності Департаменту регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації, зокрема як інструмент підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на етапі реалізації державної фінансової політики.

Заступник директора



Володимир ГРИШКОВЕЦЬ

ЗВІТ ПРО ПЕРЕВІРКУ НА ПЛАГІАТ



Звіт не був оцінений

Метадані

ДОКУМЕНТ

Заголовок

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВОЄННОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

Автор

Анастасія Анатоліївна ГАВРИШ

Науковий керівник / Експерт

Zhytomyr Polytechnic

ІД документа

333882846

ОРГАНІЗАЦІЯ

Назва організації

State University "Zhytomyr Polytechnic"

підрозділ

State University "Zhytomyr Polytechnic"

ЗВІТ

Дата звіту

5/15/2026

Дата редагування

---

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.



25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2



45405

Кількість слів

362819

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

|                        |  |     |
|------------------------|--|-----|
| Заміна букв            |  | 13  |
| Інтервали              |  | 0   |
| Мікропробіли           |  | 0   |
| Білі знаки             |  | 0   |
| Парафрази (SmartMarks) |  | 103 |

Джерела

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

| 10 найдовших фраз |                                                                                                                                                                                                 | Колір тексту                           |
|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| #                 | НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)                                                                                                                                                        | КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ) |
| 1                 | <a href="https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/c950a991-42c3-4230-b8db-fcd290c37334/download">https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/c950a991-42c3-4230-b8db-fcd290c37334/download</a> | 83 (0.18 %)                            |



|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                  |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
|    | <a href="#">0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9C_%D0%A4_%D0%AE%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D1%80.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                  |
| 6  | <a href="https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/c950a991-42c3-4230-b8db-fcd290c37334/download">https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/c950a991-42c3-4230-b8db-fcd290c37334/download</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 88 (2) (0.19 %)  |
| 7  | <a href="http://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0_(%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0)_%D0%BD%D0%B0_%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83_%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%83">http://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0_(%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0)_%D0%BD%D0%B0_%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83_%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%83</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 87 (4) (0.19 %)  |
| 8  | <a href="http://ema.ztu.edu.ua/article/view/309013/300572">http://ema.ztu.edu.ua/article/view/309013/300572</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 74 (7) (0.16 %)  |
| 9  | <a href="http://library.wunu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B5%D1%82%20%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B2%D0%9A%D0%B0%D1%84%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D1%81%D0%BA%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%91%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E_%D0%92%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83.pdf">http://library.wunu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B5%D1%82%20%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B2%D0%9A%D0%B0%D1%84%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D1%81%D0%BA%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%91%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E_%D0%92%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83.pdf</a> | 67 (4) (0.15 %)  |
| 10 | <a href="https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2019-06/%D0%A1%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20.pdf">https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2019-06/%D0%A1%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                   | 67 (10) (0.15 %) |
| 11 | <a href="https://www.sipri.org/sites/default/files/2016_SIPRI_Output.pdf">https://www.sipri.org/sites/default/files/2016_SIPRI_Output.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 65 (7) (0.14 %)  |
| 12 | <a href="http://library.nuczu.edu.ua/2-uncategorised/35-katalog-disertatsij-zi-spetsialnosti-25-00-02-mekhanizmi-derzhavnogo-upravlinnya">http://library.nuczu.edu.ua/2-uncategorised/35-katalog-disertatsij-zi-spetsialnosti-25-00-02-mekhanizmi-derzhavnogo-upravlinnya</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 64 (5) (0.14 %)  |
| 13 | <a href="https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/21358/19937/">https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/21358/19937/</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 62 (4) (0.14 %)  |
| 14 | <a href="https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/monodrupadmin_166.pdf">https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/monodrupadmin_166.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 60 (2) (0.13 %)  |
| 15 | <a href="http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9E_%D0%92-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD.pdf">http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9E_%D0%92-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 55 (5) (0.12 %)  |
| 16 | <a href="https://7eminar.ua/events/4578">https://7eminar.ua/events/4578</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 53 (4) (0.12 %)  |
| 17 | <a href="http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2201/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%95%D0%95.pdf">http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2201/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%95%D0%95.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 50 (2) (0.11 %)  |
| 18 | <a href="https://revolution.allbest.ru/law/00859261_0.html">https://revolution.allbest.ru/law/00859261_0.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 49 (3) (0.11 %)  |
| 19 | <a href="http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38759/1/Monogr%20Gorun.pdf">http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38759/1/Monogr%20Gorun.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 47 (2) (0.1 %)   |
| 20 | <a href="http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/362/1/320_IR.pdf">http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/362/1/320_IR.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 45 (3) (0.1 %)   |
| 21 | <a href="http://eprints.zu.edu.ua/24670/1/%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86_%D0%92_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.PDF">http://eprints.zu.edu.ua/24670/1/%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86_%D0%92_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.PDF</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 41 (2) (0.09 %)  |
| 22 | <a href="https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1">https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 37 (1) (0.08 %)  |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                 |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
|    | <a href="#">%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/14.052.03/2024/%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%86%20%D0%92/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%86%20%D0%92.pdf</a>                                                                                                                                                                                                 |                 |
| 23 | <a href="https://docplayer.net/57046088-Nacionalna-akademiya-derzhavnogo-upravlinnya-pri-prezidentovi-ukrayini-odeskiy-regionalniy-institut-derzhavnogo-upravlinnya-hromova-yuliya-oleksandrivna.html">https://docplayer.net/57046088-Nacionalna-akademiya-derzhavnogo-upravlinnya-pri-prezidentovi-ukrayini-odeskiy-regionalniy-institut-derzhavnogo-upravlinnya-hromova-yuliya-oleksandrivna.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                   | 37 (5) (0.08 %) |
| 24 | <a href="http://samzan.ru/237257">http://samzan.ru/237257</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 37 (1) (0.08 %) |
| 25 | <a href="https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/vidgPomaza-Ponomarenko01.pdf">https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/vidgPomaza-Ponomarenko01.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 33 (3) (0.07 %) |
| 26 | <a href="https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-9-2017.pdf">https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-9-2017.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 31 (2) (0.07 %) |
| 27 | <a href="https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-09/Analit_Dopovid_Poslannia_2018.pdf">https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-09/Analit_Dopovid_Poslannia_2018.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 31 (3) (0.07 %) |
| 28 | <a href="http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&amp;z=56">http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&amp;z=56</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 30 (1) (0.07 %) |
| 29 | <a href="https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/Наука/Аспірантура та докторантура/Разові ради/2025/Дисертація_Пухашук (1).pdf">https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/Наука/Аспірантура та докторантура/Разові ради/2025/Дисертація_Пухашук (1).pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 29 (3) (0.06 %) |
| 30 | <a href="https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/dis_dropa.pdf">https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/dis_dropa.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 28 (3) (0.06 %) |
| 31 | <a href="https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/online/vysnovok_Shevchuk.pdf">https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/online/vysnovok_Shevchuk.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 28 (1) (0.06 %) |
| 32 | <a href="https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/10445/1/4.pdf">https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/10445/1/4.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 26 (5) (0.06 %) |
| 33 | <a href="http://www.rusnauka.com/43_WSN_2016/Gosupravlenie/3_218513.doc.htm">http://www.rusnauka.com/43_WSN_2016/Gosupravlenie/3_218513.doc.htm</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 25 (1) (0.06 %) |
| 34 | <a href="https://mydisser.com/ua/catalog/view/45/46/527748.html">https://mydisser.com/ua/catalog/view/45/46/527748.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 24 (4) (0.05 %) |
| 35 | <a href="https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/14.052.03/Aref%20%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf">https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/14.052.03/Aref%20%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf</a> | 24 (1) (0.05 %) |
| 36 | <a href="http://www.studopedia.com.ua/1_289424_tema-finansoviy-mehanizm.html">http://www.studopedia.com.ua/1_289424_tema-finansoviy-mehanizm.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 23 (2) (0.05 %) |
| 37 | <a href="http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/8499/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%98.pdf?sequence=1&amp;isAllowed=y">http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/8499/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%98.pdf?sequence=1&amp;isAllowed=y</a>                                                                                                                                   | 23 (2) (0.05 %) |
| 38 | <a href="https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/161.pdf">https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/161.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 23 (3) (0.05 %) |
| 39 | <a href="https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/Наука/Аспірантура та докторантура/Разові ради/2025/Дисертація_Грицишена.pdf">https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/Наука/Аспірантура та докторантура/Разові ради/2025/Дисертація_Грицишена.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 21 (3) (0.05 %) |
| 40 | <a href="http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/271/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%202011-8-1.pdf">http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/271/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%202011-8-1.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 19 (3) (0.04 %) |
| 41 | <a href="https://referatss.com.ua/work/mehanizm-derzhavnogo-upravlinnja-zagalnoju-serednoju-osvitoju-jak-naukove-ponjattja/">https://referatss.com.ua/work/mehanizm-derzhavnogo-upravlinnja-zagalnoju-serednoju-osvitoju-jak-naukove-ponjattja/</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 18 (1) (0.04 %) |
| 42 | <a href="http://www.management-znu.in.ua/wp-content/uploads/2017/10/Konferencia_Klaipeda.pdf">http://www.management-znu.in.ua/wp-content/uploads/2017/10/Konferencia_Klaipeda.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 17 (3) (0.04 %) |
| 43 | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/pravo-diyalnosti/2018/27/8-serpenna-sayt-departamenta.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/pravo-diyalnosti/2018/27/8-serpenna-sayt-departamenta.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 15 (2) (0.03 %) |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 44 | <a href="https://lsei.org.ua/1_2026/39.pdf">https://lsei.org.ua/1_2026/39.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 15 (3) (0.03 %) |
| 45 | <a href="https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01043969_0.html">https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01043969_0.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 15 (1) (0.03 %) |
| 46 | <a href="https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/261077">https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/261077</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 14 (1) (0.03 %) |
| 47 | <a href="https://core.ac.uk/download/pdf/60831851.pdf">https://core.ac.uk/download/pdf/60831851.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 13 (1) (0.03 %) |
| 48 | <a href="https://docplayer.net/42003077-Naboka-tetyana-sergiyivna-upravlinnya-vidalkami-byudzhetu-ta-napryamki-yogo-vdoskonalennya-v-ukrayini-specialnist-groshi-finansi-i-kredit.html">https://docplayer.net/42003077-Naboka-tetyana-sergiyivna-upravlinnya-vidalkami-byudzhetu-ta-napryamki-yogo-vdoskonalennya-v-ukrayini-specialnist-groshi-finansi-i-kredit.html</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 12 (1) (0.03 %) |
| 49 | <a href="https://cyberleninka.ru/article/n/identifitsiruemost-modeley-strukturnykh-uravneniy-s-latentnymi-peremennymi">https://cyberleninka.ru/article/n/identifitsiruemost-modeley-strukturnykh-uravneniy-s-latentnymi-peremennymi</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 11 (1) (0.02 %) |
| 50 | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriy-vyshchoi-kvalifikatsii/2018/01/30/sichen.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriy-vyshchoi-kvalifikatsii/2018/01/30/sichen.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 11 (2) (0.02 %) |
| 51 | <a href="http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2010/10.pdf">http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2010/10.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 10 (1) (0.02 %) |
| 52 | <a href="http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/833/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%93%D1%83%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%B0%2C%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%2C%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BA%2C%20%D0%A0%D1%83%D0%B4%D1%8C%2C%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%9A%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%BE%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BB.pdf">http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/833/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%93%D1%83%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%B0%2C%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%2C%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BA%2C%20%D0%A0%D1%83%D0%B4%D1%8C%2C%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%9A%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%BE%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BB.pdf</a> | 10 (1) (0.02 %) |
| 53 | <a href="https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2017_ukr.pdf">https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2017_ukr.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 10 (1) (0.02 %) |
| 54 | <a href="http://ephsheir.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/8989898989/2819/Verstka_Bogolib_2017%20%D0%A7%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9A.pdf?sequence=1&amp;isAllowed=y">http://ephsheir.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/8989898989/2819/Verstka_Bogolib_2017%20%D0%A7%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9A.pdf?sequence=1&amp;isAllowed=y</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 8 (1) (0.02 %)  |
| 55 | <a href="https://ojs.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/download/167/232">https://ojs.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/download/167/232</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 6 (1) (0.01 %)  |
| 56 | <a href="http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2019/15.pdf">http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2019/15.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 6 (1) (0.01 %)  |
| 57 | <a href="https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%90%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/2023/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B3%D1%83%D0%BA%20%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B_%D0%92_.pdf">https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%90%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/2023/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B3%D1%83%D0%BA%20%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B_%D0%92_.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 5 (1) (0.01 %)  |
| 58 | <a href="http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33327/1/9_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf">http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33327/1/9_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 5 (1) (0.01 %)  |
| 59 | <a href="https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_kulchytskyk.pdf">https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_kulchytskyk.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 5 (1) (0.01 %)  |
| 60 | <a href="https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kuzenko-O.L.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2017.pdf">https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kuzenko-O.L.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2017.pdf</a>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 5 (1) (0.01 %)  |

## Список прийнятих фрагментів

| # | ЗМІСТ | КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ) |
|---|-------|---------------------------------------|
|---|-------|---------------------------------------|